

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Český jazyk

Mgr. Žaneta Dvořáková

Úvod do literární onomastiky

Introduction to Literary Onomastics

Disertační práce

vedoucí práce: PhDr. M. Harvalík, Ph.D.

2014

„Prohlašuji, že jsem disertační práci napsala samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.“

OBSAH

ÚVOD	1
I. LITERÁRNÍ ONOMASTIKA JAKO OBOR.....	3
1. Z HISTORIE LITERÁRNÍ ONOMASTIKY	4
2. INTERDISCIPLINÁRNÍ CHARAKTER LITERÁRNÍ ONOMASTIKY	8
2.1 Onomastika.....	9
2.2 Literární teorie.....	11
2.3 Literární historie	12
2.4 Stylistika.....	13
2.5 Sémantika a etymologie	13
2.6 Psychologie	14
2.7 Sociologie.....	14
2.8 Pedagogika	15
2.9 Translatologie.....	15
3. PROBLÉMY METODOLOGIE LITERÁRNÍ ONOMASTIKY	16
3.1 Excerpce jmen	16
3.2 Přístupy ke jménu.....	17
II. LITERÁRNÍ VLASTNÍ JMÉNO	29
1. VLASTNÍ JMÉNO	30
1.1 Dělení vlastních jmen.....	31
1.2 Onymický objekt.....	33
2. „KRAJINA JMEN“	45
3. FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ VÝBĚR JMEN V LITERATUŘE	46
3.1 Literární druh.....	46
3.2 Žánr	48
3.3 Kulturní tradice	51
3.4 Dobová poetika	51
3.5 Autorská poetika	53
3.6 Funkce	55
3.7 Formálně jazykový aspekt.....	58
3.8 Obsahově sémantický aspekt	59
III. FUNKCE	61
1. ONYMICKÉ FUNKCE	61
1.1 Typologie literárních jmen – předchůdci funkcí	63
1.2 Přehled hlavních přístupů k literárněonymickým funkcím	65

1.3 Poznámky na okraj funkcí.....	70
2. IDENTIFIKAČNÍ FUNKCE	73
2.1 Narušování identifikační funkce	74
2.2 Sebeidentifikace	88
3. CHARAKTERIZAČNÍ FUNKCE.....	93
3.1 Mluvící jména	94
3.2 Přezdívky.....	97
4. MYTIZAČNÍ FUNKCE	99
4.1 Tabuizace jmen	103
5. ASOCIAČNÍ FUNKCE	111
5.1 Skutečná osoba či místo vystupující v díle má své autentické jméno.....	112
5.2 Skutečné osobě či místu je v díle dáno jiné, fiktivní jméno.....	114
5.3 Fiktivní postava či místo jsou v díle pojmenovány autentickým jménem skutečné osoby či místa	115
5.4 Fiktivní postava či místo dostanou fiktivní jméno	116
6. SYMBOLICKÁ FUNKCE	118
7. HONORIFIKAČNÍ FUNKCE	118
8. KLASIFIKUJÍCÍ FUNKCE.....	120
8.1 Gender	120
8.2 Národnost	122
8.3 Sociální status.....	124
8.4 Místní lokalizace	126
8.5 Časová lokalizace.....	127
8.6 Náboženství.....	127
9. ESTETICKÁ FUNKCE	127
10. ILUZIONISTICKÁ FUNKCE.....	131
DALŠÍ OTÁZKY LITERÁRNÍ ONOMASTIKY.....	134
1. PROBLEMATIKA PŘEKLADU	134
1.1 Překladatelské přístupy	135
1.2 Způsoby převodu.....	138
2. UMĚLECKÉ PSEUDONYMY	141
3. TITUL A TIRÁŽ.....	144
3.1 Titul díla	144
3.2 Tiráž	148
4. JAK DÁLE V LITERÁRNÍ ONOMASTICE?.....	149
4.1 Současný stav u nás.....	149
4.2 Jiné pohledy.....	150

4.3 Úkoly.....	152
5.	152
V. ZÁVĚR.....	180
ABSTRAKT.....	181
ABSTRACT.....	182
SEZNAM LITERATURY.....	184
1. CITOVANÁ ODBORNÁ LITERATURA.....	184
2. DALŠÍ STUDIJNÍ LITERATURA.....	200
3. CITOVANÉ PRAMENY.....	210

ÚVOD

Česká onomastika je tradičně na velice vysoké úrovni, má kvalitní teoretickou i metodologickou základnu a je uznávána ve světě. Literární onomastice coby jedné z jejích oblastí však u nás, na rozdíl od mnoha jiných zemí, stále není věnována příliš velká pozornost.

Literární onomastika je sice považována za relativně mladou, leč již dostatečně zavedenou disciplínu, zároveň však R. Šrámek (1985, s. 510) – podobně jako v zahraničí např. K. Gutschmidt (1991, s. 203) nebo W. F. H. Nicolaisen (2005, s. 29) – poukazuje na její terminologickou a metodologickou rozkolísanost, nedostatečnou teoretickou propracovanost a na problém vymezení rozsahu jejího zkoumání. Právě na toto volání chci svou disertační práci odpovědět.

Můj Úvod do literární onomastiky si klade za cíl komplexní představení dosavadních teoretických a metodologických přístupů k literárním vlastním jménům a především rozšíření poznatků o literárních antroponymech. Výzkum se opírá o metodologicko-teoretické poznatky, k nimž domácí i zahraniční literární onomastika ve svém vývoji dospěla, zároveň bude vycházet z nejnovějších poznatků obecné onomastické teorie. Mezi nejvýznamnější české teoretické práce, na které bych chtěla navázat, patří studie lingvistů K. Hausenblase, M. Knappové, J. Davida, S. Pastyřika a R. Šrámka a stati literárních teoretiků J. Holého, D. Hodrové, L. Jungmannové aj. Ze světové onomastiky budu čerpat především z prací německých (K. Gutschmidt, V. Birus, D. Lamping, F. Debus aj.), slovenských (M. Majtán, P. Odaloš aj.), polských (A. Wilkoń, Cz. Kosyl, K. Rymut, M. Cyzmanová aj.), ruských (A. Fomin, V. Kalinkin, N. Vasil'jevová), italských (B. Porcelli, E. Caffarelli, A. Ferrariová, F. Iodice aj.) a anglosaských (G. Alvarez-Altmanová, L. R. N. Ashley, W. F. H. Nicolaisen aj.).

Soustřeďuji se na několik okruhů problémů, čemuž odpovídá i rozčlenění práce do čtyř částí. První z nich je věnována literární onomastice jakožto svébytnému oboru, představuji v ní historii výzkumu, zabývám se jeho interdisciplinárním charakterem a problematikou metodologie. Druhá část nese název Literární vlastní jméno, snažím se v ní o vymezení předmětu a rozsahu zkoumání literární onomastiky, dále analyzuji různé faktory, které ovlivňují výběr a užití jmen, a poukazuji na celkovou onymickou strukturu literárního díla (tzv. „krajinu jmen“). Třetí, nejrozsáhlejší část práce se zabývá spleťtí problematikou literárněonymických funkcí, jejich členěním a různými pohledy na ně. V poslední části práce jsou zastoupeny další dílčí otázky výzkumu – problematika překlada literárních vlastních jmen, umělecké pseudonymy a názvy děl. Na závěr se zamyslím nad budoucím směřováním oboru a nad dalšími úkoly, které na badatele teprve čekají. Součástí mé disertace je i kompletní soupis bibliografie české literární onomastiky od jejího počátku až dodnes.

Materiál

Každý teoretický výzkum musí stavět především na velice důkladném studiu materiálu a pramenů. Má disertace je založena na analýze uměleckých literárních děl českých i světových z 19. a převážně 20. století. Zvolený korpus se soustřeďuje na díla prozaická, spíše ojediněle je v něm zastoupena i dramatická tvorba, slovy J. Holého (1984, s. 466) totiž právě „Epika je s to nejuplněji zachytit kontext postavy a je soustředěna k pojmenování.“

Excerpovaná díla záměrně reprezentují širokou škálu literárních žánrů, což umožňuje sledovat některé jevy v širším rámci a nalézt i některé paralely, které by nám při žánrovém omezení zůstaly skryty. Vedle sebe se tak v mém korpusu ocitají pohádky i detektivky, historické romány i science fiction, romány velikánů i brak. To vše s jediným cílem – seznámit se s tím, jak se v různých typech textů se jmény zachází, jaké jsou tendence a zvyklosti i stereotypy při pojmenovávání postav, jaké jsou literárněonymické funkce.

Výběr zkoumaného materiálu byl v pravdě tím nejtěžším a byla jsem si od začátku plně vědoma toho, že bude možné provést jen pokusné sondy do literárních žánrů. Během let se mi podařilo vybudovat archiv s excerpce ukázek z nejrozmanitějších literárních děl, k dnešnímu dni se v něm nachází 894 dokladů tematizací literárních antroponym, tedy situací, kdy se vlastní jméno stává v díle předmětem úvah či debat, kdy je hodnoceno, vysvětlováno apod. V disertační práci jich bylo z pochopitelných důvodů možno citovat pouze zlomek. Snažila jsem se volit příklady, které by co nejlépe dokládaly řečené, a to bez ohledu na to, z jakého díla pocházejí.

Jsou-li někteří autoři citováni častěji (např. T. Pratchett, G. R. R. Martin nebo cimrmanovské hry J. Svěráka a L. Smoljaka), je to proto, že při své tvorbě aktivněji či originálněji pracují s vlastními jmény, popř. jsem ukázky právě z jejich děl vyhodnotila jako nejlépe ilustrující popisovanou problematiku. Jedinými výjimkami jsou dvě kapitoly, které se záměrně zaměřují na tvorbu jednoho autora – v kapitole o metodologii jsem zvolila novelu B. Hrabala *Ostře sledované vlaky* jako východisko pro demonstrování různých metodologických přístupů k textu, v kapitole o faktorech ovlivňujících výběr literárních jmen jsem primárně vycházela z dramatické tvorby J. K. Tyla.

I. LITERÁRNÍ ONOMASTIKA JAKO OBOR

Literární onomastika je definována jako **nauka o vlastních jménech** (onymech, propriích) **v literárních dílech**. Ani tato zdánlivě prostá definice však tak úplně jednoduchá a bezproblémová není. Narážíme totiž dle mého názoru na dvě základní otázky:

a) Co je to literární dílo?

Podle M. Knappové (1992a, s. 12) se literární onomastika nevztahuje jen na beletrii, ale spadají sem podle ní i publicistické žánry, dokonce i odborné texty a lidová slovesnost – takto vymezená literární díla tak zahrnují prakticky všechny funkční styly, literární onomastiku tedy M. Knappová chápe široce jako **onomastiku stylistickou** a já se s jejím pojetím ztotožňuji, byť se v této práci zaměřuji pouze na oblast uměleckých děl.

U jiných autorů se můžeme setkat s pojetím užším, většinou zahrnujícím pouze umělecká literární díla. S. Pastyřík (2000, s. 10) navrhuje zavést širší označení „onymická stylistika“ pro výzkum výběru a užití vlastních jmen v psaných a mluvených textech, termín „literární onomastika“ by pak podle něj zahrnoval pouze oblast beletristických textů. Tato terminologie se ovšem neujala a označení literární onomastika se stále užívá jako zastřešující název pro celý obor.

Někdy bývá z literární onomastiky vyčleňována zvlášť tzv. folklórní onomastika, tj. nauka o vlastních jménech v útvarech lidové slovesnosti (u nás např. S. Pastyřík, na Slovensku M. Majtán). Samostatně se někdy přistupuje i k vlastním jménům v bibli, hovoří se pak o tzv. biblické onomastice (Rzetelska-Feleszko, 1993, s. 26). Osobně však pro toto dělení nevidím důvod a přistupuji ke jménům vyskytujícím se v bibli i ve folklóru stejně jako k vlastním jménům v ostatních typech textů.

b) Co je to literární vlastní jméno?

Ani v této základní otázce nepanuje zcela shoda, jak na to upozorňuje i K. Gutschmidt (1991, s. 203): „Dôkazom toho sú rôzne názory na to, čím sa má zaoberať literárna onomastika – raz sa zaraďujú iba fiktívne mená (...), často sa skúmajú len antroponymá, dokonca sa niekedy tvrdí, že iba mená v lyrike sú hodné výskumu atď.“ Někdy nebývají za literární jména považována jména reálných historických osobností nebo jména skutečných míst (např. *Napoleon, Paříž*), která se objevují v literatuře, s poukazem na to, že jsou to jména, jež si autor sám nevolí, ale přebírá je z autentického světa, o němž píše (srov. Gutschmidt, 1985, s. 69; Knappová, 1992a, s. 13). Např. H. Birus (1987, s. 39) proto mluví o literárních jménech v užším a širším smyslu. Osobně se však přikláním k názoru K. Rymuta (1993, s. 17), I. Sobanské (2000, s. 57) a dalších, že VŠECHNA jména v literárním textu jsou literární a jsou součástí fikčního světa vyprávění, jak si dále ukážeme.

1. Z HISTORIE LITERÁRNÍ ONOMASTIKY

Pozornost jménům v dramatických textech věnoval již Aristoteles ve své *Poetice* (1999, s. 353). Literárními jmény se pak zabývali další literární teoretikové a estetikové, od 20. století začíná výzkum onomastiků a sémiotiků (David, 2005, s. 29). Zájem onomastiků o vlastní jména v uměleckých textech lze sledovat již v 1. pol. 20. století – můžeme zmínit např. Parsonovu práci *Character Names in the Waverley Novels* již z roku 1934. W. F. H. Nicolaisen (2005, s. 34) spočítal, že v soupise E. M. Rajecové *The Study of Names in Literature* (Rajec, 1978) lze nalézt více než tři tisíce relevantních položek publikovaných již před rokem 1950, většinou však jen jako součást výzkumu zaměřeného na konkrétního autora apod., jednalo se tedy zatím o nesystematický a nezacílený výzkum.

První konferenci o literární onomastice zorganizovaly State University of New York a American Name Society v červnu 1973 v Brockportu. Následoval 12. mezinárodní kongres onomastických studií (ICOS) v Bernu v roce 1976 s malou sekci literární onomastiky (Nicolaisen, 2005, s. 34). Na 15. mezinárodním onomastickém kongresu v Lipsku v roce 1984 se již literární onomastika stala jedním z hlavních témat (Šrámek, 1985, s. 510).

Situace u nás byla obdobná. Ojedinele sice nacházíme rozbory jmen v konkrétních dílech nebo u jednotlivých autorů již dříve (viz např. Benešův článek o osobních jménech v Jiráskově díle z roku 1951 nebo Králíkovu práci o funkci vlastních jmen u Bezruče z roku 1962), ale literární onomastika se u nás jako disciplína začala prosazovat až během 70. let. Za jedny z prvních literárněonomastických studií u nás můžeme považovat články M. Majtánové *Vlastní jména osob v Národních báchorkách a pověstech Boženy Němcové* (1971), *Jména postav ve slovenských pohádkách Boženy Němcové* (1972) a *Specifikum vlastních jmen v chodských pohádkách J. F. Hrušky* (1975). Z roku 1976 pochází i první teoretická literárněonomastická studie s názvem *Vlastní jména v umělecké literatuře*. Její autor K. Hausenblas v ní definoval podstatné zásady pro výzkum literárních vlastních jmen, zdůraznil, že „postavy nedostávají jména, která by svou latentní sémantickou náplní ukazovala jinam, zaváděla jiným směrem, než kam míří smysl díla a jeho styl, která jsou v nesouladu s úlohou postavy, jaká jí přísluší ve výstavbě celku“ (Hausenblas, 1976, s. 2–3), je tedy podle něj třeba brát jména nikoli izolovaně, ale „na pozadí pojmenování osob (a jiných jevů) vůbec a v celkových souvislostech výstavby textu“ (tamtéž, 1976, s. 1). K. Hausenblas se dále zabýval opozicí jmen působících realisticky neutrálně a jmen s aktualizovaným sémantickým obsahem. Na rozboru vlastních jmen v dílech K. V. Ráje, K. Čapka a L. Fukse pak ukázal rozmanitost způsobů, jakými autoři vybírají a tvoří jména svých postav.

Pro první období literárněonomastického bádání je příznačné především zaměření se na rozbor konkrétního uměleckého textu (velice často folklórního původu) nebo na dílo jednoho autora.

Většinou se analyzuje jazyková výstavba a způsob tvoření jmen, výběr existujících jmen, jejich estetické působení apod. (Majtán, 1984, s. 80).

V 80. letech se literární onomastika stává předmětem diskusí na konferencích i u nás, např. na VIII. slovenské onomastické konferenci v roce 1980 nebo na I. československé onomastické konferenci v Trojanovicích v roce 1982 (Majtán, 1984, s. 80). V hojnější míře začínají být publikovány materiálové studie – za všechny jmenujme např. objevnou studii J. Holého Funkce jmen postav v dílech Karla Čapka a Vladislava Vančury.¹ Autor se v ní kromě analýzy pojmenovávacích strategií obou spisovatelů věnuje i teoretickým otázkám, jména literárních postav přitom chápe jako nedílnou součást poetiky celého díla, naznačuje roli, jakou při výběru jmen postav sehrává žánr nebo kulturní tradice, a jako jeden z prvních se zabývá postavami beze jména. Začínají se objevovat články o problematice jmen v uměleckém překladu (např. Jindra, 1980; Macurová, 1985; Knappová, 1988; aj.). Nemnohé teoretické práce z tohoto období navazují na výzkum literárních jmen v zahraničí (zvl. v Německu a v Polsku), stěžejním pojmem je u nich především funkce a společenské působení literárních jmen (Majtán, 1984; Šrámek, 1985; Knappová, 1989). Jakýmsi vyvrcholením tohoto období se stal celostátní seminář Onomastika a škola v Prešově v roce 1990, který byl celý věnován literární onomastice. Zazněla zde řada zajímavých příspěvků, za klíčovou lze označit zvl. studii M. Knappové Funkce vlastních jmen v literárních textech, v níž v návaznosti na K. Gutschmidta představila jednotlivé funkce literárních jmen (individualizační, klasifikující, charakterizační, asociační a estetickou).

Od 90. let již má literární onomastika své stálé místo na onomastických konferencích. Z teoretických prací tohoto období bychom měli zmínit příspěvek L. Lederbuchové Pojmenování postavy ve struktuře uměleckého textu, v němž se autorka zabývala vztahem mezi postavou a jménem a konstatovala, že jméno „pomáhá utvářet význam nejen v rovině jazykové, ale i kompoziční a tematické, podílí se na utváření obsahu a smyslu uměleckého sdělení“ (Lederbuchová, 1995, s. 222). Píší se diplomové práce o vlastních jménech (zvl. na univerzitách v Hradci Králové, Ostravě, Ústí nad Labem a Brně).

V roce 2000 vyšel soubor starších literárněonomastických statí S. Pastyřika pod názvem Vlastní jména v literatuře a škola. S. Pastyřík byl též jedním z organizátorů 8. celostátního semináře Onomastika a škola, který se konal v Hradci Králové v roce 2008 a který byl opět celý zasvěcen literární onomastice.

¹ K dané problematice se J. Holý vrátil ještě o několik let později ve studii Poetika jmen literárních postav (1995, s. 49–60).

Za nejpodnětnější studie posledních let považuji práce literárních teoretiček D. Hodrové *Jméno postavy v románu* (2001, s. 599–619) a L. Jungmannové *Jméno postavy v dramatu* (2001, s. 620–637). *Jméno postavy* je pro ně místem významného sémantického dění. D. Hodrová věnuje velkou pozornost postavám beze jména, změnám jmen v průběhu děje či jménům-převlekům. Rozlišuje přístup k výběru jmen, který je typický pro realistickou a romantickou poetiku, zabývá se mimo jiné též systémem jmen a celkovou pojmenovovací situací. L. Jungmannová se věnuje jménům v titulech děl a také seznamům postav, které bývají součástí dramatického textu. Všimá si toho, jak se postavy oslovují, vymezuje kategorii postav-funkcí, zamýšlí se nad intertextovými vztahy mezi jmény atd. Velice pozitivně též hodnotím fakt, že se v posledních letech začínají objevovat studie zabývající se literárními jmény, která dosud stála na okraji zájmu, zvl. toponymy (těm se věnuje především J. David /2006, s. 171–175; též 2011, s. 209–216/), a že se pozornost autorů studií či diplomových prací obrací i k doposud okrajovým žánrům (např. červená knihovna, fantasy aj.).

Nutno však říci, že zmiňované české teoretické práce jsou stále spíše ojedinelé, v literárněonomastickém zkoumání jednoznačně převažují články, které analyzují zajímavá jména v jednom konkrétním textu, u jednoho autora nebo v jednom žánru, jsou to tedy nejčastěji práce materiálové, velice cenné, avšak bez většího teoretického přesahu. Nejvíce se publikují studie zabývající se antroponymy, méně se objevují rozborů literárních toponym. Vychází se přitom především z prózy, méně často z dramatu a téměř vůbec ne z poezie. Pozornost se „soustřeďuje především na způsoby pojmenování, výběr vlastních jmen, jejich slovtvorných typů, konkrétních jmen (event. jejich novotvoření), a to se zřetelem k jejich funkci v textu a k objektu, který budou pojmenovávat, dále na jejich vztah k reálnému onymickému systému a normě i k apelativní slovní zásobě“ (Knappová, 1992a, s. 12–13). Další práce se zabývají problematikou překladu, ale i ony jsou většinou výčtem příkladů dobře a špatně převedených jmen.

Česká literární onomastika je stále tak trochu popelkou, zvl. v oblasti teorie a metodologie. Inspirovat bychom se přitom mohli v zahraničí, kde je teoretickým otázkám vlastních jmen v textu věnována velká pozornost.² Hlavními centry teoretického výzkumu jsou v současné době Německo, Polsko a Rusko, velké projekty ale samozřejmě vznikají i jinde.

V bývalém západním Německu vyšly v roce 1978 hned tři stěžejní monografie (H. Birus, H. Thies, H. Kalverkämper), z nichž zvláště Birusova práce *Poetische Namengebung* (1978) je dodnes hojně

² Dosavadní literárněonomastické bádání v Evropě bylo představeno v časopise *Onoma* v roce 2005 (*Journal of the International Council of Onomastic Sciences*, 40, 2005): výzkum v Itálii prezentovali B. Porcelli a L. Terrusi (s. 237–282), francouzskou literární onomastikou se tu zabýval P. Billy (s. 213–236), výzkum v Německu shrnuli D. Krügerová (s. 293–318) a J. Schwarz (s. 319–356), polský výzkum představila I. Sarnowska-Giefingová (s. 257–372), ruskou literární onomastikou se zabývala N. Vasil'jevová (s. 373–395) a nizozemské bádání shrnula K. van Dalen-Oskamová (s. 283–292).

citována. Za průlomovou lze označit též práci D. Lampinga *Der Name in der Erzählung* (1983) zabývající se onymickými funkcemi. Paralelně rostl zájem o literární vlastní jména i v bývalém východním Německu. Zde započal v 70. letech s výzkumem K. Gutschmidt, jehož úvahy pak dále rozvíjely např. C. Willichová, H. Köglerová a L. Probstová, u nás M. Knappová nebo Ž. Dvořáková. Nejnovější německou prací na tomto poli výzkumu, na niž bych ráda navázala, je monografie F. Debusse *Namen in literarischen Werken* (2002).

Dalším významným centrem výzkumu literárních vlastních jmen je Polsko. Již v roce 1953 zde vyšla práce S. Reczka *O nazwiskach bohaterów komedii polskiej XVIII wieku*. Na Reczka pak navázaly další sémantické klasifikace (např. W. Hendzel, S. Gawor). Zájem se však brzy přesunul k funkcím jmen v uměleckých textech (např. K. Górski, K. Wyka). Na předchozí práce navázala průkopnická studie A. Wilkońe o jménech v dílech S. Żeromského z roku 1970. Wilkoń v ní navrhl klasifikaci funkcí, která je dodnes v polské literární onomastice nejcitovanější. Z dalších polských literárních onomastiků musíme zmínit Cz. Kosyla, K. Rymuta, I. Łucovou aj. Jednou z nejnovějších monografií je práce M. Cyzmanové *Osobowe nazwy własne w dziele literackim z perspektywy jego ontologii* (Cyzman, 2009).

Pozornost literárním propriím je tradičně věnována v Rusku (srov. např. bibliografii S. I. Zinina a A. G. Stěpanovové *Imena personažej v chudožestvennoj literature*, 1970). Teoretická základna literární onomastiky se tu formovala na konci 60. let (E. B. Magazanik, V. N. Michajlov), v 70. a 80. letech pak dochází zejména k rozkvětu interpretace textu (G. V. Kovalev, V. I. Suprun, A. A. Fomin). Od 90. let čerpá literární onomastika i z dalších lingvistických oblastí, např. ze sémiotiky (např. E. L. Ginzburg, V. N. Toporov, T. M. Nikolajevová), další autoři pak kladou důraz na funkce (N. Vasil'jevová, K. Hengst). Zmínit bychom měli i práci V. Kalinkina *Poetika onima* (1999), v níž mimo jiné zavedl termín *poetonymum* (tj. literární proprium).

Zcela samostatnou linii literární onomastiky pak představuje anglosaský výzkum, jemuž dominují materiálové studie a interpretace textu (G. Alvarez-Altmanová, W. F. H. Nicolaisen, L. R. N. Ashley). V USA též od roku 1974 vychází odborný časopis *Journal of Literary Onomastics*. Prostor literárněonomastickým esejím poskytuje i časopis *Names (Journal of Onomastics)*.

V záběru zkoumání by nám mohla posloužit za příklad též Itálie, kde se pracuje na tak rozsáhlých projektech, jako je např. *Dizionario dei luoghi letterari immaginari* (Ferrari, 2007)³, uvažovalo se tu o *Dizionario Onomastico dei Personaggi della Letteratura Italiana* (Caffarelli, 1999, s. 373–385), již několik let tam probíhají rozhovory s italskými spisovateli o pojmenovávání postav v jejich dílech (A. Brendlerová, F. Iodice).

³ Viz Dvořáková, 2009, s. 198–201.

Velkým problémem literární onomastiky jako oboru, s nímž se potýká již od svého vzniku v 70. letech 20. století, zůstává nejednotnost v oblasti terminologie i metodologie. Situaci měla vyjasnit Terminologická komise při organizaci ICOS (International Council of Onomastic Sciences), na jakékoli výsledky se však stále čeká (Coates, 2008, on-line). Z části je nepřehledná situace způsobena tím, že jsou jednotlivá výzkumná centra izolovaná a nespolupracují spolu,⁴ např. v současných německých pracích nejsou příliš brány v potaz polské nebo ruské výsledky bádání (pokud nebyly publikovány v němčině), v anglosaských studiích nebývají až na vzácné výjimky citovány ani práce slovanské, ani německé či italské apod. Důvodem bude jistě vedle jazykových bariér i malý počet specializovaných konferencí, kde by bylo možno se setkávat a diskutovat, dále i to, že existují pouze dva specializované odborné časopisy – italský *Il nome nel testo* (Rivista internazionale di onomastica letteraria, Pisa, od 1999) a již zmíněný americký *Journal of Literary Onomastics* (dříve *Literary onomastics studies*, Brockport, od 1974). V tomto ohledu by tedy byla bezesporu řešením intenzivnější mezinárodní spolupráce.

2. INTERDISCIPLINÁRNÍ CHARAKTER LITERÁRNÍ ONOMASTIKY

Specifičnost literární onomastiky pramení z jejího interdisciplinárního charakteru, právem bývá považována za „most“ mezi onomastikou a literární vědou (Debus, 2005, s. 203). U nás je tradičně pojímána jako především lingvistický obor, který má nejbliže k onomastice a stylistice (Knappová, 1992a, s. 12), ale např. v německém *Metzler Lexikon Literatur- und Kulturtheorie* (u nás vyšel pod názvem *Lexikon teorie literatury a kultury*) je definována jako „literárněvědná dílčí disciplína“ (Thies, 2006, s. 569), obdobně v anglosaském světě je literární onomastika chápána jako součást literární kritiky (srov. Alvarez-Altman, 1987, s. 1; Ashley, 2003, s. 1). Osobně je mi nejbližší definice literární onomastiky jakožto osobité oblasti bádání, která spojuje dva „pilíře“ – onymické rysy jména na jedné straně a literární fenomén na straně druhé (srov. např. Grzeszczuk, 1963, s. 401; Nicolaisen, 2005, s. 29–41). Právě „interdisciplinární postavenie a využitie poznatkov a metod onomastiky, jazykovedy, literárnej vedy i sociológie umožní literárnej onomastike podať komplexný rozbor literárnej onymie“ (Majtán, 1984, s. 79). Spolu s R. Šrámkem mohu říci, že: „Literární onomastika kombinuje metody literární historie, teorie literatury, stylistiky, jazykovědy a kulturní historie. Její celkový pohled je však onomastický.“ (Šrámek, 1978, s. 502–503) Kromě oborů, které vypočítává Šrámek, využívá literární onomastika i podnětů a metod dalších věd. Nejčastěji bývá v této souvislosti zmiňována psychologie (Spal, 1984, s. 58), dále etymologie,

⁴ Upozorňuje na to např. též B. Windtová (Windt, 2005, s. 43–63).

sémantika a stylistika (Windt, 2005, s. 43–63), výčet bychom mohli doplnit i o translatoologii (té bude věnována zvláštní kapitola), pedagogiku aj. Vztah literární onomastiky k jiným oborům však dosud nebyl uspokojivě definován, na tuto potřebu přitom upozorňoval již R. Šrámek (1985, s. 510). Pokusím se tedy v této kapitole shrnout dosavadní spíše sporadické poznámky o této problematice. Některým zde pouze načrtnutým otázkám se pak budu detailněji věnovat i v dalších částech této práce.

2.1 Onomastika

V recenzi na práci K. Gutschmidta *Eigennamen in der Literatur* zdůraznil R. Šrámek potřebu včlenit do literární onomastiky i „zřetel onymicky systémový: do jaké míry literární onymie odpovídá propriálnímu systému daného národního jazyka, daného sociálního prostředí“ (Šrámek, 1985, s. 516). K. Gutschmidt na tuto výtku reagoval kladně a o několik let později napsal: „Vlastné mená v literatúre sú odrazom vlastných mien v reálnej komunikácii. Buď sa s nimi zhodujú, sú vytvorené autorom podľa ich vzoru, alebo zámerne od nich abstrahujú. Onymický systém a onymická situácia v tom-ktorom literárnom diele odrážajú onymický systém a onymickú situáciu v určitom časovo-priestorovom kontexte a sociálnom prostredí. Na druhej strane je reálna onymia do určitej miery ovplyvnená literárnou onymiou, a to preberaním fiktívnych mien (...), alebo zvýšenou frekvenciou určitých mien. (...) Skúma sa ich pôvod, doklad mien v prameňoch, ich štruktúra a variantnosť. Ďalej treba bádať vzájomný vzťah medzi vlastnými menami a prvkami nepropriálnej roviny hlavne so zreteľom na pomenúvanie postáv, geografických objektov vlastnými menami na jednej strane a apelatívami na druhej strane.“ (Gutschmidt, 1991, s. 204, 206)

Z výše uvedeného mi vyplývají pro literární onomastiku tři okruhy výzkumu, které se dotýkají i obecné onomastiky:

- a) **Forma literárních vlastních jmen:** Literární jméno „sledujeme z hlediska morfologického, fonologického (je-li to nutné, zabýváme se i jeho grafickou podobou) a z hlediska slovo tvorného, analyzujeme propria jednak typologicky, jednak posuzujeme užití slovo tvorné prostředky jako takové“ (Pastyřík, 2000, s. 99). Formální rozbor je dle mého názoru důležitý, zvláště pokud jsou v textu obsažena fiktivní autorská jména, u těch si pak všímáme i vzorů, podle nichž byla vytvořena. Právě v autorských jménech se naplno projevuje spisovatelova hravost a vynalézavost, jedná se většinou o jména velice nápaditá, mnohdy tzv. mluvící (např. paní *Drahodobřevyhandlovaná* nebo *Mr. Wyeweney* ze Škvoreckého *Tripu do Česka*).
- b) **Vztah k apelativní slovní zásobě:** V literatuře se nezdá, že se setkáváme s tím, že identifikační funkci vlastního jména přebírají i jiná označení, nejčastěji jsou bezejmenné postavy a místa

označovány apelativem (např. *mladík* v Kunderově Falešném autostopu), iniciálou (např. *K.* z Kafkova Zámku⁵), opisem (*Ten,-jehož-jméno-se-nesmí-vyslovovat* u J. K. Rowlingové) či jiným pojmenováním (*Případ X* v Čapkově Povětroni), číslem (např. dělník 794 ve Weissově utopii *Dům o tisíci patrech*⁶), méně často zájmenem. Domnívám se proto, že v některých případech (v závislosti na kontextu celého díla) by se s apelativními označeními postav mělo zacházet podobně jako s vlastními jmény. Hranice mezi apelativy a proprii je navíc někdy značně neostrá, v některých případech hodnotíme označení jako vlastní jméno jen na základě grafiky (velkého písmene), např. u nadpřirozených bytostí (*Čert*), personifikací (*Smrt*) nebo ožvlých předmětů (*Cínový voják*) apod.

Literární onomastika si všímá i apelativizace literárních proprií (např. *donchuán, kocourkov*), tedy situace, kdy se „charakter postavy či charakteristika místa a prostředí stávají pojmovým obsahem“ (Majtán, 1984, s. 79; srov. též Pokorná, 1978).

- c) **Onymický systém:** Sledujeme strukturu jmen v díle (tzv. „krajinu jmen“ – *Namenlandschaft*), tuto pak konfrontujeme s reálným onymickým systémem v daném čase a místě. Pokud se literární propria s reálnými shodují, pak vyvolávají dojem skutečnosti, a plní tak tzv. iluzionistickou funkci (srov. Lamping, 1983, s. 29–40; Debus, 2002, s. 76–77). Jména, jež se záměrně odlišují a zdůrazňují svou fiktivnost (vzpomeňme např. „řecká“ jména *Skočdopolis, Nejezchlebos* a *Kontokorentos* ve hře J. Voskovce a J. Wericha *Osel a stín*), pak plní funkci, kterou nazývám anti-iluzionistická.

Vztah mezi reálnou a literární onymií však není jednosměrný, i reálný systém je zpětně ovlivňován tím literárním, jak na to upozornil již K. Gutschmidt, dochází dokonce i k přejímání fiktivních jmen a k jejich začleňování do reálného systému (např. rodné jméno *Vanesa* bylo vymyšleno J. Swiftem, *Jessica* pochází z dramatu W. Shakespeara *Kupec benátský* /Knappová, 2010, s. 53/ apod.).

⁵ Nevíme, zda *K.* zastupuje rodné jméno nebo příjmení. J. Holý uvádí: „Kupříkladu označení hrdiny pouhou iniciálou může ukazovat na jistou osobu (*K.* = Kafka), může naznačovat, že jde o kohokoliv (*K.* = každý z nás) a konečně potenciálně sugerovat fakt, že hrdina postrádá jakoukoli individualitu, že je to nicotný, marně žijící člověk (*K.* = člověk nehodný jména).“ (Holý, 1984, s. 467) M. Robertová se domnívá, že absence jmen u Kafky je spíše tabuizací, snahou nevyslovit jméno, které by evokovalo židovský původ (Robert, 2001, s. 9–34). O jménech v Kafkově *Procesu* píše i L. Doležel (2004, s. 18–25), D. Hodrová (2001, s. 599–601), J. Matušová (2007, s. 243–244) a mnozí jiní.

⁶ „„Jak se jmenuješ?“
Stařec rozevřel dlaně. Bylo na nich vypáleno číslo ,794‘.
„Nemám jiného jména mimo toto číslo... Pocházím z osmého náboru dělníků, kteří dovršili 800 pater Mullerdómu.“ (Weiss, *Dům o tisíci patrech*, 1975, s. 17) „„Učiň, pane, mne i bratry moje opět lidmi! – Dej nám jména místo čísel a pokrmy místo kostek, dej nám lásku, touhu a sny!““ (tamtéž, s. 22)

Při rozboru literárních propriet nesmíme zapomínat na specifickou literární komunikaci, v literárním díle se mohou objevit postavy bezejmenné, což je situace v reálném světě nemožná, literární jména jsou též na rozdíl od reálného světa vždy motivovaná (Hausenblas, 1976, s. 2). Analýza proto musí vycházet z kontextu celého díla. Zde se dostává ke slovu literární teorie.

2.2 Literární teorie

Literární onomastika i literární teorie zkoumají stejný materiál – literární dílo. Každý z těchto oborů k němu však přistupuje z jiného úhlu pohledu. Zatímco literární věda tradičně postupuje od celku díla k rozboru jeho jednotlivých složek (včetně vlastních jmen), pro literární onomastiku jsou ve středu zájmu vlastní jména, která zkoumá v kontextu celého díla, postupuje tedy opačně, tj. od části k celku (k tomu srov. Šrámek, 1985, s. 513).

Literární teorie: dílo → jméno

Literární onomastika: jméno → dílo

Na skutečnost, že by se nemělo k literárním jménům přistupovat izolovaně, ale v kontextu celého díla, upozorňoval již K. Hausenblas (1976, s. 1). Právě kontext umožňuje rozdílné konkretizace i téhož jména, např. označuje-li příjmení *Štědrý* venkovského učitele v realistické próze, pak působí slovy D. Hodrové (2001, s. 601) „lhostejně“, nemotivovaně, ale označuje-li totéž jméno kupce ve frašce, pak je blízké jménům mluvčím (srov. Holý, 1984, s. 461; Hausenblas, 1976, s. 3).

Jména zasahují do všech složek díla (od složky zvukové po tematickou a syžetovou), jsou důležitou součástí charakteristiky postav a mohou se podílet i na konstruování smyslu celého díla (Hodrová, 2001, s. 599), jméno může hrát velice významnou roli při rozvoji syžetu a kupříkladu hledání jména se může stát hlavním tématem celého příběhu (např. v Benešově románu *Kouzelný dům*). Souhlasím též s J. Holým, který se domnívá, že: „Je zřejmé, že jméno postavy souvisí na jedné straně s problematikou pojmenování v literárním díle, na druhé straně s problematikou výstavby postavy a její funkce. Jméno je tak součástí dvou dílčích kontextů díla. Plánu jazykového a plánu tematického. Obě tyto složky neexistují přirozeně samy o sobě, ale složitě se proplétají, navzájem umocňují a spojují ve významové dynamice celého díla. Jména postav lze proto zkoumat jen v rámci autorova díla jako celku; poetika jmen je více či méně výraznou součástí spisovatelovy poetiky vůbec.“ (Holý, 1984, s. 460)

Domnívám se tedy, že se literární onomastik neobejde bez důkladné znalosti literární vědy. Pro literární onomastiku mohou být velice podnětné i některé literárněteoretické koncepty, např.

aplikace teorie fikčních světů L. Doležela. Ta by nám dle mého názoru mohla mimo jiné pomoci odpovědět na otázku, již literární onomastika řeší od začátku, totiž která propria v literárním díle považovat za literární a jak přistupovat k autentickým jménům reálných osobností vystupujících v literárním díle apod. (srov. Doležel, 2003, s. 22n.)

2.3 Literární historie

Na literární vlastní jména samozřejmě můžeme nahlížet jak z pohledu synchronního, tak i diachronního. Synchronní analýza literárních antroponym zahrnuje dva okruhy problémů: prvním z nich je vliv dobové poetiky a dobového situačního kontextu, druhým je konfrontace literární a reálné onymie v daném čase. Diachronní výzkum by se měl zabývat především vývojem pojmenovávacích strategií např. v rámci jednoho literárního druhu či žánru.

Literární onomastika by se tedy měla zabývat i vlivem dobové poetiky a dobového situačního kontextu na výběr a recepci jmen v uměleckých textech konkrétního období, popř. určitého literárního směru či proudu, jak to prosazoval již K. Gutschmidt (1983, s. 153). Dobovou poetiku chápu široce jako souhrn uměleckých zásad převažujících v době vzniku literárního díla. Může se projevat na různých rovinách: na rovině morfologické lze uvést jako příklad americké brakové detektivky, v nichž byla jména padouchů často zakončena polsky znějícími formanty -ski, -ński, -ewski, jak uvádí J. David (2005, s. 34), na rovině sémantické pak můžeme zmínit oblibu mluvících jmen v komediích raného národního obrození (např. postavy *Pravdomluva* a *Břichomil* u V. K. Klicpery, *Hrdopyška* a *Vydřiduška* u J. K. Tyla) apod. Dobová poetika může zasahovat i do výběru konkrétních jmen či jejich forem, např. součástí dobové poetiky v období kritického realismu bylo mimo jiné též užívání nářečních podob antroponym, neboť jména pomáhala dotvářet místní kulisy děje, zasazovala postavy do konkrétního nářečního prostředí, a plnila tak tzv. klasifikující funkci (např. *Maryša* ve stejnojmenném dramatu bratří Mrštíků, *Hanyžka* v Baarově románu *Paní komisarka*).

Dalším z faktorů, které ovlivňují výběr literárních jmen, je literární druh. Teoretici literární onomastiky vycházejí především z analýzy prózy, méně často se již zabývají dramatem a téměř vůbec se nevěnují poezii. Popsat tendence či zákonitosti v rámci celého literárního druhu je velice obtížné, zvl. z důvodu materiálové náročnosti. I tato oblast si tedy vyžádá ještě další rozsáhlý výzkum, především dosud nezpracovaných literárních proprií v poezii, než budeme moci dospět k nějakým obecnějším závěrům. Svou roli hraje i žánr a literární a kulturní tradice, každý literární žánr má totiž své zvyky (Knappová, 1992a, s. 13), které přirozeně podléhají změnám a dobovému

vkusu, spolu s J. Davidem můžeme hovořit i o módnosti literárních jmen (David, 2005, s. 32–33). Detailněji viz II část kap. 3.

2.4 Stylistika

Zatímco literární věda se primárně zabývá uměleckými díly, stylistika analyzuje všechny druhy textů. V širším pojetí, k němuž se přikláním, se stylistika neomezuje na poznání výrazových prostředků a jejich funkcí, ale zabývá se i „výběrem prostředků tematických a kompozičních, výběrem určité textové struktury (‘vzorce’, žánrového schématu) (...)“ (Hoffmannová, 1997, s. 32; srov. Čechová, 2003, s. 19). Předmětem zkoumání literární onomastiky jsou „rozmanité texty spadající do různých funkčních stylů spisovného jazyka“ (Knappová, 1992a, s. 12), M. Knappová a S. Pastyřík proto chápou literární onomastiku jako onomastiku stylistickou. Mému chápání literární onomastiky je vymezení M. Knappové blízké. Nesouhlasím však s tvrzením, že „v rámci stylistické onomastiky jde vždy o funkční využití vlastních jmen v apelativním, nikoli onymickém kontextu“ (Knappová, 1992a, s. 12). Dle mého názoru musí literární onomastika zkoumat i tento onymický kontext, tedy tzv. „krajinu jmen“ v díle.

Klíčovým pojmem české stylistiky i literární onomastiky je funkce. K. Gutschmidt (1991, s. 204) dokonce považuje funkce vlastních jmen v literatuře za hlavní předmět výzkumu literární onomastiky. Nicméně v pojetí literárněonymických funkcí ani v jejich klasifikaci stále nepanuje shoda, jak si ukážeme v samostatné části této práce věnované funkcím.

2.5 Sémantika a etymologie

Původní apelativní význam je ve vlastních jménech již vyprázdněn (Knappová, 1992b, s. 212; Lederbuchová, 1995, s. 216). V literatuře je však sémantika fundujících apelativ velice často aktualizována, zvl. v humoristických prózách, komediích či pohádkách. Jde o princip tzv. mluvících jmen (těmi se budu detailně zabývat v kapitole o charakterizační funkci). Kýžený efekt mluvících jmen vzniká, pokud je charakter postavy v souladu se sémantickým významem základu jejího jména (např. *Vydřihost a Čmuchašek* v povídce B. Němcové *V zámku a v podzámčí*), nebo pokud je s ním ve zřejmém protikladu („*Kecálek Kolečkář*, ten zase neřekl jediné slovo, což bylo důvodem, jak Vilémovi svěřil Pípa, proč se mu říkalo *Kecálek*. Vilém Klika sice nepochopil, jaká je v tom logika, i když ostatním se to zdálo nejen jasné, ale ještě navíc docela zábavné.“ /Pratchett, Sekáč, 1999, s. 210/).

Výklady sémantické a etymologické jsou velice oblíbené zvl. ve studentských pracích, bohužel často bez ohledu na to, zda literární dílo takovou interpretaci umožňuje. Nalezneme však

samozřejmě i díla, která k tomu sama vybízí např. tím, že původ či význam jmen aktualizují a tematizují: „Petr Pinkas, psala si prstem po zrcadle a jméno jí připadalo jako z romantického příběhu, jako z nějaké středověké balady, jichž znala mnoho nazpaměť. Netušila však pravý středověký význam Petrova příjmení, byla mladinká a všímala si jenom krásných věcí.“ (Salivarová, Pas de trois, 1990, s. 4) „„Pinkas,‘ ucedila opovržlivě a netušila, jak moc si tím slovem mohla ulevit, kdyby znala jeho středověký význam.“ (tamtéž, s. 42)

2.6 Psychologie

Literární onomastika může objasňovat psychologii pojmenování vůbec, jak na to upozorňoval již J. Spal (1984, s. 58), proto je pro nás velice zajímavé nahlédnout spisovatelům „pod pokličku“ a dozvědět se něco o jejich přístupu ke jménům v jejich dílech. Přitom je pravda, že volba jmen a jejich použití je nejčastěji intuitivní, bez toho, aby autor zvláště uvažoval o vědeckých poznacích o onymické situaci (Gutschmidt, 1991, s. 206). Leccos lze zjistit z autorových poznámek a náčrtů k dílu, můžeme též porovnávat jména v různých verzích a vydáních. Překážkou však může být nedostupnost nebo neexistence původního rukopisu či poznámek. Analýzy tohoto typu (nazývám je ontogenetické – srov. část I kap. 3.2.6) tudíž nejsou příliš časté. Spisovatelé sami se ke svým motivacím v oblasti pojmenování vyjadřují jen ojedinele, o to cennější je pak např. esej Jména od I. Asimova (1997, s. 293–297). Velice zajímavé jsou pro nás také např. rozhovory se spisovateli.

Nezajímají nás však jména pouze z hlediska autora, ale i z hlediska čtenářské recepce. Autorem zamýšlené působení jmen a jejich skutečné působení na čtenáře se totiž nemusejí shodovat, důvodů pro to je celá řada, např. překlad, dlouhý časový odstup mezi napsáním díla a jeho čtením a s tím související neznalost reálií nebo odkazů a narážek apod. Působení na čtenáře bývá někdy označováno jako společenské působení vlastních jmen v literatuře (srov. Majtán, 1984, s. 78–79), to však nepovažuji za zcela přesné – v dojmu, který vlastní jméno v literárním textu vyvolává, se snoubí jak individuální, tak společenské aspekty, na výzkumu recepce jmen by tedy dle mého názoru literární onomastika měla spolupracovat jak s psychologií, tak i se sociologií.

Postoj ke jménům vyjadřují v díle i samy postavy. Jméno se může stát součástí jejich sebeidentifikace nebo jejich hodnocení druhých postav, a může tak dokreslovat jejich povahu a způsob myšlení.

2.7 Sociologie

„Jména zvolená autorem indikují systém jmen v době a místě příběhu, dávají informace o rituálech a pověrách spjatých s pojmenováváním, o tradicích pojmenovávání dětí po příbuzných nebo

slavných osobách či jiných hrdinech a obecně o postoji ke jménům v prostředí, kde se příběh odehrává.“ (Windt, 2005, s. 43) Literární onomastika se zabývá i konvencemi při oslovování, módou jmen, magií jmen, motivací pojmenování dětí (Thies, 2006, s. 569), dále konotacemi jmen (národnostními, náboženskými, sociálními) a stereotypy vážícími se k různým jménům atd. Těmto otázkám se budu věnovat detailněji v dalších kapitolách této práce.

Názory, představy nebo zvyklosti popsané v díle jsou totiž nedílnou součástí historického a místního koloritu (tzv. „couleur historique“ a „couleur locale“) daného díla a pomáhají spoluvytvářet jeho fikční svět, mohou též sloužit jako součást charakteristiky daného období, lokality či povahy lidí (např. „Dothrakové byli tvrdí a nesentimentální lidé a nepatřilo mezi jejich zvyky pojmenovávat svá zvířata.“ /Martin, *Píseň ledu a ohně I, Hra o trůny*, 2011, s. 239/).

2.8 Pedagogika

Problematice využití literární onomastiky v pedagogické praxi se intenzivně věnoval zvl. S. Pastyřík (2000, s. 12–16). Žáci se nejen při výuce setkávají s různými druhy vlastních jmen v různých typech textů od ukázek umělecké literatury v čítankách až po odborné publikace. I při produkci vlastních slohových nebo seminárních prací jsou vedeni k používání vlastních jmen. Propriím by proto podle Pastyříka měla být ve škole věnována pozornost jak z hlediska formálního a obsahového, tak i z hlediska strukturního a komunikativního. Vlastní jména se též mohou stát vhodným materiálem pro opakování pravopisu a psaní velkých písmen, mohou sloužit jako příklady při osvětlování kategorie gramatického rodu apod. (Kremzerová, 1992, s. 38–39).

Přestože se na žádné z českých univerzit nevyučuje literární onomastika samostatně např. jako volitelný seminář, je jí věnována pozornost jak při výuce onomastiky, tak i translatologie. Rostoucí zaujetí studentů pro literární onomastiku dokládá i výrazné zvýšení počtu diplomových prací v posledních letech.

2.9 Translatologie

Literárním propriím věnuje velkou pozornost translatologie, a to především s ohledem na překladatelskou praxi. Otázky překladu vlastních jmen by si však zasloužily více pozornosti i ze strany literárních onomastiků, neboť právě během procesu překládání se nejvíce obnažují funkce literárních vlastních jmen, jejich vztah k ostatním složkám textové stavby i jejich úloha při formování smyslu celku (Macurová, 1985, s. 432). Srov. část IV, kap. 1.

Z pohledu onomastika je důležité také to, jaký vliv měly překlady od nejstarších dob na rozšiřování repertoáru a na oblibu u nás používaných vlastních jmen (srov. Skutil, 1992, s. 186–189) – překlady bible počínaje a dnešními populárními bestsellery konče.

3. PROBLÉMY METODOLOGIE LITERÁRNÍ ONOMASTIKY

Na základě analýzy českých a slovenských materiálových studií a diplomových prací z let 1971 až 2014 se nyní pokusím popsat přístupy ke jménům postav, s nimiž se v literární onomastice setkáváme. Nejde mi tedy nyní o teoretický popis toho, jak by se k rozboru jména v textu mělo přistupovat, ale o to, jaké postupy opravdu v praxi různí badatelé volí. Čerpala jsem výhradně z materiálových studií, které se zabývají literárními antroponymy v jednom konkrétním díle, u jednoho autora či v jednom okruhu textů. Nebrala jsem v úvahu stati obecnější teoretické povahy, o nichž byla řeč výše, ani články týkající se problematiky překladu jmen. Každý z těchto okruhů studií má samozřejmě svá specifika. Jinak zachází se jmény autor studie, která se zabývá jediným dílem, a jinak autor, jenž analyzuje jména ve všech dílech určitého autora, a může tak vidět širší souvislosti a vztahy apod. Trochu odlišně se také většinou pracuje se jmény v próze a se jmény v dramatu či v poezii. Samozřejmě se liší též přístup lingvisty a literárního historika či teoretika.

České a slovenské literárněonomastické studie si všímají především formy jmen, jejich původu a významu, jejich komunikačního zapojení, stylistického hodnocení a jejich funkce, ojediněle též konfrontují jména literární se jmény reálných předloh atd.

Jako ilustraci použiji prózu B. Hrabala *Ostře sledované vlaky*, kterou postupně uchopím z různých úhlů pohledu, a tak ukáži na analýze konkrétního textu pozitiva i negativa jednotlivých metodologických přístupů.

3.1 Excerpce jmen

Již samotná excerptce jmen z textu může být problematická. Jak jsem již řekla, některé postavy nemusí být pojmenovány *proprie*, ale mohou být označeny pouze *apelativy*.

Podívejme se nyní na excerptci Hrabalových *Ostře sledovaných vlaků*. Z výše uvedeného vyplývá, že pokud bychom excerptovali pouze *propria*, nedostala by se do naší analýzy např. „paní přednostová“. Neznáme její rodné jméno, není označována ani příjmením svého manžela, v řeči vypravěče i v řeči ostatních postav se vždy objevuje jen jako „paní přednostová“ (konkrétně 19krát). Obdobné je to s „panem přednostou“ (nebo jen „přednostou“), tato označení se v textu vyskytují dokonce 99krát, přednostovo příjmení *Lánský z Růže* však zazní v partu vypravěče pouze 2krát a je přitom vždy ještě zdůrazněno, že se nejedná o jméno opravdu používané, ale o jméno

vytoužené. Pana přednostu i paní přednostovou přitom považuji za jedny z hlavních postav. Absence jejich jmen je v kontextu celého díla příznaková, protože ostatní hlavní postavy jména mají.

Obecně můžeme říci, že vedlejší postavy bývají většinou beze jména, a absence jejich jmen tedy nebývá pocíťována příznakově (srov. část III kap. 2.1.1.1). Na druhou stranu součástí Hrabalovy autorské poetiky je časté pojmenovávání právě těchto postav vedlejších a epizodických, které se v příběhu objeví pouze jednou (např. obecní pitomec *Jordán* pozorující německý vlak; inženýr *Honzík*, který jede ostře sledovaným transportem; řeznický pomocník *Bohouš*, jenž má oslepit býka, aj.), nebo které jsou pouze zmíněny, aniž by jakkoli zasahovaly do děje (např. praděda *Lukáš*, doktor *Brabec* z blázince, vojáci *Schulthe* a *Ditie* z nemocnice pratety *Beatrice* aj.).

3.2 Přístupy ke jménu

V analyzovaných studiích se objevuje několik různých přístupů ke jménu postavy v literárním díle. Pracovně jsem je nazvala: přístup formálně-statistický, přístup etymologický, přístup komunikační, přístup funkční, přístup konfrontační a přístup ontogenetický. Nelze však říci, že by tyto přístupy byly striktně odděleny, ba právě naopak, velice častá je jejich vzájemná kombinace (např. přístup formálně-statistický nebo etymologický bývá východiskem k rozboru komunikačnímu či funkčnímu). Přístupy konfrontační a ontogenetický se vyskytují velice zřídka. Tento výčet přístupů nemusí být konečný. Je samozřejmě možné, že autor některého článku, jenž se nedostal do mnou analyzovaného korpusu, pojímá jméno v literatuře ještě z jiného, dalšího úhlu pohledu. Domnívám se však, že pro převážnou většinu českých a slovenských studií platí řečené.

Každý z těchto přístupů má své přednosti i své slabiny. Jako ideální se samozřejmě jeví prolnutí všech těchto přístupů v jeden, abychom tak získali pokud možno co nejkomplexnější pohled na problematiku jména v konkrétním textu. Tuto syntézu všech přístupů si můžeme ukázat na jediném příkladu z Hrabalových Ostře sledovaných vlaků. Jméno *Viktoria Freie* je autentické, jmenovala se tak dívka, která byla na praxi v pivovaru v Nymburku, a Hrabal ji proto s největší pravděpodobností znal. Jméno tedy není vymyšlené. Díky kontextu celého díla získává výrazně mluvící charakter (*Viktoria* znamená „vítězství“ a *Freie* souvisí s příjmením „Svoboda“), který podtrhuje i nepřechýlená forma příjmení. Jméno nabývá díky svému významu i úloze své nositelky v textu symbolické funkce.

3.2.1 Přístup formálně-statistický

Přístup formálně-statistický se zaměřuje na formu vlastních jmen, zvl. na stránku morfologickou a fonologickou. Při lexikální analýze se porovnává typ pojmenování (jednoslovná – víceslovná), užitý antroponymický druh pro jednoslovná pojmenování (rodné jméno – příjmení) a to, zda jde o standardizovanou nebo nestandardizovanou podobu jednotlivých proprií. Morfologická analýza se soustřeďuje na užitá slovní druhy (substantiva – adjektiva) a na jejich jmenný rod. Při posuzování slovotvorné stránky jsou rozlišovány zvl. deriváty a kompozita (Pastyřík, 2000, s. 100).

Proveďme si formálně-statistickou analýzu Hrabalových Ostře sledovaných vlaků. Z novely jsem vyexcerpovala celkem dvacet sedm jmen a jedno označení apelativní (paní přednostová), s nímž budeme pracovat pro účely tohoto rozboru stejně jako s propriem. Z jednoslovných pojmenování bylo čtrnáct jmen (z toho deset příjmení a čtyři rodná jména) v mužském rodě, z dvouslovných byla v mužském rodě čtyři jména. V ženském rodě bylo z jednoslovných pojmenování šest jmen (z toho tři příjmení, tři rodná jména), z dvouslovných byla v ženském rodě dvě antroponyma a jedno pojmenování apelativní.

	maskulina	%	feminina	%	součet	%
rodné jméno	4	14,29	3	10,71	7	25,00
příjmení	11	39,29	3	10,71	14	50,00
rodné jméno + příjmení	4	14,29	2	7,14	6	21,43
apelativum	0	0	1	3,57	1	3,57
celkem	19	57,16	9	32,13	28	100

Tab. 1 Výskyt jmen v Hrabalově novele *Ostře sledované vlaky*

Jak vidíme, jména v novele kopírují úzus české antroponymické soustavy (Knappová, 1989, s. 14) a skládají se:

- a) z rodného jména + příjmení: *Miloš Hrma, Ladislav Hubička, Viktoria Freie, Betmann Holweg, Zdenka Svatá, Břetislav Zednicek*;
- b) pouze z rodného jména: *Máša, Lukáš, Vilém, Beatrice, Bohouš, Max, Louise*;
- c) pouze z příjmení: *Lánský, Kinský, Kinská, Shušný, Honzík, Jordán, Brabec, Noneman, Karásková, Schulthe, Ditie, Vranská, Danko*.

Ve dvou případech je součástí jména i šlechtický přídomek: (*Lánský*) z *Růže*, von *Mansfeld*.

V případě jména německé partyzáanky *Viktorie Freie* nedošlo k přechýlení příjmení.

Jména jsou česká (např. *Hubička*, *Svatá*, *Brabec*) i cizojazyčná – německá (např. *Noneman*, *Schulthe*, *Freie*), popř. jsou česká, ale graficky poněmčená (*Ditie*, *Zednicek*).

Rodná jména jsou jak v podobě standardizované (např. *Miloš*, *Beatrice*), tak v nestandardizované (např. *Bohouš*, *Máša*), některá se objevují v obou variantách (např. *Zdenka* – *Zdenička*, *Viktoria* – *Viktorka*).

Příjmení mají podobu substantiv (např. *Hrma*, *Hubička*, *Brabec*) i adjektiv (např. *Lánský*, *Svatá*, *Slušný*). Hrabal spíše výjimečně užívá antroponymických kompozit (např. příjmení *Noneman*, rodná jména *Ladislav* a *Břetislav*), ojedinělé jsou i antroponymické deriváty (např. *Hubička*, *Zednicek*, *Honzík*).

Formálně-statistická analýza podává celkový obraz jmen v díle a stává se východiskem dalších interpretačních úvah, zvl. komunikačních a stylistických. Formální rozbor fonetický, grafický, morfologický nebo slovo tvorný je důležitý, zvláště když jsou v textu obsažena autorská jména.

3.2.2 Přístup etymologický

Přístup etymologický či etymologizující je velice rozšířen, zvl. v diplomových pracích. Vykládá původ a význam jednotlivých jmen, která se v textu objevují, popř. se zabývá i lidovými etymologiemi, pokud se v díle v souvislosti se jmény vyskytují.

Podívejme se nyní na původ a význam jmen v Hrabalových Ostře sledovaných vlacích. Jména hrají v novele významnou úlohu, u řady z nich můžeme najít souvislost mezi významem jména a charakterem postavy, jsou to tedy tzv. jména mluvících. U některých z nich je tento vztah zjevný. Jako příklad si uveďme jméno německé partyzáanky *Viktorie Freie* – *Viktoria* znamená latinsky „vítězství“ (Knappová, 2006, s. 466), příjmení *Freie* snad souvisí se jménem *Frei*, které je německým ekvivalentem českého příjmení *Svoboda* (Moldanová, 2004, s. 52). Jméno nabývá symbolické funkce, je to jméno dívky, která nejenže přináší výbušninu pro boj s nacisty, ale také dává milostným aktem *Milošovi* pocit vítězství a svobody.⁷ Z *Miloše* se díky ní stane muž, nabude vnitřního klidu a jistoty a zachová se pak jako hrdina.

⁷ *Miloš* při setkání komentuje sám pro sebe její jméno takto: „A já jsem věděl, že to je ta zpráva, poznal jsem to, věděl jsem, že to *Viktoria Freie* je ta ruka, která podává poselství a zprávu.“ (Hrabal, *Ostře sledované vlaky*, 1989, s. 57)

Průhledné je též příjmení výpravčího *Hubičky*. D. Moldanová (2004, s. 70) jej vykládá ze staročeského „huba“, tj. ret, ale může nám asociovat i apelativum hubička ve významu „polibek“ (SSJČ, I, 1960, s. 662). Je to mluvící jméno jako stvořené pro casanovu známého svými úspěchy u žen a svou aférou se zadniczkou telegrafistky, již potiskl razítky. Též jeho rodné jméno *Ladislav*, tedy „slavný vládou“ (Knappová, 2006, s. 196), podtrhuje obraz muže, na nějž „už jezdějí div ne hromadný výpravy“ (Hrabal, *Ostře sledované vlaky*, 1989, s. 20).

Komický efekt vyvolává záměrný protiklad mezi jménem postavy a jejím charakterem ve dvou případech – u telegrafistky *Svaté*, která se rozhodně jako svatá nechová, a u dopravního šéfa *Slušného*, který má zase daleko ke slušnosti.

U ostatních postav již není vztah jména a charakteru tak prvoplánově zjevný, je již třeba jistá znalost, aby byl odhalen, přesto jej lze alespoň u některých z nich nalézt. Tak např. rodné jméno telegrafistky *Svaté Zdenka* znamená „vytvořit slávu“ (Knappová, 2006, s. 473), což opět zapadá do rámce příběhu, v němž se proslavila svou potíštěnou zadniczkou. Jak říká hrdina-vypravěč: „Ten skandál ji postavil na nohy, nějak zkrásněla a její oči dostaly hloubku, až se mi zamotala hlava, když mi podala ruku a hyzlila se mi do očí, když mi řekla, že asi půjde k filmu, že se o ni už zajímá i film.“ (Hrabal, *Ostře sledované vlaky*, 1989, s. 43)

Mluvící je patrně i jméno Mášina strýčka *Nonemana*, které snad souvisí s příjmením Nonnenmann, tj. „ten, kdo kastruje“ (Beneš, I, 1998, s. 274). Toto jméno je příznačné, neboť právě v ateliéru strýčka *Nonemana* Miloš osudově selhal jako muž, když měl být poprvé s Mášou, což pak vedlo k jeho pokusu o sebevraždu. Se sexualitou souvisí i příjmení samotného Miloše – pro dnešního čtenáře je jeho jméno *Hrma* asi již málo průhledné, ale je odvozeno z označení „zevní části ženského genitálu“ (Moldanová, 2004, s. 69).

Zajímavé je jméno pana přednosty *Lánský z Růže*. Příjmení Lánský je odvozeno od „plošné míry, velkého kusu“ (Moldanová, 2004, s. 103), lán je „rozlehlé pole“ (SSJČ, I., 1960, s. 1068). Jméno vsi *Růže*⁸ zase na první pohled evokuje květinu, i když může jít i o pojmenování ironické, jak uvádí A. Profous (III, 1951, s. 615): „A příčina nebyla vždy od toho, že tam kvetly růže nebo že taková ulice voněla růžemi, nýbrž humor našich předků volival taková pojmenování leckdy i z pohnutek ironických a z důvodů právě opačných.“ Po čem nejvíce touží pan přednosta? Po inspektorské zahrádce! Dokonce má již doma ve skříni uniformu, na níž má „zahrádku“ vyšitou. Jméno Lánský z Růže tedy může souviset s touto touhou po zahrádce, neboť oba jeho komponenty mají sémantický vztah k zahradě či pěstování, příjmení Lánský též naznačuje velikášství postavy a

⁸ Ves tohoto jména leží u Čáslavi (Profous, III, 1951, s. 615).

přídomek z Růže, který zdánlivě působí vznešeně, je snad ve skutečnosti označením zapáchajícího místa, a působí tak téměř tragikomicky.

Jako mluvící by se dala chápat i jména některých epizodních nebo jen zmíněných postav, např. jméno Milošova dědečka *Viléma* mající význam „helmici (ochranou) je má vůle“ (Knappová, 2006, s. 275), neboť děda Vilém byl hypnotizér, jenž se pokusil silou vůle zastavit německou armádu na hranicích. Taktéž jméno Milošovy pratety *Beatrice*, které znamená „přinášející štěstí, oblažující“ (Knappová, 2006, s. 309), lze vykládat jako nomen omen, protože Beatrice pracovala jako zdravotní sestra v nemocnici pro popálené německé vojáky, jimž sloužila i jako anděl smrti, když moc trpěli, a která „přinášela každému klid, byla tak ohromná a silná, že na koho se podívala, hned každému nastříkala klid“, jak vzpomínal hrdina-vypravěč (Hrabal, *Ostře sledované vlaky*, 1989, s. 65). Taktéž jméno syna rady Zednicka *Břetislava* by mohlo být charakterizační, neboť znamená „slavný (bojový) rykem“ (Knappová, 2006, s. 135), mnohem spíše je však použito kvůli ironii – tímto ryze slovanským jménem je pojmenován voják německé armády, který přitom ani neuměl pořádně německy (Hrabal, *Ostře sledované vlaky*, 1989, s. 43).

U jmen ostatních postav jsem nenalezla žádný přímý vztah mezi významem jména a jejich charakterem.

V některých případech je etymologický přístup velice nosný a může opravdu poskytnout interpretačně zajímavý pohled na dílo, v jiných případech však může být i poněkud zavádějící. Úskalím tohoto přístupu je totiž snaha vykládat tak všechna jména v textu. Je-li u jednoho, dvou jmen nalezena shoda mezi jménem a charakterem postavy (např. Petr je „silný jako skála“), pak je tendence (někdy i trochu násilně) aplikovat tento klíč i na všechna jména ostatní (srov. Hodrová, 2001, s. 613). Samozřejmě jsou autoři, kteří se jmény pracují (např. Hrabal, jak jsme viděli), volí jména s ohledem na jejich původ a význam, podtrhují jejich prostřednictvím charakter postav nebo docilují komického efektu záměrnou protikladností jména a povahy postavy. V těchto případech se jedná o tzv. mluvící jména. Jen stěží si však lze představit, že by měl každý spisovatel při psaní na stole slovníky *Jak se bude vaše dítě jmenovat* (M. Knappová) nebo *O českých příjmeních* (J. Beneš) a podle nich vybíral jména. Etymologický přístup přitom často se jmény zachází tak, jako kdyby tomu tak opravdu bylo.

3.2.3 Přístup komunikační

Záležitostí vlastní onymické analýzy je podle S. Pastyřika (2000, s. 102) společenské a komunikační uplatnění proprií. Analýza má být zaměřena na „sledování sociologické, psychologické a komunikační stránky (především stylistického hodnocení jednotlivých propriálních

forem, dále i záležitosti hodnocení proprií podle expresivity) zkoumaných proprií“ (Pastyřík, 2000, s. 102).

Domnívám se, že chceme-li postihnout problematiku literárních vlastních jmen v komunikaci, musíme nejprve rozlišit tři úrovně. Tato komunikace je:

- a) **Textová** – Můžeme sledovat, jak funguje jméno v komunikaci mezi postavami, pozorovat například, jak se postava představuje ostatním nebo jak je ostatními oslovoována, neboť to ukazuje na vztah mezi nimi. Jméno se též stává předmětem úvah nebo promluv postav, je jimi esteticky hodnoceno, postavy vyjadřují vztah ke svému jménu, hledají souvislosti mezi jménem a charakterem nebo se snaží vykládat původ či význam svého jména. Ve všech těchto případech je zřejmé, že postavy nejsou pouze uživateli svých jmen, ale že svá jména zároveň prožívají, reflektují je a hodnotí.
- b) **Intertextuální** – V rámci zkoumání intertextuální komunikace se zabýváme především vlastními jmény, která odkazují k jiným literárním dílům. Tato jména pak plní tzv. asociační funkci. Literární odkazy mohou být přímé (např. jména chlapců *Ulysses* a *Homer* v Saroyanově *Lidské komedii*, která se navíc odehrává v americkém městečku Ithaka, nebo Joyceův *Odyseus* odkazují k Homérovu *Odyseovi*) nebo nepřímé (např. františkánský mnich a vyšetřovatel *Vilém z Baskervillu* v Ecově románu *Jméno růže* evokuje svým jménem slavný případ jiného detektiva, *Sherlocka Holmese*). Nacházení vztahů mezi stejnojmennými postavami z různých děl může být autorskou hrou se čtenářem a zkouškou jeho interpretačních dovedností, ale může být i součástí děje samého, většinou v případě, že tyto vazby hledá vypravěč či postava sama před čtenářovými očima.
- c) **Společenská** – Řekli jsme již, že řada proprií vznikla z apelativ, z mnohých proprií naopak vznikají apelativizací jména obecná (Karlík – Nekula – Rusínová, 1995, s. 78). Zdrojem apelativizace bývají mimo jiné i jména literární – jména všeobecně známých nositelů výrazných vlastností se stávají vhodným východiskem pro obecné (mnohdy záměrně expresivní) označení těchto vlastností, např. *švejk* či *donkichot* (Karlík – Nekula – Rusínová, 1995, s. 99; srov. též Šmilauer, 1948, s. 1–5). Tato apelativizovaná propria se plně podřizují vlastnostem slov obecných a jako taková se pak chovají i v komunikaci (Šrámek, 1999, s. 55). Apelativizace proprií se přitom může stát i součástí příběhu, když k ní přikročí postavy samy: „Kdo má na starosti ruprta?“ Podívali se po sobě. Desátník si povzdechl. „Důstojníka,“ vysvětloval. „Všichni se jmenují Rupert, Rodney nebo Tristam nebo tak nějak.““ (Pratchett, *Podivný regiment*, 2004, s. 99)

Některá literární jména ze slavných děl se stávají součástí naší všeobecné kulturní encyklopedie a mohou fungovat i jako symboly (např. *Romeo* a *Julie* jsou synonymem nešťastné lásky apod.).

Díky literárnímu textu získávají dodatkový význam „psychologický“ (Grzeszcuk, 1963, s. 386), který spojuje jméno s charakterem oblíbeného hrdiny, např. s odvahou, chytrostí (srov. Wildeovu hru *Jak je důležité míti Filipa*) apod. Literární jména mají vliv na módu jmen a na výběr jmen pro děti (Majtán, 1983, s. 72). Tato jména pro děti svou pak blízká jménům pracím, vyjadřuje se jimi touha, aby děti měly vlastnosti nebo osud knižních hrdinů, po nichž se jmenují.

Povšimněme si komunikačního uplatnění jmen v rámci novely *Ostře sledované vlaky*. Text je psán v ich-formě. Z toho vyplývá, že jméno hlavního hrdiny se dozvíme pouze, když se on sám představuje (např. při seznamování s *Viktorii* se představuje celým jménem jako *Miloš Hrma*), když se hlásí ve službě („Výpravčí Hrma Miloš se hlásí ve službě.“ /Hrabal, *Ostře sledované vlaky*, 1989, s. 20/) nebo když je oslovován jinou postavou. Právě oslovování nám napoví mnohé o vztahu mezi postavami. Zajímavý je z tohoto hlediska rozhovor Miloše s přednostou při návratu z nemocnice zpět do služby: přednosta nejprve oslovuje svého podřízeného formálně „elève Hrma“, Hrma se pak podle protokolu hlásí slovy: „Elév Miloš Hrma se hlásí ve službě.“ (Hrabal, *Ostře sledované vlaky*, 1989, s. 20), následně je hrdina přednostou ještě jednou osloven příjmením, ale pak už jen rodným jménem. Oficiálnost tak bylo učiněno zadost a mohly být vystříhány přednostovým otcovským tónem i oslovování. I ostatní postavy (paní přednostová, výpravčí *Hubička*, *Máša*) oslovují hlavního hrdinu rodným jménem. Vzato statisticky se rodné jméno Miloš objeví v textu 25krát, samotné příjmení Hrma 2krát a rodné jméno spolu s příjmením 5krát.

Příslušníky své rodiny označuje hrdina-vypravěč apelativy: otec/tatínek, matka/maminka, babička, to bez zřetelného rozlišení emocionálního zabarvení těchto substantiv. U ostatních členů rodiny používá „titulu“ (označení příbuzenského vztahu) a rodného jména (pradědeček *Lukáš*, děda *Vilém*, prateta *Beatrice*).

Zajímavé je zacházení se jmény ženských hrdinek. Milošova láska se vždy objevuje v hypokoristické podobě *Máša*. Neznáme ani její příjmení, které není důležité, protože pro Miloše je to jednoduše jen jeho *Máša*. O telegrafistce *Svaté* mluví kolegové zásadně jako o *Zdeničce*, standardizovaný tvar jejího rodného jména (*Zdenka*) zaznívá pouze v průběhu vyšetřování. Význam adjektiva *svatý* v jejím příjmení se dostává do ironického rozporu s jejím jednáním, jak to ironicky komentuje pan přednosta: „Svatou... aha!“ (Hrabal, *Ostře sledované vlaky*, 1989, s. 20) O další hrdince *Viktorii Freie* mluví hrdina-vypravěč převážně jako o Viktorii, pouze bezprostředně po milování se pro něj stává hypokoristickou *Viktorkou*.

Stejně napětí mezi apelativním významem adjektiva a příjmením jako u *Zdeničky Svaté* nastává v případě dopravního šéfa *Slušného*, o němž hrdina-vypravěč říká: „A já jsem už věděl a slyšel vypravovat přednosta a výpravčí, kteří, i když jen vypravovali o dopravním šéfovi *Slušném*, už tím

vyprávěním se roztřáslí.“ (Hrabal, *Ostře sledované vlaky*, 1989, s. 42) Zatímco pojmenování v reálném světě je zbaveno metaforických nebo metonymických vazeb k realitě, je významově bezobsažné, v novele je sémantický obsah fundujících apelativ aktualizován, a tato mluvící jména tak nabývají opět deskriptivní charakter.

Zmínit bychom měli i jméno výpravčího *Hubičky*. V novele se téměř výhradně objevuje jeho příjmení spolu s „titulem“ výpravčí, popř. pan výpravčí (celkem 57krát). Rodné jméno zazní pouze jednou a dozvíme se je až během vyšetřování ve větě „Disciplinární řízení s výpravčím Hubičkou Ladislavem“ (Hrabal, *Ostře sledované vlaky*, 1989, s. 46), kde se, jak vidíme, objevuje v postpozici typické pro úřední komunikaci. Zatímco on oslovuje hlavního hrdinu rodným jménem, pro Miloše je vždy panem výpravčím Hubičkou, což je nejen formální výraz úcty ke staršímu a nadřízenému, ale i součást opravdového obdivu, jaký Miloš k Hubičkovi choval.

V novele padnou i jména reálných osobností (generál *von Mansfeld*, říšský zmocněnec *Danko*), které dotvářejí obraz protektorátních Čech, v nichž se děj odehrává. Obdobně lze z historického a sociálně-komunikačního hlediska hodnotit jméno kolaboranta rady *Zednicka* a především hodnocení jeho jména hrdinou-vypravěčem, které lze vztáhnout nejen k této konkrétní postavě, ale ke kolaborantům obecně: „neuměl pořádně německy a přihlásil se k Němcům tím, že si odstranil čárku a háček ze svého jména“ (Hrabal, *Ostře sledované vlaky*, 1989, s. 43).

Přístup komunikační často čerpá z předchozí analýzy formální nebo etymologické a začleňuje jejich výsledky do širšího rámce. Zajímavé je pozorovat zvláště způsoby oslovování mezi postavami.

3.2.4 Přístup funkční

Jméno je v textu voleno s ohledem na funkci, kterou má plnit. Tato funkce přitom vyplývá jak ze vztahu pojmenování – postava, tak ze vztahu pojmenování – literární text jako celek. Detailnímu rozboru jednotlivých funkcí se budu věnovat v části III. Na tomto místě pouze zkatologizuji konkrétní jména podle funkcí, vyjdu přitom z třídění M. Knappové (1992a, s. 14–15).

Všechna jména v novele *Ostře sledované vlaky* plní identifikační funkci, označují konkrétní postavy. Jména postav mají přitom podobu jmen, jež známe z reálného světa (viz též formální analýzu část I kap. 3.2.1).

O jménech mluvících, která mají charakterizační funkci, jsme hovořili v souvislosti s etymologickým přístupem ke jménu (viz část I kap. 3.2.2).

Symbolickou funkci má dle mého názoru jméno partyzáanky *Viktorie Freie* („vítězství“, „svoboda“) a dále jméno Mášina strýčka *Nonemana* („ten, který kastruje“).

Velice významná je v Hrabalově novele také funkce klasifikující. Zmínky o reálných osobnostech (*Vranská, Danko, von Mansfeld*) zařazují děj z hlediska časového. Postavy jsou svými jmény též klasifikovány z hlediska sociálního (např. *hrabě Kinský, baron Holweg, baron Lánský z Růže*) a z hlediska národnostního. Zde je patrná především opozice jmen českých (např. *Slušný, Karásková, Honzík*) a německých (např. *Freie, Schulthe*). Protektorátní situaci dokresluje poněmčené jméno kolaboranta *Zednicka*. Z národnostní klasifikace vybočuje Mášín strýček *Noneman*, jehož jméno je sice německé, ale není důvodu se domnívat, že by byl německé národnosti, naproti tomu německý voják umírající v nemocnici u prately Beatrice má příjmení *Ditie*, které je zjevně poněmčenou formou českého Dítě.⁹

Všechna jména mají funkci estetickou, neboť jejich výběr a používání jsou součástí uměleckého záměru autora.

Přístup funkční v posledních letech v člancích převažuje. Nejčastěji je citováno právě třídění M. Knappové, k jiným členěním (např. S. Pastyřika) se příliš nepřihlíží, pouze se výčet dále doplňuje např. o funkci komickou, symbolickou, lokalizační (v souvislosti s literárními toponymy) aj.

3.2.5 Přístup konfrontační

Přístup, který jsem pracovně nazvala konfrontační, hledá reálné předobrazy literárních postav a srovnává literární jména s jejich jmény reálnými. L. Doležel nazývá toto spojování fikčních a skutečných jednotlivin mimetickou sémantikou a odmítá jej (Doležel, 2003, s. 22–30). Souhlasím s ním v tom, že „fikční Napoleon Tolstého nebo fikční Londýn Dickensův nejsou totožní s historickým Napoleonem nebo zeměpisným Londýnem“ (Doležel, 2003, s. 31). Zároveň však i Doležel uznává, že „osoby s prototypy v aktuálním světě však tvoří v množině fikčních osob zvláštní sémantickou třídu; mezi historickým Napoleonem a všemi fikčními Napoleony existuje nezrušitelný vztah. Tento vztah překlenuje hranice mezi světy; fikční osoby a jejich skutečné prototypy jsou spojeny meziglobální totožností“ (Doležel, 2003, s. 31; srov. též Fořt, 2008, s. 73–74). Jména známých historických osobností plní tzv. asociační funkci (detailně viz část III kap. 5), aktivizují čtenářovu znalost všeobecné kulturní encyklopedie.

Hlavní hrdina Ostře sledovaných vlaků *Miloš Hrma* má některé rysy Hrabalovy. I B. Hrabal údajně trpěl pocitů Kaina, proklatce (Pytlík, 1997, s. 20 a 27), vždy však popíral, že by se v mládí pokusil

⁹ Stejně příjmení má i hlavní hrdina další Hrabalovy knihy *Obsluhoval jsem anglického krále*.

o sebevraždu (Pytlík, 1997, s. 58). Za války pracoval u dráhy, po absolvování kurzu pro výpravčí v Hradci Králové nastoupil do malé staničky v Dobrovicích, před koncem války, po vážném onemocnění, byl jmenován výpravčím ve staničce Kostomlaty mezi Lysou a Nymburkem (Pytlík, 1990, s. 22). Děj Hrabalovy novely se podle náznaků odehrává v únoru 1945 ve Vlkavě vedle Dobrovic, kde B. Hrabal sloužil. Přednostou stanice byl v té době Alois Němeček, jehož jméno však v novele nepadne. Při hledání reálného předobrazu Miloše Hrmy se vedle samotného autora někdy připomíná i Miloš Mašek, který byl přidělen do staničky spolu s B. Hrabalem (Pytlík, 1990, s. 141, též Pytlík, 1997, s. 59). Jméno eléva Hrmy mohlo údajně vzniknout kontaminací jména Miloše Ledvinky, Hrabalova přítele z hutí, a P. Hrmy, člena orchestru Národního divadla (Pytlík, 1990, s. 141, též Pytlík, 1997, s. 59). Za zmínku jistě stojí také jméno německé partyzáanky *Viktorie Freie* – vídeňské děvče toho jména bylo na praxi v nymburském pivovaru (Pytlík, 1990, s. 141, též Pytlík, 1997, s. 59). V novele jsou přímo zmíněny i reálné historické osobnosti: *Vranská*,¹⁰ generál *von Mansfeld* a říšský zmocněnec *Danko*.

Nutno říci, že hledání reálných předobrazů je často velice ošidné. Zapomíná se při tom na specifičnost literárního díla – i reálná osobnost se v díle stává postavou literární a tak je nutno k ní přistupovat. Doležel uvádí jeden poučný případ: „Issacharoff poukazuje na to, že von Gerlach, fikční osoba hry Jeana-Paula Sartra *Odsouzení z Altony*, má náhodou jméno skutečné osoby. Sartre byl uveden do rozpaků, když objevil svůj ‚omyl‘; v úvodní poznámce ke své hře se omluvil ‚jednomu z nejstatečnějších a velmi dobře známých odpůrců nacismu‘. Přesně řečeno, Sartre se neměl za co omlouvat: tato shoda nečiní jeho von Gerlacha skutečným, způsobuje pouze řídký sémantický jev – mezisvětovou totožnost *post festum*. Kripke, který si není vědom von Gerlachova případu, komentuje podobný, ale vykonstruovaný příklad: ‚Pouhý objev, že ve skutečnosti existoval detektiv se stejnými činy jako Sherlock Holmes, by neprokázal, že Conan Doyle psal o tomto člověku; je to teoreticky možné, i když v praxi fantasticky nepravděpodobné, že Doyle psal čistou fikci náhodou podobnou skutečnému člověku.‘“ (Doležel, 2003, pozn. č. 27, s. 224)

Je také třeba mít stále na paměti, že i to, jestli je jméno reálného předobrazu postavy ponecháno nebo změněno, je součástí autorské strategie. Někteří autoři využívají záměrně napětí mezi jménem reálné známé osobnosti a postavou, která má stejné jméno, ale jinak nemá s onou osobností nic

¹⁰ Otýlie Vranská byla prostitutka, kterou neznámý pachatel zavraždil 1. září 1933, její tělo rozřezal a ve dvou kufrech je poslal na Slovensko (Jedlička, Otýlie Vranská, on-line). Tento případ se stal do jisté míry legendou a zvláště dobový tisk mu věnoval velkou pozornost. V Ostře sledovaných vlacích vykřikuje pan přednosta citáty a titulky z novin a mimo jiné křičí: „Vranská v kufru a hledá se blondýn se zlatým zubem.“ (Hrabal, *Ostře sledované vlaky*, 1989, s. 24)

společného (viz část III kap. 5). Interpretačně zajímavá je i situace, kdy se v textu objeví jméno autora díla (např. Bezručovy básně s lyrickým subjektem Petr Bezruč, Whitmanovy verše se subjektem Walt Whitman, Majakovského Vladimír Majakovskij), a stávají se tak součástí fikčního světa (srov. Mathauser, 2005, s. 47).

3.2.6 Přístup ontogenetický

Můžeme sledovat výběr jmen i během procesu psaní literárního díla. Z autorových poznámek a náčrtů lze zjistit, zda spisovatel již od začátku pracuje s konkrétními jmény postav, nebo zda je vymýšlí až dodatečně. Můžeme porovnávat jména v různých verzích a vydáních apod. Víme tak například, že H. Ibsen často i několikrát změnil jména svých postav během psaní dramatu (Windt, 2005, s. 51).

B. Hrabal v předmluvě k povídce Kain otištěné v knize Schizofrenické evangelium (1990) sám upozornil na vztah tří svých prací. Na počátku byla existenciální povídka Kain (1949), inspirovaná zejména třemi literárními texty o lásce a smrti: Goethovým Utrpením mladého Werthera, Dantovým Novým životem a Camusovým Cizincem (Pelán, 2002, s. 22). B. Hrabal dále vzpomíná: „Tento Kain se mi objevil jako pomocný text při psaní Ostře sledovaných vlaků, když jsem dostal nabídku od nakladatelství Čs. spisovatel v roce tuším šedesát tři.“ (Hrabal, O Kainovi, 1995, s. 285) K příběhu se pak vrátil ještě v roce 1968, přepracoval jej a vydal pod názvem Legenda o Kainovi. „Tedy nejdřív Kain, potom Ostře sledované vlaky, potom Legenda o Kainovi.“ (tamtéž, s. 285) Některé z motivů Ostře sledovaných vlaků lze však nalézt i jinde, např. mrtvého přednostu stanice celého potisknutého razítka v povídce Dům, který se osvětloval bleskem; v povídce Fádňi stanice (1953), již známe jen z úryvku zachyceného v souboru Setkání a návštěvy, baví obchodní cestující zaměstnance železniční stanice vyprávěním o nehorázných událostech, které se kdysi přihodily na malé staničky v Dobrovicích, např. o výpravčím a telegrafistce s razítky, o přednostovi toužícím po inspektorské „zahrádce“ atd. Vyvrcholením povídky je zmatek při nenadále návštěvě inspektora Podaného (Pytlík, 1990, s. 142, též Pytlík, 1997, s. 60).

Podívejme se tedy na vývoj jmen ve třech zmíněných základních textech. Rozdíly v pojmenování plynou z odlišnosti těchto próz. Lze říci, že Legenda o Kainovi vychází spíše z Kaina, obě povídky jsou zaměřeny na filozofický problém sebevraždy a svobodné vůle. Oproti nim je novela Ostře sledované vlaky dějovější, na předchozího Kaina navazuje jen v některých aspektech a na rozdíl od povídek je zabydlena celou řadou postav.

Všechny tři prózy jsou psány v ich-formě, takže jméno hlavní postavy zazní jen v případě, že se sama někomu představuje, popř. se hlásí do služby, nebo je někým oslokována. V povídce Kain je

hlavní postava dvakrát oslovena Mášou „Bogánku“, což je zajímavé, protože jde o hypokoristikum jména Bohumil a údajně se tak říkalo Hrabalovi, jinak je postava označována pouze jako „pan výpravčí“. V Ostře sledovaných vlacích je hrdina pojmenován *Miloš Hrma*. V Legendě o Kainovi jméno zcela mizí, v textu je přítom tematizována cizost jména, které zůstalo, i když vše ostatní se po pokusu o sebevraždu změnilo: „Můj život, který jsem svobodně přivedl až na hranici, mi byl vrácen v jiné formě a v jiném obsahu, ač jméno mi zůstalo.“ (Hrabal, *Legenda o Kainovi*, 2004, s. 97) Bezejmenný hrdina trpící ztrátou identity se tak řadí po bok podobně „postižených“ hrdinů např. z Kafkových románů.

Konduktérka *Máša*, hrdinova láska, má ve všech variantách toto jméno, pouze v Legendě o Kainovi je vedle toho pojmenována i zdrobnělým *Mášenka*.

Jediná další pojmenovaná postava v Kainovi a v Legendě o Kainovi je doktor *Gall*¹¹ z nemocnice, v Ostře sledovaných vlacích je jeho jméno změněno na *Brabec*. Ve všech třech dílech též zazní v nemocnici z úst muže v deliriu volání „Maxo, povol ty řídička!“ Další postavy Ostře sledovaných vlaků v Kainovi a v Legendě o Kainovi buď nevystupují (*), nebo zůstávají bezejmenné (0).

Postava	Kain	Ostře sledované vlaky	Legenda o Kainovi
hlavní postava	„Bogánek“	Miloš Hrma	0
jeho milá	Máša	Máša	Máša
pan přednosta	0	Lánský z Růže	0
výpravčí	0	Ladislav Hubička	0
doktor v blázinci	Gall	Brabec	Gall
partyzána	*	Viktoria Freie	*
paní přednostová	*	0	*
telegrafistka	*	Zdenka Svatá	*

Tab. 2 Jména postav v Hrabalových prózách

Tento způsob přístupu ke jménu je zajímavý, protože nám dává nahlédnout pod pokličku autorské pojmenovací strategie. Překážkou může být nedostupnost nebo neexistence autorova rukopisu či poznámek k dílu. Analýzy tohoto typu nejsou příliš časté.

¹¹ Toto jméno by snad mohlo být narážkou na známého řeckého lékaře jménem Claudius Galén neboli Galénos (129–200/216 n. l.) (Ottův slovník naučný, 9. díl, 1893, s. 842–843), popř. by mohlo jít i o aluzi na dr. Galéna z Čapkovy hry *Bílá nemoc*.

II. LITERÁRNÍ VLASTNÍ JMÉNO

Základními typy vlastních jmen jsou **bionyma** (tj. jména živých organismů nebo organismů, které si člověk představoval jako živé), **toponyma** (tj. jména neživých přírodních objektů a jevů a těch člověkem vytvořených objektů, které jsou v krajině pevně fixovány) a **chrématonyma** (tj. jména lidských výtvorů, které nejsou pevně fixovány v krajině) (Svoboda – Šmilauer – Olivová-Nezbedová – Oliva – Witkowski, 1973). Literární vlastní jména nebývají vyčleňována jako zvláštní skupina. V české (podobně německé či polské) onomastické tradici pro ně neexistuje jednoslovný termín, v ruské lingvistice bývají někdy označována jako **poetonyma** (termín V. Kalinkina) či **fiktonyma**¹² (Superanskaja, 1972, s. 145), v angličtině se můžeme setkat s pojmem **characteronyms**¹³, ve slovenské onomastice se v současné době snaží P. Odaloš prosadit termín **literárónymá** (Odaloš, 2012, s. 7).

Jak jsem předestřela již v úvodu, v této práci se budu nejvíce zajímat o literární bionyma, a to především – řečeno terminologií Základní soustavy slovanské onomastiky – o podskupinu **antroponym** (tj. vlastních jmen jednotlivých lidí nebo skupin lidí), včetně tzv. **antroponym nepravých**¹⁴ (tj. jmen bytostí, které si člověk představoval jako lidem podobné, např. mytologické a pohádkové postavy, alegorické postavy atd.), a okrajově i o podskupinu **zoonym** (tj. jmen živočichů), opět včetně tzv. **nepravých zoonym** (tj. jmen živočichů, kteří fakticky neexistují).

Předmětem zkoumání literární onomastiky jsou literární osobní jména (antroponyma), jména zvířat (zoonyma), geografických objektů (toponyma) a výrobků (chrématonyma) v literatuře, též názvy literárních děl a jejich částí, stejně jako pseudonymy spisovatelů (srov. Majtán, 1984, s. 78). Do výčtu bychom dále mohli spolu s J. Davidem (2011, s. 210) přidat i fiktivní místa vydání nebo tiráže. Nutno říci, že celá řada těchto oblastí však dosud ani nezačala být blíže zkoumána (např. literární zoonyma a chrématonyma).

¹² V české terminologii je fiktonymum chápáno jako falešné jméno přijaté kvůli zatajení pravého jména. V ruské tradici je to označení pro jména hrdinů literárních děl (srov. Táboříková, s. 20).

¹³ Zatímco Encyclopædia Britannica (on-line) uvádí u hesla characteronym výklad „a name of a fictional character that suggests a distinctive trait of that character. Examples of characteronyms include Mistress Quickly and Sir Toby Belch“, jinými slovy chápe ho jako jméno mluvící s charakterizační funkcí, rejstřík Onomastic terminology zveřejněný organizací ICOS (on-line) definuje characteronym obecněji jako „(irregular; sometimes used for) name of a (literary) character“. Většina autorů se však přiklání spíše k prvnímu významu, tj. chápe characteronym jako mluvící jméno (srov. např. Ashley, 2003, s. 14).

¹⁴ V. Blanár je označuje jako **pseudoantroponyma** (1996, s. 26).

1. VLASTNÍ JMÉNO

Vlastní jméno (nomen proprium, onymum) je onymický jazykový znak sui generis. Je to primárně jazykový útvar, který existuje jen v jazyce a prostřednictvím jazyka (Knappová, 1989, s. 8).

Různé definice vlastního jména často staví do opozice proprium a apelativum a zdůrazňují jeho funkční užití. Proprium je „slovo nebo slovní spojení, které na rozdíl od obecných substantiv hlavně pojmenovává, a tím identifikuje jednotlivé objekty“ (Svoboda – Šmilauer – Olivová-Nezbedová – Oliva – Witkowski, 1973, s. 81). Společnou funkcí, která sbližuje kategorie apelativ a proprií, je dle V. Blanára (1996, s. 17) a A. V. Superanské právě funkce pojmenovací (nominační). Za základní funkci vlastního jména označují spolu s M. Knappovou (2008, s. 23) individualizaci a identifikaci, resp. diferenciaci. V literatuře však nacházíme i situace, kdy základní funkci vlastního jména přebírají apelativa, a to především v případech, kdy postava nemá vlastní jméno (srov. též Knappová, 1992a, s. 14; Szewczyk, 1993, s. 14).

Podstatným rysem vlastních jmen je, že „nesou zobecňující význam, který by byl srovnatelný s významem apelativ (určité významové rysy však u nich vysledovat lze, např. z propria Marie zpravidla vyplývá, že jde o označení osoby ženského pohlaví, i když tomu tak nemusí být vždy)“ (Karlík – Nekula – Rusínová, 1995, s. 78). „Vlastní jméno nemá tedy význam vytvářený souhrnem významových rysů (designát), nýbrž vždy jen odkazuje ke zcela určitému konkrétnímu jedinci nebo jednotlivině (denotátu), (...) mnoho lidí má např. rodinné příjmení Novák, neexistuje však nějaký abstraktní pojem ‚Novák‘, který by měl znaky všech osob, které se takto jmenují, jako je tomu u jmen obecných (např. krejčí, běloch).“ (Čechová a kol., 2000, s. 69) Jinými slovy, u onym nelze mluvit o sémantice v lexikálním slova smyslu, tj. funkce pojmenování není spjata s funkcí významu. U onym můžeme hovořit pouze o sémantice propriální, vyplývající z onymického příznaku, z faktoru známosti jména jako jména (Knappová, 1992, s. 212). Vlastní jména proto „nemají (většinou) charakterizační schopnost (srov. však mluvící jména) a k označovaným objektům se nevztahují na základě zobecněných významových rysů, nýbrž pouze na základě individuální – společensky podmíněné – konvence“ (Karlík – Nekula – Pleskalová, 2002, s. 205). U poslední poznámky týkající se charakterizační schopnosti se zastavme. Velký počet českých příjmení je apelativního původu, ať již jsou to příjmení odvozená z činnosti (*Krejčí*), místa bydliště (*Skála*), domovního znamení (*Růžička*), příbuzenského vztahu (*Strejček*), povahy (*Veselý*) a vzhledu (*Černý*), nebo příjmení inspirovaná nějakou událostí (*Navrátil*) apod. Zatímco v reálném světě vnímáme tato antroponyma jako sémanticky vyprázdněná, v literatuře může být sémantika fundujících apelativ aktualizována a využívána. Problém významu a reference vlastních jmen byl dlouho diskutovaným tématem filozofie a byl již dostatečně popsán jinde, proto tu pouze odkáži na

detailní přehled, který podává např. M. Cyzmanová (Cyzman, 2009, s. 15–51) nebo P. Bílek (2003, s. 231–246).

Vlastní jméno považujeme za index. P. Trost jako příklad uvádí člověka, který v mládí odešel z rodného kraje a v pokročilém věku se tam vrací, nikdo ho však podle vzhledu nepoznává: „Je jiný, ale přece tentýž, pokud má stejné jméno. Osobní jméno se podobá zvláštnímu tělesnému znamení, zaručuje totožnost individua.“ (Trost, 1979, s. 310) Ch. S. Peirce pak „popsal zvláštnost literárních jmen jako posun pojmenovávací funkce běžných jmen, dominantně indexů, směrem k symbolům“ (David, 2005, s. 29; Birus, 1987, s. 39). Na Peirceovy typy asociativních vztahů navázal G. W. Smith (2005, s. 7–28), který interpretoval literární vlastní jména nejen jako indexy nebo symboly, ale i jako ikony – jméno podle něj může fungovat ikonicky, protože zní náležitě (prozodický efekt jména) a/nebo vypadá náležitě (ortograficky), s tím je spjata jazyková hra, např. muži v Martelově románu *Pí a jeho život* se nechtělo vysvětlovat jeho jméno, tak řekl do telefonu při objednávání pizzy prostě: „I am who I am“, tj. „Jsem ten, kdo jsem“; pizza pak přišla na jméno Ian Houlihan. Velice důležité je toto podle G. W. Smitha zvl. v dětské literatuře. Opačným příkladem je nerozpoznání jména jakožto jména, což může opět vést k nedorozumění:

„SMYL: Já jsem Smyl Flek z Nohavic.

UČITEL: Já jsem si teď taky zrovna umazal kalhoty, jak jsem se prodíral tím houštím.

SMYL: Já jsem Smyl Flek z Nohavic.

UČITEL: A čím vám to pustilo?“ (Cimrman – Svěrák – Smoljak, Blaník, 1992, s. 37)

1.1 Dělení vlastních jmen

Propria lze klasifikovat ze dvou možných hledisek – z hlediska jazykového a mimojazykového. Jazykový rozbor se týká především formy vlastních jmen, způsobu jejich tvoření atd. Hledisko mimojazykové se uplatňuje při třídění objektů a jevů skutečnosti, které jsou identifikovány vlastními jmény, do různých skupin podle jejich kvalit, např. vlastní jména vodstev se souhrnně označují jako hydronyma apod. „Vlastní jména Milešovka, Špičák, Jeseníky jsou z hlediska druhu oronyma; ovšem z hlediska jazykového rozboru patří každé z nich do jiné skupiny. Naproti tomu vlastní jména Berounka (řeka) a Milešovka (kopec) jsou z jazykového hlediska formálně tvořena zcela stejně, ovšem z hlediska označovaných objektů (denotátů) spadají do dvou různých skupin.“ (Svoboda – Šmilauer – Olivová-Nezbedová – Oliva – Witkowski, 1973, s. 17)

Literární jména bývají z hlediska formy dělena různě, většinou se tak děje v konfrontaci s reálným onymickým systémem. K. Gutschmidt (1991, s. 204) uvádí, že vlastní jména v literatuře jsou odrazem vlastních jmen v reálné komunikaci v určitém časoprostorovém kontextu – buď se literární

jména s reálnými shodují (**jména reálná**), nebo jsou utvořena podle jejich vzoru (**jména realistická**), či se od nich záměrně odlišují (**jména fiktivní**). Obdobné třídění nacházíme např. i u A. Wilkoňe, který rozlišuje jména **autentická** (jež dále dělí na jména označující v literárním díle to samé co ve skutečnosti a na jména přejatá ze slovníku autentických jmen, ale daná fiktivním postavám nebo místům) a **neautentická**, tj. názvy utvořené autorem, popř. přejaté z děl jiného autora (ta dále dělí na jména realistická, která formálně odpovídají typologii jmen fungujících v jazyce, a jména umělá, která se od nich liší). Cz. Kosyl (1993, s. 68)¹⁵ doplňuje ještě jména konvencionální (pocházející z literární tradice).

Moje pojetí se poněkud liší. Navrhuji rozlišovat jména:

- a) **Autentická** (reálná) – jména skutečných lidí, kteří se v díle objevují; hlavní funkcí těchto jmen je (vedle identifikace) funkce asociační (jména odkazují k reálným předobrazům a aktivují čtenářovu znalost všeobecné kulturní encyklopedie) a dále i funkce klasifikující (jména skutečných známých osob se stávají součástí charakteristiky doby a místa děje, pomáhají vybudovat kulisy příběhu a dodat mu iluzi autentičnosti /tzv. iluzionistická funkce/), např. *Karel IV.* v historickém dramatu J. Vrchlického *Noc na Karlštejně*.
- b) **Realistická** – jména existující v reálné antroponymické soustavě, která označují na rozdíl od autentických jmen fiktivní postavy; tato jména plní především iluzionistickou funkci,¹⁶ např. *Ema Bovaryová* v románu G. Flauberta *Paní Bovaryová*.
- c) **Autorská** – jména fiktivní, která si autor vymyslel; jejich nositeli mohou být jak zcela fiktivní postavy, tak postavy s reálnými předobrazy, ale se skrytou totožností; autorská jména jsou buď utvořena podle vzoru existujících jmen (pak plní iluzionistickou funkci a jsou blízká jménům realistickým), nebo se záměrně odlišují a dávají najevo svou fiktivnost (pak plní funkci anti-iluzionistickou) jako např. *Tamina* v Kunderově *Knize smíchu a zapomnění* – výběr tohoto jména je přitom v díle přímo tematizován: „Vypočítal jsem, že každou vteřinu jsou na světě pokřtěny dvě až tři nově vymyšlené postavy. Uvádí mne proto vždycky do rozpaků, když se mám zařadit do toho nedohledného zástupu Janů Křtitelů. Ale co mám dělat, nějak jim přece říkat musím. Aby bylo tentokrát zřejmo, že má hrdinka patří mně a nikomu jinému (lpím na ní víc než na komkoli jiném), dávám jí jméno, které žádná žena nikdy nenosila: *Tamina*.¹⁷ Představuju si, že je krásná, vysoká. Má asi třicet let a pochází z Prahy.“ (Kundera, *Knih smíchu a zapomnění*, 1981, s. 89)

¹⁵ Místo Gutschmidtova termínu reálná jména užívá Cz. Kosyl označení **autentická**, obsah pojmu je však u obou stejný.

¹⁶ Cz. Kosyl v této souvislosti hovoří o funkci mimetické (cit. dle Sarnowska-Gieffing, 2005, s. 359).

¹⁷ Inspirací se snad mohl stát hrdina z Mozartovy *Kouzelné flétny* jménem *Tamino*.

1.2 Onymický objekt

Z hlediska mimojazykového můžeme vysledovat různé typy pojmenování v závislosti na druhu onymického objektu¹⁸. Pro interpretaci vlastních jmen literárních postav je tedy nezbytné určit si nejprve druh denotátu, neboli odpovědět si na otázku, kdo je literární postava. Domnívám se, že touto postavou může být:

- a) člověk;
- b) „nečlověk“, který ovšem má některé lidské vlastnosti a jako člověk se chová:
 - ba) mimozemšťan;
 - bb) umělý člověk (robot, golem apod.);¹⁹
 - bc) nadpřirozená, pohádková, mytologická bytost;
- c) superhrdina;
- d) alegorická postava;
- e) zvíře, které má lidské vlastnosti (např. v bajce);
- f) personifikovaná věc, která má lidské vlastnosti (např. v pohádce).

Pro každou z těchto skupin literárních postav jsou charakteristická jiná pravidla pojmenování a jiné typy vlastních jmen. Jedná se přitom o literární antroponyma a literární zoonyma, ojediněle též o literární personifikovaná chrématonyma.

1.2.1 Nadpřirozené bytosti, alegorické postavy a personifikované věci

Dlouho nebylo podle lidových představ možné pojmenovávat lidským jménem to, co nemělo duši, např. zvířata nebo nadpřirozené bytosti. Většinou proto byly označovány jen apelativy s velkým počátečním písmenem, např. *Vodník*, *Čert* (Pastyřík, 2000, s. 46–51). Podobně v alegoriích a pohádkách bývaly apelativy pojmenovávány postavy představující personifikované vlastnosti nebo jevy, např. *Rozum* a *Štěstí* v pohádce K. J. Erbena. Taktéž pro oživlé věci je obvyklé především označení apelativní (např. *Cínový vojáček* v Andersenově pohádce), najdeme zde ovšem i výjimky, např. personifikované stroje, které mají lidská jména (např. mašinka *Tomáš* v knihách pro děti od V. W. Awdryho).

¹⁸ Onymický objekt chápu spolu s R. Šrámkem jako souhrnný pojem, který se vztahuje jak na objekty reálné a nereálné (např. „pohádková postava“ Honza, „literární postava“ Josef Švejk, „literární toponymum“ řeka Orše, „mytologické zoonymum“ kůň Pegas), tak i na jevy a vztahy (Šrámek, 1999, s. 12–13).

¹⁹ Nutno říci, že se při určování různých typů umělých lidí potýkáme s terminologickou nejednoznačností, např. v Čapkově hře R. U. R. z roku 1920 se poprvé objevuje výraz robot, vymyslel jej Karlův bratr Josef podle apelativa robota, ovšem podle popisu by Čapkoví roboti odpovídali spíše tomu, co dnes označujeme za androidy.

Po změně pohledu na magickou moc jména začaly být i nadpřirozené bytosti pojmenovávány. Aby však byl vidět rozdíl mezi nimi a lidmi, vytvořil se zvláštní rejstřík jejich jmen (i když to samozřejmě neznamená, že by nadpřirozená bytost nemohla dostat „lidské“ jméno – viz např. večerníčky V. Čtvrťka s vílou *Amálkou*). Jsou to mnohdy jména hravá a jazykově vynalézavá. Mezi jmény pohádkových postav převládají tzv. jména mluvící vycházející z vlastností tělesných (např. Čtvrťkův vodník *Kebule*) nebo duševních (např. Drdova víla *Smějka*) a jména utvořená podle místa působení (např. Kinclův skřítek *Rákosníček*) nebo činnosti (např. Goldflamovy víly-sudičky *Osuda*, *Radosta* a *Maléra* ze hry *Komplikátor*). Další velkou skupinu jmen nadpřirozených bytostí tvoří expresivní propria s nezvyklým hláskovým skladem nebo způsobem tvoření (např. Vančurovo strašidlo *Barbucha*), u nichž výrazně převládá zvl. funkce estetická.

1.2.2 Zvířata

Též zvířata mají svůj zvláštní rejstřík jmen záměrně odlišných od jmen lidských (i když i ta mohou mít „lidská“ jména – srov. např. Čapkova *Dášeňka*²⁰ nebo Ladův kocour *Mikeš*).²¹ Často jsou v literatuře užívána konvenční zvířecí jména, např. typická psí jména jako *Rex* (v seriálu *Komisař Rex* od P. Hajeka a P. Mosera), *Sultán* (v Ladově cyklu *O chytré kmotře lišce*) aj. Většina ostatních literárních jmen je utvořena na základě zvířecích vlastností či činností, ať již reálných (Těsnohlídkova liška *Bystrouška*, pes *Černouš* v povídce *Na svém* od E. Krásnohorské, *Bílý tesák* J. Londona), nebo zvířecímu hrdinovi připisovaných (medvěd *Všeckysněd* v moravské pohádce /Blaudeová, 1991–1992, s. 219/). Tento mluvící charakter jmen bývá někdy i tematizován, např. Vinnetou²² říká o koni pro Old Shatterhanda: „Jeho jméno je jménem jeho vlastnosti. Je rychlý jako blesk, jmenuje se tedy *Hatátitla*, *Blesk*.“ (May, Vinnetou I., 1968, s. 300) Ne vždy jsou mluvící jméno a charakter v souladu, dochází pak ke komickému rozporu: „Harry vytřeštil oči na jméno *Pašík*²³ a podíval se na sovičku, která zrovna kroužila u stropu kolem stínidla. V životě neviděl nic, co by tak málo připomínalo prasátko.“ (Rowlingová, *Harry Potter a ohnivý pohár*, 2001, s. 31) Další skupinu jmen tvoří jména onomatopoická, utvořená podle charakteristických zvuků, které zvířata vydávají (prase *Kvik*, kohout *Kiki* v próze Š. Moravčička /Krošláková, 1992, s. 19/) apod.

²⁰ Ke jménům zvířat u K. Čapka viz detailněji I. Zachová (1995, s. 223–227).

²¹ L. Táboříková (2009, s. 27–33) ve své diplomové práci o jménech v ruských pohádkách vyčleňuje zoonyma podle zbarvení (přímá nebo přenesená), vnějších projevů (např. zvuků), vnějších znaků, vnitřních vlastností a podle obydli a postavení ve zvířecím světě, dále zvířecí jména odkazující na lidská jména.

²² Jeho vlastní kůň se jmenuje *Ilči*, tj. Vítr.

²³ „Ehm – a proč té sově říkáš Pašíku?“ zeptal se ho Harry.

„Prostě z hlouposti,“ řekla Ginny. „Dopřavdy se jmenuje Papušík.“

„Jo, a to nezní ani trochu hloupě, vid’,“ řekl Ron uštěpačně. „To jméno jí totiž dala Ginny,“ vysvětloval Harrymu, „a myslí si, kdovíjak není roztomilé. Snažil jsem se to ještě změnit, ale bylo pozdě – ta sova už na nic jiného neslyší. Takže je z ní Pašík.“ (Rowlingová, *Harry Potter a ohnivý pohár*, 2001, s. 47)

Vedle toho se objevují proprializovaná apelativa (lev *Lev*) a dokonce i termíny či kvazitermíny (motýl *Admirál*, pavouk *Křižiak* ve slovenských pohádkách). M. Nábělková (1986, s. 62) poukazuje na fakt, že pro zvířecí hrdiny je typický jednojmenný systém pojmenování, ale nemusí tomu tak být vždy, v moderních slovenských pohádkách se podle ní setkáváme i se dvěma jmény u zvířecího hrdiny (moucha *Rebeka Dotieravá*), s přechylováním (*Zajačik* – paní *Zajačková*), se šlechtickými přídomky (*Koco Kocúrič z Kocúrkova*) apod. Jména zvířat bývají v literatuře velice hravá a nápaditá, nacházíme tu systémová jména (jezevci *Drix*, *Drax* a *Drox*, kočky *Pletuška* a *Páračka*), rýmová echa (chameleon *León*, liška *Eliška*), aliterace (had *Hadrián*) atd. (srov. též Lambert, 1990, s. 39–42)

Musíme však přirozeně rozlišovat zvířata, která vystupují v díle opravdu jen jako zvířata (např. hospodářská zvířata, domácí mazlíčci apod. – ta pak dostávají zvl. jména konvenční), a zvířata-postavy, jež mají některé lidské vlastnosti, jako lidé se chovají, jednají a promlouvají. Komunikačně zajímavé jsou situace, kdy si zvířata a lidé navzájem osvětlují své představy o jménech²⁴:

„Koukněte, jmenujete se nějak? Cítím se divně, když mluvím s člověkem, který se nijak nejmenuje.“

„Jenom já,“ odpověděl Gaspoda, „protože jsem pef. Pojmenovali mě po proflulém Gafpodovi, víte?“

„Jedno dítě mě párkrát volalo čičí,“ řekl kocour váhavě.

„Já si myslel, že ve svých jazycích nějaká jména máte,“ podivil se Viktor. „Víte, že si říkáte třeba »Silná tlapa« nebo »Rychlý lovec«. Tak nějak.“

Přátelsky se na ně usmál.

Všichni na něj zírali mírně pohrdavýma očima.

„On čte knihy,“ vysvětloval jim spěšně Gaspoda. „Podívej, to je totiž tak,“ dodal a zuřivě se podrbal, „že zvířata fe nějakými jmény neunavujou. Víš, my totiž víme, kdo je kdo.“

„Promiň,“ ozvala se myš, „ale mně se »Rychlý lovec« líbí.“

„No, já měl dojem, že to je spíš kočičí jméno,“ zabručel Viktor a začal se potit. „Myši mají spíš taková přátelská jména, jako – jako třeba Kvík nebo Pištil.“

„Pištil?“ řekly myši pohrdavě.

Králík se ušklíbl.

„A já si vždycky myslel, že králík by se mohl jmenovat Skokánek nebo pan Dupal.“

²⁴ Další příklad: „Kozy mezi sebou používaly jména, to věděla, ale byla to jména typu ,koza, co je moje matka‘, ,koza, co je moje dítě‘, ,kozol, co je vůdce stáda‘, a tucet dalších podobných jmen, mezi nimiž nechyběla ani taková jako ,koza, co je tamta koza‘. Měly složitou stádní organizaci, čtyři žaludky a trávící systém, který byl nejzaměstnanější v noci. Bábi měla vždycky dojem, že dávat jim jména jako Máslena nebo Babula je urážkou těch vznešených zvířat.“ (Pratchett, Čaroprávnost, 1998, s. 48–9)

Králík se přestal šklebit a vztekle potrl ušima.“ (Pratchett, Pohyblivé obrázky, 2000, s. 142)

1.2.3 Nelidé²⁵

S umělými lidmi se setkáváme v literatuře od nejstarších dob, např. již v Homérově Iliadě jsou popsány služebné ze zlata, které si sestrojil bůh Héfaistos. Velký počet umělých lidí se v literatuře objevuje zvláště po 1. světové válce. Za klasika příběhů o robotech je považován I. Asimov, tvůrce slavných Tří zákonů robotiky, jimiž se musejí všichni roboti řídit. I. Asimov jako jeden z prvních začal zobrazovat roboty v pozitivním světle, do té doby byli považováni spíše za „vynález zkázy“, který se obrátí proti člověku (tzv. frankensteinovský syndrom, jak to I. Asimov nazývá). Roboti, androidi, gynoidy (= ženské protějšky androidů), kyborgové (= z části lidé, z části stroje), oživé loutky a jiné formy umělé inteligence²⁶ se liší v mnoha ohledech. Umělí lidé jsou vyráběni z různých materiálů (např. golema uplácal podle legendy z 16. století rabi Löw z hlíny; humanoidi v povídce J. Williamsona Se založenýma rukama jsou rhodomagnetičtí²⁷) a různými postupy (např. monstrum v románu M. Shellyové bylo výsledkem vědeckého experimentu dr. Frankenstein; naproti tomu sochu, do které se zamiloval sochař Pygmalion v řeckém mýtu, oživila bohyně Afrodita kouzlem). Tyto skutečnosti se pak mohou odrazit i v oblasti pojmenování, jak si ukážeme dále. Umělí lidé se liší i mírou své podobnosti živým lidem. Na této podobnosti je např. založena humorná scéna na začátku Čapkovy hry R. U. R., kdy si Helena splete sekretářku s opravdovou ženou a naopak vedoucí továrny považuje za roboty. V Asimovově románu Nahé slunce má taková záměna v konečném důsledku fatální následky, robot je totiž tak dokonale podobný člověku, že je všemi za člověka považován; podezřelý z vraždy se však raději zabije, než aby se musel tvářit v tvář s jakýmkoli člověkem setkat. Jediné, co přitom robota odlišuje, je iniciála R. na začátku jeho jména.²⁸

„Ale to přece není tvé celé jméno, Daneeli.“

„Ne, to není mé celé jméno,“ souhlasil Daneel.

„Jmenuješ se ne *Daneel Olivaw*, ale *R. Daneel Olivaw*.“

²⁵ Jedná se sice o lidské výrobky (byť literární), ale vzhledem k jejich charakteru je nechápu jako chrématonyma (srov. např. třídění chrématonym, které předkládá L. Garančovská /2009, s. 88–101/), ale řadím je mezi literární antroponyma, v jejichž rámci vytvářejí specifickou skupinu jmen.

²⁶ Obdobné pojmenovávací zvyklosti jako u umělých lidí platí i v případě fiktivních lodních počítačů, které se projevují jako individuální osobnosti, a stávají se tak plnohodnotnými postavami (např. *HAL 9000* v Clarkově Vesmírné odyse, *Holly* v Červeném trpaslíku R. Granta a D. Nayloraj.).

²⁷ Rhodomagnetika je v povídce definována jako vesmírná síla, „klíčová je pro ni druhá trojice periodické tabulky prvků, rhodium, ruthenium a palladium, stejným způsobem jako, jakým je pro feromagnetismus klíčová první trojice, železo, nikl a kobalt“ (Williamson, *Se založenýma rukama*, 2001, s. 175–176).

²⁸ Tuto pojmenovávací zvyklost nacházíme i v jiných Asimovových dílech, např. roboti v povídce Zrcadlový obraz mají před „lidským“ jménem taktéž iniciálu R.: *R. Preston*, *R. Idda*.

„Naprosto přesně, Eliáši.“

„Z toho plyne, že RX-2475 nebyl nikdy informován, že jsi robot.““ (Asimov, *Nahé slunce*, 1994, s. 29)

Umělí lidé se liší i tím, zda si svou vyrobenost uvědomují, či nikoli (např. dřevěná loutka *Pinocchio* v románu C. Collodiho touží stát se živým chlapcem, ale stepfordské paničky I. Levina vůbec netuší, že nejsou ženy, ale jen umělé kopie původních žen).

A konečně se umělí lidé liší i způsoby pojmenování. Tyto rozdíly se přitom mohou stát i součástí charakteristiky jednotlivých světů, např. u I. Asimova je na planetě Solárie běžné označovat roboty pouze jmény-kódy (Asimov, *Nahé slunce*, s. 28), zatímco na Zemi „mnozí lidé měli sklon volat na roboty přezdívkami odvozenými z jejich sériových označení, místo aby používali přímo sériová písmena a čísla“ (Asimov – Silverberg, *Pozitronový muž*, 1998, s. 201). Jak se dozvídáme v románu *Pozitronový muž*: „Bylo velice nezvyklé, aby robot vůbec měl nějaké příjmení. Původně to byla Pánova drobná libůstka říkat mu ‚*Andrew Martin*‘ – jako členu rodiny – namísto pouhého ‚*Andrew*‘, a tento zvyk se ustálil. (...) Na Zemi není zvykem oslovovat robota ‚doktore‘ takatak nebo ‚pane‘ takatak nebo prostě jen ‚pane‘.“ (Asimov – Silverberg, *Pozitronový muž*, 1998, s. 201) Naproti tomu na Měsíci byl robot Andrew Martin oslovován těmito „lidskými“ tituly, což souviselo i s tím, že lidé na Měsíci se k němu chovali jinak než lidé na Zemi.

Setkáváme se s dvěma základními protikladnými přístupy k pojmenovávání umělých lidí: buď dostávají **jména lidská** ve snaze je „polidštit“, učinit je sympatickými, aby nevzbuzovali strach, nebo jsou jim naopak dávana jména záměrně odlišná od lidských (**jména-kódy, zvláštní jména**), aby byla zdůrazněna jejich „nelidskost“ a „cizost“ (což však nemusí nutně znamenat negativní hodnocení). Jména jsou přitom přirozeně součástí autorské strategie a dotvářejí celkové vyznění díla.

Jména-kódy jsou alfanumerická (roboti *R2-D2*²⁹ a *C-3PO* v *Hvězdných válkách* režiséra G. Lukase) a bývají často měněna na antroponyma jiného typu (na reálná lidská nebo autorská mluvící), přičemž je zachován hláskový sklad původního kódu (např. gynoid *JC-F31-333* → *Jacie Triplethree* v dramatu *Komický potenciál* od A. Ayckbourn). Setkáváme se i s kombinací kódu a jména (např. gynoid *Freya Nakamichi-47* v *Dětech Saturnu* od Ch. Strosse). Jako kód chápu i jméno původem iniciálové nebo zkratkové (*HARLIE* neboli *Human Analog Robot Life Input Equivalent*s z Gerroldova románu *When HARLIE was one*).

Můžeme snad říci, že u umělých lidí převažuje jednojmennost (např. zpívající loutka *Olimpia* v Hoffmannově povídce), ale setkáváme se i s pojmenováním rodným jménem a příjmením, jako je

²⁹ Robot je oslovován *R2*, což výslovnostně připomíná jméno Arthur.

tomu u lidí (např. umělá žena *Helen O'Loy* ve stejnojmenné povídce L. del Reye). Reálná jména mají nejrůznější motivace (např. jména z původních kódů nebo z apelativ robot, android apod.).

Jména zvláštní jsou převážně autorská, vymyšlená. Jejich cílem je vyvolání dojmu „cizosti“ a „nelidskosti“. Tuto funkci mohou plnit pozměněná reálná jména, autorská mluvící jména (např. robot *CHTR-1* → *Chytroušek* u I. Asimova³⁰ v překladu O. Černého) nebo jiná fiktivní antroponyma (např. *Nimue*³¹ *Alban* v sérii D. Webera), která vždy vnímáme na pozadí reálného onymického systému.

Podívejme se nyní na jména umělých lidí detailněji. Jak jsem naznačila výše, nacházíme je převážně ve třech možných formách.

1.2.3.1 Jména-kódy

Tato jména jsou převážně alfanumerická (např. *RX-2475*, *ACX-2745* a *ACC-1129* v Asimovově románu *Nahé slunce* aj.). Asociují sériová čísla z výroby. Označují většinou typ robota, pořadí, jako kolikátý byl vyroben nebo na které místo patří (např. Borg³² *Sedmá z devíti* v seriálu *Star Trek*). Podle I. Asimova „něco podobného povídce rozhodně dodá atmosféru science fiction“ (Asimov, *Jména*, 1997, s. 295). Setkáváme se i s kombinací kódu a jména (např. robot *Kryton*³³ v Červeném trpaslíku R. Granta a D. Naylora je celým jménem *Kryton 2X4B-523P*).

Jak jsem již uvedla, jako kódy můžeme označit i jména původem iniciálová nebo zkratková (např. *SHROUD* /*Synthetic Human, Radiation Output Determined*/ a *SHOCK* /*Synthetic Human Object, Casualty Kinematics*/ v románu T. Pynchona V.).

1.2.3.2 Reálná jména lidská

Jak již zaznělo, u umělých lidí převažuje jednojmennost (např. depresivní robot *Marvin* ve *Stopařově průvodci Galaxií* D. Adamse aj.), ale nacházíme i pojmenování rodným jménem a příjmením (např. robot *Adam Link* v povídkách E. Bindera aj.), včetně fiktivních šlechtických přídomků (např. záporná komiksová hrdinka – kyborg – *Lucia von Bardas*).

Stejně jako jména lidských postav plní i jména umělých lidí různé funkce, a to dokonce včetně funkce národnostně klasifikující, tzn. že jména mohou určit postavu i z hlediska její národnosti, i

³⁰ V originále se robot jmenuje *QT-1* → *Cutie*, tj. roztomilý, což je vzhledem k jeho povaze zřejmě ironické pojmenování.

³¹ Nimue je též jméno Jezerní paní z artušovské legendy (Delahunty – Dignen, 2010, on-line).

³² Borg jsou společenstvím kyborgů, kteří jsou z části humanoidi různých ras, kteří byli asimilováni, a z části stroje. Pověšměme si, že jejich jméno patrně vzniklo z „kyborg“ po odtržení první slabiky.

³³ Jméno je údajně odkazem na postavu majordoma ze hry J. M. Barrieho *The Admirable Crichton*. Tento spisovatel a dramatik, jehož příjmení se shoduje se jménem představitele Rimmera v britském sitcomu BBC *Červený trpaslík*, udržoval vztahy s rodinou Llewelynů – příjmení představitele Krytona (British Comedy Guide, on-line).

když u umělých lidí bychom samozřejmě nehovořili o národnosti, ale spíše o původu – např. robot *Bender* v animovaném seriálu *Futurama* má příjmení *Rodriguez*, protože byl vyroben v Mexiku, jméno golema *Dorfla* z Pratchetty *Zeměplochy* zase připomíná jidiš apod.

Jména umělých lidí se též mohou v kontextu díla stát jmény mluvícími, tj. plnit charakterizační funkci, S. Fernararo (2006, s. 377) sem řadí např. jméno robota pro sexuální uspokojení z Asimovovy povídky *Spokojenost zaručena* – jedná se o jméno vzniklé z původního jména-kódu *TN-3* → *Tony*; podle S. Fernarara jméno *Tony* asociuje Italoameričana nebo Latinoameričana, přičemž představy amerických žen o těchto mužích jsou podle něj často spojeny s krásou, urostlostí a mileneckou zdatností. Majitelka robota proto zvolila toto jméno nejen kvůli tomu, že odpovídá hláskovému skladu původního kódu, ale i proto, že si tak hojí nízké sebevědomí představou skutečného milence s těmito popsány vlastnostmi.

Reálná lidská jména mají u umělých lidí nejrůznější motivace:

a) **Jména inspirovaná kódy** – Často se setkáváme s tendencí postav-lidí dát „nelidem“ lidské jméno, a tím je jakoby „polidštit“. Jedním ze zdrojů pojmenování jsou sériová čísla, přičemž nová jména většinou kopírují hláskový sklad původního kódu, jak jsme již viděli:

„*NDR-113*.“

„Tak se jmenuje?“

„Vlastně je to jeho sériové číslo.“

Amanda se zamračila. „En-dé-er, Endéer 113. To je divné jméno.“

„Sériové číslo,“ řekl Gerald Martin znovu. (...)

„To není pěkné. Opravdu ne. Co kdybychom mu říkali *Andrew*?“

„*Andrew*?“ podivil se Gerald Martin.

„Je v tom přece en, že? A dé?“ Amanda na chvíli znejistěla. „Jasně, že je. A er taky, to vím jistě.“

N-D-R. *Andrew*.“ (...)

Ale Gerald Martin se usmíval. Věděl, že není zdaleka neobvyklé vytvářet ze sériových označení robotů jména. Robotům řady *JN* se říkalo *John* nebo *Jane*. Roboti *RG* byli známí jako *Archie*. Robotům *QT* se přezdívalo *Kvítko*. A teď tu byl robot série *NDR* a Amanda mu chtěla říkat *Andrew*.“ (Asimov – Silverberg, *Pozitronový muž*, 1998, s. 21)

b) **Jména inspirovaná apelativy robot, android apod.** – Velice specifickou a do značné míry omezenou skupinu tvoří reálná lidská antroponyma, která mají obdobný hláskový sklad jako apelativa robot, android apod., proto jsou volena jako jména těchto „nelidí“, např. robot → *Robbie* (I. Asimov, *Já, robot*), android → *Andy* (W. Tevis, *Zpěv drozda*), android → *Anne Droid* (v seriálu BBC *Pán času*) atd.

c) **Honorifikační jména** – Umělým lidem jsou též dávana jména po někom významném (ať již důležitém pro tvůrce robota, nebo význačném z širšího společenského hlediska),³⁴ např. robotka *Helena* v Čapkově hře dostala jméno na počest manželky jednoho z šéfů továrny, do níž byli všichni ostatní zamilovaní, i když svou roli tu samozřejmě sehrála i asociace s jinou literární Helenou, Helenou Trojskou, symbolem krásy.³⁵ Cílem těchto antroponym je především vzdání pocty původnímu nositeli jména, plní tedy tzv. honorifikační funkci. Kupodivu se v literatuře neseťkáváme často s tím, aby se umělý člověk jmenoval přímo po svém vynálezci či konstruktérovi, přestože v reálném světě je podobné pojmenovávání vynálezů a výrobků běžné. Ne vždy však musí autentická jména odkazovat k původním nositelům těchto jmen, např. další dva roboti v R. U. R. nosí jména antických osobností, která jim však byla dána omylem, jenž vznikl z neznalosti historických souvislostí:

„HELENA: Proč jste jí dali jméno *Sulla*?

DOMIN: Nehezské jméno?

HELENA: Je to mužské jméno. *Sulla* byl římský vojevůdce.

DOMIN: Oh, mysleli jsme, že *Marius* a *Sulla* byli milenci.

HELENA: Ne, *Marius* a *Sulla* byli vojevůdci a bojovali proti sobě roku – roku – Nevím už.“³⁶

(K. Čapek, R. U. R., 1994, s. 14)

V tomto případě je asociační funkce jmen značně oslabena a o honorifikační tu vůbec nelze mluvit, stejně jako např. v románu W. Tevise *Zpěv drozda*, v němž robot deváté generace, nejrafinovanější individuální výtvar, na který se zmohl lidský důmysl, nesl jméno *Spofforth*, jež mu „přiřkl jeden z mála lidí, kteří tehdy ještě dovedli číst. Náhodou padlo tomu člověku do očí ve starobylém clevelandském telefonním seznamu: *Robert Spofforth*.“ (Tevis, *Zpěv drozda*, 1986, s. 12)

d) **Ostatní reálná jména** – Do této skupiny řadím všechna ostatní reálná jména, u nichž není známa motivace jejich výběru. S. Fernararo (2006, s. 376) se ve své eseji o jménech ve fantastice domnívá, že robot, který má jméno, nevzbuzuje takový strach, ale naopak působí sympaticky.

³⁴ Srov. např. reálného robota Asimo od společnosti Honda, který byl vyroben v roce 2000. Jeho jméno sice oficiálně vzniklo jako zkratka z „Advanced Step in Innovative Mobility“, ale nelze v něm neslyšet příjmení spisovatele Asimova, přestože to firma odmítá (ASIMO, on-line).

³⁵ „DR. GALL: (...) Je rozkošná a hloupá jako jaro. Jednoduše není k ničemu.
HELENA: Vždyť je tak krásná!

DR. GALL: Což vy víte, jak je krásná? Z rukou božích nevyšlo dílo dokonalejší, než je ona! Chtěl jsem, aby byla podobna vám – Bože, jaký nezdar!“ (K. Čapek, R. U. R., 1994, s. 40)

³⁶ Gaius Marius (157 př. n. l. – 86 př. n. l.) byl římský vojevůdce a konzul (Ottův slovník naučný, 16. díl, 1900, s. 867), Lucius Cornelius Sulla (okolo 138/134 př. n. l. – 78 př. n. l.) byl římský diktátor (Ottův slovník naučný, 24. díl, 1906, s. 368). Onou bitvou by mohla být bitva u města Nola v roce 86 př. n. l.

1.2.3.3. Zvláštní jména

Jména umělých lidí bývají volena záměrně neobvyklá, aby již svou formou signalizovala „cizost“. „Šak to ani křesťanský meno nemá!“, jak je charakterizuje Nána v Čapkově hře *R. U. R.* (1994, s. 27). Jedná se převážně o autorská, vymyšlená jména:

- a) **Pozměněná reálná lidská jména** – Někdy stačí jen drobná změna pravopisu (např. *Zu-zana* v seriálu BBC *Pán času*) nebo hláskového skladu (např. *Daneel*³⁷ místo Daniel u I. Asimova) reálných antroponym. Takto ozvláštněné jméno pak splňuje požadavek nezvyklosti a jinakosti.
- b) **Mluvicí jména** – Poměrně často se u nelidí setkáváme se jmény s charakterizační funkcí. Vyjadřují jak vlastnosti „psychické“ (např. golem *Mešuge* u T. Prattcheta), tak fyzické (např. Asimovův robot *SPD-13* → *Speedy*³⁸). Inspirují se použitými materiály (např. *Plecháč*, hrdina románu *Čaroděj ze země Oz* od L. F. Bauma – původně to byl člověk, ale postupně přicházel o jednotlivé části svého těla a nahrazoval je kovovými, odtud jméno *Plecháč*³⁹), způsobem výroby (např. pohádkový *Otesánek* – dítě, které si otec vytesal z pařezu, jenž svým tvarem dítě připomínal, a které pak ožilo), určením, pro něž byl umělý člověk vyroben (např. robot *Bender Ohýbač Rodriguez* v seriálu *Futurama*), nebo jinými jeho schopnostmi či vlastnostmi (např. android *Data* ve *Star Treku* pravděpodobně dostal své jméno kvůli kapacitě své paměti a kvůli rychlosti, s níž je schopen zpracovávat data⁴⁰) apod. Opět vidíme, že základem některých z těchto jmen bylo původní jméno-kód. Ostatní převážně vycházejí z apelativ, jejichž sémantický obsah je v mluvících jménech aktualizován.
- c) **Ostatní jména** – Ostatní autorská jména umělých lidí mají nejrůznější motivace a formy. Jejich „cizost“ přitom vždy vnímáme na pozadí „krajiny jmen“ v daném díle i v konfrontaci s naším povědomím reálného onymického systému.

Již několikrát jsem tu zmínila Čapkovo drama *R. U. R.*⁴¹ Roboti jsou ve scénických poznámkách popsáni takto: „Roboti v předehře oblečeni jako lidé. Jsou úseční v pohybech i výslovnosti, bezvýrazných tváří, upřeného pohledu. Ve vlastní hře mají plátěné blůzy v pasu stažené řemenem a

³⁷ S. Fernararo považuje jméno *Daneel* za mluvící – biblický Daniel byl postavou obdařenou neobyčejnou krásou, hraničící s dokonalostí, robot *Daneel* je několikrát charakterizován podobně (Fernararo, 2006, s. 380).

³⁸ V českém překladu O. Černého dostal robot sériové označení *RCH-13* a jméno *Rychlík*, aby zůstala zachována jazyková hra, která je navíc v textu tematizována: „Jeho jméno bylo záměrně odvozené od čísla série, ale bylo přesto neobyčejně příhodné, protože modely RCHK patřily v produkci Národní americké společnosti pro výrobu robotů k těm nejrychlejším.“ (Asimov, *Já, robot*, 1993, s. 38)

³⁹ V originále se tento kyborg jmenuje *Tik-Tok*, patrně jde o onomatopoické pojmenování podle zvuků, které vydávalo jeho plechové tělo.

⁴⁰ Datova paměť má kapacitu přibližně 800 kvadrilionů bitů, což je asi 50krát více než lidský mozek, a dokáže zpracovat 60 bilionů operací za sekundu (*Data*, on-line).

⁴¹ Ke jménům lidských postav v dramatu viz J. Holý (1984, s. 471).

na prsou mosazné číslo.“ (K. Čapek, R. U. R., 1994, s. 4) Někteří z nich nosí reálná lidská jména, jak jsme již viděli (*Helena, Marius, Sulla*), další však mají fiktivní, autorská jména. *Primus* je robot, jehož jméno je odvozeno z latinské řadové číslovky *primus*, tj. první. Na konci hry se jeho jméno stává mluvícím, neboť *Primus* jako první robot pozná lásku, a stane se tak novým Adamem. Jméno vládce robotů *Damon* lze chápat jako jednu z antických inspirací,⁴² ale můžeme ho číst i v kontextu jiných Čapkových autorských jmen, trochu připomíná jméno *d'Hémon* (z něhož se později stane „kamarád *Daimon*“) z *Krakatitu*. Zatímco *d'Hémon* neboli *Daimon* pokouší Prokopa vidinou ovládnutí světa, robot *Damon* svět skutečně ovládne. Ve všech třech jménech nelze neslyšet apelativum démon, démon moci. Poslední robot, který má ve hře jméno, je sluha z knihovny *Radius*. Apelativum *rádus* znamená poloměr nebo vřetenní kost, antroponymum bychom však mohli spíše vykládat z apelativa *rádus* v sousloví akční *rádus*, tj. dosah působnosti (SSČ, 2005, s. 346). Robot *Radius* se „porouchal“, cítil vzdor a vztek a chtěl by vládnout lidem, byl to on, kdo vedl útok vzbouřených robotů v továrně a vyvraždění jejích lidských zaměstnanců a kdo se následně stal jejím vedoucím. Jeho „dosah působnosti“ je tedy od počátku omezen na továrnu – byl v ní vyroben, pracoval tu, později ji dobyl a stal se jejím pánem.

1.2.4 Superhrdinové

Superhrdinové buď vládnou nadpřirozenými schopnostmi (např. hrdinové tzv. Fantastické čtyřky z komiksu S. Leeho a J. Kirbyho – *Neviditelná žena, Lidská pochodeň, pan Fantastický, Věc*), nebo mají k dispozici nevídané technické vymoženosti (např. *Batman* v komiksu B. Kanea a B. Fingera). Bývají to většinou lidé, ale mohou to být i mimozemšťané (např. *Superman* v komiksu J. Siegela a J. Shustera) či obecně bytosti z jiných světů (např. *Hellboy* od M. Mignoly), kteří však mají lidské vlastnosti. Poměrně často vedou dvojí život, proto mívají i dvě různá jména – jedno „občanské“, většinou běžné, které na sebe nijak neupozorňuje (např. *Clark Kent, Bruce Wayne*), a druhé jméno „hrdinské“, které dostali nebo které si sami dali. Tato jména hrdinská přitom mají převážně mluvící charakter, vyjadřují superhrdinovy schopnosti (např. *Iceman* z komiksu S. Leeho a J. Kirbyho), vzhled (např. *Catwoman* z komiksu o Batmanovi, *Spiderman* z komiksu S. Leeho a S. Ditka), původ (např. *Aquaman* z komiksu M. Weisingera), popř. jeho spády a plány (*Ničitel* v komiksu S. Leeho, *Černá vdova* v několika knihách z komiksového nakladatelství Marvel Comics aj.).

⁴² Damón z Oé byl filosof a hudebník, který učil Perikla a Sokrata v Athénách (Ottův slovník naučný, 6. díl, 1893, s. 925).

1.2.5 Mimoszemšťané a lidé z daleké budoucnosti nebo utopické společnosti

Problematikou pojmenovávání mimozemšťanů se intenzivně zabýval I. Asimov ve své eseji o jménech: „Tenhle problém autoři už řešili mnoha způsoby. Například se dají mimozemšťanům přisoudit záměrně nevyslovitelná jména a naznačit tak, že hovoří úplně cizím jazykem určeným pro jiné zvukové orgány, než jsou lidské hlasivky. Třeba jméno *Xlbnushk*. (...) Ve skutečném životě se složitá jména automaticky zjednodušují. (...) Stejně tak z *Xlbnushka* by se pravděpodobně stal „Nuš“.“ (Asimov, *Jména*, 1997, s. 295) V Asimovových prózách však postavu jménem *Xlbnushk* nenajdeme, jméno si autor patrně vymyslel jen pro účely této citované eseje. Jako příklad užití jmen tohoto typu v beletrii lze uvést povídku L. Spraguea de Campa *Živá fosílie*, v níž vystupují opice, které ovládly zemi po zániku lidstva a dostaly se na technickou úroveň odpovídající zhruba lidskému 19. století, jmenují se *Jawga tsu Shrr*, *Nguchoy tsu Chaw*, *Chmrrgoy*, *Chujee* apod., podle vypravěče „*Nawputta* – měl i křestní jméno, ale za prvé je nevyslovitelné a za druhé ho tu není nutné uvádět“ (Sprague de Camp, *Živá fosílie*, 2001, s. 349).

I. Asimov dále uvádí: „Jiná možnost je dát nelidským postavám (nebo dokonce lidem žijícím ve vzdálené budoucnosti, kdy byl odstraněn matoucí emocionalismus) místo jmen kódy. Můžete mít třeba postavu jménem „21MM792“. Něco podobného povídce rozhodně dodá atmosféru science fiction.“ (Asimov, *Jména*, 1997, s. 295) Tato jména-kódy nacházíme nejen v prózách odehrávajících se v daleké budoucnosti, ale i v utopických dílech o totalitních společnostech. Lidé a „nelidé“ tu stojí na jakémsi pomezí – na jedné straně máme stroje, které se staly lidmi, a naopak na druhé straně lidí, kteří se proměnili v loutky. S tím souvisí i přijetí nového jména, nebo naopak jeho ztráta provázející ztrátu individuality (srov. Hodrová, 2001, s. 614). Například v Zamjatinově románu *My* jsou ženy pojmenovány samohláskami (*I-330*, *O-90*) a muži souhláskami (např. hlavní hrdina je *D-503*). Jedinou výjimku udělal J. Zamjatin u nejvyššího činitele Jednotného státu – *Dobroditele*. Další zajímavé příklady uvádí S. Fernararo (2006, s. 371): postavy románu *Hymna A. Randa* jsou označeny apelativy, která mají ukazovat jejich ideologické hodnoty,⁴³ vystupují tu např. *Liberty 5-3000*, *Equality 7-2521*, *Harmony 9-2642*, *International 3-5000* apod. Setkáváme se i s kombinací kódu a jména, např. *Ralph 124C 41* + v Gernsbackově sci-fi románu⁴⁴, *Diana 400-48*

⁴³ Zatímco v Randově románu jsou tato „programová“ jména vyprázdněná, v jiném kontextu mohou být naopak velice intimními vyznáními a mluvícími jmény: „Znovu a znovu si opakoval své mnišské jméno: *Amai* a *Tudomundo Para Que Deus Vos Ame*. Musíš milovat každého, aby Bůh miloval tebe. Zvolil si je po zralé úvaze, když se svou snoubenkou vstupoval do řádu, neboť věděl, že jeho největší slabinou je hněv a netrpělivost s hloupostí. Jako všichni *Filhos* pojmenoval se zapísaáním proti svému největšímu hříchu. Byla to jedna z cest, jak se *Filhos* před světem duchovně obnažovali.“ (Card, *Mluví za mrtvé*, 2002, s. 127–128)

⁴⁴ Hlavní hrdina je hned v úvodu popsán jako „jeden z největších žijících vědců a jeden z deseti lidí na celé planetě *Zemi*, kteří smějí přidat za své jméno znaménko *Plus*“ (Gernsback, *Ralph 124C 41* +, *A Romance of the Year 2660*,

v románu R. Heinleina *For Us, the Living* atd. Zajímavým pomezím příkladem je povídka J. Williamsona *Veselice*. Chlapci jsou v ní voláni robotem jmény-kódy, ale mezi sebou používají lidská jména, z nichž některá mají stejný sklad jako kódy (*J-0* neboli *Joey*) – nelze přitom však určit, které pojmenování je primární a oficiální, neboť žijí ve světě ovládaném roboty.

Na závěr I. Asimov odhaluje svoji metodu: „Já sám, když píšu o vzdálené budoucnosti nebo o mimozemšťanech, používám jména, nikoli kódy, a to jména snadno vyslovitelná; ale taková, která nepřipomínají žádná skutečná jména ani žádnou rozpoznatelnou etnickou skupinu. Především to vyvolává dojem ‚cizosti‘, aniž by to čtenáře podráždilo. (...) Občas stačí drobné změny pravopisu: *Baley* místo *Bailey*; *Hari* místo *Hary*, *Daneel* místo *Daniel*. Jindy vytvářím jména dost odlišná, především jména křestní: *Salvor Hardin*, *Gaal Dornick*, *Golan Trevize*, *Stor Gendiobal*, *Janov Pelorat*. (...) Se ženskými postavami zacházím obdobně, i když obvykle dostávají jména neurčitě klasická, protože se mi líbí, jak to zní: *Callia*, *Artemisia*, *Nojys*, *Arcadia*, *Gladia* atd.“ (Asimov, *Jména*, 1997, s. 295–296)

1.2.6 Lidé

Nejsložitější situace je u postav-lidí. Jména lidí v literatuře ve většině případů kopírují úzus antroponymické soustavy skládající se ze dvou základních členů – rodného jména a příjmení. Literární jména se tedy skládají buď z rodného jména a příjmení, nebo pouze z rodného jména, či pouze z příjmení. Někdy mají jména charakter přezdivek. Na kontextu celého díla přitom závisí hodnocení jména na ose neutrální–expresivní. Jsou-li např. všechny postavy nazývány rodným jménem a příjmením a pouze jediná rodným jménem, může to být signálem jejího společenského postavení (podřízený), věku (dítě) apod. Jedno jméno tedy může být v různých kontextech hodnoceno různě.

Vlastním jménům postav-lidí je tradičně literární onomastikou věnována největší pozornost. Obecně můžeme říci, že výběr (popř. vytvoření) a užití konkrétních literárních jmen je výsadou autora, který je svrchovaným vládcem svých postav (i když by nás někdy rád přesvědčil o opaku). V oblasti pojmenování sice můžeme vysledovat určité tendence, ale v zásadě je v literatuře „povoleno“ vše. I u postav-lidí se např. setkáváme s absencí jména, což by v reálném světě nebylo možné. Nacházíme tu celou řadu nápaditých autorských jmen, která využívají fonetickou/grafickou podobu jmen, pohrávají si s tradičním způsobem tvoření antroponym nebo s jejich sémantickým obsahem (např. *O'Bejda* nebo strýček *N'Asrat* v Kantůrkově překladu Pratchettova románu

2000, s. 9, překlad ukázky ŽD). Jméno je přitom hříčkou znamenající „one to foresee for one another“ (Ralph 124C 41 +, on-line).

Pohyblivé obrázky) apod. Zopakujme, že jména jsou přítom vždy volena s ohledem na funkci, kterou mají v textu plnit, a že všechna jména v uměleckém textu jsou na rozdíl od jmen v reálném světě funkčně motivovaná, spisovatelé nerozdělují svým postavám jména namátkou, jak říká K. Hausenblas (1976, s. 2). Na čtenáři pak závisí, nakolik bude schopen odhalit motivace pojmenování jednotlivých postav, a otevřít tak možné významové souvislosti (srov. Žemberová, 2003, s. 289).

2. „KRAJINA JMEN“

Propria tvoří tzv. druhou vrstvu jazyka (Šrámek, 1999, s. 11). Jako druhou vrstvu bychom mohli označit i vlastní jména literární. Ta jsou nedílnou součástí struktury konkrétního díla, zasahují do všech jeho složek, od „složky zvukové (jméno tvoří opakující se zvukový komplex) přes složku tematicko-syžetovou (jméno se může stát leitmotivem; někdy text zahrnuje ‚příběh‘ jména nebo jméno hraje určitou roli v rozvoji syžetu) až po smysl díla, podílí se na výstavbě textu jako celku“ (Hodrová, 2001, s. 599). Vůči ostatním složkám výpovědi jsou jména favorizována i svým častým opakováním (Holý, 1984, s. 460). V rámci díla pak jména vytvářejí specifickou onymickou strukturu, tzv. „krajinu jmen“ (Namenlandschaft), jak ji nazývá K. Gutschmidt (1983, s. 153–156), proto je nutno studovat je vždy ve vzájemných vztazích a v kontextu celého díla.

Nemám tu na mysli pouze jména, která Hodrová označuje jako „systémová“, tedy taková, která se sdružují do určitých skupin, přičemž jejich podobnost naznačuje podobný postoj ke světu či podobnost životní situace, v níž se postavy s těmito jmény nalézají (např. *Horace White*, *Jack Green*, *Johnny Brown* a *Lester Black* v Hellerově *Hlavě XXII*), popř. jinou příbuznost (např. *Dvířka*, lord *Portiko*, *Arcus*, *Portia*, členové rodiny tzv. „otvíračů“ v Gaimanově románu *Nikdykde*). Součástí onymické „krajiny“ díla jsou všechna jména, a to dokonce i ta, která chybí. Narážím tu na problematiku postavy beze jména. Právě v těchto případech záleží především na díle jako celku, neboť bezejmennost postavy vnímáme na pozadí onymické struktury díla – na pozadí toho, jak jsou (či zda jsou) pojmenovány ostatní (hlavní) postavy. Jestliže totiž ani ostatní postavy nemají jména, pak ani absence jména hlavní postavy nepůsobí příznakově; jiná a interpretačně zajímavější je samozřejmě situace, kdy jméno nemá pouze hlavní postava, zatímco ostatní postavy je mají (jako je tomu např. u Dykova *Krysaře* nebo u hrdiny Čapkova románu *Obyčejný život*). Postava je tak ve své bezejmennosti osamocená a je na místě se ptát proč...

Uvědomění si systému jmen je podle D. Hodrové (2001, s. 613) projevem aktivizace čtenáře, který systém jmen odhaluje a pokouší se podle něj všechna jména interpretovat a systematizovat (což samozřejmě někdy může vést i k nadinterpretacím). Nacházení systému jmen přitom může být i

přímo součástí zápletky, vzpomeňme např. na Vraždy podle abecedy od A. Christie nebo na detektivku S. Larssona, v níž: „Mezi oběťmi vražd existuje ještě jedna spojitost. (...) Jejich jména. (...) Všechny mají biblická jména.“ (Larsson, Muži, kteří nenávidí ženy, 2008, s. 352)

3. FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ VÝBĚR JMEN V LITERATUŘE

Výběr jmen postav ovlivňuje celá řada různorodých faktorů, které se vzájemně prolínají a působí zároveň, někdy se jeví některý z nich jako dominantní, ale žádný z nich nelze opominout (srov. Šrámek, 1985, s. 514).

Podobně jako u kapitoly o metodologii i zde chci vliv různých faktorů ilustrovat analýzou děl jednoho autora. Zvolila jsem dramatickou tvorbu J. K. Tyla, jenž kladl na jména svých postav velký důraz. Zaměřím se především na dobovou a autorskou poetiku, na rozdíly žánrové a na vliv onymické funkce, svou roli při výběru samozřejmě u J. K. Tyla sehrála i formální a obsahově sémantická stránka jména. Žádný z těchto faktorů však nepůsobil izolovaně. Ukažme si to např. na výběru jména knížete *Krvomíra* v báchorce Čert na zemi: užití tohoto jména bylo podmíněno žánrem (pro pohádku jde o typický způsob pojmenování), dobovou poetikou (v literatuře 30. a 40. letech 19. století byl tento druh jmen oblíbený, J. K. Tyla v tomto ohledu můžeme srovnat např. s jeho současníkem V. K. Klicperou aj.) i funkcí (jde o jméno mluvící, u nějž je nejvýraznější funkce charakterizační, využívající sémantiky jména, která v tomto případě evokuje člověka krutého a násilnického), zajímavá je i forma jména, jež odpovídá kompozičnímu způsobu tvoření starých slovanských jmen (srov. Jaromír, Vladimír, Mojmír), samo jméno *Krvomír* přitom není doloženo (srov. např. Svoboda, 1964), jde tedy o Tylovu invenci. Vytvoření tohoto konkrétního mluvícího jména záviselo na Tylově autorské poetice a na jeho tvůrčím přístupu ke jménu v rámci daného dobového a žánrového pojmenovávacího schématu.

3.1 Literární druh

Prvním faktorem ovlivňujícím výběr jmen je literární druh. Jméno se jinak chová v díle prozaickém a v díle básnickém, jiné postavení má v dramatu. Bohužel nám však zatím chybí souhrnné studie, které by analyzovaly jména z hlediska celého literárního druhu a konfrontovaly je s pojmenovávacími zvyklostmi v druzích ostatních, ojedinělým pokusem proto zůstává pouze práce H. Thiese *Namen im Kontext von Dramen* (1976) a u nás kratší příspěvek L. Jungmannové (2001, s. 620–637) o dramatu ve 20. století.

Nutno říci, že objevují-li se zobecňující soudy o určitém literárním druhu, pak jsou velice často příliš zjednodušující a nelze o nich říci, že by platily všeobecně. Uvádí se například, že „v poezii, pomineme-li poezii epickou, kde se poetika jmen řídí podobnými pravidly jako v próze, máme co dělat se jmény jako zvukově-sémantickými jednotkami, jejichž funkcí je především zvukově zabarvovat verš“ (Hodrová, 2001, s. 617; též Tyňanov, 1988, s. 498; Knappová, 1992a, s. 16). V básních se sice vyskytují vlastní jména spíše výjimečně, ale o to více tak na sebe podle mě přitáhnou pozornost, domnívám se proto, že na ně nelze pohlížet pouze z hlediska jejich zvukových kvalit. O pouhém zvukovém zabarvení bychom snad mohli uvažovat v souvislosti s některými básněmi, které jsou celé sestaveny pouze ze jmen, jako jsou např. Kolářovy básně Palečkovi přátelé nebo Kutnohorští havíři. Obdobné řetězce nacházíme i ve starých ročnících Palečka (Hiršal – Grögerová, 2007, s. 193) a pracuje s nimi např. také B. Henry v básni Šance pro 3 000 000.⁴⁵ Rovněž v poezii však nalézáme autory, kteří jsou např. „okouzlení toponymy“, jak na to upozorňuje P. Štěpán (2008, s. 347) v souvislosti s K. Šiktancem,⁴⁶ v jehož díle hrají vlastní jména významnou roli, apod. Některé básně jsou přímo na vlastních jménech založeny – jmenujme např. Kostohryzovu báseň Mohyly (Steinerová, 2009, s. 162–175) aj. Toto je pouze ilustrace toho, že problematika jmen v poezii je mnohem složitější. Je také třeba brát v úvahu i to, že literární druhy se přirozeně neustále vyvíjejí a pojmenovávací strategie v nich se proměňují; zabýváme-li se jmény, můžeme na ně tedy pohlížet jak z hlediska synchronního, tak diachronního. Bude tedy zapotřebí ještě rozsáhlý materiálový výzkum, než se budeme moci pokusit činit nějaké obecnější závěry.

Vraťme se však k Tylovi. H. Thies se domnívá, že v dramatu je pojmenování vždy „radikálnější“ a zřejmější (1976, s. 355), důvodem je to, že jinak vnímá jméno čtenář, který má dostatek času a může se soustředit na text, a jinak divák, který musí sledovat dění na jevišti. Během divadelního představení též podle něj více vyniknou zvukové kvality a intonace jména na rozdíl od individuálního čtení. U J. K. Tyla však nepozorují rozdíl mezi pojmenováváním postav v próze a v dramatu, proto to, co řeknu o jménech v jeho dramatické tvorbě, bude platit i o jménech v jeho próze. Můžeme tím snad též poodhalit i některé pojmenovávací zvyklosti příznačné pro celé české drama ve 30. a 40. let 19. století. Dodejme ještě, že v dramatu vzniká velice zajímavá pojmenovávací situace, neboť většinou nacházíme již v úvodu hry, v tzv. vedlejších textu, seznam jednajících postav, který obsahuje kromě jmen někdy i další, bližší určení či charakteristiku (např.

⁴⁵ Na ukázkou pouze úryvek: „Pepíku, Jane, Jaroslave, / Frantíku, Dane, Miroslave, / Květuško, Kát'ó, Antonie, / Miluško, Svát'ó, Amálie. // Venouši, Jirko, Vladimíre, / Jarouši, Mirko, Kazimíre, / Boženo, Dášo, Květoslavo, / Blaženo, Mášo, Jaroslavo.“ (Henry, 1993, s. 18)

⁴⁶ Citujme pro ilustraci: „Podmoráň, / Hostouň, / Dubí, / Dříň --- / co jméno, / zázrak – o dvanácté v noci vyhrkne / místo vody víno.“ (Šiktanc, Český orloj, cit. dle Štěpán, 2008, s. 347).

Kateřina Šestáková, plátenice; její bratr Valenta /Paličova dcera/ apod.). Tento seznam je scénickou poznámkou autora, na jevišti přitom řada uvedených jmen vůbec nemusí zaznít.

3.2 Žánr

Dalším úzce souvisejícím činitelem ovlivňujícím výběr jmen je žánr. Každý literární žánr má totiž své zvyky a tradice (Knappová, 1992, s. 13), svůj okruh určitých jmen (Holý, 1984, s. 461). Jistě nebude sporu o tom, že jiná jména jsou volena např. v satíře a jiná v historickém románu, jiná v alegorické skladbě či v detektivce. Žánr do jisté míry vzbuzuje čtenářské očekávání a „naladění“, a vytváří tak rámec pro fungování celého textu, tedy i působení jmen (Holý, 1995, s. 51).

Již Aristoteles se zabýval rozdílností jmen v tragédii a komedii. Jedna z prvních rozsáhlých literárněonomastických studií si kladla za cíl popsat onymii v polské komedii 18. století (Reczko, 1953), nutno však říci, že takových děl není mnoho. U nás máme několik diplomových prací (např. Z. Šínové /2008/ o jménech v tzv. „červené knihovně“⁴⁷), převažují však spíše kratší články, v nichž je věnována pozornost především útvarům lidové slovesnosti – pranostikám (Pastyřík, 2000), pohádkám (Blaudeová, 1991), pověstem (Čejková, 1992), písním (Kolařík, 1991; Suchánková, 1996) nebo obecně folklórním textům (Šrámek, 1992; Šrámková, 1998) atd. V zahraničí je situace obdobná, můžeme namátkou zmínit např. Scholzovu studii o ruských pohádkách (1978) aj.

Jak uvidíme na příkladech, J. K. Tyl při pojmenovávání svých postav respektuje žánrové tradice a dovedně s nimi pracuje, jeho zacházení s vlastními jmény v divadelní tvorbě plně souzní s pojmenovávacími modely typickými pro různé dramatické žánry v daném období (srov. Pospíšilová, 2008).

J. David (2005, s. 32) uvádí, že v **humoristickém čtivu** jsou jména postav často zdrobňována, což „odpovídá krotkosti až zápecnictví českého humoru“, asi nejznámější postavou české humoristické literatury 19. století je podle něj Matěj Brouček. Tuto tendenci pozorujeme i u J. K. Tyla (srov. např. hrdiny ze hry Tvrdohlavá žena: *Pěnkava, Kohoutek, Nožička, Nožejček* aj.). Pro žánr **frašky** jsou dále typická tzv. mluvící jména, která vyjadřují vlastnosti svých nositelů, např. statkář *Hrdopyška* a jeho správce *Vydřiduška* (Tvrdohlavá žena). J. K. Tyl se však neomezoval pouze na jména takto prvoplánově utvořená, často u něj působí jako mluvící i jinak neutrální příjmení, která

⁴⁷ Právě na literatuře „červené knihovny“ můžeme nejlépe sledovat okruh oblíbených módních jmen, která nakonec ustrnula ve stereotypu a klišé. Tato dílka, která jsou plná *Dolanských* a *Borů*, velice dovedně ironizuje film *Pytlákova schovanka* (rež. M. Frič, 1949), najdeme v něm taková jména jako *Skalský, Dubský, Sedloň, René, Elén* aj. (David, 2005, s. 32–33).

lze označit jako mluvící pouze díky kontextu celé hry, takto chápu např. příjmení *Toužimský*,⁴⁸ označující nešťastně zamilovaného mladíka (Paličova dcera). Další mluvící jména jsou u J. K. Tyla odvozená především od předmětu činnosti ve spojení s touto činností, popř. se zaměstnáním; zajímavá jsou např. jména Tylových hospodských: *Nalejváček* (Strakonický dudák), *Konývka* (Čert na zemi), *Pinta* (Lesní panna), *Pivoň* (Břeněk Švihovský) a *Kvasnička* (Paní Marjánka, matka pluku). Podle stejného vzoru jsou dále např. utvořena jména vojáka *Šavličky* (Strakonický dudák), kartáčníka *Kartáčka* (Bankrotář), máselnice *Mastílkové* (Fidlovačka) či hlídače vězňů *Pozorného* (Paličova dcera). J. K. Tyl mluvící jména s oblibou tematizuje a nechává o nich promlouvat své postavy, které samy dávají do souvislosti své jméno a svůj charakter či vlastnosti, např. průvodce po horách *Hovora* o sobě prohlašuje: „Toť moje dílo, provázeti příchozí a trochu s nimi hovořiti – hehe, protoť slovu *Hovora*.“ (Tyl, *Slepý mládenec*, 1957, s. 306)

U J. K. Tyla se však mluvící jména neobjevují pouze v komediích, nacházíme je i v jiných typech her, např. v **pohádkových báchorkách**, kde jde o typický postup při tvoření jmen nadpřirozených bytostí. Jaké nadpřirozené bytosti u J. K. Tyla najdeme? Především lesní panny a divé ženy (Strakonický dudák, Lesní panna), dále duchy (Tvrdohlavá žena, Středem země do Afriky) a čerty (Čert na zemi). Jejich jména jsou tradičně volena tak, aby se odlišovala od jmen lidských. Jsou to většinou jména mluvící vycházející z vlastností tělesných (kníže duchů *Rudohlav*⁴⁹ – Středem země do Afriky) a duševních (divá žena *Divuka* – Strakonický dudák) a jména utvořená podle místa (duch *Všudybyl* – Středem země do Afriky) a doby působení (duch *Poledník* – Tvrdohlavá žena) nebo podle činnosti (duch *Matinoha* – Tvrdohlavá žena). Jsou to mnohdy jména hravá a jazykově vynalézavá. Velice poetická jsou zvláště jména Tylových lesních panen, v jejich základech nalezneme denní i roční doby (*Jitřena* – Lesní panna, *Jarona* – Strakonický dudák), barvy a jejich kvality (*Bělina* – Lesní panna i Strakonický dudák, *Jasana* – Lesní panna, *Leskava* – Strakonický dudák), rostlinné motivy (*Lesana* – Lesní panna i Strakonický dudák, *Květena* – Strakonický dudák, *Lupina* – Strakonický dudák) a přírodní úkazy (*Rosice*⁵⁰ – Lesní panna; polednice *Rosava* – Strakonický dudák). Vedle takovýchto mluvících jmen nadpřirozených bytostí, která jsou identifikovatelná dá se říci na první pohled, nacházíme u J. K. Tyla i další mluvící jména, jejichž význam je odhalitelný pouze díky určité znalosti, např. jméno ducha z Blaníku *Severin* (Jiříkovo

⁴⁸ Původ příjmení *Toužimský* je vykládán z místního jména Toužim (Moldanová, 1983, s. 252). V případě fikčního světa Tylovy hry bych však vzhledem k jeho autorské poetice předpokládala spíše využití lexikální sémantiky jména, které evokuje sloveso „toužit“.

⁴⁹ Obdobně ve hře *Tvrdohlavá žena* najdeme knížete krkonošských duchů *Zlatohlava*, který však má podle scénické poznámky „mladickou postavu rusých vlasů“ (Tyl, *Tvrdohlavá žena*, 1890, s. 7).

⁵⁰ Domnívám se, že tato jména jsou odvozena od apelativa *rosa* „jemné vodní kapičky, které se srážejí za noci z vlhkého vzduchu na rostlinách n. na jiných předmětech“ (PSJČ, IV/2, 1944–1948, s. 750), nelze však vyloučit ani motivaci z latinského *rosa* ve významu „růže, růžová“.

vidění) pochází z latinského *severus*, tj. přísný; jméno divé ženy *Mihulice* (Strakonický dudák) je zase metaforickým označením vysoké ženy, které je odvozeno z apelativa *mihule*, což je „dosti dlouhá ryba oblého, hladkého těla“ (PSJČ, II., 1937–1938, s. 818). Velice zajímavé je jméno čerta *Salamandr Ohniváček* (Čert na zemi), protože salamandr představuje v esoterických alegoriích symbolické spojení dvou protikladných živlů, ohně a vody (Malá československá encyklopedie, V., 1984–1987, s. 495), jméno tedy naznačuje rozporuplnost či vnitřní svár postavy, ještě umocněný příjmením odvozeným z jednoho z těchto živlů, z ohně. Jména ostatních čertů jsou vžitá a typická: kníže pekel je *Lucifer* a starý ďábel *Mefisto* (Čert na zemi).

Podívejme se nyní na **historická dramata**. Náměty k nim čerpal J. K. Tyl především z českých dějin nebo pověstí (i když mu často historický rámec tvořil pouze kulisu pro řešení aktuálních otázek). Všimněme si proto především postav, které mají předobraz v reálných, žijících osobnostech. Jak J. K. Tyl zachází s jejich jmény? Nejčastěji je ponechává v jejich původní podobě kvůli jednoznačnému určení (*Jan Hus*, *Jan Žižka*); spíše výjimečně počesťuje cizí jména, např. z básníka Hanse Sachse (1494–1576) udělá *Jana Sachse* (Jan Sachs) a též ostatním norimberským obyvatelům dává ve hře česká jména (*Blažek*, *Mikula*, *Jakub*), což můžeme chápat jako snahu o přiblížení látky českému divákovi. Další možností (nedoloženou však jednoznačně v dramatech) je, že sice jméno změní, ale zachová „charakter“ nebo typické rysy reálné předlohy, takže je literární postava „identifikovatelná“ – typická je v tomto Tylova próza *Rozervanec*, jejímž hlavním hrdinou je *Hynek*, což nemá být nikdo jiný než Karel Hynek Mácha,⁵¹ jeho milenka Lori je přejmenována na *Beatu* a další postava *Karel* má zřetelné autobiografické rysy Tylovy.

Poslední velkou skupinou Tylových dramát jsou **hry ze současnosti**, v nichž můžeme vidět mimo jiné silnou výchovně vlasteneckou tendenci, která se odráží i ve jménech postav a v jejich komentářích k nim. Jméno signalizovalo na počátku národního obrození vlastenecké smýšlení svých nositelů, z toho důvodu si mnozí přidávali ke svému rodnému jménu ještě další slovanské, vlastenecké (Macura, 1995, s. 121n.). Proto si sládek *Sykora* trpce stěžuje: „Nebožka myslila, že by nemohlo být naše dítě šťastné, kdyby vyrostlo tak sprostě jako jeho otec. Hned ho také podle toho pokřtila. Já se těšil na *Josefa* nebo na *Jána* a dostal jsem cizopanského *Adolfa*.“ (Tyl, *Pražský flamendr*, 1954, s. 95). Jedním z projevů národnostního odrodilství byla i změna jména, zvl. jeho poněmčení, tak např. pan *Dudek* je představován jako *Herr Baron Düdech* nebo francouzsky jako *Dudèc*, na konci hry je odhalen jako zadlužený podvodník a též jeho jméno se pak stává terčem posměchu (Fidlovačka). Jeho opakem je kníže krkonošských duchů *Zlatohlav*, který negativně

⁵¹ Domnívám se, že součástí Tylova autorského záměru bylo to, aby si čtenáři spojili hrdiny s jejich reálnými předobrazy, neboť celá povídka byla zamýšlena jako kritika K. H. Máchy, jeho tvorby i životního postoje. Srov. Lehár – Stich – Janáčková – Holý, 2004, s. 222.

vnímá to, že mu lidé poněmčili jeho jméno, a vlastenecky horuje: „*Librcoul* se hněvá, matičko! A já vám radím: to jméno nevyslovujte, on ho nerad slyší. Ono se vetřelo Čechům do úst, když se jim vůbec cizozemčina do země vedrala (...) Protož, matičko, jmenujte pána hor svých zase *Zlatohlavem*, jak to vaše babičky dělávaly.“ (Tyl, *Tvrdohlavá žena*, 1980, s. 23)

3.3 Kulturní tradice

Jistou roli při výběru a vnímání jména hraje také kulturní tradice. Zejména velká část rodných jmen (např. *Eva, Helena, Julie*)⁵² „je spojena s nejrůznějšími reminiscencemi, které mohou připravit kulisy pro aktéry nových (ať již zcela odlišných či podobných) příběhů“ (Holý, 1984, s. 461), neboť v těchto legendárních jménech je už de facto obsažen děj (Jungmannová, 2001, s. 621), na jehož pozadí máme nový příběh vnímat. Taková jména pak plní zvl. asociační funkci (viz část III kap. 5). Jako příklad uvádí J. Holý (1995, s. 51) Olbrachtův román *Žalář nejtemnější*, v němž jména hlavních postav (komisař *Mach*, jeho žena *Jarmila*) odkazují k básníku K. H. Máchovi, čímž autor naznačuje, jak má být příběh čten.

3.4 Dobová poetika

Pojmenovávacím zvyklostem a užívání jmen v literatuře ve vztahu k literárním směrům či proudům, v jejichž rámci dílo vzniklo, dosud nebyla věnována přílišná pozornost (Gutschmidt, 1983, s. 153). Zatím nám chybí detailní studie o této problematice, pouze ojediněle nacházíme úvahy o opozici „romantické“ a „realistické“ tendence pojmenování v próze (srov. Gutschmidt, 1983, s. 156; Hodrová, 2001, s. 601). Podle K. Gutschmidta mělo období sentimentalismu zálibu v užívání iniciálových pojmenování (*pan R.*) a v označování postav pouze jedním jménem (*Werther*), velký počet postav též zůstal nepojmenovaný, označený pouze apelativy. Romantismus podle něj tyto druhy pojmenování převzal, doplnil je však i autentickými jmény, což souviselo s dobovou oblibou historické látky. Naproti tomu pro období realismu je příznačné přiblížení literárních jmen reálným se silnou sociálně klasifikující funkcí (Gutschmidt, 1983, s. 156). Opozicí romantické a realistické poetiky se zabývá i D. Hodrová – zatímco pro období romantismu je podle ní typické jméno jako záhada, vyznačující se zastřeností a napětím mezi jménem a charakterem postavy, jež tak přispívá k arzenálu tajemství, kterého využívá příběh; pro poetiku realistickou je naopak typická určitá „lhostejnost“ a zdánlivá nemotivovanost jména (Hodrová, 2001, s. 601). I v dílech

⁵² Jméno *Eva* je v naší kulturní tradici spjato s biblickou pramátí a vidinou ráje, *Helena* evokuje Helenu Trojskou z Homerova eposu, která byla ztělesněním krásy, *Julie* se vepsala do naší kulturní encyklopedie především díky dramatu W. Shakespeara jako symbol nešťastné mladé lásky.

realistických se však podle ní samozřejmě mohou objevovat jména svou povahou „romantická“. Pokud se však pokusíme aplikovat výše řečené např. na tvorbu největšího z českých romantických autorů K. H. Máchy, uvidíme, že to neplatí zcela. Ano, u K. H. Máchy nacházíme autentická jména skutečných osobností (např. král *Václav* v *Křivokladu*) i řadu postav beze jména (např. kat v *Křivokladu* nebo mladík v *Marince*, kterého žebrový houslista osloví „jeho jménem“, ale toto jméno se nedozvíme). Je též pravda, že většina postav má pouze jedno, a to rodné, jméno. Podíváme-li se však na ona jména, nenajdeme na nich nic záhadného či neobvyklého, jak tvrdí K. Gutschmidt a D. Hodrová, naopak, jsou to jména běžná (např. *Vilém* a *Jarmila* v *Máji*, *Marinka* ve stejnojmenné povídce aj.). Poněkud nezvykle by snad mohla znít některá staročeská rodná jména v historických prózách (např. *Jaroš* a *Duchoň* v *Křivokladu*, *Hedvik* a *Korybut* v *Karlově Týnu*), jedná se však o doložená, reálná jména (Svoboda, 1964), která nepochybně souvisejí s dobovou módou ožívování starých slovanských jmen, v prózách jsou přitom užita naprosto účelně, plní v nich především klasifikující funkci a pomáhají zařadit postavy z hlediska časového. Stejně fungují např. i italská jména hrdinů Máchova románu *Cikáni* (*Giacomo* a *Angelína*), také tato jména především klasifikují postavy, v tomto případě z hlediska národnostního. U Máchy tedy nenalzáme záhadná jména, ani napětí mezi jménem a charakterem postavy, ba právě naopak (např. jméno povaleče *Bárty Flákoně* z *Cikánů* je výrazně mluvící jméno charakterizující svého nositele), nezaznamenala jsem u něj ani iniciálová pojmenování, o nichž psal K. Gutschmidt.

Charakteristika literární onymie určitého literárního směru by měla podle K. Gutschmidta (1983, s. 155) mimo jiné hledět i na zrcadlení reálných jmen v díle, tj. užití autentických nebo fiktivních (smyšlených) jmen, a dále na to, zda fiktivní jména jsou tvořena s ohledem na epochu, zda se o ni opírají nebo jsou k ní naopak kontrastní. Mohli bychom tedy analyzovat jak např. pojmenovovací zvyklosti v Čechách v 15. století a jména postav v české literatuře 15. století, tak korespondenci jmen postav např. v Čechově Novém epochálním výletu pana Broučka, tentokrát do 15. století, z roku 1888 s reálnými pojmenovovacími zvyklostmi v 15. století, a ptát se pak, nakolik výrok hrdiny z Čechovy satiry odpovídá tomu, jak byla v 15. století jména opravdu tvořena a pojímána: „Jsem *Jan řečený Domšík*, a říkají mi také *Janek od Zvonu*, toť od mého domu tuto, na němž vidíš vytesaný zvon.“ (Čech, *Nový epochální výlet pana Broučka, tentokrát do 15. století*, 2004, s. 44) Nutno říci, že konfrontace tohoto typu nejsou v literárněonomastických pracích příliš obvyklé.

Vliv dobové poetiky na vnímání konkrétních jmen ilustruje J. Holý (1995, s. 50–51) na jménech typu *Podhajský*, *Pohorský*. Ta byla hojně pěstována Tylovou generací a objevovala se ještě u K. Světlé a J. Nerudy, v 19. století byla považována za ostentativně česká. Ve 30. letech 20. století

ztratila tuto svou původní funkci a jevila se jako dekorativní.⁵³ Za vyumělkovaná byla v té době pokládána i jména typu *Bojar*, jež se hlásila ke stylizaci éry dekadentně symbolistní.⁵⁴ „Tyto posuny souvisely s proměnami kulturního a společenského vědomí, v prvním případě se zánikem tradiční národní ideologie, ve druhém s rozpadem dekadentního vidění světa. Estetický vkus 30. let směřoval k básnivě imaginaci či k civilnímu obrazu denního života (v konvenčních dílech přežíval ovšem také vkus starší) – a tak figury jako inženýr *Pohorský* či básník *Bojar* se ocitly na literární periférii.“ (Holý, 1995, s. 51)

Jak se dobová poetika odráží v díle J. K. Tyla? Tyl byl na úspěchu svých děl existenčně závislý, chtěl nechtěl tak musel do značné míry vycházet vstříc vkusu čtenářů či diváků a jejich očekávání, přílišné experimenty si nemohl dovolit. O to více však vyniká jeho tvůrčí invence a originalita. Zřetelně můžeme vidět vliv dobové poetiky např. v pojmenovávání hlavních hrdinek. Ty mají jména zpravidla zdobnělá nebo hypokoristická, např. *Terezka* (Tvrdohlavá žena, Lesní panna), *Adlinka* (Žižka z Trocnova), *Lidunka* (Fidlovačka), *Dorotka* (Švanda dudák), *Lizinka* (Bankrotář), *Verunka* (Měšťané a studenti)... Je tak zdůrazněno jejich mládí, něha a jakási křehkost a sladkobolnost tak typické pro raně obrozeneckou literaturu. Tato pojmenovávací šablona je J. K. Tylem samým ironizována v postavě *Kačenky* (Čert na zemi), o které se dozvíme, že je to asi čtyřicetiletá zrzka, před kterou každý mužský raději uteče, postava se tak dostává do komického rozporu se svým jménem, jež svou deminutivní podobou odkazuje k typickým hrdinkám, o nichž byla řeč výše.

3.5 Autorská poetika

Dalším faktorem je autorská poetika. Jména jsou důležitými činiteli výstavby textu a nositeli autorova estetického ideálu a estetické tendence textu (Lederbuchová, 1995, s. 218–219). Autorská poetika se projevuje např. hravostí a vynalézavostí při volbě nebo při vymýšlení jmen (uvedme např. Čapkovo mluvící jméno *Dollarson*), tendencí k volbě jmen výjimečných nebo naopak

⁵³ Viz např. Šaldova kritika Knapova románu *Vysoké jarní nebe* v roce 1932: „A ta jména figur Knapových! Inženýr *Rodovský*! Takováhle jména na -ský a -cký měla by být již jednou policejně zakázána (...) Jak choulostí byli takoví Balzac nebo Dickens na jména svých figur; jak dlouho tápali, váhali, hledali! Co se naběhal zapadlými ulicemi pařížskými takový Balzac, než našel na krámku vetešnickově jméno pro geniálního vynálezce jedné své malé povídky: *Z. Marcas*! Jakou temnou symbolikou chvělo se mu a tetelilo se mu to jméno! A zde prostě autor vezme zcela papírové neslané nemastné jméno, jak běhá ulicí, nalepí je na figuru a věc je odbyta.“ (cit. dle Holý, 1995, s. 49–50)

⁵⁴ Viz např. Čapkova kritika: „Jiný útěk: odvrát od skutečnosti vůbec a fungování lepšího, jaksi vznešenějšího, méně plebejského světa. Připomeňme romány a dramata, ve kterých se hrdina nesmí jmenovat *Novotný*, *Pospíšil*, nebo jak jinak se čeští lidé obyčejně jmenují, nýbrž nějak libozvučněji, *Bojar* nebo *Varhan*; kde dívky slují *Kordélie* nebo *Marcelý* (...) Zkrátka papírový, čistě a jenom literární svět, osvobozený od všedního života a také mu dokonale nepodobný.“ (cit. dle Holý, 1995, s. 50)

běžných, oblibou některého jména, jež se pak může objevit ve více dílech jednoho autora⁵⁵ (tzv. migrující jména), dále seskupováním jmen do různých skupin, čímž je naznačován vztah mezi postavami. Součástí autorské strategie je i záměrná podobnost jmen postav, která může vést až k jejich zaměnitelnosti atd.

Strategie pojmenování postav je nedílnou součástí autorské poetiky a intence. J. Holý (1984, s. 464) ukázal na příkladu próz K. Čapka a V. Vančury na protikladnost vidění světa, které se promítá u K. Čapka v „oklešťování“ jmen postav (Boží muka) a naopak v jejich „zviditelňování“, obohacování u V. Vančury – jména tak představují u jednoho sklon k „vytrácení“, abstrakci, atomizaci postavy a u druhého sklon ke konkrétnosti, jedinečnosti, celistvosti postav. První tendenci lze podle J. Holého zjednodušeně nazvat deheroizující, někdy dokonce dehumanizující, zatímco druhou heroizující, zčásti karnevalizující a směšnohrdinskou. „Velká část Čapkových jmen zdůvěřňuje, lidsky přibližuje (Podobně fungují např. jména vypravěčových přátel ve Wolkerově Svatém kopečku /*Karel Šnajdr, Bohuš Tureček, Franta*/, v Kalistově Růženci, Bieblově Jednom dni doma.). (...) Naopak velká část Vančurových jmen má sklon k metaforizaci (*Hora* aj.), působí tedy jako jakési „zcizení“, řada Vančurových postav nese jména z okruhu přírody (*Řeka, Kozlík, Barány, Josefína Zajícová*), což naznačuje jejich necivilizovanost, neotesanost a živelnost (mohou i monumentalizovat).“ (Holý, 1984, s. 465) Součástí Vančurovy autorské poetiky je též podle J. Davida pojmenování sympatických ženských postav jménem *Kateřina* (David, 2005, s. 41).

Výraznou součástí Tylovy autorské poetiky bylo především spojování neutrálních příjmení odvozených od předmětu činnosti se zaměstnáním, na které jsem poukázala již výše. Příkladem může být brusič *Nožejček* (Tvrdohlavá žena), kovář *Závora* (Lesní panna), učitel *Slovičko* (Lesní panna), hokyně *Trubičková* (Nalezenec), drvoštěp *Štěpina* (Měšťané a studenti) apod. Zmiňovaná obliba spojení běžného příjmení s předmětem činnosti, s nímž jméno sémanticky souvisí, však není Tylovou specialitou. Podobně pojmenované postavy nalezneme i u jeho současníka V. K. Klicpery (např. myslivec *Kuna*, mlynář *Pytel*) nebo J. N. Štěpánka (kotlář *Perlík*), jak uvádí T. Pospíšilová (2008, s. 43). Můžeme snad tedy říci, že jde o součást dobové poetiky, i když J. K. Tyl nepochybně tento typ jmen přivedl k dokonalosti. Dále je pro Tylovu autorskou poetiku příznačná tendence sdružovat zvláště vedlejší postavy do určitých skupin. V rámci těchto skupin pak používal jména buď sémanticky příbuzná – velice často jména podle zvířat nebo věcí, např. šviháci *Pěnkava* a *Konopásek* (Chudý kejklíř), zbrojnoši *Lopata* a *Motyka* (Brunsvik), myslivečtí mládenci *Jelínek* a *Zajíček* (Marjánka, matka pluku), rolníci *Smrčka* a *Habr* (Čert na zemi) apod. –, nebo jména mající

⁵⁵ K. Gutschmidt pak mluví o „cyklické funkci literárních vlastních jmen“ (Šrámek, 1985, s. 515), např. v dramatickém díle F. Pavlíčka se objevuje postava jménem *Just* postupně ve hrách *Chtěl bych se vrátit*, *Černá vlajka* a *Zápas s andělem* (Jungmannová, 2001, s. 634).

obdobný hláskový sklad, např. pacholíci *Jeník* a *Havlík* (Brunsvik) apod. J. K. Tyl byl mistrem ve využívání sémantiky jmen k jazykové komice nebo k charakterizování postav. Ilustrujme si to na několika příkladech: *Lízinka Beránková* říká: „Strejčku, to mi neděláte veliké radosti, když tohoto mládence vlkem nazýváte. Kampak bych se potom já ubohá *Beránková* poděla?“ (Tyl, *Bankrotář*, 1954, s. 263) *Švanda* vyčítá otci své milé, hajnému *Trnkovi*: „Aťsi – a třeba suché tvrdé trnky [budu sbírat – pozn. ŽD], chcete-li to vědět, každá bude přece lahodnější, než vy jste, pane *Trnko!*“ (Tyl, *Strakonický dudák*, 1953, s. 24) Velice originální je i Tylovo významové posunutí ve hře *Brunsvik* – známe legendu o Brunsvíkovi a jeho lvu, v Tylově podání se lev změnil v pobočníka jménem *Lev*.⁵⁶ Pro J. K. Tyla je též charakteristické pojmenovávání všech postav v dramatu, prakticky u něj nenalezneme postavu označenou ve scénických poznámkách pouze apelvativem (srov. Jungmannová, 2001).

3.6 Funkce

Zásadním faktorem ovlivňujícím výběr a recepci jmen je zamýšlená funkce, kterou by mělo jméno v textu plnit. Funkcím bude věnována detailní pozornost v další části této práce, na tomto místě se tedy omezím jen na výčet příkladů z Tylova díla, vyjdu přitom z rozlišení funkcí M. Knappové (1992a, s. 14–16), která je označuje termíny:

- a) **Identifikační** – základní funkce jména. Jméno označuje konkrétní postavu stejně jako v reálném světě, jméno literární je ale na rozdíl od reálného vždy funkčně motivované, i když by nás autor někdy rád přesvědčil o opaku jako např. v replice *Jana*: „Bohužel! / že jsem na křtu málo rozuměl. / Ani nevím, zdali se mě ptali, / když mi líbezná to jméno dali.“ (Tyl, *Oba šelmy*, 1890, s. 402) O důležitosti jména svědčí i fakt, že se stává také prostředkem sebeidentifikace, např. *Hynek* reaguje takto na zprávu o tom, že je nalezenec: „Prstem budou na mne ukazovati, nebudou ani vědět, jak mě pojmenovati.“ (Tyl, *Nalezenec*, 1890, s. 459) U J. K. Tyla se vyskytují spíše výjimečně případy, kdy je primární identifikační funkce narušována tím, že si postava své jméno z nějakého důvodu mění nebo jej skrývá. Zde dle mého názoru musíme rozlišit několik typů těchto proměn jména podle jejich motivace: změnu, která je dána vnitřním přerodem postavy (tak se např. mění *Vít* v *Černého Víta* a později ve *Slepého mládence* ve hře *Slepý mládenec*), změnu, jež je ryze účelová a má např. skrýt pravou totožnost postavy (jako např. paní *Marjánka* se přiznává, že její jméno je falešné, neboť: „Já odložila všechno, co by mne mohlo prozradit.“ /Tyl, *Paní Marjánka, matka pluku*, 1954, s. 28/), dále změnu, která je pouhým

⁵⁶ *Lev* o svém jménu říká: „Nic nejsem; a nechceš-li někoho jmenovat, nejmenuj zvíře, co by tě mohlo roztrhat.“ (Tyl, *Brunsvik*, 1957, s. 357)

převletem (např. lesní panna *Jasana* ve hře *Lesní panna* se postupně objevuje ve třech převlecích, aby v nich svedla z cesty učitele Slovička, každá její maska je doprovázena jménem-převletem: vystupuje jako cikánka *Dora*, kuchařka *Betinka* a mladá Tyrolka *Afra*) či uměleckým pseudonymem (např. ve *Fidlovačce* si divadelní herečka *Cibulková* vybrala jako umělecký pseudonym italsky znějící *Cibulčini*) nebo změnu danou přijetím jména obvyklého v místě, kam postava odešla, aby tam zapadla (např. z *Vojtěcha Kolčavy* se ve hře *Středem země do Afriky* stává *Mohamed Ben Milut*). O změně jména jako o projevu národnostního odrodilství jsem se již zmiňovala výše (např. *Dudek* → *Düdech*, *Dudèc* ve *Fidlovačce*).

- b) **Asociační** – jméno odkazuje k nositelům téhož jména, ať už reálným historickým, literárním nebo známým z kulturní tradice (např. *Jindřich I. zvaný Ptáčník*, *Drahomíra*, *Ludmila*, *Václav* a *Boleslav* ve hře *Krvavé křtiny*). Tylovo zacházení se jmény odkazujícími k reálným osobnostem jsme si ukázali při rozboru jeho historických dramát.
- c) **Charakterizační** – jméno je voleno tak, aby už samo o sobě vypovídalo něco o povaze postavy (např. *Hluposlav* a *Křikumil* ze hry *Jeden za všechny* aj.). U J. K. Tyla je tato funkce jmen asi nejvýraznější. Projevuje se především u mluvících jmen. Vedle toho nacházíme v Tylových dílech i hodnocení a úvahy postav o jejich vlastních jménech nebo o jménech ostatních (např. Tylův *Čestmír* prohlašuje: „Je *Čestmír* jméno mé, a jako čest mi vůdcem byla do bojů se ženoucímu, jesti před bojem mé heslo mír!“ /Tyl, *Čestmír*, 1957, s. 185/) a o tom, jaké jméno by se pro postavu hodilo, aby vystihovalo její povahu (např. *Boženka* se rozčiluje: „Ale ten pan *Loukota*? Aby se jmenoval *Lakota*!“ /Tyl, *Řemeslnická merenda*, 1980, s. 88/).
- d) **Klasifikující** – jméno určuje postavu z hlediska doby a místa děje, národnosti, sociálního postavení, věku, náboženského vyznání apod.

Podívejme se nyní na to, jak se klasifikující funkce projevuje např. v pojmenovávání cizinců. Jejich jména byla většinou záměrně volena typická či běžná v daném národním jazyce kvůli snadné identifikaci (Knappová, 1989, s. 62), proto se italský šlechtic jmenuje *Rimini* (Nalezenec), arabský vůdce *Mustafa* (*Středem země do Afriky*), židovský obchodník *Taussig* (*Lesní panna*), francouzský seržant *Marcial* (*Středem země do Afriky*) apod. Zajímavá jsou z tohoto hlediska jména označující obyvatele zemí vzdálených a exotických nebo zcela fiktivních. Neobvyklým hláskovým skladem jejich jmen byla jasně signalizována „cizost“ jejich nositelů, např. princezna *Zulika*⁵⁷ (*Strakonický dudák*), šlechtic *Kleofat*⁵⁸ (*Brunsvik*) apod. Charakteristické je i komolení těchto cizích jmen, které má vyvolat komický efekt.⁵⁹

⁵⁷ *Zulika* je varianta arabského jména *Zulejka*, které se vykládá jako „drahokam“ (Knappová, 2006, s. 475).

Jména dětí jsou u J. K. Tyla převážně v deminutivní podobě a jejich výběr odráží dobovou oblibu jmen, např. *Frantík* (Lesní panna, Strakonický dudák), *Pepík* (Lesní panna, Pražský flamendr), *Kačenka* (Lesní panna, Paličova dcera, Strakonický dudák) aj.

Jak uvádí T. Pospíšilová (2008, s. 31), „znakem, který spojuje jména jednotlivých manuálně pracujících postav, ať už jsou to děvečky, pacholci, pomocníci nebo prostě postavy stojící v pozadí nějaké pracovní činnosti, je především jednoslovnost jejich jmen. Tyto postavy jen zřídka mají příjmení, mají-li je, jedná se o zvláštní osobnosti, které mají pro hru jiný význam než právě to, že jsou to sluhové (například *Ondřej Jammerweil* ve *Fidlovačce*)“. Jména těchto služebných postav bývají nejčastěji realistická a běžně užívaná, v *Bankrotáři* se např. objevuje panská služebná *Márinka* a ševcovský učedník *Vojta*, ve *Fidlovačce* vystupuje děvečka *Dorotka* a chasníci *Franěk*, *Váša*, *Kuba* a *Matěj*, v Jiříkově vidění je postava selského děvčete *Verunky* atd. Naproti tomu postavy měšťanských slečen nebo mladíků, dětí šlechticů a bohatých obchodníků má J. K. Tyl ve zvyku opatřovat jmény poněkud „neobvyklými a vznešenými“ (Pospíšilová, 2008, s. 32), např. mladý lékař *August* (*Bankrotář*), žurnalista *Vilibald* (Jiříkovo vidění), selský synek *Kilian* (*Paní Marjánka*, matka pluku), sládkův syn *Adolf* (*Pražský flamendr*) atd.

Z hlediska náboženského klasifikují jména především postavy židů, pro něž jsou volena jména považovaná za „typicky židovská“, např. rodné jméno *Ezechiel* (*Tvrdohlavá žena*) nebo příjmení *Taussig* (*Lesní panna*).

- e) **Estetická** – neomezuje se dle mého názoru jen na jména formálně neobvyklá nebo emocionálně zabarvená (viz část III kap. 9). Zajímavé je sledovat estetické hodnocení jmen ze strany postav, jejich soudy o jménech, a to většinou na ose hezké–ošklivé, vhodné–nevhodné. Typickým příkladem je dialog Běly a Jana (*Oba šelmy*):

„BĚLA: Jméno tvé?
 JAN (důrazně): *Jan Krcálek*.
 BĚLA: Pryč mi z očí!

⁵⁸ *Kleofat* je snad zkomoleninou řeckého Kleopatros (čes. Kleofáš) s významem „narozený šlechtnému otci“ (Knappová, 2006, s. 191).

⁵⁹ „BALTAZAR: A která ty vlastně jsi?

VŠUDYBYL: Šeherezáda.

BALTAZAR: Šereže – žere – Co to je? To v Praze na ovocném trhu neprodávají.

VŠUDYBYL: Já se tak jmenuju.

BALTAZAR: Ale chudinko – co? Žežerehada? Já si na tom zlámu jazyk!

VŠUDYBYL (se směje): Šeherezáda!

BALTAZAR: Jo – šerednázada – zkrátka Šereda – ale pročpak ti dali tak ošklivé jméno. Vsadil bych se, že žádná šereda nejsi a hrbatá záda taky nemáš. A odkudpak jsi, Šeredičko?“ (Tyl, *Středem země do Afriky*, 1984, s. 53)

Fi donc! takto nazývej se kočí,
ne můj komorník.“ (Tyl, *Oba šelmy*, 1890, s. 402)

3.7 Formálně jazykový aspekt

Z formálně jazykových aspektů může působit slovo tvorná struktura jména, jeho stylistická příznakovost, dále také původ jména, způsob skloňování, délka, hláskový sklad, zvukové kvality apod., rovněž i jeho systémovost a noremnost, obvyklost, obliba či módnost nebo naopak neběžnost, novost nebo starobylost (Knappová, 1992a, s. 13).

Podívejme se nejprve na nejmenší jednotky, na hlásky. Zvuková a grafická stránka jmen hraje nesporně velice významnou roli při výběru či tvoření konkrétních jmen a je nedílnou součástí jejich estetického hodnocení – vnímáme především libozvučnost či nelibozvučnost jmen (srovnejme např. jméno Tylovy hodné *Rozárky* /Středem země do Afriky, Paličova dcera/ a zlé *Roziny*, navíc s obtížně vyslovitelným příjmením *Ruthardova* /Rozina Ruthardova/), dále na čtenáře působí neobvyklost hláskového skladu, která může např. naznačovat cizokrajnost postavy (Indián *Polivokyta*⁶⁰ /Lesní panna/), vytváří se různé aliterace (*Pavel Popel z Lomnice nad Popelkou* a *Prokop Prach z Prachatic* ve hře Golem J. Voskovce a J. Wericha), rýmová echa atd. Hlásková skladba se může podílet i na konstituování „krajiny jmen“. J. K. Tyl – jak jsme si řekli – sdružuje vedlejší postavy do skupin a dává jim mimo jiné jména s obdobným hláskovým skladem, např. drvoštěpové *Šebelka* a *Pavelka*⁶¹ (Fidlovačka). Podobné seskupování postav a vytváření systémových jmen popsal F. Všetička (1993, s. 79) u J. Arbesa, jehož postavy, které spolu byly nějak spřízněny, dostaly jména začínající na stejnou iniciálu (např. *Rohan* – *Roháček* – *Rokosová*, *Marie* – *Mansvet* /Rodinné drama/). P. Odaloš (2012, s. 145–146) se snažil ukázat na rozboru románu *Mexická vlna* od M. E. Matkina vztahy (souvislost, vázanost atd.) mezi postavami na základě toho, jak jsou od sebe v abecedě vzdálena jejich jména (např. přítelkyně *Tereza* – *Verona* – *Zetorka*, ale nešťastní milenci *Verona* – *Derek*). Obávám se, že se při takových analýzách však už někdy dostáváme interpretačně na poněkud tenký led, např. když se dočteme, že: „Jméno *Ofélie* obsahuje hlásku l, tzv. likvidu, tedy ‚tekutou‘ hlásku. Skrze tato l se dramatický text snaží nenápadně ‚roztéci‘. Není totiž náhodou, že se tekuté l objeví i v dalších jménech hrdinů spjatých s vodním živlem: *Isolda*, která při plavbě po moři vypila osudový nápoj lásky, *Lohengrin*, rytíř v lodi tažené labutí, *Lorelei*, Labuť z Labutího jezera. Česká operní *Rusalka* patří k vrcholným

⁶⁰ Tento Indián byl postavou zápornou, jeho jméno je „cizí“. Zajímavé je srovnat jej s jiným Indiánem, který se přátelil s českým emigrantem *Kolinským* a dokonce s ním odjel z Ameriky do Čech, J. K. Tyl mu dal v našem prostředí běžné jméno *Prokop* (Paličova dcera).

⁶¹ Tato podobnost je též tematizována v replice *Kozelky*: „Já vás miluju oba – naše jména jsou jako naštemované varhany: *Pavelka*, *Šebelka*, *Kozelka*!“ (Tyl, *Fidlovačka*, 1957, s. 13)

dílům neseným mohutným psychickým impulzem vodního živlu a obrazů, které vyvolává (také obrazů zvukových, hudebních).“ (Vangeli, 2005, s. 554) Podobně J. Holý píše: „Zvláště l na počátku jména můžeme najít u řady ženských postav. Časté bývá l také uvnitř slova, hlavně ve spojení s palatálními samohláskami, m či n. Takové postavy bývají v textu nezdědka spojeny s asociacemi mládí, lásky a krásy (samo slovo ‚láska‘ je ve většině evropských jazyků spojeno s počátečním l).“ (Holý, 1995, s. 52) Dále pak J. Holý uvádí výzkum I. Fónage, který prováděl statistické rozbory básnických děl a dospěl k názoru, že souhlásky t, k, r převládají v básních útočných, zatímco l, m v básních idylických s něžnými náměty. Domnívám se, že podobné úvahy jsou sice svůdné, ale poněkud zavádějící. Jistě bychom našli řadu jmen postav obsahujících l, která nemají pranic společného s vodním živlem nebo s idylou či láskou. Dle mého názoru se jedná o nadinterpretace.

Grafická podoba jmen se výrazně uplatňuje u autorských, vymyšlených jmen, jež svým způsobem zápisu evokují „cizí“ jména, plní přitom charakterizační funkci, kterou mnohdy odhalíme až při hlasitém přečtení, např. *Sharla-Thana* (Kosyl, 1993, s. 89), *Manya* (K. Čapek, Hordubal) aj. Změna grafiky může též doprovázet změnu jména, v české literatuře je velice často signálem odrodilství a poněmčení (úředníček *Václav Čehona*⁶² ve hře *Pěst na oko* J. Voskovce a J. Wericha).

Slovotvorné aspekty se dostávají do popředí zvláště u jmen autorských, u nichž si všímáme toho, zda jsou utvořena tak, jak je to běžné v reálném onymickém systému – viz např. Tylova jména jako *Žalomil* a *Těchorad* (Proslov k představení pro chrudimské pohořelce), *Ludimor* (*Čert na zemi*), *Kruvoj* (*Čestmír*) atd.

3.8 Obsahově sémantický aspekt

Po stránce obsahově sémantické může podle Knappové (1992, s. 13) působit i dobová, územní, národní, sociální, náboženská aj. vázanost jména, asociace a konotace, které vyvolává, i veškeré mimolingvistické informace, které poskytuje.

Na těchto konotacích je založena klasifikující a charakterizační funkce. Některá jména jsou „zatížena“ z hlediska historie a kulturní nebo literární tradice (*Adolf*, *Romeo* apod.), jak jsme si již řekli v části II kap. 3.3, i u mnohých dalších však působí stereotypní představy vážící se k charakteru nositelů těchto konkrétních jmen nebo jejich forem, např. jak uvádí J. David: „Jméno Jan je v našem kulturním kontextu jedním z nejzatíženějších jmen. Samo jméno Jan asociuje postavu prostáčka, hledajícího i bloudícího. Nejvýmluvněji v Hrabalově novele *Obsluhoval jsem anglického krále*, kde jméno Jan doplňuje příjmení Dítě.“ (David, 2005, s. 33) To, že jméno Jan

⁶² Příjmení *Čehona* bylo vytvořeno ze začátku rakouské hymny: „*Čeho* nabyt občan pilný...“

může asociovat známou postavu prostáčka hloupého Honzy (srov. Jedlička, 1992, s. 7–16), však přirozeně neznamená, že bychom proto měli každého Jana vnímat v tomto světle, vždy je nutné vycházet z kontextu celého díla. Podobné stereotypy ale hrají při recepci a interpretaci svou roli, jak si ještě ukážeme.

III. FUNKCE

V této části své práce ukáži nejprve různé přístupy k funkcím a jejich výčty, s nimiž se v české a světové literární onomastice nejčastěji setkáváme, a doplním je svými úvahami a poznámkami. Jednotlivé funkce pak představím v samostatných kapitolách.

1. ONYMICKÉ FUNKCE

Funkce vlastních jmen v literatuře považuje K. Gutschmidt za hlavní předmět výzkumu literární onomastiky (Gutschmidt, 1991, s. 204). Nicméně v pojetí onymických funkcí ani v jejich klasifikaci stále nepanuje shoda, „dosud nebyla podána jejich obecně přijímaná definice ani výčet a popis“ (Karlík – Nekula – Pleskalová, 2002, s. 145). Není to pouze problém literární onomastiky, ale i onomastiky jako takové, jak na to upozorňuje R. Šrámek: „Různost v chápání kategorie ‚funkce‘ působí potíže jak v onomastické teorii, tak v konkrétní analytické práci. (...) Důsledkem jsou nejen různosti terminologické povahy, ale dokonce i nestejná stanoviska v pojetí onomastiky jako vědecké disciplíny vůbec. (...) Termínu ‚funkce‘ se v onomastice užívá k označení pojmově různých jevů, a to:

- ve smyslu sémiotickém (‚znaková funkce propria‘);
- ve smyslu příznaku (‚antroponymum‘ v rámci ‚propria‘);
- ve smyslu pragmatickém (‚užití, fungování propria‘);
- ve smyslu příznaku fungování, tedy jako příznak příznaku (‚emotivní funkce propria‘, ‚archaizující funkce některých rodných jmen‘).“ (Šrámek, 1999, s. 22)

V teorii literární onomastiky se nejčastěji setkáváme se dvěma posledně jmenovanými pojetími funkce. Osobně se přikláním k pragmatickému přístupu M. Knappové (1992b, s. 212) a K. Gutschmidta (1991, s. 207), kteří definují funkci jako **volbu, užití a působení** vlastních jmen.

Propria se vyznačují jednak funkcemi, které jsou vlastní i apelativům, jednak osobitými funkcemi, které vyplývají ze specifiky vlastních jmen a současně jejich specifiku podmiňují (Blanár, 1996, s. 17). Tyto specifické funkce detailně popsala M. Knappová⁶³ (1992b, s. 211–214):

a) **Nominační** (individualizační, diferenciatní) – společensky podmíněná identifikace, součástí je i funkce **deiktická a apelová**.

⁶³ Členění M. Knappové je samozřejmě jen jedním z mnoha, osobně se k němu však přikláním. Např. R. Šrámek považuje za základní funkci vlastního jména vedle identifikace a diferenciaci též lokalizaci (Šrámek, 1999, s. 11). Naproti tomu např. A. V. Superanská považuje diferenciaci, vymezení, lokalizaci a charakteristiku za „podfunkce“ funkce identifikační (cit. dle Blanár, 1996, s. 17).

- b) **Asociační** (evokační, konotativní) – odkazuje na různé objekty identické s obecnými nebo vlastními jmény reálného světa (hotel *Paříž*) nebo známé z oblasti historie, kultury atd. (*Noe*) – s konotací úzce souvisí i **ideologická** funkce, jméno se může stát **symbolem**, mít **mytizující** funkce (*Blaník*) apod.
- c) **Klasifikující** z hlediska místa, času, sociálního, náboženského a národnostního zařazení (*Ester* a *Hugo* převažující v židovských rodinách, nářeční *Hanýžka* z Chodska).
- d) **Charakterizační** (deskriptivní) – popisná pojmenování, mluvící jména (řezník *Masorád*) a přezdívky, tedy jména, která zachovávají apelativní sémantiku.
- e) **Expresivní** (emocionální, psychologická), s níž úzce souvisí funkce **estetická** (poetická) – shrnující druh účinku jména, dojem, jakým jméno působí; realizuje se pomocí formální podoby jména (např. *Eulálie Čubíková* v Zaorálově překladu Chevalierových Zvonokos); emocionální hodnota se mění na časové ose a liší se i u různých sociálních skupin.

V hesle Funkce onymická, které M. Knappová sestavila o několik let později pro Encyklopedický slovník češtiny (2002, s. 145), nacházíme výčet onymických funkcí doplněný o funkci **komunikativní** (uskutečňovaná na základě známosti denotátu účastníkům řečové komunikace); autorka též osamostatnila funkci **nominační** (orientovanou na vydělení jednotlivého objektu v rámci celku) a **diferenciační** (orientovanou na poměr individualizovaných prvků navzájem); zvláště vyčlenila funkci **ideologizující, mytizující, honorifikující**.

M. Knappová navazuje na tradici Pražského lingvistického kroužku. V Tezích publikovaných v Travaux du Cercle linguistique de Prague se uvádí, že řeč má podle vztahu mezi ní a mimojazykovou skutečností buď funkci sdělovací, nebo funkci estetickou. R. Jakobson pak dále rozeznává šest společensky podmíněných jazykových (řečových) funkcí⁶⁴ (Jakobson, 1995, s. 75–

⁶⁴ Jakobson vyčlenil šest jazykových funkcí podle šesti určujících činitelů. Většina jazykových sdělení má přitom podle něj vícero funkcí, rozdíl je v jejich hierarchii.

- a) Emotivní funkce – koncentrovaná k mluvčímu, „míří k přímému vyjádření postoje mluvčího k tomu, o čem hovoří“ (Jakobson, 1995, s. 78).
- b) Konotativní funkce – orientovaná na adresáta, „nachází nejčistší gramatický výraz ve vokativu a imperativu“ (tamtéž, s. 79).
- c) Referenční (denotativní, poznávací) – zaměřena k označovanému předmětu.
- d) Fatická – orientace na kontakt, „jsou to sdělení sloužící v první řadě k navázání, pokračování a přerušování komunikace, k ujištění, že kanál normálně pracuje“ (tamtéž, s. 80).
- e) Metajazyková – „kdykoli si mluvčí nebo adresát potřebují ověřit, zda užívají téhož kódu, řeč se soustředí na kód“ (tamtéž, s. 80).
- f) Poetická (básnická) – „zaměření na sdělení jako takové, koncentrace na sdělení pro ně samo“ (tamtéž, s. 81). Pro poetickou funkci jsou klíčové dva základní postupy uspořádání – výběr a kombinace. „Poetická funkce projektuje princip ekvivalence z osy výběru na osu kombinace.“ (tamtéž, s. 82)

82). Jak uvádí M. Knappová, ani v Tezích, ani v jejich následném rozpracování nebyla věnována speciální pozornost vlastním jménům, přestože „na plnění těchto funkcí se ve výpovědi (promluvě) mohou ve větší či menší míře podílet všechny části věty; podle okolností je tedy mohou (spolu)vytvářet i vlastní jména“ (Knappová, 1992b, s. 211).

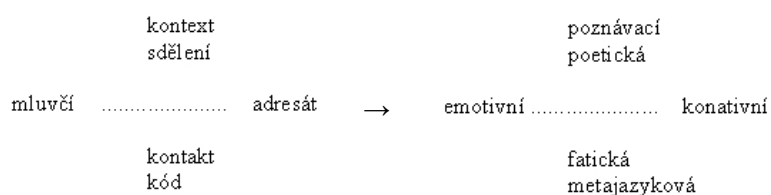
1.1 Typologie literárních jmen – předchůdci funkcí

Výzkumu literárněonymických funkcí předcházelo vytváření různých typologií literárních jmen. Jedno z nejstarších členění nacházíme v práci italského lingvisty B. Miglioriniho *Dal nome proprio al nome comune* již v roce 1927 (srov. Porcelli, 2006, s. 142; též Cavaion, 2008, s. 225–226). B. Migliorini rozlišuje čtyři druhy jmen:

- a) **Jména odkazující k určitým jedincům** – např. *Hippokrates* jako synonymum pro lékaře.
- b) **Jména odkazující k sociálnímu prostředí** – např. dívka z maloburžoazní rodiny v románu G. Pratiho dostala jméno *Clarissa*, které bylo tehdy v této společenské vrstvě běžné.
- c) **Jména zvukově symbolická** (expresivní) – např. nezvyklé autorské jméno *Tartuffe* v Molièrově hře vychází pravděpodobně z italského *tartufolo*, „lanýž“, ale ve francouzštině asociuje též sloveso *truffer*, „klamat“ (srov. Hall, 1960, s. 24).
- d) **Jména mluvící** – např. kohout *Chanteclair*, „kokrháč“, ve hře E. Rostanda.

Miglioriniho pojetí můžeme konfrontovat s typologií německého lingvisty H. Biruse, kterou představil ve své práci *Poetische Namengebung* (1978) a která je dodnes hojně citována. H. Birus dělí literární jména na:

- a) **Mluvící** (Redende Namen) – charakterizují své nositele, poukazují na apelativní motivaci jmen (např. příjmení *Kreisler*, „kučeravý“, v Hoffmannově povídce *Životní názory kocoura Moura*).
- b) **Klasifikující** (Klassifizierende Namen) – jména přiřazují svého nositele do nějaké skupiny (národnost, náboženství, sociální příslušnost), a to často na základě konvenčních a stereotypních představ o jménech v rámci těchto skupin (např. *Fritz* jako jméno německého vojáka v americkém válečném filmu); vedle toho jméno obsahuje i další informace, většinou

Obr. 1 Jazykové funkce dle R. Jakobsona (1995, s. 78 a 82)

minimálně o pohlaví svého nositele, může být i odkazem na věk atd. (Vachová, 2010, s. 511).

- c) **Zvukově symbolická** (Klangsymbolische) – expresivní působení spočívá v tom, že zvuková podoba jména vyvolává ve čtenáři nějaké představy o nositeli daného jména; jsou to jména foneticky nápadná, která se vyznačují aliteracemi, hříčkami, opakováním některých hlásek nebo slabik, používáním netypických hláskových spojení apod. (např. *Don Daradiridatumtarides* ve hře A. Gryphia), jméno má „promluvit pomocí zvuků a vyjádřit mnoho, aniž by to pojmenovalo“ (Thies, 2006, s. 570).
- d) **Ztělesňující** (Verkörperte) – jména odkazují mimo dílo ke skutečným nebo fiktivním nositelům těchto jmen a jejich vlastnostem (např. postava *Sokrata* v Aristofanově satirě *Oblaka*); funkce se realizuje pouze v případě, že čtenář tyto postavy zná – pro jednoho čtenáře to přitom může být evidentní, pro jiného to však zůstane skryto (Vachová, 2010, s. 512).

Ztělesňující a mluvící jména lze označit shrnujícím pojmem „apelativní jména“; jména klasifikující a onomatopoetická (zvukově symbolická) pak jsou tzv. „sugestivní jména“ (Thies, 2006, s. 570).

Vidíme, že Birusova typologie jmen se z části překrývá se starším výčtem B. Miglioriniho. Můžeme v ní však již nalézt společné rysy s některými literárněonymickými funkcemi – jména mluvící plní charakterizační funkci, jména klasifikující indikují národnostní, místní a jinou příslušnost postavy, jména ztělesňující plní funkci asociační a jména zvukově symbolická mají především funkci estetickou.

Zatímco v Evropě se výzkum brzy přesunul právě směrem k funkcím, v Severní Americe se dále pracovalo především s klasifikacemi a typologiemi. Asi nejpodrobnější nacházíme u G. Alvarez-Altmanové, která rozlišuje 121 možných zařazení jmen do 12 „rodin“ (families): **anonymní** (Anonymical), **„přívlastková“** (Diactinic), **vymyšlená** (Chimerical), **mytologická** (Mythological), **biblická** (Biblical), **etymologická** (Etymological), **etymologická – vícejazyčná** (Etymological – multilingual), **národnostní** (National identity), **toponymická** (Toponymical), **slovní hříčky** (Paronomastic), **hagiografická** (Hagiographic) a **historická** (Historical). Nutno však říci, že jsou to rodiny značně nesourodé a že autorka podává pouze jejich výčet bez bližšího určení a často bez uvedení příkladů, takže u některých typů není zcela jasné, jak je zamýšlí, proč např. považuje neologismy za „anonymní“, proč do „přívlastkové“ rodiny zařazuje pojmenování výlučně číslem, když stejný typ vyčleňuje u rodiny „anonymní“ atd. (Alvarez-Altman, 1987, s. 2–3). Alvarez-Altmanová si je nicméně vědoma toho, že pouhý seznam jmen nestačí, že je třeba jména usouvztažnit s dílem (tamtéž, s. 1). Hovoří proto o technikách (Techniques) a typologiích (Typologies), které se už více blíží tomu, co chápeme pod pojmem funkce. K technikám patří **vícejmenost** (Polyanthroponymical), **synekdocha** (Synecdochic), **evokace** (Evocative), **symbolika**

a **perspektivizace** (Name symbolism – Perspectivistic), **odcizení** (Alienative) a **magická formule** (Encantatory). Pod typologii zařazuje **mluvící jména** (půjčuje si německý termín Redendenamen), **vztah k formě v poezii a vztah k bytí a kosmu**. Bohužel ani zde nám neposkytuje bližší výklad.

1.2 Přehled hlavních přístupů k literárněonymickým funkcím

Nejvýznamnějšími centry výzkumu funkcí literárních vlastních jmen jsou Německo a Polsko. Podívejme se tedy nyní, s jakými přístupy k funkcím se tu nejčastěji setkáváme.

Funkcím literárních propriet se věnovala průlomová práce Lampingova *Der Name in der Erzählung* (1983), která svým katalogem funkcí přispěla k vybudování teoretických a metodologických základů německé literární onomastiky (Krüger, 2005, s. 294). D. Lamping rozlišuje funkce hlavní a vedlejší (dodatkové).

Mezi hlavní zařazuje funkci:

- a) **Identifikační** (Identifizierung) – jména identifikují postavy.
- b) **Iluzionistickou** (Illusionierung) – jména vzbuzují iluzi reálného světa, např. tím, že odpovídají dobové a místní reálné onymické situaci, tím, že jsou užita jména skutečných osob (např. *Napoleon* u L. N. Tolstého) apod.
- c) **Mytizující** (Mythisierung) – působí tu archaická představa o jednotě postavy a jména (nomen omen), jako příklad D. Lamping uvádí *Aureliana* a *José Arcadia* z Márquezova románu *Sto roků samoty*.⁶⁵

Vedlejšími jsou pak podle něj funkce:

- d) **Charakterizační** (Charakterisierung) – jména jsou přímým odrazem vlastností nositele jména, jde o tzv. jména mluvící (např. mohutný Richardsonův sir Charles *Grandison*).
- e) **Akcentující a konstelační** (Akzentuierung – Konstellierung) – postavení jmen jednajících osob v onymické struktuře a kontextu celého díla, akcentování představuje např. anonymizace postavy (např. v Beckettově románu *Nepojmenovatelný*), konstelací D. Lamping míní sdružování jmen do určitých skupin (např. sémantických – srov. jména lékařů v Nabokovově románu *Ada: dr. Rabbit, dr. Kroklik a dr. Lapiner*, tj. „zajíc“) v rámci díla.

⁶⁵ „Vytrvalé opakování týchž jmen v dlouhé historii jejich rodu jí umožňovalo dojít k závěrům, které jí připadaly nepochybné. Aurelianové byli samotářští, ale bystrého ducha; José Arcadiové byli vznětliví a podnikaví, byli však poznamenáni tragickým znamením. Jediní, které nebyla s to nikam zařadit, byli José Arcadio Segundo a Aureliano Segundo. V dětských letech bývali tak rozpustilí a podobní jeden druhému, že dokonce ani Santa Sofía de la Piedad je nedokázala rozeznat. V den křtu Armanda každému z nich navlékla na ruku kroužek se jménem a oblékla je do šatů odlišné barvy s našitými monogramy, když však chlapci začali chodit do školy, rozhodli se, že si vymění kroužky i šatstvo a budou užívat opačných jmen. (...) Od té doby nikdo určitě nevěděl, který je který. I později, když vyrostli a život je navzájem odlišil, kladla si Ursula otázku, zda v některém okamžiku oné spleťté hry na záměny se nedopustili omylu i oni sami a nezůstali tak navždy vyměnění.“ (Márquez, *Sto roků samoty*, 1998, s. 178)

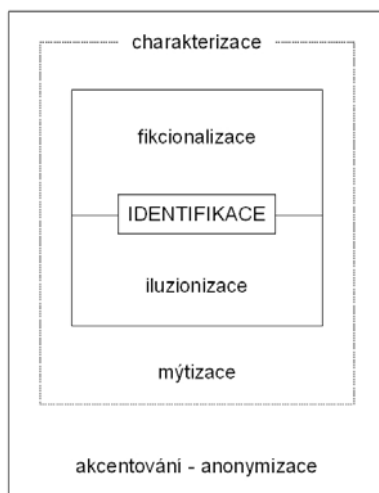
- f) **Perspektivizační** (Perspektivierung) – schopnost onyma určit perspektivu nositele jména v díle, D. Lamping jako příklady uvádí oslovení postav (např. v románu V. Woolfové *Mezi akty* vystupuje stará paní jako *paní Swithinová* i jako *Lucy* podle toho, kdo s ní či o ní hovoří).
- g) **Estetická** (Ästhetisierung) – opírá se nejen o formu jména, ale i o konkrétní význam jeho apelativního základu či o jazykovou komiku (Šrámek, 1985, s. 511–512), (např. delegát *Ali Baba Backsheesh Rahat Lokum Effendi* v Joyceově *Odyseovi*).

F. Debus pak poukázal na překrývání uvnitř Lamingova systému a snížil počet funkcí ze sedmi na pět (srov. Schwarz, 2005, s. 326). Vychází přitom z principu centra a periferie – v centru se podle něj nachází **identifikace** (Identifizierung – jméno individualizuje nositele, pomáhá rozlišovat jednu postavu od druhé), ostatní specifikující funkce, které F. Debus nazývá hyperfunkcemi, leží podle něj na periférii (viz obr. 2). „Literárnost“ zkoumané materie tedy není v centru, ale na periférii, z hlediska literární onomastiky je periferie jejím centrem (Šrámek, 1999, s. 25). Jinými slovy, literární onomastika se zabývá především okrajovými, dodatkovými funkcemi (dle F. Debus hyperfunkcemi), zatímco pro obecnou onomastiku je středem zájmu funkce identifikační. Hyperfunkce tvoří otevřené řady nejen funkcí, ale i znaků, které tyto funkce vyjadřují. Oněmi hyperfunkcemi jsou podle F. Debus (2005, s. 204–206):

- a) **Fikcionalizace – iluzionizace** (Fiktionalisierung – Illusionierung) – jména jsou součástí fikce, ale snaží se vyvolat iluzi reálného světa. Jde o specificky literární funkci. Iluze se zvyšuje výběrem určitých jmen, zvl. pokud fungují v reálném světě jako klasifikace, např. pro určité vrstvy, regiony apod.
- b) **Charakterizace** (Charakterisierung) – jména charakterizují své nositele (např. pastor *Lämmehirt*, tj. „pastýř jehňátek“, v románu T. Fontana), F. Debus sem řadí i sociální, náboženskou, ideologickou a časově-místní klasifikaci, jméno též může vypovídat něco o pozici postavy mezi ostatními (srov. Schwarz, 2005, s. 327). Z širokého spektra charakterizačních možností jména Debus zdůrazňuje zejména dvě „podfunkce“, jsou to:
- ba) **Mytizace** (Mythisierung) – archaické chápání jména jako „mantry“, tj. bytostné jednoty pojmenovaného individua a jeho vlastního jména, které má vliv na jeho charakter („nomen est omen“) nebo osud; skrze jméno může být dotyčný i magicky napaden, neboť znát něčí jméno znamená mít nad ním moc (viz např. pohádku o skřítku *Rumplcimprcamprovi*, jehož bylo možno porazit jen díky znalosti jeho tajného jména⁶⁶).

⁶⁶ V německém originále se skřítek jmenuje *Rumpelstilzchen*.

bb) **Akcentování – anonymizace** (Akzentierung – Anonymisierung) – představují dva protipóly: chybějící jméno (např. ve Spindlerově novele *Muž beze jména*) versus jméno zvýrazněné, např. použitím určitých hlásek, aplikací metrických prostředků, archaizací nebo hravostí formy, expresivním krácením, parodováním apod., jméno tak může vyvolávat kladné nebo záporné pocity u recipienta.

Obr. 2 Funkce literárních vlastních jmen dle F. Debuse (schéma převzato: Šrámek, 1999, s. 25)

Paralelně s výzkumem v bývalém západním Německu rostl zájem o literární vlastní jména i v bývalém východním Německu. Zde započal v 70. letech s teoretickým zkoumáním K. Gutschmidt (Eichler, 1987, s. 239–244; Krüger, 2005, s. 294). K. Gutschmidt funkce rozděluje do dvou skupin: na funkce týkající se literárních postav (sem patří jednak ty funkce, které platí pro vlastní jména obecně, jednak ty, jimiž se charakterizují literární vlastní jména) a na funkce týkající se postavení a úlohy proprií v textu, popř. ve více dílech téhož autora (Šrámek, 1985, s. 515; Šrámek, 1999, s. 24). Východiskem výzkumu je podle něj vždy konkrétní literární text a jeho literárněonymické pole – K. Gutschmidt tedy vychází z celku a dostává se k jeho elementům na rozdíl od D. Lampinga, který postupuje opačně a zabývá se pouze konkrétními jmény, jak na to upozorňuje R. Šrámek (1985, s. 513). K. Gutschmidt vyčleňuje funkce:

- a) **Identifikující** a pojmenovávací – identifikují postavu.
- b) **Klasifikující** – určují postavu z hlediska etnického, regionálního, sociálního, náboženského, chronologického (např. Čech *Růžička*, Němec *Müller*).
- c) **Charakterizační** – tzv. mluvící jména (např. postava kněze u N. S. Leskova *Benefaktov*, tj. „ten, který vykonává dobrý skutek“, „dobrodinec“).
- d) **Evokační** (asociační) – asociční funkci Gutschmidt neomezuje jen na jména shodná s reálnými

či literárními, ale zahrnuje sem i jména, která se pouze zvukově podobají známým jménům, rozumí jí i to, zda jména „vyvolávají kladný nebo záporný postoj k nositelům mena“ (Gutschmidt, 1991, s. 205).

Dalším významným centrem výzkumu literárních vlastních jmen je Polsko. Pro výzkum funkcí byl významný článek S. Grzeszczuka *Przedmiot i zadania nazewnictwa literackiego* (1963), v němž autor zdůraznil, že je třeba nahlížet na literární jména z hlediska jazykového i literárněhistorického, a rozlišil dvě základní funkce vlastních jmen: **identifikační** (společná funkce s reálnými proprii) a **expresivní** (sem patří především charakterizace postav – díky struktuře nebo sémantice jmen), přičemž hlavním předmětem zájmu literární onomastiky je podle něj právě funkce expresivní. Dále si S. Grzeszczuk povšiml toho, že jména mohou postavy charakterizovat i z hlediska sociálního (obliba různých jmen v různých vrstvách společnosti), mohou být také zdrojem emocionálního zabarvení (ironie, výsměch, patos) a při jejich výběru hraje roli i tradice umělecká a tradice literárního žánru.

Z hlediska výzkumu funkcí byla průkopnická především studie A. Wilkońe o jménech v dílech S. Żeromského z roku 1970. A. Wilkoń (1970, s. 83) v ní navrhl klasifikaci funkcí, která je dodnes v polské literární onomastice nejcitovanější. Literárněonymické funkce jsou podle něj tyto:

- a) **Lokalizační** (lokalizacyjna) – umístění v čase a prostoru (např. díky užití autentických názvů míst nebo jmen reálných osob).
- b) **Sociologická** (socjologiczna) – příslušnost k prostředí, národnosti (např. Židovka *Ryfka*).
- c) **Aluzijní** (aluzyjna) – více či méně zašifrované odkazy na konkrétní osoby a místa (např. prototypem postavy *Bernarda Zygiera* v románu *Syzyfowe prace* byl kolega Żeromského *Jan Zydler*).
- d) **Sémantická** (treściowa) – charakteristika postav na základě metafory nebo doslovného významu jména (*Glupski, Mizerów*).
- e) **Expresivní** (ekspresywna) – emocionální nastavení autora i postav, tj. autor nepojmenuje postavu, jež má vzbuzovat sympatie, jménem, které by mohlo vyvolat negativní dojem; přispívá k emocionálnímu klimatu díla nebo jeho části.

Ł. M. Szewczyková k tomuto výčtu přidává funkci **poetickou**⁶⁷ a **hodnotící**⁶⁸ (axiologickou) (Szewczyk, 1993, s. 16), U. Kęsikowová na základě výzkumu literatury pro mládež doplňuje funkci

⁶⁷ Ł. M. Szewczyková přitom přebírá vymezení poetické funkce R. Jakobsona a začleňuje do této skupiny především jména, která se stávají součástí básnických epitet, metafor a perifrází nebo která mají vliv na fonetický tvar verše, protože tvoří rýmy (Szewczyk, 1993, s. 31–32).

didaktickou (cit. dle Rymut, 1993, s. 17). Další autoři pak rozšiřují výčet o další funkce, např. **veristickou** (pravdivostní, autentizační – jedná se o jména i denotáty z reálného světa /Kosyl, 1993, s. 75/), **komickou** (M. Szelewski, cit. dle Sarnowska-Giefing, 2005, s. 363) a mnohé jiné. Vesměs přitom však jde jen o doplňování původní Wilkoňovy typologie.

V české literární onomastice je nejhojněji citováno členění funkcí M. Knappové (1992a), které jsem tu již několikrát zmínila a použila. M. Knappová navazuje na Gutschmidtovo pojetí, k jeho typologii (funkce individualizační, klasifikující, charakterizační a asociační) přidává navíc funkci **estetickou**, která se podle ní „realizuje pomocí formální podoby jména, především jeho hláskového skladu, délky, libozvučnosti, navozující příjemné či libé dojmy, které mohou působit i sugestivně“ (Knappová, 1992a, s. 15), a úzce souvisí „s emocionálním zabarvením jména a jeho stylistickým hodnocením“ (tamtéž, s. 15). Mému chápání funkcí je členění K. Gutschmidta a M. Knappové nejbližší, i když se s nimi neztotožňuji zcela. Na K. Gutschmidta a M. Knappovou se odvolává též S. Pastyřík, jenž se pokusil o přehledné schéma především pro didaktické účely. Rozlišuje funkce základní, „které jsou identické s funkcemi jiných množin propriálních prostředků, tj. funkci **identifikační, individualizační, konotační, sociální, ideologickou a expresivní**“, a funkce specifické, „které jsou signifikantní právě pro použití vlastních jmen v textu“, mezi nimi pak dále rozlišuje funkci **kolokační** (zařazuje osoby časově, lokálně, etnicky, sociálně, konfesně), **asociační** (vyvolává asociace, aluze), **singulativní** (mluvící jména a jména „typová“), **estetickou** (dána zvukovými kvalitami jména) a **textuální**. Textuální funkci dále dělí na **relační, kompoziční a stylizační** (Pastyřík, 2000, s. 7–8). Ve svém výkladu bohužel S. Pastyřík většinu zmíněných funkcí blíže nespecifikuje, není proto zcela jasné, jaký vidí rozdíl např. mezi funkcí konotační a asociační, proč vyděluje zvláště funkci sociální, když pak v rámci kolokační funkce zmiňuje sociální působení jména, co chápe pod „textuální“ funkcí atd. V pozdějším výzkumu se již autor této problematice dále nevěnoval.

Přehledová tabulka funkcí, kterou zde uvádím, je pouze rámcová. Zdůrazňuji, že žádný výčet funkcí dosud není všeobecně přijímaný. Jak jsme viděli v předchozích výkladech, pojetí i názvosloví funkcí se u různých autorů dosti liší, jednotlivé funkce jsou chápány různě široce, dochází k jejich překrývání. Přesto však lze pozorovat i některé společné rysy.

⁶⁸ Hodnotící funkci spojuje Ľ. M. Szewczykova s individuálními či kulturně-společenskými konotacemi připisovanými denotátu (tj. literární postavě).

A. Wilkoň	M. Knappová	K. Gutschmidt	D. Lamping	F. Debus
	individualizační (identifikační)	identifikující	identifikační	identifikace
lokalizační	klasifikující	klasifikující	perspektivizační	charakterizace
sociologická				
sémantická	charakterizační	charakterizační	charakterizační	
aluzijní	asociační (evokační)	evokační (asociační)		
expresivní	estetická		estetická	akcentování
			iluzionistická	fikcionalizace iluzionizace
			mytizující	mytizace
			konstelační	
				anonymizace

Tab. 3 Přehled funkčních klasifikací u jednotlivých autorů

1.3 Poznámky na okraj funkcí

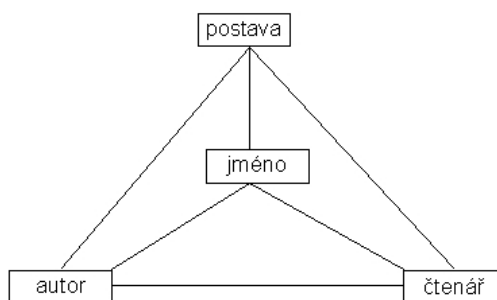
V úvodu této části práce jsem uvedla Gutschmidtův názor, že onymické funkce by měly být hlavním předmětem výzkumu literární onomastiky. Mnoho zvláště materiálových studií tak skutečně ke jménům v literárních dílech přistupuje. Domnívám se však, že vedle onymických funkcí hraje při výběru literárních jmen svou roli i literární druh, žánr, kulturní tradice, dobová a autorská poetika, vliv mají i formálně jazykové a sémantické aspekty (viz předchozí kapitola). K literárněonymickým funkcím bychom proto podle mého názoru měli přistupovat v tomto širším rámci. Je přitom třeba mít na paměti i to, že výše uvedená členění funkcí vznikla na základě výzkumu převážně literárních antroponym (ostatním propriím nebyla donedávna věnována přílišná pozornost, např. literární chrématonyma dosud nebyla zpracovávána vůbec), která se objevují především v próze, pouze okrajově v dramatu, zatímco na poezii nebyl téměř brán zřetel. Je tedy potom otázkou, nakolik opravdu můžeme tyto funkční klasifikace aplikovat např. na literární toponyma či zoonyma.

Domnívám se dále, že by se funkce neměly chápat izolovaně, ale ve vzájemných vztazích, protože jsou provázány, navzájem se doplňují a působí zároveň. Jedno jméno může mít (a většinou i má) více funkcí. Při jejich hodnocení navazuji na K. Hausenblase (1975, s. 1) a K. Gutschmidta (1991, s. 205) a mám za to, že bychom měli vycházet ze vztahu mezi jménem a jeho nositelem (literární postavou) a interpretovat je v kontextu konkrétního díla, popř. v kontextu vícero děl daného autora.

Jméno přitom chápu jako součást onymického systému daného díla (tzv. „krajiny jmen“) i jako součást celkové výstavby uměleckého textu.

Často se můžeme setkat s názorem, že „v prostoru literárního díla se uplatňují především ty funkce propria, které označujeme jako sekundární“ (David, 2005, s. 29). Neprávem pak ovšem bývá opomíjena funkce hlavní, tj. identifikační. Přitom zvláště v literatuře 20. století je otázka identifikace postav značně problematická, jak si ukážeme, identifikační funkce si proto podle mě zaslouží stejnou pozornost jako funkce ostatní.

Na onymické funkce se můžeme dívat z několika různých úhlů pohledu. „Zpravidla se rozlišují jednak funkce týkající se literárních postav, jednak funkce týkající se postavení a úlohy vlastních jmen v textu.“ (Knappová, 2002, s. 293) Vedle vztahu „jméno–postava“ se setkáváme roztroušeně v odborné literatuře i s dalšími: „autor–jméno“ a „jméno–čtenář“. Graficky lze tyto relace vyjádřit takto:

Obr. 3 Vztah autora, čtenáře a postavy k literárnímu jménu

Na jméno a na jeho funkce se dá pohlížet ze strany autora (např. zda volí reálná jména, jak s nimi zachází a jak je využívá k realizaci svých uměleckých záměrů, podle jakých modelů tvoří autorská jména atd.) i ze strany čtenáře a jeho interpretačních schopností a zkušeností, jak na to upozorňují např. i M. Majtán (1984, s. 78) a K. Gutschmidt (1991, s. 207). Řekla jsem, že literárněonymickou funkci chápu jako volbu, užití a působení vlastních jmen v uměleckém díle – volba a užití jsou doménou autora, účinek jmen pak závisí na čtenáři, i když autor samozřejmě určité působení předpokládá a s ohledem na ně pak také přistupuje k výběru jmen. Přitom však platí, že „funkcia mien, ktorá zodpovedá autorovej strategii, nie je totožná s jej funkciou z hľadiska čitateľa“ (Gutschmidt, 1991, s. 207). Výklady o zamýšlených funkcích zůstávají vždy do jisté míry hypotetické (tamtéž, s. 206).

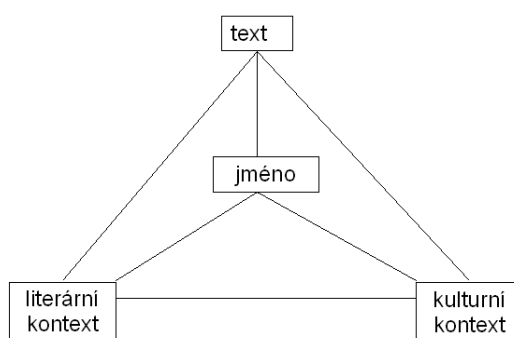
Svou roli při recepci přirozeně hraje i situační kontext (historický a geografický), jak to zdůrazňuje i B. Porcelli (2006, s. 143–145). Autorem zamýšlená funkce jména v době a místě vzniku díla a

interpretace této funkce v době recepce se mohou zákonitě lišit – zvláště zřejmé je to podle mě u asociační funkce, především je-li odkazováno k autentickým postavám, aluze čitelná jedné generaci již nemusí být rozpoznána generací následující (např. odkazy k reálným florentským občanům, jež se objevují v Dantově Pekle), jako příklad je však možné uvést i charakterizační jméno sultána *Saladina* v Lessingově dramatu *Moudrý Nathan*, které autor koncipoval jako mluvící („zlepšovatel světa a zákona“), což však již podle K. Gutschmidta (1991, s. 207) současný německý čtenář nechápe.

Podíl na porozumění onymické funkci může mít i překlad. Příkladem může být Wildeova hra *The Importance of Being Earnest*, která se do češtiny tradičně překládá jako *Jak je důležité míti Filipa*,⁶⁹ čímž sice dochází k významovému posunu, protože Filip evokuje „chytrost, mazanost“, zatímco rodné jméno Earnest má v angličtině konotace „čestný, rozhodný“, ale v obou případech se jedná o jméno mluvící, a charakterizační funkce propria tak zůstává zachována.

Na literární jméno se dle mého názoru můžeme dívat i z úhlu pohledu samotných literárních postav. Jméno se stává předmětem jejich úvah nebo promluv, je jimi esteticky hodnoceno, postavy též vyjadřují vztah ke svému jménu, hledají souvislosti mezi jménem a charakterem nebo se snaží vykládat původ či význam svého jména apod., jméno může být součástí sebeidentifikace postavy i její reflexe fikčního světa.

Domnívám se, že funkce jmen můžeme definovat nejen na základě jejich vztahu k textu (viz výše), ale i k intertextovosti nebo k obecné kulturní encyklopedii. Tyto vztahy vytvářejí následující schéma:

Obr. 4 Literární jméno ve vztahu k textu a literárnímu a kulturnímu kontextu

⁶⁹ Pouze poznámka na okraj: Ohledně tohoto názvu se nedávno rozhořel soudní spor o autorská práva k překladu hry. V Národním divadle moravskoslezském se bude muset tato hra uvádět bez jména Filip nejen v názvu, ale také v dialozích. Dědicové autorských práv původního překladatele totiž zažalovali autora nového překladu Pavla Dominika. Divadlo hru přejmenovalo na *Jak je důležité ho mít...* (SEN, on-line).

Všechna literární jména bychom měli hodnotit v rámci konkrétního uměleckého díla, v němž jméno „pomáhá utvářet významy nejen v rovině jazykové, ale i kompoziční a tematické, podílí se na vytváření obsahu a smyslu uměleckého sdělení“ (Lederbuchová, 1995, s. 221). Konkrétní jméno postavy vnímáme jako čtenáři na pozadí „krajiny jmen“ v díle, srovnáváme je se jmény ostatních postav, hledáme v pojmenování určitý systém a klíč. Jména v rámci textu můžeme interpretovat i ve vztahu k apelativním označením.

Některé funkce jmen však již ze své podstaty odkazují vně textu, např. základem asociační funkce je intertextuální přesah a aluze ke stejnojmenným postavám z jiných děl či z reálného světa, popř. z kulturní tradice; klasifikující funkce jmen (tj. určení postav z hlediska národnosti, náboženského vyznání, doby a místa děje apod.) zase aktivuje čtenářovy znalosti z tzv. všeobecné kulturní encyklopedie (včetně zažitých stereotypů v oblasti pojmenování) – a až na základě určitých znalostí a zkušeností pak čtenáři hodnotí tato jména jako asociační či klasifikující.

Literární kontext (tj. dobová poetika, tradice žánru apod.) ovlivňuje již výběr a užití jmen (např. obliba jmen s charakterizační funkcí v komediích raného národního obrození, důraz na klasifikující jména v období realismu), ale i jejich recepci a působení. Ve vztahu ke kulturnímu kontextu pak vnímám jména s Debusovou funkcí mytizační, která je založena na lidových představách o vztahu jména, nositele a jeho osudu.

Literární jména čtenáři konfrontují i s vlastním povědomím reálného onymického systému, kvalifikují je pak jako realistická (existující), nebo jako fiktivní (vymyšlená). Hodnotí i to, zda se jedná o jména běžná, nebo naopak neobvyklá, módní či zastaralá atd. D. Lamping v této souvislosti vyčleňuje funkci iluzionistickou, usilující právě o to, aby jména vzbuzovala zdání reálného světa.

2. IDENTIFIKAČNÍ FUNKCE

„Mé jméno budiž Gantenbein.

Představuji si:

Můj život s velkou herečkou, kterou miluji, a proto ponechávám ve víře, že jsem slepý; odtud i naše štěstí.

Její jméno budiž Lila.“

(Frisch, Mé jméno budiž Gantenbein, 1967, s. 75)

Základní funkcí vlastního jména v literatuře je identifikace a individualizace postavy, její odlišení od ostatních postav. Na vymezení funkce označované jako **nominační**, **individualizující** nebo **diferenciační** se vzácně shoduje většina literárních onomastiků (z českých jmenujme např. M. Knappovou, 1992, s. 14; S. Pastyřika, 2000, s. 7). Identifikační funkce má výsadní postavení i proto, že ji mají všechna vlastní jména (na rozdíl od ostatních funkcí). „Individualizaci lze chápat i

jako diferenciaci, která v rámci třídy týchž objektů nebo jevů téhož druhu umožňuje nejen vydělit každý z nich jako jednotlivinu, ale navzájem je mezi sebou jako jednotliviny rozlišovat. Tedy: individualizační funkce je primárně orientována na singulativizování jednoho prvku v rámci celku a vzhledem k němu, diferenciační funkce se primárně orientuje na poměr těchto individualizovaných prvků navzájem. Jsou to funkce vyplývající z mimojazykových, tj. v širokém smyslu komunikačních potřeb. Nominační funkce pak v sobě obsahuje jak mimojazykovost, tak jazykovost.“ (Šrámek, 1999, s. 23) Zatímco Šrámek hovoří o třech osobitých základních onymických funkcích (nominace, identifikace, diferenciaci), např. podle J. A. Karpenka jde fakticky o jednu a tu samou funkci (Blanár, 1996, s. 19).

V odkazu k životnímu kontextu chápe L. Lederbuchová (1995, s. 215–216) funkci diferenciační/identifikační jako funkci **mimetickou** – autor napodobuje základní funkci osobních jmen v jazykovém komunikačním systému.

Součástí této sdružené funkce je i funkce **deiktická** (odkazující na denotát) a **apelová**, které se váží na textové vlastnosti komunikačního aktu (Šrámek, 1999, s. 23). Dodejme, že apelové užití onyma, např. oslovení Haničko, zároveň poskytuje informace o vztahu mluvčího k oslovovanému, o jeho subjektivních a emocionálních postojích aj. (Knappová, 1992b, s. 213). Zde nelze necitovat z Hořínkovy studie, v níž na úryvku z Wildeovy hry *Jak je důležité mítí Filipa* „prokazuje, jak jemnými způsoby lze vyjádřit latentní agresivitu: oslovení *Cecilie* a *Gvendoliny* se stupňují od nejdražší *Gvendoliny* a zlaté *Cecilie* přes drahou *Gvendolinu* a drahou *Cecilii* až po *slečnu Fairfaxovou* a *slečnu Cardewovou*, což jsou už v kontextu společenské a dramatické situace plnohodnotné nadávky“ (Hořínek, 1995, s. 124–125). Sledovat můžeme i to, jak se jménem postavy zachází vypravěč nebo jak se postava sama představuje ostatním a jak se prezentuje v komunikaci s nimi, např: „,Těší mě, já jsem Babad.‘ Okamžitě si uvědomil, že není zdvořilé představovat se jen příjmením, ale v této společnosti prostě nedokázal vyslovit dvě tak typicky židovská jména jako *Ezriel Babad*. Už nesčetněkrát napůl v žertu navrhoval, že si nechá změnit křestní jméno, aby znělo víc polsky, ale pro ‚Ezriela‘ se nenabízel žádný vhodný protějšek. Bylo to paličaté jméno, které se vzpíralo asimilaci.“ (Singer, Panství, 2004, s. 392–393) Jméno má nejen funkci identifikační, ale dle mého názoru i **sebeidentifikační**, je nedílnou součástí identity postavy, jak si ukážeme v samostatné kapitole.

2.1 Narušování identifikační funkce

Jméno představuje důležitou součást charakteristiky postavy, a to i v případě, kdy schází (Hodrová, 2001, s. 599). I postavu beze jména je však třeba nějak označit. Jak jsem již řekla dříve, nejčastěji se tak děje apelativem, iniciálou, opisem, jiným pojmenováním, číslem apod. Tato jiná označení

pak většinou přebírají základní funkci vlastního jména, kterou je identifikace dané postavy a její odlišení od ostatních. Nejsou to však označení, která by byla na stejné úrovni jako jména, vnímáme je na pozadí onymického systému jako náhražky, které sice postavu identifikují, nicméně tato funkce je u nich v porovnání s vlastními jmény zřetelně narušena a oslabena.

K narušování identifikační funkce dochází v několika typech případů. Prvním z nich je situace, kdy postava nemá jméno, nebo kdy má naopak jmen několik, popř. když je několik postav pojmenováno velice podobně a zaměnitelně, či dokonce stejně. Dalším je celková pojmenovávající situace, konkrétně případy, kdy si postavy vymýšlejí, mění či skrývají svá vlastní jména. K poslednímu případu narušování identifikační funkce dochází kvůli postoji postavy k jejímu vlastnímu jménu, jehož je ochotna se sama vzdát.

2.1.1 Způsob pojmenování postavy

2.1.1.1 Postavy beze jména

Z hlediska narušování identifikační funkce je nutné sem přiřadit i postavy, jejichž jména jsou neúplná a nalézají se na cestě k bezejmennosti jako např. *Josef K.* z *Kafkova Procesu*.

Postava může být dle mého názoru beze jména z několika důvodů:

- a) Kvůli **zevšeobecnění** – Postava není individuum, ale zastupuje určitý typ⁷⁰ (sociální, profesní, mentální atd.). Velice často se s tímto druhem postav setkáváme v pohádkách či alegoriích (*princezna, čarodějnice*), označena bývají nejčastěji apelativem, přičemž někdy dochází k proprializaci těchto apelativ (*Rozum a Štěstí* v pohádce).

U hodnocení postav zařazených do této skupiny velice záleží na „krajně jmen“ v rámci celého díla, na tom, jak jsou či zda jsou pojmenovány i ostatní postavy. Můžeme snad pro zjednodušení říct, že vedlejší postavy bývají většinou bezejmenné, označované zpravidla apelativy (*hostinský, žena*). Samozřejmě to však není tvrzení kategorické, např. V. Vančura, J. Hašek, J. Drda⁷¹ nebo B. Hrabal záměrně pojmenovávají i postavy epizodické, čímž dochází k jakési „přesycenosti“ textu jmény, jak říká J. Holý (1984, s. 463–464); jde však spíše o výjimky, i když výjimky velice výrazné. Interpretačně zajímavější jsou situace, kdy beze jména zůstanou postavy hlavní. Pro obě skupiny postav – hlavní i vedlejší – přitom platí, že absence jejich jména naznačuje, že se jedná o postavy-definice. Zatímco vlastní jména konkretizují, apelativa zevšeobecňují.

⁷⁰ D. Hodrová píše, že „typ je variantou charakteru, u něhož je zdůrazněna jeho sociálně reprezentativní funkce, postava jako typ reprezentuje určitou dobu, určitou sociální skupinu, má typické vlastnosti jejich představitelů, její osud či příběh je typický pro představitele této skupiny, popř. celé doby (pojem ‚hrdina naší doby‘)“ (Hodrová, 2001, s. 533). D. Hodrová tento typ postav označila jako postavy-definice.

⁷¹ Jak píše V. Štěpánová (2010, s. 480): „U Jana Drdy se jedná o ty případy, kdy se v textu objevují přímo celé výčty jmen (leckdy i abecedně řazené), se kterými se ale pak již v daném díle čtenář většinou nikdy více neseťká. Podle J. Holého představuje tato „nasycenost“ textu jmény jeden z příznaků epického vyprávění, „které usiluje představit svět jako živé proudění a souvisí s dalšími znaky – s uplatněním role vypravěče, potlačení vnitřního života postav ve prospěch vizuálně zachycovaného dění, s osamostatňováním jednotlivých částí příběhu aj.“ (Holý, 1984, s. 464).

Podívejme se na jeden příklad za všechny, na Kunderovu povídku Falešný autostop z Druhého sešitu směšných lásek. Hlavními postavami jsou *mladík* a *dívka*, jejich jména v textu nezazní, čímž je čtenáři signalizováno: je to jakýkoli mladík a jakákoli dívka, může se to stát klidně i tobě, čtenáři... Obdobně např. v Čapkově románu Obyčejný život naznačuje nepojmenovanost hlavní postavy fakt, že by na jejím místě mohl stát kdokoli (Holý, 1984, s. 463).

- b) Kvůli **neznalosti jména** – Znalost fikčního světa je omezena znalostmi a úhlem pohledu jedné z postav (nejčastěji postavy narativní⁷²), jestliže vyprávěcí postava nezná jméno jiné postavy, pak zůstane skryto i před čtenářem jako v případě mnicha v Ecově románu *Jméno růže*: „Jméno své jediné pozemské lásky jsem neznal a nikdy jsem se je nedozvěděl.“ (Eco, *Jméno růže*, 2007, s. 339) Tyto postavy s neznámým jménem jsou velice často spjaty s nějakým tajemstvím, jež se tímto způsobem ještě zvyšuje. Ostatní postavy pak mají někdy snahu jejich jméno odhalit, nebo si jej vymyslet: „Té noci se probudil ve tři hodiny nad ránem a hlavou mu táhl seznam jmen. *Elizabeth. Michelle. Arielle*. Které jméno vyslovit, jestli ji konečně najde? *Celia? Helene? Diana? Beth?* Vyčerpán usnul.“ (Bradbury, *Madame et monsieur Volavkovi*, 2001, s. 128)
- c) Kvůli **skrytí identity** – Můžeme rozlišit dva možné způsoby skrytí identity: první se používá, má-li vzniknout dojem, že jsou popisovány skutečně žijící osoby, jejichž jméno nemůže být zveřejněno,⁷³ jde přitom většinou o autorskou mystifikační hru (např. *pan de B.* a *pan G. M.* v Prévostově *Manon Lescaut*). Je to také častý postup při psaní deníkových záznamů (např. *pan L.* v Lustigově *Nemilované*). Jméno postavy je, jak vidíme, nejčastěji zredukováno na pouhou iniciálu.
- Druhou možnost představuje užití pseudonymu. Postava je sice pojmenována, ale přitom je zdůrazněno, že se jedná o jméno falešné, zatímco pravé zůstává skryto: „Jmenuji se *Schwarz*.⁷⁴ Není to moje pravé jméno, je to jméno, které stojí v mém pase. Zvykl jsem si na ně a pro dnešní noc vystačí.“ (Remarque, *Noc v Lisabonu*, 1976, s. 10)
- d) Kvůli **ztrátě identity** – Co mají společného Čapkův *Povětroň*, Benešův *Kouzelný dům*, Asimovovy *Kosmické proudy*, Weissův *Dům o tisíci patrech* a Ludlumův *Agent bez minulosti*? Na první pohled zdá se nic, jedná se o knihy různých žánrů od velice rozdílných autorů. Přesto se ve všech objevuje stejný motiv – zapomenuté jméno a jeho hledání. Například tajemný

⁷² K fokalizaci a vyprávěcí perspektivě srov. detailněji např. Fořt, 2008, s. 44–52.

⁷³ Srov.: „Sepsal román, v němž vylíčil, co sám zažil. Nevynechal nic; jména ovšem pozměnil, ale kdo v celém Londýně by to nepochopil?“ (Doyle, *Dům „U Tří štítů“*, 1975, s. 279)

⁷⁴ Toto jméno bychom mohli vykládat i v rovině symbolické – Schwarz znamená černý, muž je v zemi ilegálně, tedy „načerno“, a doma je na „černé listině“.

pacient označovaný jako *Případ X* v Čapkově *Povětroni*⁷⁵ je muž, který „nemá tváře ani jména, nemá totožnosti, je Neznámý“ (Čapek, *Povětroň*, 2000, s. 176). Takové postavy vystupují na začátku příběhu jako bezejmenné a často v průběhu děje pojmenovávají samy sebe, protože, jak říká muž postižený amnézií ve Weissově *Domě o tisíci patrech*, „A chci-li býti člověkem, musím přece mít nějaké jméno! Nelze žít na světě beze jména! Lebka se vzpírá vzpomínkám jako šílenec svěrací kazajce. – Dobrá! – Budu tedy *Petrem Brokem*, detektivem, do té doby, nežli si vzpomenu.“ (Weiss, *Dům o tisíci patrech*, 1975, s. 13) Hledání identity je pak pro ně spjato i s hledáním jejich pravého jména⁷⁶ jako např. v románu *Kosmické proudy* od Asimova: „Také ona mu říkala *Riku*. Jinak mu říkat ani nemohla, protože si na svoje jméno nedokázal vzpomenout, třebaže se snažil, seč mohl, a třebaže se Valona snažila s ním. Jednou dokonce sehnala potrhaný seznam občanů městečka a předčítala mu všechna křestní jména. Žádné z nich mu však nic neříkalo.“ (Asimov, *Kosmické proudy*, 2009, s. 13) Příklady, kdy postava z nejrůznějších důvodů zapomene své jméno, bychom našli více, snad jen poslední z Vančurovy *Markéty Lazarové*: „Nejstarší za toho krvavého času byl pokřtěn líbezným jménem, ale zapomněl je a nazýval se až do své ohavné smrti *Kozlik*.“ (Vančura, *Markéta Lazarová*, 2000, s. 11)

Další skupinu tvoří tzv. redukované postavy, které byly o svou identitu připraveny zvnějšku, nebo které se své identity samy vzdaly (srov. část II kap. 1.2.5). Do této skupiny by mohly být zařazeny např. postavy z románu *Amor a Psyché* od M. Součkové, která začne v jisté fázi příběhu postavy označovat iniciálami a posléze iniciálami s indexy:

„Je tu zaznamenána

Rodina B_2

A .

Matka A .

A_2 (Kontrolní figura A .)

M. S. (Milada Součková).“ (Součková, *Amor a Psyché*, 1995, s. 148). V románu se tak podle D. Hodrové zvláštním způsobem prostupuje kód klíčivosti, charakteristický pro deník, s kódem označení redukované fiktivní postavy – jakési literární figuríny.

Ztráta jména bývá také tematizována v literatuře odehrávající se v koncentračních táborech.

Místo jmen bývají postavy označovány čísly: „Víš, kdo jsi?“ „Číslo $C\ 324459$, *pomlčka 69*,“

⁷⁵ Předchůdcem tohoto hrdiny je zavražděný muž v Čapkově povídce *Hora (Boží muka)*, jemuž vrah znetvořil tvář a zbavil ho všech známek individuality. „Zavraždil život, podobu i jméno člověka; snad mu nadevše záleželo na tom, aby zabil i jméno; och, snad to nejstrašnější na věci bylo právě jméno.“ (Holý, 1984, s. 462)

⁷⁶ Jak ale upozorňuje D. Hodrová (2001, s. 606), „zatímco dříve zpravidla končil jejich nalezením, 20. století přináší příběhy, ve kterých se jméno postavy nehledá (v *Zámku*), anebo hledá, ale ani na konci nenalézá“.

odpověděla *Colette*.“ (Lustig, *Colette z Antverp*, 2001, s. 112) V těchto případech je však reflektována reálná historická zkušenost, kdy byla vězňům ukradena jejich jména a nahrazena čísly vytetovanými na předloktí. Zbavení jmen bylo součástí zrušného procesu dehumanizace vězňů, které nacisté nepovažovali za lidi, proto je odmítali oslovovat lidskými jmény, protože jak říká J. Sokol, oslovení jménem znamená zároveň uznání osloveného jako lidské osoby, proto tam, kde měla být lidská důstojnost popřena, byla lidem ukradena jejich jména a místo nich byla zavedena jiná, neosobní označení, např. čísla (Sokol, 2002, s. 152–153). A. Lustig v několika svých prózách popisuje, jaký mělo zbavení identity a jména vliv na vězně, např. v povídce *Potopa* se vypravěč ptá: „Zapomněli na svou minulost, snad i svá jména. Pamatoval si rabín, kdo a odkud byl?“ (Lustig, *Potopa*, 1998, s. 32) Proto hrdinka Lustigova románu *Colette z Antverp*, který se odehrává v Osvětimi, „oslovovala v duchu *Vili Felda* počátečními písmeny, *V. F.*, aby zrušila, čím byli pro Němce jen čísly vytetovanými na levém předloktí. Spojovalo to zapomenuté včera s uloupeným nebo zrušeným zítra.“ (Lustig, *Colette z Antverp*, 2001, s. 8)

- e) Kvůli **tabuizaci** – Důvodů pro zákaz vyslovování jména je mnoho, detailně se jim bude věnovat samostatná kapitola 4.1.

2.1.1.2 Postavy s více jmény

Na opačném pólu než postavy beze jména stojí postavy, které mají jmen více. Vícejmennost mohla být součástí dobové či autorské poetiky, např. u Homéra byla vedena snahou neopakovat stále totéž jméno. Častěji jsou však postavy s více jmény spjaty s nějakým tajemstvím, např. v románu *Pekla zplození* J. J. Kolára se objevuje jediná osudová dívka pod jmény *Amazonka*, *Sempiterna*, *Lukrecie* a *Diavolina*.⁷⁷ Jaké však bylo její skutečné jméno? Nevíme. Situaci, kdy jedna postava používá jiné jméno pro různé skupiny postav nebo jako součást různých svých rolí, nacházíme např. i v Herbertově románu *Duna*, kde jedna z postav říká: „O *Usúlovi*, druhovi ze svého síce, o tom bych v nejmenším nepochyboval,“ řekl *Stilgar*. „Ale ty jsi *Paul Muad'Dib*, vévoda *Atriedes*, a jsi *Lisán al-Gharib*, *Hlas z vnějšího světa*. Tyto muže ještě neznám.““ (Herbert, *Duna*, 1988, s. 441)⁷⁸ Též hlavní hrdinka ságy I. Pacovské *Sedmý smysl Hana* dostala několik jmen (pro sirény byla *Hanau*, pro jednorozce *H'anarija*) a pod různými jmény byl znám i *Aragorn* z Tolkienovy ságy *Pán*

⁷⁷ *Amazonka* jí přezdíval mladík, který se do ní zamiloval a neznal její pravé jméno. *Sempiternou* ji označoval šejdř Scotta, když ji využíval, aby jejím prostřednictvím získal mladíkovo jmění. *Lukrecie* bylo její umělecké jméno, které užívala v hostinci U Vousů Jeronýmových. *Diavolina* byla přezdívka, kterou tam dostala od hostů.

⁷⁸ Na vysvětlenou: hlavní hrdina se jmenuje vévoda *Paul Atriedes*, mezi „fremeny“, v jejichž „síci“ se skrýval, dostal tajné kmenové jméno *Usúl*, zatímco pro fremeny z ostatních kmenů měl jméno *Paul Muad'Dib*, ale podle fremenských legend se mu též říkalo *Lisán al-Gharib*. Jedná se tedy stále u tutéž postavu, která má však různá jména pro různé lidi a pro různé své funkce.

prstenů (*Chodec* pro obyvatele Hůrky, *Dúnadan* pro Elfy, *Thorongil* pro obyvatele Gondoru, korunován pak byl jako *Elessar*). Srov. část III. kap. 2.1.2.2. Vidíme, že některá z těchto dalších jmen si postavy samy volí, jiná dostávají z vnějšku, a používají je pak vědomě podle komunikační situace. Mohli bychom snad v takových případech hovořit o polyonymii nebo o onymické synonymii (srov. Blanár, 1996, s. 141–142). Jinak ovšem vnímám případ, kdy vícejmennost provází vnitřní rozpolcenost postavy, jako je tomu např. u *dr. Jekylla* alias *pana Hyde* ve Stevensonově románu.

Vícejmennost je též přirozeným průvodním jevem změny jména postavy. Srov. část III. kap. 2.1.2.1.

Jiného druhu je kolísání a variantnost jména u některých hrdinů, např. u K. Čapka *Mary – Maria Dolores* (Povětroň), *Bedřich Foltýn – Beda Folten* (Život a dílo skladatele Foltýna), které je podle Holého znakem víceaspektovosti pohledů na postavu (Holý, 1995, s. 56), ale v některých případech lze uvažovat i o prostém autorském/překladačském přehlednutí a chybě („Zlatý snubní prsten, nalezený v Brixtonské třídě, patří mé dceři *Sáře*; *Šárka* provdána jest teprve dvanáct měsíců.“ /Doyle, Mstitel, 1907, loc. 753–754/).

2.1.1.3 Postavy se zaměnitelnými jmény

Součástí autorské strategie může být i záměrná podobnost jmen postav, která může vést až k jejich zaměnitelnosti. Podobnými jmény se naznačuje, že postavy náleží k určité skupině, mají stejný postoj ke světu nebo se nacházejí v téže životní situaci či fázi (např. *Áda* a *Ida*, *Joža* a *Boža* v Páralově *Soukromé vichřici*, *Bobčinskij* a *Dobčinskij* u N. V. Gogola aj.). Hodrová (2001, s. 613) nazývá taková jména **systemovými** a poukazuje na fakt, že podobnost jmen signalizuje stav ohrožení identity postav. J. N. Tyňanov (1988, s. 150–152) dělí podobná jména na **párová** (např. strýček *Miňaj* a strýček *Miňaj* u N. V. Gogola) a **jména s inverzí** (např. *Petr Ivanyč* a *Ivan Petrovič* v *Románu v devíti dopisech* od F. M. Dostojevského) a upozorňuje na to, jak důležitou roli hrají jména, která jsou si podobná, na rovině zvukové a kompoziční.

Na shodě jmen může být založena i celá zápleтка příběhu, jako je tomu např. ve Fuksově próze *Nebožtíci na bále*, v níž došlo k administrativní záměně zemřelého pacienta za uzdraveného, protože se oba jmenovali téměř stejně: „Byli tam v ten nešťastný čas strašnou shodou okolností dva pánové téhož jména, leželi na lůžkách vedle sebe, jeden se jmenoval *Jan Brázda* a jeden byl váš pán, *Jindřich*. Protože jsme u prvního musili napsat místo *Jan Hans* a u vašeho pána místo *Jindřich Hainz*, to nešťastné písmenko ve jménu křestním to zavinilo.“ (Fuks, *Nebožtíci na bále*, 1989, s. 64–65)

Ve všech těchto případech, kdy je ohrožena identita a jedinečnost postav, dochází i k narušení identifikační funkce jmen, neboť jména přestávají jednoznačně identifikovat konkrétní postavy a odlišovat je od ostatních.

2.1.1.4 Postavy se stejnými jmény

Úplným extrémem je případ, kdy mají dvě postavy jedno a totéž jméno. Jak upozorňuje D. Hodrová (2001, s. 600), jedno jméno dané dvěma postavám může mít funkci parodickou a groteskní (v některých verzích tristanovské látky se objevuje Tristanův „dvojník“ *Tristan Trpaslík*), ale i fatální (kromě *Isoldy Zlatovlasé* se v románu objevuje i *Isolda Běloruká*, jejíž lež na konci rozhodne o smrti milenců).

Zajímavou onymickou situaci nacházíme v Martinově cyklu *Píseň ledu a ohně*, neboť „v Dvojčatech žijí celé tucty Walderů, všech pojmenovaných po jejich dědečkovi, lordu Walderovi Freyovi“ (Martin, *Střet králů*, 2011, s. 78). Zde tedy dostávají děti stejná jména kvůli honorifikaci⁷⁹ a snaze zalíbit se patriarchovi rodu.⁸⁰ Jiná postava románu na to nadutě reaguje slovy: „My na Zimohradu máme svoje *vlastní* jména.“ (tamtéž, s. 78)

Stejně jméno může být i signálem propojenosti osudů postav, např. v Arbesově romanetu *Svatý Xaverius* nacházíme světce na obraze, malíře, jenž tento obraz namaloval, a hlavního hrdinu, jenž se o obraz a umělce zajímá, všichni přitom mají nezvyklé rodné jméno *Xaverius*.

Většinou je však stejným jménem naznačena naprostá ztráta identity postav a jejich jedinečnosti, postavy se stávají uniformně stejnými a zaměnitelnými. Postavy jsou si často podobny i fyzicky, např. dvojčata, obě nazvaná *Artur*, v Kafkově *Zámku*, dvojčata v románu S. Germainové *Knihy nocí* nebo opice v Malamudově románu *Boží milost*, které dostaly všechny jméno *Anastazia*, protože se „podobaly jedna druhé jako vejce vejci“ (Malamud, *Boží milost*, 1993, s. 164) apod.

⁷⁹ Zde jen zmíním teorii C. Lévy-Strausse, který „rozlišuje vedle identifikační funkce vlastního jména ještě funkci třídicí, jež dotyčného spojuje s nějakou jinou osobou nebo skupinou (rozlišuje přitom identifikační „autonyma“ od jmen označujících nějaký vztah, jako jsou synovská ‚teknonyma‘, jež člověka spojují s rodiči, a ‚nekronyma‘ spojující se zemřelými předky), a funkci významovou, která dává svému nositeli nějaký program“ (Sokol, 2002, s. 152).

⁸⁰ Srov.: „Pozornosti sestavovatelů Encyklopedie neušla ani zvláštní okolnost, že zemřel přesně na dvanácté narozeniny svého prvního vnuka. Stejně jako jim neunikl ani odpor mého otce k tomu, aby se jeho poslednímu vnukovi dalo jméno po dědečkovi. Věřili jsme, že tím zalichotíme jeho ješitnosti a že to bude chápat jako znamení zvláštní pozornosti a přízně. Otec však pouze něco zabručel a v jeho očích jsem zahlédla vzdálený stín téhož úděsu, jaký probleskne pod jeho brýlemi o rok později, kdy už mu bude jasná určitost konce. Ten sled živých a mrtvých, ten všeobecný mýtus o směně generací, tu báječnou útěchu, kterou si člověk vymyslel, aby lehčeji přijal myšlenku na umírání, prožil můj otec v té chvíli jako urážku: jako by tím magickým úkonem předávání jeho jména právě narozenému dítěti, i kdyby to nastokrát byla jeho vlastní krev, ‚nad ním zlámali hůl‘.“ (Kiš, *Encyklopedie mrtvých*, 1995, s. 185)

2.1.2 Pojmenovací situace

Chceme-li zkoumat jména postav v literárním textu, musíme si – mimo jiné – položit otázku: Předchází akt pojmenování samotnému textu, nebo je tento akt jeho součástí? Neboli vstupuje postava do díla už s daným jménem, nebo je jméno teprve hledáno před našima očima? Zatímco v prvním případě jde o vyvolání dojmu autentičnosti jména i postavy, ve druhém případě je naopak zdůrazněna fiktivnost, vymyšlenost jména, autorská hra. Jméno, jež postava dostává až v průběhu děje, tak záměrně narušuje jednu z hlavních funkcí literárního jména. K narušení identifikační funkce dochází též v případě, že si postava vymýšlí, mění či skrývá své jméno v průběhu děje.

2.1.2.1 Změna jména

Změna jména může mít dlouhodobý charakter, pokud je spjata s vnitřním přerodem postavy nebo pokud je dána změnou společenského statusu postavy,⁸¹ např. u ženy po svatbě,⁸² jak to komentuje hrdina Bradburyho povídky: „Byla vdaná. To byla ta potíž se ženami: jakmile se vdaly, přijaly nová jména, propadly se do země a člověk byl ztracený.“ (Bradbury, *Jakpak se má asi Sally*, 2001, s. 87) Změna jména může být též krátkodobá, jedná-li se pouze o účelový pseudonym, který má skrýt pravé jméno postavy. Pseudonymů přitom může mít postava i více – vystupuje pod nimi buď postupně, nebo používá různé pseudonymy ve společnosti různých osob či skupin osob.

Měli bychom rozlišit dva případy:

- a) **Postava sama mění své jméno.** Mění-li se jméno, je tato proměna nejčastěji spojena s vývojem postavy, změna jména může symbolizovat vnitřní proměnu postavy či začátek „nového“ života, do kterého chce postava vstoupit s novým jménem.⁸³ Podle D. Hodrové se postavy „volbou jiného jména vzpírají svému osudu, manifestují své proměny, dávají najevo svou dynamickou identitu. (...) Proto tam, kde si postava své jméno určuje nebo mění (nejedná-li se pouze o dobrodružný převlek), svědčí to o značné míře jejího sebeuvědomění. Subjekt se touží konstituovat i skrze jméno. Jméno přestává být něčím vnějším a nahodilým a začíná být čímsi vnitřním, bytostným, spjatým s existencí, jejím poznáním, s prohloubením identity.“ (Hodrová, 2001, s. 610)

⁸¹ „Tam, kde se i další životní fáze či přechody pokládaly za jakousi výměnu osoby, měnila se při těchto příležitostech i jména. V křesťanství se tak děje při křtu, při biřmování, případně při vstupu do mnišského řádu, dodnes se zachoval zvyk, že žena při svatbě obvykle přebírá jméno manžela.“ (Sokol, 2002, s. 154)

⁸² Součástí charakteristiky hrdinky Clarkova románu *Impérium* je i úvaha: „Co když si Kalinda změnila jméno? Nepravděpodobné. Ona rozhodně nebyla typ ženy, která si nechá poroučet mužem, i kdyby měla s jedním dlouhodobý vztah. Duncan si spíše dovedl představit nějakého muže, který si mění jméno podle ní.“ (Clarke, *Impérium*, 1996, s. 128)

⁸³ „Nikdo neví, proč trpaslíci, kteří doma na horách vedou tichý a spořádaný život, zvlčí, jakmile přijdou do velkého města. I tomu nejnevinnějšímu malému kovkopovi přeletí přes nos něco zvláštního a přinutí ho téměř neustále nosit kroužkovou zbroj a sekeru, změnit si jméno na něco jako *Hrdlous Vrozkrokkop* a téměř denně se tiše zpíjet do němoty.“ (Pratchett, *Strážce! Strážce!*, 1999, s. 70)

Změna jména též často doprovází hrdinovu cestu po společenském žebříčku, např. v povídce V zámku a v podzámčí od B. Němcové si paní *Skočkopolová* kupuje titul a poněmčuje si jméno na *von Springenfeld*. Obdobně si mění jméno vypočítavý generál v románu M. Waltariho Egypt'an Sinuhet: „Zatím si Pjopejamon vzpomněl, že faraón změnil své jméno na Achnaton. Proto se rychle rozhodl, že také změni své jméno, aby se zalíbil faraónovi – a když k němu přišli vojevůdci, zmatení a zpocení, a oslovili ho a žádali o nové rozkazy, tvářil se, jako by neslyšel, a vytřeštil oči a řekl: ‚Neznám žádného Pjopejamonu. Mé jméno jest Pjopejaton, Atonem požehnaný Pjopej.‘“ (Waltari, Egypt'an Sinuhet, 1994, s. 393)

- b) **Jméno postavy je měněno někým jiným.** Impuls ke změně jména nemusí vzejít jen od postavy samé, ale postava může být přejmenována i někým jiným (vypravěčem, jinou postavou). Většinou se tak děje řekněme z jakési pozice moci, neboť ten, kdo postavu nějakým způsobem ovládá, může zasahovat i do sféry její identity, která je představována i jejím jménem, např. v První knize Mojžišově je to Bůh, kdo mění jméno *Abrama* na *Abrahama*⁸⁴ a jméno *Jákoba* na *Izrael*.⁸⁵ Obdobně hrdina Malamudova románu *Boží milost Calvin Cohn*⁸⁶ mění jméno šimpanze *Gottloba* na *Buze* a je příznačné, že součástí šimpanzovy vzpoury vedoucí až ke Cohnově vraždě je i zvolání: „Já nejsem žádný *Buz*, jmenuju se *Gottlob!*“ (Malamud, *Boží milost*, 1993, s. 190) Postava se tedy nemusí s novým jménem ztotožnit. Velice zajímavým příkladem je v tomto ohledu román J. Rhysové *Šíré Sargasové moře*, v němž se manžel snaží pomalu dohnat svou ženu k šílenství, součástí jeho plánu je i to, že jí upírá její jméno a oslovuje ji jako její šílenou matku („Každou noc ho slyším přecházet po verandě. Sem a tam. Pokaždé když projde kolem mých dveří, prohodí: ‚Dobrou noc, *Berto*.‘ Už mi vůbec neříká *Antoinette*. Kdesi se dozvěděl, že se tak jmenovala moje matka. ‚Doufám, že se vyspíš dorůžova, *Berto*‘ – horší už to být nemůže.“ /Rhysová, *Šíré Sargasové moře*, 2003, s. 90/ „Nejmenuju se *Berta*. Chceš mě proměnit v někoho jiného – tím, že mi budeš říkat jiným jménem. Já vím, to je také

⁸⁴ „Aniž více slouti bude jméno tvé *Abram*, ale bude jméno tvé *Abraham*, neboť otcem mnohých národů učinil jsem tě.“ (Gen 35:10)

⁸⁵ „Nebude více nazýváno jméno tvé toliko *Jáko*b, ale *Izrael* také bude jméno tvé. Protož nazval jméno jeho *Izrael*.“ (Gen 17:5)

⁸⁶ Cohen je jediný člověk, který přežil novodobou potopu světa. Sám sebe přirovnává k biblickému Adamovi – právě i v souvislosti s tím, že Adam dostal od Boha za úkol pojmenovat první zvířata (Gen, 1926, 2:19 a 20). Pojmenovat zvířata totiž znamená je ovládnout (Eliade, 1998, s. 58). U Adama však nešlo o jména ve smyslu propriálních, ale o označení obecná (apelativní), která však měla charakter jmen vlastních, protože první člověk i zvířata byli jedinými zástupci svého druhu, byli jedineční. Cohen si tedy přisuzuje roli Adama a pojmenovává vlastními jmény opice, které se postupně objevují na ostrově, kde přistane. Velice nelibě pak nese, když jej šimpanz *Buz* předběhne a některé opice pojmenuje jako první.

obeah.“ /tamtéž, s. 118/), popř. si pohrává s jejím jménem *Antoinette* a komolí je na *Marionette*, tj. marioneta, loutka, a postupně z ní loutku vytváří.⁸⁷

Změna jména může nastat i z moci úřední. Jako příklad můžeme uvést Waltariho román *Egyptan Sinuhet*, v němž je popsána symbolická poprava ošetřujících lékařů po faraonově smrti: „Tak jsme byli mrtvi, rozsudek byl proveden, i dali nám nová jména, jež byla vyryta na těžkých zlatých krouzcích. Na Ptahhorově náramku bylo vyryto: *Ten-jenž-se-podobá-opičáku*, a na mém: *Ten-jenž-jest osamělý*. (...) I já jsem byl považován veřejně za mrtvého a od té doby jsem nemohl podpisovat nic, aniž jsem připojil ke svému jménu *Sinuhet* ještě jméno *Ten-jenž-jest-osamělý*. Na dvoře pak mne znali jedině pod tímto jménem.“ (Waltari, *Egyptan Sinuhet*, 1994, s. 87)

Opominout bychom neměli ani případy, kdy lidé pojmenovávají mimozemšťany nebo umělé lidi, aby tak signalizovali jejich „polidštění“, jak jsem popsala již dříve (viz část II kap. 1.2.3).

Nová jména často obsahují alespoň skrytou narážku na jména původní. Stejně je tomu v případě pseudonymů i trvale změněných jmen, např. za jménem *Soak* v Pratchettově románu *Zloděj času* se skrývá pozpátku psané jméno pátého jezdce Apokalypsy *Kaose*, tj. *Chaosu*, apod.

2.1.2.2 Pseudonym

Pseudonymy si postavy většinou dávají samy, pouze výjimečně se setkáme s tím, že je před postavou někým zvnějšku skryto její pravé jméno jako např. v románu *Z. Bezděkové s výstižným názvem Říkali mi Leni*.⁸⁸ Při interpretaci bychom měli odlišit situace, kdy je používání pseudonymu běžné (např. když si dal zpěvák *Wat* umělecký pseudonym *Modrý bard* v Martinově cyklu *Píseň ledu a ohně*⁸⁹ nebo když se dívky v Poláčkově *Hlavním přelíčení* podepsaly pod inzerát na seznamce jmény typu *Lesní kvítek*), od případů, kdy jde o pouhé jméno-převlek jako součást určité

⁸⁷ „Řekla mi, že uprostřed toho všeho jste jí začal nadávat. Marionette. Nějakým takovým slovem.“
 „Ano, vzpomínám si na to.“ (Marionette, Antoinette, Marionetta, Antoinetta.)
 „To znamená loutka, že jo? Protože nemluvila. Chtěl ste ji přinutit, aby plakala a mluvila.“ (Rhysová, Širé Sargasové moře, 2003, s. 124)

„Loutka mluvila hlasem loutky, bezdechým a přesto podivně netečným. (...) Ale ne, po tváři se jí opět rozhostil ten úsměv loutky, jako přilepený.“ (tamtéž, s. 139)

⁸⁸ Román byl inspirován skutečným příběhem. Za války adoptovali němečtí rodiče malou českou holčičku, dali jí jméno *Leni Freiwald* a snažili se před ní zatajit její původ a minulost, až po válce se dívinka dozvěděla své pravé jméno *Alenka Sýkorová* a vrátila se domů.

⁸⁹ Problematiku uměleckých pseudonymů výstižně ilustruje i ukázka z Pratchettova románu *Maškaráda*: „Zhluboka si povzdechl. ‚Vydělával jsem si těch pár měďáků na živobytí zpěvem po tavernách,‘ pokračoval, ‚ale pokaždé, když jsem se pokusil o něco lepšího, zeptali se mě »A jak se jmenuješ?« a já odpověděl »Jindřich Slimejš« a oni se smáli. Napadlo mě, že si změním jméno, ale v Ankh-Morporku mě kdekdó znal. A nikdo nechtěl poslouchat osobu, která má tak obyčejné jméno, jako je *Jindřich Slimejš*.“

Stařenka přikývla. ‚To je jako s těmi potulnými zaklínači a kouzelníky. Nikdy se nejmenují třeba *Pepík Tenaten*. Vždycky je to něco jako *Velký Dechbero*, právě na cestě ode dvora krále klačského, a jeho asistentka *Gladys*.“ (Pratchett, *Maškaráda*, 1998, s. 114)

„role“ (např. pseudonym *Slepá Beth*, který si zvolila Arya v Martinově cyklu *Píseň ledu a ohně*, když v rámci svého výcviku přijala na čas roli žebračky), a konečně situace, kdy je falešné jméno motivováno snahou skutečně z nejrůznějších důvodů skrýt svou identitu, původ nebo minulost (jako např. sňatkový podvodník – a později vrah – *Josef Maršík* v Poláčkově *Hlavním přelíčení*, který si volí jméno *Vladimír Podhorský*, „neboť při takové příležitosti se člověk nesmí blýskat svým pravým jménem“ /Poláček, *Hlavní přelíčení*, 1997, s. 48/⁹⁰). Pseudonymy jsou většinou krátkodobé a ryze účelové (na rozdíl od změny jména, která je spjata s přerodem postavy a má dlouhodobý charakter). Postava může mít i více falešných jmen, pod nimiž buď vystupuje postupně, nebo která používá pro různé osoby či skupiny osob jako např. *James Winter* alias *Morecroft* alias *Zabiják Evans* v Doyleově detektivce *Tři Garridebové*. Pseudonym se však samozřejmě může časem stát i jménem oficiálně přijatým, např. mladík na útěku v Paynově *Mládí* v hajzlu si nejprve dává pseudonym *Jake Darko*, aby skryl svou pravou totožnost a unikl policii, později toto jméno přijímá oficiálně za své, a komentuje to při tom takto: „Do formuláře jsem uvedl, že se jmenuju *Jake Darko* a je mi 17. To jméno se mi docela líbí. *Jake* není tak afektovaný jako *Noel* a *Darko* má v sobě jakejsi temnej podtón.“ (Payne, *Mládí v hajzlu* 6, 2006, s. 171)

Objevení skutečného jména pak postavu demaskuje, jako např. v Komenského *Labyrintu světa*, kde je odhaleno tajemství královny *Moudrosti*, která není nikým jiným než *Marností*...

2.1.2.3 Vymýšlení jména v průběhu děje

Problematiku vymýšlení jména v průběhu děje ilustruje dokonale delší ukázka z Pratchettova románu *Zloděj času*,⁹¹ která je aluzí na Tarantinův film *Gauner*⁹²:

⁹⁰ Je zajímavé sledovat důvody pro výběr právě tohoto jména – „*Vladimír Podhorský* je pseudonym, který musí učinit na každou ženskou dojem; a pak se velmi dobře hodí k jeho krásnému, měkce zvlněnému vlasu.“ (Poláček, *Hlavní přelíčení*, 1997, s. 48)

⁹¹ V tomto úryvku je též vidět několik představ, s nimiž se někdy u literárních postav setkáváme – předně je to přesvědčení, že se vše/všichni musí nějak jmenovat, dále, že jména mají mít nějaký význam a že jména (alespoň v některých případech) mají odrážet charakter postavy. Vidíme tu i zajímavou pojmenovací strategii založenou na vytváření celé skupiny jmen odvozených ze stejného sémantického pole, v tomto případě z barevné škály.

⁹² „JOE: S výjimkou Eddieho a mě, který znáte, budeme při téhle práci používat přezdívky. Za žádných okolností nechci, aby kdokoli z vás oslovoval kohokoli křestním jménem. A nechci, abyste mluvili o svých osobních věcech. To zahrnuje, kde jste byli, jméno vaší ženy, kde jste možná seděli nebo banku, kterou jste snad vykradli kdekoli na světě. Všechno, o čem chci, abyste mluvili, pokud musíte, je o tom, co budete dělat. To musí stačit. Tady máte jména. Pan *Hnědý*, pan *Bílý*, pan *Světlý*, pan *Modrý*, pan *Oranžový* a pan *Růžový*.
PAN RŮŽOVÝ: Proč jsem pan Růžový?
JOE: Protože jsi teplej, jasný?
PAN RŮŽOVÝ: Proč si nemůžeme vybrat barvy?
JOE: Ani omylem. Protože to nefunguje. Už jsem to zkusil. Končí to pokaždé hádkou o to, kdo bude pan Černý. Ale nikdy nikdo nechce ustoupit. Ne, já vybírám. Ty jsi pan Růžový. A buď rád, že nejsi pan Žlutý.
PAN HNĚDÝ: Jo, ale pan Hnědý, to je skoro jak pan Hovno.
PAN RŮŽOVÝ: No a pan Růžový zní jak pan Píča. Co kdybych byl pan Fialový? To je lepší. Budu pan Fialový.
JOE: Ty nejsi pan Fialový. Někdo jinej na jiný práci je pan Fialový. Ty jsi pan Růžový.

„Nepředstavíte mě svým přátelům?“

Lady LeJeanová na něj vrhla nervózní pohled. No jistě, lidé vždycky chtěli znát jména. (...) „Pane Jeremiáši, to jsou mí... spolupracovníci,“ řekla. „Pan *Černý*, pan *Zelený*, slečna *Hnědá*, slečna *Bílá*, slečna... *Žlutá*. A pan *Modrý*.“ (...)

„A vy jste pan –?“

Auditor obrátil ustaraný pohled k lady LeJeanové.

„Pan *Černý*.“

„Pokud jsem tomu dobře rozuměl, tak pan *Černý* jsme byli my,“ prohlásil druhý Auditor v mužském těle.

„Vy jste pan *Zelený*.“

„Ale my bychom dali přednost být pan *Černý*. My jsme starší a černá je mnohem důležitější barva. Nepřejeme si být pan *Zelený*.“

„Význam vašich jmen podle mě není nijak důležitý,“ přerušila je lady LeJeanová. (...)

„Šedá by byla přijatelná,“ pokračoval pan *Zelený*.

„Nícméně jste pan *Zelený*. My jsme pan *Černý*. Je to otázka postavení.“

„Pokud to tak opravdu je,“ ozvala se slečna *Bílá*, „pak bílá má vyšší postavení než černá. Černá je vlastně nepřítomnost barvy.“

„To má skutečně logiku,“ přikývl pan *Černý*. „A proto jsme teď pan *Bílý*. Vy jste slečna *Červená*.“

„Předtím jste naznačoval, že jste pan *Černý*.“

„Nová informace si vyžádala změnu postavení. To nenaznačuje nesprávnost řečeného předchozího postavení.“ (...) Ještě před hodinou je ani ve snu nenapadlo, že budou mít nějaká jména, a teď se o ně hádají...“ (Pratchett, *Zloděj času*, 2002, s. 271–273)

Pratchettovi Auditori jsou definováni jako „rasa neindividualizovaných bytostí, jejichž prací je zajistit, aby vesmír fungoval správně a aby si nedělal jen tak to, co by chtěl. (...) Jednají jediňe a zcela na základě všeobecné shody; nenávidí a nedůvěřují individualitě, která pro ně znamená okamžitý konec. (...) Auditori nejsou formy života. Jsou to formy neživota. Pozorovatelé vesmíru. Jeho úředníci.“ (Pratchett – Briggs, *Původce po Zeměploše*, 2006, s. 46) Co se s těmito bytostmi, které nenávidí individualitu, stalo poté, co dostaly jména? Začaly se o ně hádat. Přestaly být kolektivem, staly se jedinci individualizovanými svými jmény! Tato jména pro ně začala plnit funkci sebeidentifikace. Přesto je u těchto jedinců identifikační funkce jména narušena již tím, že svá jména dostali až v průběhu děje, a tím, že šlo zpočátku o jména improvizovaně vymyšlená

PAN BÍLÝ: Koho zajímá tvé jméno?

PAN RŮŽOVÝ: Tobě se to říká, ty jsi pan Bílý, máš skvělý jméno. Ale jestli je to jedno, nechceš si to vyměnit?

JOE: Hele, nikdo nebude s nikým měnit.“ (Gauneři, titulky k filmu, on-line)

jednou z postav. Přestože tedy tato příjmení jsou sama o sobě realistická, a mohla by tak plnit iluzionistickou funkci, popsaná pojmenovací situace tuto iluzi boří.

Postavu v průběhu děje pojmenovává:

- a) **Vypravěč** – např. Čapkově Povětroni postava básníka píše: „„Ne, *Pedro* (nebo *Salvatore* – jména nebyla rozhodnuta), to ne.““ (2000, s. 179). S tímto případem se často setkáváme v tzv. románu o románu, v antiiluzivní nebo sebereflexivní próze (srov. Hodrová, 2001, s. 613–614). Vypravěč přitom nezřídka volbu jména i komentuje, odůvodňuje apod.: „Tolik předem, aby se dobře rozumělo osudu mladého muže, jenž miloval dívku, kterou pro větší půvab uvedeme pod pěkným jménem *Kamila*.“ (K. Čapek – J. Čapek, Krakonošova zahrada, 1982, s. 47) Jakýmsi vrcholem antiiluzivnosti je pak situace, kdy vypravěč-postava vymýšlí své vlastní jméno, jako je tomu v románu M. Frische s příznačným názvem *Mé jméno budiž Gantenbein*.
- b) **Jiná postava** – většinou se tak děje, pokud postava nezná pravé jméno jiné postavy, ale chce si ji pro sebe nějak nazvat, např.: „Dokonce mu ani neřekli svoje jména, a tak si je pojmenoval sám. Tomu malému začal říkat *Ovsokaše*, a tomu sehnutému zažloutlému *Mihule*, podle koláče, který mu přinesl.“ (Martin, *Píseň ledu a ohně III.*, *Bouře mečů*, 2011, s. 361)
- c) **Postava sama** – postava si dává nějaké jméno velice často v příbězích o ztrátě paměti, a tím i vědomí vlastní identity (viz část III kap. 2.1.1.1 d). Zajímavé je podívat se na motivaci těchto „náhradních“ jmen, např. již zmiňovaný *Petr Brok* se probudil bez paměti v labyrintu obrovského mrakodrapu, v kapse našel článek o vyšetřování a dopis určený Petru Brokovi, z toho usoudil, že by to mohl být on. Obdobně dívka z Benešova Kouzelného domu, jež ztratila paměť po nehodě, našla v kabátu článek o případu ředitele *Lariše*,⁹³ toto jméno pak bylo první, které ji napadlo, když se měla představit svým zachráncům, jimž nechtěla přiznat, že své jméno nezná. Velice pragmaticky přistoupil ke jménu muž bez paměti v Čapkově Povětroni: „Především koupil osobní papíry po jakémsi člověku, který zemřel v nemocnici; este hombre musel mít nějaké jméno a totožnost a neměl nic proti tomu, aby od nynějška byl *Mr. George Ketterling*. Ketterling je dobré jméno; může to být Yankee, Němec nebo ledacos jiného, a vypadá to obchodně a věrohodně.“ (Čapek, *Povětroň*, 2000, s. 185)

2.1.3 Postoj postavy k vlastnímu jménu

Identifikační funkci mohou narušovat i postavy samy svým přístupem ke jménu, a to především v případě, kdy pocítují svá jména jako pouhou nálepku, kterou by bylo možno zaměnit nebo v mezním případě i zcela odstranit, jak si ukážeme v následující kapitole.

⁹³ *Lariš* byl přitom její snoubenec, její pravé, zapomenuté jméno bylo *Marie Ungrová*.

2.2 Sebeidentifikace

Na vlastní jména v uměleckém textu se většinou pohlíží buď z hlediska autora a jeho pojmenovovací strategie, nebo z hlediska čtenáře a jeho způsobu recepce literárních jmen. Podívejme se však na jména postav ještě z jiného úhlu pohledu. Podívejme se na to, jak svá jména vnímají postavy samy.

Jméno se stává předmětem úvah nebo promluv postav, je jimi esteticky hodnoceno, postavy též vyjadřují vztah ke svému jménu, hledají souvislosti mezi jménem a charakterem nebo se snaží vykládat původ či význam svého jména. Ve všech těchto případech je zřejmé, že postavy nejsou pouze uživateli svých jmen, ale že svá jména zároveň prožívají, že je reflektují a hodnotí, a jména se tak stávají součástí jejich sebeidentifikace. Pohled postav na jména (ať již na vlastní nebo na jména ostatních postav) je součástí jejich reflexe fikčního světa, v němž se nacházejí. Jejich způsob prožívání jmen nám vždy přímo či nepřímo prozrazuje i něco o charakteru postav a o funkci, kterou jménu přisuzují.

Soustředme se nyní na několik okruhů možné tematizace jmen literárních postav.

2.2.1 Postoj postavy ke jménu

Pokud postava vyjadřuje svůj vztah ke jménu, které nosí, děje se tak většinou na ose od naprostého ztotožnění se se svým jménem až po nenávisť k vlastnímu jménu. Někde uprostřed mezi těmito krajními polohami leží pojetí jména jako čehosi arbitrárního, náhodného, něčeho, co nemá s postavou takřka nic společného.

2.2.1.1 Přijetí vlastního jména

Primární funkcí jmen postav v literárním textu je individualizace a identifikace (Knappová, 1992a, s. 14). Budeme-li pohlížet na jména z úhlu pohledu postav uvnitř fikčního světa, pak můžeme říci, že jejich jména plní i funkci sebeidentifikace. Jméno je považováno za nedílnou součást osobnosti. Postavy často usouvztažňují jméno a charakter, proto např. říká hrdina o rytíři jménem *Černý Walder*: „Ujišťuji tě, že toho tak rozhodně nepojmenovali kvůli barvě jeho vousu.“ (Martin, *Píseň ledu a ohně III.*, *Bouře mečů*, 2011, s. 208) Součástí tohoto pojetí jména jako něčeho bytostně spjatého s identitou postavy je i názor, že „Všechno se přece nějak musí jmenovat.“ (Pratchett, *Čaroprávnost*, 1998, s. 48) Proto i postavy, které o své jméno přišly (např. z důvodu ztráty paměti), si dávají náhradní jména do doby, než najdou svá pravá, aby zatím nezůstaly bezejmennými. Vazba na jméno je u postav natolik silná, že v případě vlastní vnitřní proměny pociťuje postava potřebu změnit i své jméno. Pokud k této změně jména nedojde, stává se pro postavu její vlastní jméno něčím cizorodým, něčím, co už není ona sama – např. v Hrabalově *Legendě o Kainovi* je

tematizována cizost jména, které zůstalo, i když vše ostatní se po pokusu o sebevraždu změnilo (srov. část I kap. 3.2.5).

2.2.1.2 „Náhodné“ jméno

Všechna jména v uměleckém textu jsou na rozdíl od jmen v reálném světě motivovaná, spisovatelé nerozdělují svým postavám jména namátkou, jak říká K. Hausenblas (1976, s. 2). Přesto by však někteří autoři rádi přesvědčili čtenáře o opaku. Vybírají jména, která kopírují úzus používání jmen v reálné společnosti, snaží se, aby vlastní jména vypadala jako nemotivovaná, významově bezobsažná, zbavená metaforických nebo metonymických vazeb k realitě, jako je tomu u jmen reálných (Lederbuchová, 1995, s. 215). Tato literární jména pak plní mimo jiné tzv. iluzionistickou funkci, vyvolávají zdání reality jmen i fikčního světa jako takového. Názor, že jméno je cosi náhodného, najdeme i v promluvách některých literárních postav, které tak celou iluzi podtrhují. Snad nejlepší ukázkou je slavná balkónová scéna ze Shakespearovy hry *Romeo a Julie*, kde Julie říká: „Ach *Romeo*, *Romeo*! Proč jsi *Romeo*? / (...) / Tvé jméno jenom je můj nepřítel. / Tys jenom ty. Ty vůbec nejsi *Montek*. / Co je to, *Montek*? Ruka ne, ni noha, / ni paže, ani tvář, ni jiná část, / patříci k člověku. Proč nemáš jiné jméno? / Copak je po jméně? Co růží zvou, / i zváno jinak vonělo by stejně. / A tak i *Romeo*, nebýt *Romeo* zván, / by nebyl o nic méně drahocenný / než s tímto jménem. *Romeo*, svlec to jméno! / A za ně, které není částí tebe, / si vezmi mne.“ (Shakespeare, *Romeo a Julie*, 1957, s. 35–36)

Jména tedy plní funkci individualizační a identifikační, ale postavy svá jména přitom pociťují jako pouhé nálepky, které by bylo možno zaměnit. Postavy by přitom zůstaly tím, kým jsou, změna jména by neměla vliv na změnu jejich charakteru, jak říká mladík v Benešově *Kouzelném domě*: „Myslím, *Marie*, že přisuzuješ otázce jména větší důležitost, než si zasluhuje. (...) Co má konec konců jméno společného s osobností? Jméno, toť náhodná věc. Přestal bych být tím, čím jsem, kdybych se začal nazývat třeba *Zdeněk Vartýř*, jako náš hostinský na návsi, místo *Martin Balvín*? Jistě ne. Mé já by zůstalo beze změny.“ (Beneš, *Kouzelný dům*, 1939, s. 259)

Podobné pocity popisuje hrdina Herbertova sci-fi románu *Hellstromův úl*, který se dobrovolně vzdal své vlastní jedinečnosti a identity ve prospěch kolektivu úlu, jehož se stal součástí: „Někdy si uvědomuji, že na mém jméně nezáleží. Mohlo by to být jakékoli jiné seskupení zvuků, a stejně bych to byl já. Jména nejsou důležitá. (...) Jméno, které používám, je jen náhodné. Není to jméno, které bych dostal, kdybych se narodil do nějaké rodiny tam Venku se všim jejich obvyklým sebestředným individualismem. (...) My z Úlu jednou se svým jménem skončujeme. (...) Naše dokonalá společnost si nemůže dovolit stálá individuální jména. Ta jména, to jsou nanejvýš štítky. Jsou užitečná jen krátkodobě. V jiných stádiích svých životů snad ponese jiná štítky. Nebo čísla. Čísla

jaksi vhodněji sedí k záměrům, které tak dobře vyjádřila má rodová matka.“ (Herbert, Hellstromův úl, 2008, s. 44) Jedná se o extrémní případ. Postava pak může být zaměnitelná s jinými, jako např. sestry v Pecháčkově próze Vážení přátelé, ano: „... ty jsi která? – *Kamila*. – A co si myslíš ty, *Haničko*? – Já jsem *Kamila*. – Ale... obě nejste *Kamily*? – Ona se jí *Hanka* nelíbí. Chce být taky *Kamila*. (...) – Ona lže. Dneska jsem *Kamila* já. – My si vždycky ráno řekneme, jak se budeme jmenovat.“ (Pecháček, Vážení přátelé, ano, 1988, s. 182–183)

2.2.1.3 Odmítnutí vlastního jména

„Jménem / ti říci nedokáži, kdože jsem. / Mé jméno se mi protiví, že tobě, / nejdražší světice, je proti mysli. / Mít je napsané, já bych je roztrh!“ sugestivně tvrdí Romeo (Shakespeare, Romeo a Julie, 1957, s. 35–36). Některé postavy své jméno nepřijaly, naopak, nenávidí je nebo se za něj stydí, a proto je odmítají. Jméno se stalo jejich nepřítelem. I v těchto případech plní jména funkci sebeidentifikační, byť se záporným znaménkem, protože se postavy vůči svým jménům vymezují negativně. „Své jméno nosila paní *Anastasija* v ústech jako minci, která tlačí; nikdy v životě na ně neslyšela a do smrti ho nevypustila z úst.“ (Pavić, Chazarský slovník, 1990, s. 86) Takový přístup může vést až k zákazu jméno vyslovovat, k tabuizaci (srov. část III kap. 4.1).

Postava, která se sama vzdává svého jména, vzdává se tak nejen prostředku své identifikace a individualizace skrze jméno, ale i svého já. Stává se z ní bytost unifikovaná a snadno manipulovatelná, protože rezignovala na svou osobitost a jedinečnost (Lederbuchová, 1995, s. 220).

2.2.2 Estetické hodnocení jména

Estetické hodnocení jména souvisí s jeho emocionálním zabarvením a stylistickým hodnocením (Knappová, 1992a, s. 15). Postavy poměrně často hodnotí svá jména nebo jména ostatních postav, a to na ose hezké–ošklivé („*Harry*. Ošklivé, tuctové jméno, jestli chceš vědět, co si myslím.“ /Rowlingová, Harry Potter a Kámen mudrců, 2000, s. 10/) nebo hodící se–nehodící se („*Sylvie Doonová*? Ach tak! Ano, něžné jméno, hezké jméno – velmi se k ní hodí.“ /Galsworthy, Tmavý květ, 1970, s. 73/). Součástí hodnocení vhodné–nehodící je i snaha, aby jméno vystihovalo charakter postavy, kterou má označovat. Postavy samy tak v některých případech vyžadují, aby jména plnila tzv. charakterizační funkci. Často přitom vycházejí ze stereotypních asociací vázících se k charakteru nositelů určitého jména (či formy jména) – takové představy spjaté s konkrétním jménem vyjadřuje velice pregnantně služka Alžběta z Poláčkova románu Hlavní přelíčení: „*Vladimír Podhorský*, blondýn... Nenalézala souvislosti mezi jménem *Vladimír* a doličkovanými tvářemi. Nedovedla srovnat představu vdovce s modrýma, upřímnýma očima se jménem *Podhorský*. Do srdce se jí vplížila nejasná nedůvěra. Cosi jí říkalo, že *Vladimír Podhorský* by mohl

být příručí se sladkou vyřídilkou, který obnažuje bílý chrup, který obsluhuje krásnou slečnu. Z Vladimíra vane vůně kolínské vody; má stříbrné pouzdro na cigarety; nosí odznak nějakého spolku a točí se za děvčaty.“⁹⁴ (Poláček, Hlavní přelíčení, 1997, s. 37) Estetické hodnocení jmen nám vypovídá nejen o vztahu postavy ke jménům a k nositelům těchto jmen, ale i o jejím vlastním charakteru, o jejích předsudcích, představách apod. „Kdyby se jmenovala Jana nebo Marie, ani by si na ni nevzpomněl. Ale *Berenika*. Jméno jako utkvělá představa.“ (Aragon, Aurelián, 1998, s. 5) Případně nás seznamuje i s dobovými a společenskými zvyklostmi: „Říkají mně *Fialka*, jako té květinice.“ „To je hezké jméno.“ Vzpomněl si, jak mu Sansa jednou řekla, že tohle by měl říci kdykoli, když mu dáma poví svoje jméno.“ (Martin, Píseň ledu a ohně II., Střet králů, 2011, s. 353)

2.2.3 Výklad původu jména

Spíše ojediněle postavy hledají nebo vysvětlují původ svého jména. Jako příklad uvedme *Jana Baudyš* z Putíkova románu *Muž s břitvou*, který se snažil přisoudit svému jménu národnostně klasifikující funkci, „domníval se totiž, že *Baudyšové* jsou arménského původu, protože co paměť sahala, všichni nejstarší synové nesli jméno Jan; strýc z toho usoudil – nepříliš přesvědčivě –, že původní podoba jména zněla patrně Baudisian, Baudyšijan! Sám tomu nevěřil bez výhrad, ale pouhá možnost takové hypotézy, kterou mu nikdo nedovedl vyvrátit, ho uchvacovala. A odtud byl ovšem jen krůček k strýcovu zájmu o vše arménské, odtud také ono stálé puzení k Východu“ (Putík, *Muž s břitvou*, 1991, s. 49). V tomto případě jde o typickou ukázkou lidové etymologie, která si jména mylně interpretuje tak, aby odpovídala předem utvořené představě o jejich původu.⁹⁵ Podívejme se ještě na jedno jméno, na Tylova *Vocilku*. Vezmeme-li v úvahu fakt, že na počátku národního obrození signalizovalo jméno vlastenecké smýšlení svých nositelů, a proto si mnozí přidávali ke svému rodnému jménu ještě další slovanské, vlastenecké, pak se o to negativněji jeví charakter odrodilce *Vocilky* ze Strakonického dudáka, který své jméno označuje za „Anglické –

⁹⁴ Po setkání s ním pak žena uvažuje takto: „Jinak ale s uspokojením zjistila, že zbytečně ji znepokojilo jeho jméno. Ani nevyhlíží jako Vladimír. Na to je už starší. Na Podhorského je dost usedlý.“ (Poláček, Hlavní přelíčení, 1997, s. 49) a konečně: „Jméno Vladimír nepřípadalo jí už povrchní a světácké. (...) Podhorský je jméno jako každé jiné; jenom je lehce zkadeřené do snivých, rusých vln.“ (tamtéž, s. 61)

⁹⁵ Srov. též: „Srdečně jsme si potřásli rukama a on se představil: ‚Jmenuji se George Bitternut.‘ ‚Bitternut,‘ opakoval jsem, abych si to zapamatoval. ‚Neobvyklé jméno.‘ ‚Dánské,‘ informoval mě, ‚a velice vznešené. Odvozují svůj původ od Knuta, dánského krále, který si podmanil Anglii počátkem jedenáctého století. Jeden z mých předků byl jeho syn, samozřejmě levoboček.‘ ‚Ovšem,‘ zamumlal jsem, přestože jsem neviděl důvod, proč by to mělo být. ‚Jmenoval se Knut, po otci,‘ pokračoval George, ‚a když ho králi představili, vznešený Dán řekl: ‚Panenko skákavá, tohle je můj dědic?‘« »Ne tak docela,« odpověděl dvořan, jenž hýčkal malého Knuta, »protože je nelegitimní; jeho matka je pradlena, kterou...« »Aha,« přerušil ho král, »to už je lepší.« A od té chvíle byl chlapec znám jako Betterknut, Lepší Knut. Jenom pod tímto jednoduchým jménem. Zdědil jsem ho v přímé mužské linii, pouze se v průběhu doby pozměnilo na Bitternut,‘ podíval se na mne modrýma očima s jakousi hypnotickou upřímností, jež nepřipouštěla pochybnosti.“ (Asimov, Dvoucentimetrový démon, 1994, s. 13–14)

sice by nebylo hezké.“ (Tyl, Strakonický dudák, 1953, s. 47). Jak vidíme, snahy postav o výklad původu vlastních jmen nám opět napovídají něco o jejich charakteru.

2.2.4 Výklad významu jména

„Jmenuju se *Alenka*, ale –‘ ,Takové hloupé jméno!’ utrl se na ni Valihrach. ,Co vlastně znamená?’ ,Copak musí jméno něco znamenat?’ ptala se nejistě Alenka. ,Tot’ se ví, že musí,‘ zachechtal se Valihrach“ v Carrollově románu (*Carroll, Alenka v kraji divů a za zrcadlem*, 1985, s. 195). Pokusy postav o výklad významu jmen se týkají především jmen neobvyklých, přezdívkových⁹⁶ či jmen vymyšlených. Výklad může vycházet z reálného významu jména, může být ovlivněn lidovou etymologií nebo může být součástí autorské hry se čtenářem a být ryzí fikcí, jako je tomu např. v Pratchettově románu *Zloděj času*, kde Zuzana odhaluje: „*Myria... Myria. (...)* To je z efeského slova *myrios*, což znamená ,nespočetný‘.⁹⁷ A *LeJean*, to je trochu nešikovný žertík se slovem ,*legie*‘ ... no maucta.“ (Pratchett, *Zloděj času*, 2002, s. 374) Myria LeJean jí na to odpovídá: „My jsme mysleli, že jméno by mělo vyjadřovat, co je ta věc, kterou pojmenovává. (...) A v množství je jistota a bezpečí.“ (Pratchett, *Zloděj času*, 2002, s. 374) Někdy postavy osvětlují i skrytý význam jmen a jejich symbolickou funkci⁹⁸ jako např. otec čtyř rabínů v povídce F. Kafky, který říká: „Nikde nemáme stálého pokoje. Jen proto jsem zvolil synům jména, jež jsou také symbolem síly. Mému nejstaršímu (...) jsem dal při obřizce jméno *Benjamin*, což znamená vlk. Druhý syn dostal jméno *Dob*, což znamená medvěd. (...) Třetímu synovi jsem dal jménem předobraz statného býka, *Josef. (...)* Ten nejmladší je jako *Jehuda Löw* lev dvojité.“ (Kafka, *Velký pražský rabi Jehuda Löw*, 1994, s. 24)

Součástí výkladů může být i odhalování oficiální podoby jmen, pokud není z domácí či zdobné podoby jasná: „NĚKDO POKŘTIL TO DÍTĚ TYLDA?’ ,No, ona je to zkratka z jména *Matylda.*‘ ,A TO DRUHÉ GÁBIN?’ ,To je zkratka z *Gabriel* a je to něco jako..., že mu bohové dávají sílu, nebo tak něco.“ (Pratchett, *Otec prasátek*, 1998, s. 104)

⁹⁶ Např. v románu *Mluvčí za mrtvé* se vysvětluje, jak vznikl pseudonym hlavního hrdiny: „Netušili, že když byl malý, jeho sestra Valentine nedovedla vyslovit jméno Andrew, a tak mu říkala *Ender.*“ (Card, *Mluvčí za mrtvé*, 2002, s. 40)

⁹⁷ Následně jí Zuzana radí: „A to jméno je hloupé! Není vás moc, jste jedna, jediná. Rozumíte. Jen buďte sama sebou! *Unity*, to by bylo jméno pro vás. A hezké!“ (Pratchett, *Zloděj času*, 2002, s. 376–377)

⁹⁸ Tato symbolika přitom nevychází z výkladu jmen samých, protože např. Benjamin znamená „syn pravice“, resp. „milovaný syn“ (Knappová, 2006, s. 127), Jehuda či Juda se vykládá jako „oslavovaný, velebený“ (Knappová, 2006, s. 186) apod. Symbolický význam těchto jmen je odvozen od názvů zvířat, která se vyskytují v Jákobových požehnáních v Genesis 49:9 (Juda – lev), 27 (Benjamín – vlk) aj. (Bartůšek, 1971, s. 23).

Výklady mohou být přirozeně pouhými dohady, postavy o významu spekulují na základě toho, jak jim jména zní, co jim připomínají apod.: „Nic víc... Prostě jen *Mani*...‘ ‚Nemyslím si, že by to vzniklo zkrácením něčeho delšího... ale...‘ ‚Možná od mánie...‘“ (Jehošua, Pan Mani, 2010, s. 108) „Josef Mani, zní to jako money, ale s penězi to nemá nic společného, ani s mánií.“ (tamtéž, s. 158)

2.2.5 Opravování

Víme, že „norský spisovatel Knut Hamsun byl posedlý vlastním jménem, během života si jej pětkrát změnil a nesnášel, když jeho jméno někdo špatně vyslovil nebo napsal“ (Windt, 2005, s. 52), tato koncentrace na jména se pak samozřejmě projevuje i v jeho dílech. Motiv opravování výslovnosti či psaní jmen nacházíme i v promluvách některých postav z jiných děl, většinou se to přirozeně týká jmen neobvyklých, která bývají ostatními postavami komolena: „„Pane *Časnačaji!*‘ ‚Má se to vyslovovat Ča-snač-aj, pane,‘ řekl mladík s náznakem výčitky. ‚Většina lidí to říká špatně, pane.‘“ (Pratchett, Otec prasátek, 1998, s. 25–26) „Vysvětlila mu, že její jméno se vyslovuje s přízvukem na ‚a‘. *Toy-a*. A že ji nepojmenovali po sestře Michaela Jacksona, která se jmenuje LaToya s přízvukem na ‚oy‘.“ (Nesbø, Pentagram, 2011, s. 98)

Mnoho reálných příjmení bylo v minulosti v matrikách chybně zapsáno, ale osobám pak již zůstalo. I tento motiv nacházíme ztvárněný v literatuře: „Všechno moje neštěstí spočívá v tom, že matka neuměla pořádně psát, pomyslela si *Magráta*. Pečlivý a milující rodič by jistě napsal *Margareta* správně.“ (Pratchett, Čarodějky na cestách, 1998, s. 39) „V té době se ještě jmenoval *Malcolm Mackenzie*, protože ta nešťastná náhoda, která mu v počítači změnila jméno, se udála až v době, kdy se přestěhoval na Titan. Po pěti letech marných pokusů o nápravu se nakonec Malcolm smířil s nevyhnutelným. Byla to jedna z mála bitev, ve které Makenzieové přiznali porážku. Nyní byli na své zvláštní jméno docela pyšní.“ (Clarke, Impérium, 1996, s. 13)

3. CHARAKTERIZAČNÍ FUNKCE

LUDWIG: Poslyšte, doktore Žábo, já jsem znal nějakýho inženýra Pulce. Nejste vy jeho otec?
 ŽÁBA: Ne, můj syn je taky Žába.
 LUDWIG: Otec žába, dítě žába, to jsou dneska věci...
 (Cimrman – Svěrák – Smoljak, Afrika, 2003, s. 33)

Spolu s M. Knappovou (1992, s. 15) a dalšími vyčleňují zvlášť **funkci charakterizační**. A Wilkoň (1970, s. 83) ji označuje jako funkci **sémantickou**, někdy bývá nazývána též **deskriptivní** (Knappová, 1992b, s. 213), u S. Pastyřika nalezneme termín **funkce singulativní** (2000, s. 7).

Přestože jsou vědci nejednotní v názvosloví, shodují se všichni na základním vymezení této funkce, totiž že **jména jsou přímým odrazem vlastností nositele jména**.

Též širší pojetí charakterizační funkce se u různých autorů liší, např. F. Debus ji chápe velice široce, začleňuje pod ni např. i „fonetický, symbolický, mytický a asociativní vztah, sociální, náboženskou, ideologickou nebo časově-lokální a jinou klasifikaci“ (Debus, 2005, s. 205). Mé pojetí je užší, charakterizační funkci omezují stejně jako M. Knappová (1992b, s. 213) na popisná pojmenování, mluvící jména a na přezdívky, tedy na jména, která si zachovávají svou apelativní sémantiku.

3.1 Mluvící jména

V literární onomastice je od počátku věnována velká pozornost především jménům mluvícím – uveďme např. Dornseiffův článek *Redende Namen* již z roku 1940. Bývají nazývána **mluvící, nomen omen, transparentní, osudová** nebo **jména-etikety** (Porcelli, 2006, s. 142), K. Hausenblas je označuje jako **jména výmluvná** (1976, s. 4), J. Holý (1995, s. 56) považuje za přesnější označení **jména promlouvající**.⁹⁹ V této práci se držím tradičního termínu jména mluvící.

O mluvících jménech se hovoří téměř výlučně v souvislosti s antroponymy (srov. Debus, 2002, s. 58), třebaže je to princip velice rozšířený i u toponym.

Mluvící osobní jména tvoří velice archaickou vrstvu reálných propriet. První rodná jména (a později i mnohá příjmení) vznikala původně ze jmen obecných a měla „jedince výstižně popsat, charakterizovat jeho zařazení do společenského života, do přírody, vystihnout jeho domnělé nebo chtěné vlastnosti tělesné či duševní, a to buď přímo, nebo přirovnáním (k zvířatům a přírodním jevům), popsat jeho vztah k lidem, k přírodě, k bohům či bohu, k veškerému okolnímu světu“ (Knappová, 1989, s. 21). V tomto ohledu byla blízká jménům pracím (viz část III kap. 4 o mytizační funkci). Původní motivace vlastních jmen jsou dnes již mnohdy zastřené a antroponyma vnímáme jako sémanticky vyprázdněná a bezpříznaková, např. příjmení *Tlustá* nevypovídá nic o tělesném vzhledu jeho současné nositelky. Přesto se však sémantický obsah těchto fundujících apelativ může za určitých okolností „oživit“ a aktualizovat, např. když je charakter nebo vlastnosti osoby ve shodě, či naopak v přímém protikladu s jejím jménem (např. kdyby ona paní *Tlustá* byla opravdu hodně tlustá, nebo naopak velice hubená), nebo když např. souzní příjmení se zaměstnáním, bydlištěm apod. I v současném reálném světě tedy vyvolává úsměv hlasatelka počasí *Mráčková*, kuchař *Slanina*, vítězka soutěže krásy *Šeredová*, děkan *Lesnické fakulty Poleno*, botanik

⁹⁹ J. Holý je však chápe širěji – vedle jmen, která jsou „zjevnou nebo latentní narážkou na vzezření, vlastnosti, sociální postavení, národnost, profesi atd. označovaných osob“, sem řadí i narážky na reálně existující osoby (žijící či historické) a dále rozmanité reminiscence, aluze na kulturní tradici, tj. jména, která mají nejen funkci charakterizační, ale i asociativní a klasifikující (dle definice užívané v této práci).

Větvička, gynekolog Šuk, farář Mrtvý z obce Hrob apod., neboť dokonce i vlastní jména reálných osob někdy kolísají mezi značkovostí a popisností. V reálném světě se samozřejmě jedná o dílo náhody a pouhou shodu okolností. V literatuře však, jak jsme si řekli, jsou všechna jména motivovaná a daná záměrně. I jména zdánlivě bezpříznaková se mohou stát v kontextu díla jmény mluvícími, jak vidíme např. ve hře *Dobytí severního pólu*, když se cestovatelé chystají sníst zmrzlého výzkumníka, biologa George Berana: „LÉKÁRNÍK: Mně pomáhá to jeho jméno. Pečený *Beran*, to nezní tak špatně. Horší by bylo, kdyby se jmenoval třeba Kratochvíl.“ (Cimrman – Svěrák – Smoljak, *Dobytí severního pólu*, 1993, s. 68) Někdy jména promlouvají až v sousedství dalších jmen: „Obvykle tyhle dva nepouštíme moc k sobě. Oni *Trinitro* a *Toluen* jsou, no, řekněme dost výbušná kombinace. Ale jsou každopádně oba dva nejlepší ve svém oboru.“ (Koláček, *Grunt RX-10*, 2007, loc. 2181–2182)

Literární mluvící jména mají kořeny přinejmenším u Plauta a jsou spjata jednak s komedií, jednak s alegorickým dramatem (Jungmannová, 2001, s. 634), nacházíme je v pohádkách, didaktických prózách, ale i jinde. Důvod těchto pojmenování je zřejmý – charakter postavy je jednostranně vyhraněný, a již její jméno má proto čtenáře seznámit se šablonou, podle které bude postava jednat. Jejich cílem je tedy charakterizace postavy již jejím jménem.

Jak jsem naznačila výše, efekt mluvícího jména vzniká, pokud jméno odpovídá vlastnostem, vzezření, postavení apod. postavy, nebo pokud je s nimi naopak ve zřejmém protikladu. Kupříkladu dívčí postava nazvaná *Andělka* může ztělesňovat panenskou čistotu, nadzemský jas – jméno pak (jako v Durychově *Bloudění*) jednoznačně signalizuje zjev i charakter postavy. Týmž jménem však může být obdařena i dívka, jejíž vlastnosti jsou v nápadném rozporu s příznaky andělskými (např. u B. Hrabala) – obvyklý lineární vztah jméno–postava se tu pak groteskně obrací naruby (Holý, 1995, s. 49–51).

Podívejme se nyní na možná kritéria dělení mluvících jmen.

3.1.1 Motivace

Mluvící osobní jména lze rozlišit podle toho, na kterou stránku postavy se zaměřují:

- a) **Vlastnosti duševní** – zvl. povaha, inteligence atd. (např. obchodník *Van DeBill* v Kantůrkově překladu Pratchettova románu *Pravda*).
- b) **Vlastnosti tělesné** – zvl. vzhled (např. princezna *Zlatovláska*, rytíři *Drtiskála* a *Lamžezezo* v pohádce).

- c) Obvyklá nebo oblíbená **činnost, zaměstnání**,¹⁰⁰ popř. prostředek či místo výkonu této činnosti – např. hospodský *Nalejváček* u J. K. Tyla, myslivec *Srnojed* u V. K. Klicpery, kadeřník *Kudrlinka* v díle Š. Moravčíka.

Našli bychom samozřejmě i další motivace, zmínila jsem pouze ty nejčastější. S. Reczek ve své analýze jmen postav z polské komedie 18. století rozčlenil osobní jména do sémantických kategorií, jako je např. věk (*Staruszkiewicz*), majetek (*Bogacki*), mnohomluvnost, galantnost atd. (Piszczkowski, 1957, s. 117). Je otázkou, zda např. pro věk či majetek vyčlenit skupinu d) sociální status, protože zde se dostáváme velice blízko jiné funkci – sociálně klasifikující.

3.1.2 Přímost

- a) Mluvící jména **přímá** – promlouvají sama o sobě, jsou sémanticky průhledná, často jsou to i jména autorská a prvoplánově vytvořená (např. vladykové *Zradomil*, *Trudomysl*, *Slabomysl* v Goldflamově hře *Několik historek ze života Bédi Jelínka*).
- b) Mluvící jména **nepřímá**:
- ba) **Metaforická** – přenesené označení (např. opoziční dvojice postav *Řeka* a *Hora* ve Vančurově románu *Pole orná a válečná* – vrah *Řeka* má ve svém jméně zakódovanou nestálost, pohyb, plynutí, naproti tomu čeledín *Hora* zůstává celý život na jednom místě /David, 2005, s. 37–38/).
- bb) **Asociativní** – působí tu stereotypní představy vážící se k charakteru nositelů konkrétních jmen nebo jejich forem. Některá z těchto jmen se časem stala apelativizovanými proprii, která se vyznačují určitými vlastnostmi, především charakterovými, jež jsou „vypozorované původně na osobách toho jména v určitém prostředí a delším časovém úseku: matěj = popleta; janek = zmatený, nechápavý, hloupý, zatvrzele tvrdohlavý člověk; káča = přihlouplá, nerozvážná osoba; dorota = nepořádná, klepavá, hrubá nebo lehká žena, nepořádnice, běhna, nevěstka (SSJČ)“ (Knappová, 1989, s. 20). Typickou ukázkou tohoto nahlížení na jména je známá Eisnerova esej *Miriam a dcery její*.
- c) **Zastřená** – u mnoha jmen je dnes již jejich původní apelativní význam neprůhledný, je proto třeba určitá znalost, abychom je rozklíčovali, samozřejmě se při tom musí vycházet z celku díla a z jeho onymické „krajiny“, např. románech E. Štorcha nalézáme mnoho mluvících jmen, která jsou inspirována vlastnostmi duševními či tělesnými (*Tlustoch*, *Nohahnát*, *Pajda* v *Lovcích*

¹⁰⁰ Srov. seznam osob v Pratchettově románu *Dámy a pánové*: *Tesař* (krejčí, hlavní pytlák, místní žumponor a příležitostný tesař), *Tkadlec* (doškář), *Doškář* (povozník), *Povozník* (pekař), *Pekař* (tkadlec), *Krejčí* (tkadlec) a *Dráteník* (dráteník). Jedná se přitom o aluzi na jména řemeslníků ze Shakespearovy komedie *Sen noci svatojánské*.

mamutů), popř. nějakou oblíbenou činností (např. *Kňučák*, který „po svém zvyku kňučel“, v Osadě Havranů) apod. Charakterizační funkce těchto jmen bývá přímo tematizována v textu, např. „*Huňáč*, nejspíše proto tak pojmenovaný, že byl po těle ještě víc zarostlý než ostatní lovci“ (Štorch, *Lovci mamutů*, 1956, s. 191). Proto si snad můžeme i u ne tak sémanticky průhledných Štorchových jmen dovolit hledat stejnou motivaci, např. jméno *Krušan* je patrně odvozeno z moravského nářečního slovesa krušat, tj. zuby rozhryzat (Kott, 1910, s. 45), jméno *Piplák* označuje smilníka (Němec – Pečířková, 1987, s. 185), i když nemůžeme vyloučit ani motivaci slovesem piplat se (SSČ, 2005, s. 270), a jméno *Ščekta* snad vychází ze staročeského slovesa ščektati, tj. drkotat zuby (Bělič – Kamiš – Kučera, 1978, s. 497), atd.

Z ukázek vyplývá, že ne vždy musí být mluvící povaha jména zřejmá na první pohled, někdy ani nemusí být hned odhalena. Některá mluvící jména se přitom mohou stát klíčem k pochopení celého díla (např. v Zeyerově románu *Dům U Tonoucí hvězdy* je jméno hrdiny *Daniel Rojko* odvozeno ze slovenského rojčit', tj. snít, ale i blouznit). Naopak je-li charakterizační funkce hledána i tam, kde to kontext díla nedovoluje, vede to k nadinterpretacím a dezinterpretacím, a je proto vždy třeba jistá opatrnost.

Charakterizační funkce jmen bývá v příběhu často tematizována. Postavy svá jména reflektují a samy je dávají do souvislosti se svým charakterem, vzhledem atd. („Proto ti povím své jméno a to jméno je *Nefernefernefer*, neboť mne považují za nejkrásnější ze všech, a protože kdo jednou vyslovil mé jméno, neodolá, aby je neopakoval dvakrát i třikrát.“ /Waltari, *Egypt'an Sinuhet*, 1994, s. 43/), jméno je tak součástí sebeidentifikace postav, které se se svým jménem ztotožňují, nebo jej naopak odmítají.

3.2 Přezdívky

Přezdívky jsou obvykle považovány za prostředky expresivní již ze své podstaty – mají-li ale všechny hlavní postavy jména přezdívková, pak se přezdívky stávají jmény neutrálními, a působilo by naopak příznakově, kdyby jiná postava přezdívku neměla, byl by to signál její „cizosti“, byla by vydělena z komunity, v jejímž rámci přezdívky fungují (např. u J. Foglara).

Přezdívky si buď volí postavy samy, nebo je dostávají od svého okolí. Někdy je přijmou a samy je používají, jindy svou přezdívku ani neznají, protože ji ostatní postavy používají jen při hovoru

o takto pojmenované postavě, ale nikoli, když hovoří přímo s ní¹⁰¹ – netřeba říkat, že tento druhý typ přezdívek není většinou zrovna lichotivý.¹⁰²

Motivace přezdívek je v podstatě stejná jako u mluvících jmen, přibývá k nim však ještě jedna velice zásadní – motivace nějakou událostí. Rozlišujeme tedy následující motivace přezdívek:

- a) **Vlastnosti duševní** (např. *Blběnka* ve Škvoreckého Příběhu inženýra lidských duší; „zavalitý mladík se surovou brunátnou tváří, který si pro svou divokost vysloužil přezdívku ‚Tygr‘“ v Doyleově detektivce Údolí strachu /1974, loc. 1898–9/).
- b) **Vlastnosti fyzické** (např. *Černý Sam*, „jak se mu všeobecně říkalo, protože byl o dobré tři odstíny tmavší než kterýkoli jiný syn ebenu na statku“ /Beecher-Stoweová, Chaloupka strýčka Toma, 1977, s. 51/; *Skřet* a *Smrad'och* v Martinově cyklu Píseň ledu a ohně).
- c) **Činnost** (např. *Pilořez*¹⁰³ v Martinově románu Bouře mečů, kasař Oldřich Kouba přezdívaný *Olda Dynamit* v „Cimrmanově“ hře Vražda v salónním coupé od J. Svěráka a L. Smoljaka).
- d) **Událost** (např. *dr. Kazisvět* v Nerudově stejnojmenné povídce, *Převlékač* u G. R. R. Martina)¹⁰⁴.

Postavy často a rády vysvětlují důvody a okolnosti vzniku přezdívek, i když samozřejmě ne vždy je tato motivace jasná či známá („Říkalo se mu *Broskyňa*, i když nikdo nikdy nezjistil proč.“ /Pratchett, Otec prasátek, 1998, s. 39/, „Proč právě *Gordy*, nikdo vlastně teď už nevěděl – jestli proto, že se jmenoval George – Jiří – nebo zkomolením slova guardian – poručník.“ /Galsworthy, Tmavý květ, 1970, s. 56/)

Jedna postava může mít přezdívku přirozeně několik, mohou se jí různě měnit,¹⁰⁵ některé jsou pouze krátkodobé a omezeně užívané, jiné mohou naopak zcela zastínit původní oficiální jména a být pak používány místo nich („Ve skutečnosti se jmenoval Mebble, ale každý mu říkal *Růžovooký*, protože mu věčně slzely oči. /Martin, Píseň ledu a ohně II., Střet králů, 2011, s. 636/, „*Francisco*

¹⁰¹ „Jo, no chtěl jsem se zeptat, proč jste ještě nikdo nedali žádnou přezdívku Doně?‘ V Kostrounově tváří se objevil náznak úsměvu, což byl pohled, který by rozklepal kolena i Draculovi. Kostroun teď ještě více odpovídal svému jménu. ‚Ale my jsme jí dali spoustu přezdívek,‘ naklonil se ke Gruntovi, ‚jenže se nikdo z nás nikdy neodvážil říct jí některou z nich do očí.‘“ (Koláček, Grunt RX-10, 2007, loc. 2896–2899)

¹⁰² „Říká se jí *Královna trnů*, je to tak?“
 „Přesně tak.“ Ser Loras se zasmál. *Má ten nejsrdečnější smích na světě*, pomyslela si, zatímco mladý rytíř mluvil dál. „Ačkoli bys toto jméno raději neměla používat v její přítomnosti, jinak tě popíchá.“
 Sansa zrudla. Každý blázen by pochopil, že žádná žena by z takové přezdívky nebyla zrovna nadšená. (Martin, Píseň ledu a ohně III., Bouře mečů, 2011, s. 86)

¹⁰³ „Méně si byl jistý lesníkem, kterému bratři říkali *Pilořez*, spíš kvůli jeho chrápání, než že by měl cokoli společného se stromy.“ (Martin, Píseň ledu a ohně III., Bouře mečů, 2011, s. 21)

¹⁰⁴ Událostmi byla inspirována i „huronská“ jména postav v „Cimrmanově“ hře Opeřený had od J. Svěráka a L. Smoljaka: *Skákal přes oheň, až si propálil mokasíny, Tančila jako blázen až do bílého rána, Vydloubla strýci oko, Ječela, až padalo listí* atd. Obdobná jména měli i indiánští herci, kteří měli ve hře účinkovat: *Seskočil z rudé skály a vyrazil si dech, Kouřil dýmku míru, ačkoli nebyl v radě starších, Lovila veverky v korunách stromů (prakem)*.

¹⁰⁵ „Říkalo se mu *Král Zlaté řeky*. (...) Je třeba říci, že co se týká přezdívky, udělal od své minulé, která zněla *Jindra Močka*, skutečný pokrok.“ (Pratchett, Pravda, 2002, s. 226)

Člověk, jemuž tak říkali proto, že kdysi soupeřil ve skladbě a zpěvu se samotným d'áblem a přemohl ho, a jehož skutečné jméno nikdo neznal, zmizel z Maconda během nespavé nemoci.“ /Márquez, *Sto roků samoty*, 1998, s. 53/)

4. MYTIZAČNÍ FUNKCE

„Kéž jsou jejich jména navždy vymazána! Zříkám se jich a zavrhuji je! Buďtež prokleti!“
(Singer, *Panství*, s. 383–384)

Podle P. Trosta (1979, s. 307) jsou identifikace a charakterizace svou povahou protichůdné funkce – identifikace vytkne individuum uvnitř třídy, charakterizace je zařazuje. „Jestliže však vlastní jméno identifikuje individuum uvnitř jeho třídy, může nezávisle na tom naznačit, co má dané individuum společné s jinými, např. osobní jméno naznačit původ nebo místní jméno přírodní polohu.“ Jak se pokusím ukázat, v jedné onymické funkci se však oba tyto póly organicky prolínají a tvoří jednotu, jde o tzv. mytizační funkci literárních vlastních jmen. V české teorii literární onomastiky se s tímto termínem příliš nesetkáváme, nacházíme jej pouze ve výčtech souvisejících s ideologickou, případně honorifikační či symbolickou funkcí onym, a to většinou bez dalšího výkladu (srov. Knappová, 1992b, s. 213; Knappová, 2002, s. 145). Mytizační funkce (Mythisierung) je naproti tomu velice důkladně zpracována v německé literární onomastice (D. Lamping, F. Debus).

V oblasti mytizační funkce platí snad více než jinde, že problematika literárních pojmenování je též záležitostí kulturní sociologie (srov. Grzeszcuk, 1963, s. 387) a že literární onomastika může objasňovat psychologii pojmenování vůbec (srov. Spal, 1984, s. 58).

Mytické myšlení je v přesném protikladu k vědeckému pojetí moderní lingvistiky, pro kterou je jméno jen libovolným znakem, který nijak nesouvisí s povahou člověka (Lamping, 1983, s. 106), vztahuje se k označovanému objektu pouze na základě individuální – společensky podmíněné – konvence (Karlík – Nekula – Pleskalová, 2002, s. 205) a původní apelativní význam je v něm již vyprázdněn (Lederbuchová, 1995, s. 216). V mytickém (magickém, archaickém, primitivním) myšlení je vlastní jméno považováno za podstatnou součást osobnosti, snad i část její duše (Freud, 1995, s. 57). Jméno, to jsem já, označující a označovaný jsou nerozlučně spjati, tvoří celek. Jak říká Sokol: „Vlastní jméno je trvalé a neměnné označení určité osoby, které si nese napříč všemi peripetemi svého osudu. Je ale zároveň víc než pouhé označení její totožnosti: je to i její bytostný symbol. (...) Nejenže se Josef Novák jmenuje, ale Josef Novák jsem.“ (Sokol, 2002, s. 152) Vyslovit vlastní jméno je totéž jako vydat se někomu do moci (Frazer, 2000, s. 165 a 167), neboť skrze jméno mohl být druhý magicky napaden, ovládnut i poražen, proto mohla jména podléhat tabuizaci (detailně viz kapitola 4.1 o tabu). Výběrem jména bylo možno ovlivnit vlastnosti i osud

člověka,¹⁰⁶ proto na něj byl kladen veliký důraz, není též neobvyklé, že se jedinec několikrát za život přejmenoval (např. na připomenutí významné události¹⁰⁷), pojmenování přitom bývalo součástí iniciačních obřadů.¹⁰⁸ Rozdílnost přístupů ke jménu ilustruje výstižně ukázka z románu P. Andersona Štít času: „*Arjuk* ho znal jako *Rudého vlka*. Takový význam mělo to jméno v jeho řeči. Během života jméno občas změnil, takže muselo něco znamenat. Pro Arjuka bylo vlastní jméno pouhým zvukem, který ho označoval. Kdyby o tom někdy přemýšlel, mohl by si uvědomit, že vysloveno s jiným přízvukem znamená ‚severozápadní vítr‘, ale jeho nikdy nenapadlo o tom přemýšlet.“ (Anderson, Štít času, 2002, s. 198)

Podle D. Lampinga je právě ona bytostná jednota mezi jménem a postavou základem mytizační funkce. Domnívá se, že jméno a postava tvoří ve vyprávění jednotu vždy, literární jména jsou totiž mnohem blíže svému nositeli než skutečné jméno. Mytizaci neomezuje pouze na dávné mýty, ale nachází ji i v moderní literatuře, i když často v podobě kvazimytické jako mytickou analogii. Považuje ji dokonce za jednu z hlavních funkcí literárních proprií (vedle funkce identifikační a iluzionistické). Nachází ji všude tam, kde panuje víra v moc vlastního jména, které má vliv na charakter nebo osud člověka. S tím podle něj úzce souvisí i přejmenovávání postav (změna jména motivovaná změnou osobnosti, neboť jméno musí být s osobností v souladu) nebo problematika tabuizace (zákaz vyslovovat jméno buď z velké úcty, nebo naopak kvůli obavám z přivolání negativní síly¹⁰⁹). Ztráta jména se pak rovná ztrátě osobní identity. D. Lamping řadí pod mytizaci i situace, kdy postava dává do souvislosti své jméno a povahu (tzv. mluvící jména, *nomen omen*), kdy jí jméno evokuje nějakou představu či událost, popř. jinou postavu, kdy citlivě reaguje na

¹⁰⁶ Ve zparodované formě vidíme tuto víru v Pratchettově románu *Dámy a pánové*: „Pozn. autora: ‚Abych vám to vysvětlil... Povožníkovi patřili k tichým a spořádaným lancreským rodinám. Všechno šlo podle jejich představ – až na pojmenování dětí, protože tahle záležitost se jim tak trochu vymkla z rukou. Nejdříve měli čtyři holčičky, které byly pokřtěny *Naděje*, *Cudnost*, *Opatrnost* a *Štědrost*, protože pojmenovat děvčátka podle ctností, to patří k prastarým a nepříliš vynalézavým tradicím. Pak se narodil první syn a díky jakési pokroucené představě o tom, jak se to s těmi jmény dělá, byl pokřtěn *Vztekloděj Povožník*, toho po krátké době následoval *Žárlivý Povožník*, *Bestián Povožník* a *Chtivoš Povožník*. Protože je však život právě to, co je, ukázalo se, že *Naděje* je nenapravitelná, až chorobná pesimistka, *Cudnost* si užívala v Ankh-Morporku a měla pověst dámy, která za patřičný obnos oblaží svou přízni každého, *Opatrnost* měla třináct dětí a *Štědrost* by byla nejraději, kdybyste jí na tři čtvrtáky vrátili celý tolar. Chlapci se oproti tomu zvrhli, všichni čtyři byli hodní, přátelští a vyrovnaní lidé a *Bestián* například velice miloval zvířata.“ (Pratchett, *Dámy a pánové*, 1997, s. 112–113)

¹⁰⁷ Například *Kopčem* ze Štorchova románu *Lovci mamutů* byl pojmenován podle příhody se srncem, v níž projevil svou odvahu a sílu: „*Kopčem* i ostatní hoši se na ně vrhli a v zápase s nimi ho srnče kopl, dříve než je zadávil. Od té doby jmenovali v tlupě drobného lovce ‚*Kopnut srnčetem*‘, nebo zkrátka svou řečí jen zadržoval něco, co znělo asi ‚*Kopčem*‘. A to jméno mu zůstalo.“ (Štorch, *Lovci mamutů*, 1956, s. 247)

¹⁰⁸ Například: „*Černý havran* vzal zářícího hochu za ruku a přitáhl ho pod posvátný dub. Třikrát udeřil mlatem na strom a nejsilnějším hlasem povolal: ‚Od té chvíle nikdo tě nebude jmenovati *Havranpírko* jako chlapec, nýbrž nazýváš se *Bystrý havran* a toto jméno bude slavné mezi statečnými muži našeho rodu i mezi všemi rody při Veliké řece až na konec jejich proudů.“ (Štorch, *Osada Havranů*, 1982, s. 124)

¹⁰⁹ Podle R. Jakobsona (1995, s. 79) je magická, zařikávací funkce v podstatě jakousi přeměnou nepřítomné nebo neživé „třetí osoby“ (tj. ten nebo to, o čem se mluví) v adresáta konativního sdělení. Dále se však již R. Jakobson magickou funkcí nezabývá.

výsměch způsobený svým jménem atd. To vše podle něj „svědčí o přítomnosti mytické myšlenkové formy v literatuře, která sama o sobě není mýtus, vytváří v moderním příběhu archaický rozměr, který je naplněn mytickými významy“ (Lamping, 1983, s. 121).

Vidíme, že Lamingovo pojetí mytizace je velice široké. Podívejme se nyní na jednotlivé argumenty. Ano, vlastní jména v literatuře jsou mnohem těsněji spjata s postavami, od reálných jmen se liší i tím, že jsou vždy motivovaná (Hausenblas, 1976, s. 2–3). Při interpretaci literárních proprií proto musíme vždy vycházet ze vztahu jména a postavy. Domnívám se však, že tento univerzální princip nelze zaměňovat s mytickou (ani kvazimytickou) jednotou, jak to dělá D. Lamping. Samozřejmě nalezneme řadu příkladů, kdy se postavy samy o této domnělé jednotě vyjadřují, své jméno chápou jako nedílnou součást sebe sama, dávají ho do souvislosti se svým charakterem nebo osudem, ztotožňují se s ním, nebo je naopak odmítají, přesto však podobné úvahy chápu spíše jako součást sebeidentifikace či charakterizace postav, nikoli jako mytizaci. Nezpochybňuji Debusovo tvrzení, že v oslabené formě, v pověrách každodenního života, archaické myšlení pokračuje (Debus, 2002, 82). Jak uvádí i Z. Kratochvíl, archaická moudrost není něčím vzdáleným a cizím, mýtus rozhodujícím způsobem určoval evropský venkov ještě v 19. století a mytopoetická zkušenost¹¹⁰ je stále základem naší lidské bezprostřední zkušenosti, zakládá orientaci vůči societě i způsob čtení okolního světa (Kratochvíl, 1995, s. 50–57). Přesto se však domnívám, že by bylo na místě rozlišovat situace, kdy postava vyjadřuje víru v magickou moc jména v rámci fikčního světa, kde magie jména funguje, a kdy se naopak postava pohybuje ve fikčním světě, kde tomu tak již není. Zatímco v prvním případě pomáhají výroky postav o moci jmen dotvářet kulisy mytického fikčního světa (iluzionistická funkce), ve druhém spíše vypovídají o pověřivosti postavy, a podílejí se tak na její charakterizaci. Pohled postav na jména (ať již na jejich vlastní, nebo na jména ostatních postav) je součástí jejich reflexe fikčního světa, v němž se nacházejí – je-li oním fikčním světem např. prostředí pravěké tlupy, pak je hodnocení jmen postav přirozeně mytickým myšlením ovlivněno (samozřejmě za předpokladu, že se autor snaží vzbudit zdání realističnosti – srov. např. jména pravěkých lidí v románech E. Štorcha, která tuto iluzionistickou funkci plní, se jmény pračlověka *Janečka*¹¹¹ a jeho ženy *Janečkové* v Čapkově apokryfu *O úpadku doby*, jimiž autor naopak naznačuje „současnost“ a běžnost postav i jejich názorů, jimž jeskyně tvoří pouhou kulisu). Obecně považuji toto vnímání za výrazně individuální a subjektivní – zatímco

¹¹⁰ Termín zavedl G. van der Leeuw. O mytopoetické zkušenosti mluvíme proto, že poezie je častým projevem mýtu a že vědomě koncipovaná poezie je starší metamorfózou mýtu než filosofie (Kratochvíl, 1995, s. 7).

¹¹¹ Měli bychom poznamenat, že i některá z vlastních jmen, která použil E. Štorch jako rodná pro své hrdiny, jsou doložena jako reálná příjmení (např. *Kluch* /Moldanová, 1987, s. 104/, *Škuta* /Moldanová, 1987, s. 232/, *Šklíba* /Kotík, 1897, s. 120/). Tato antroponyma jsou však velice neobvyklá, jejich sémantický význam zůstává většině čtenářů zastřen, a mohou tak plnit iluzionistickou funkci stejně jako jména fiktivní (např. *Čiba*, *Noura*, *Houžňák*).

pro někoho je dnes jméno opravdu jen arbitrárním znakem, jinému se stává téměř obsesí. Stejně tak v literatuře – vztah postavy ke jménu, které nosí, může být kladný, záporný i veskrze neutrální. To je dle mého názoru další důvod, proč nemůžeme vztahovat mytizaci na všechny postavy.

Musíme brát v potaz i žánrové odlišnosti, což D. Lamping nedělá. Archaický přístup k vlastním jménům postav má své místo v mýtu, v pohádkách, ve fantasy nebo v historických či cestopisných dílech, která se čtenáři snaží přiblížit způsob myšlení společnosti, v níž je mýtus živý. Situace v jiných žánrech je přirozeně odlišná. Postavme si vedle sebe např. „zvířecí“ jména z historických románů E. Štorcha (Lovci mamutů, Bronzový poklad a Osada Havranů) a „ptačí“ jména z Raisových Zapadlých vlastenců. Podle K. Hausenblase Raisova ptačí jména (učitel *Čížek*, farář *Stehlík*, učitelský pomocník *Čermák*, houslista *Skřivan*) „souvisejí sémanticky s tematikou románu ve dvojitým směru: jednak jsou to dobří zpěváci, hudebníci, jednak je tu jistá korespondence mezi drobnými ptáčky a skromnými kulturními pracovníky“ (Hausenblas, 1976, s. 5). K. Hausenblas tedy považuje tato příjmení za blízka jménům mluvčím, která mají charakterizační funkci. L. Lederbuchová (1995, s. 218) hodnotí Raisova ptačí jména z hlediska dobové poetiky a spojuje je s idylickým toposem krajiny, který pomáhají vytvářet (podobně jako třeba jméno hrdinky *Ptáčkové* v Mrštíkové Pohádce máje). J. Holý pak oba postoje spojuje, domnívá se, že „ptačí jména tu zjevně signalizují vlastnosti postav, poukazují k dobovému konstrukt o zpěvnosti českého národa a naznačují idylické ovzduší celého díla“ (Holý, 1984, s. 465). R. Adam s nimi nesouhlasí a domnívá se, že Raisova „ptačí“ příjmení mají především působit realisticky hodnověrně (Adam, 2013, s. 12–13). Cílem E. Štorcha bylo co nejdříve popsat způsob života a myšlení prehistorického člověka, čtenáři se pokusil přiblížit i jeho primitivní dorozumívání popisem gest i mluvou (Merhaut a kol., 2008, s. 781). Zvířecí jména v jeho románech plní především charakterizační funkci. Přímá souvislost mezi jménem (resp. významem jeho apelativního základu) a charakterem či vzhledem postavy bývá i přímo tematizována, např. *Zajíc* („Zajíc zakňučel a hýbal nosem jako opravdový zajíc.“ /Štorch, Lovci mamutů, 1956, s. 213/), *Sova* („Má oči vykulené, takže se liší od ostatních členů tlupy, kteří mají oči zapadlé pod silnými čelními oblouky. Proto asi mu v tlupě říkají Sova.“ /Štorch, Lovci mamutů, 1956, s. 193/), *Had*¹¹² („Ale Had činil čest svému jménu. Lezl velmi rychle vzhůru příkrou strání, pružně se provlékal větevnatou spleť arazil si cestu tak hbitě, že mu Mamutík stěží postačil.“ /Štorch, Lovci mamutů, 1956, s. 200/) apod. Co mají jména u K. V. Raise a E. Štorcha společného? Jsou ze stejného sémantického okruhu (fauna), všechna vypovídají něco

¹¹² Srov.: „Největší zbabělec, kterého jsem kdy poznal, jmenoval se *Lev*! To by se u Indiánů nemohlo stát. Víte-li pak, že jméno mého přítele *Čingašgúka* znamená *Veliký had*? Upozorňuji ovšem, že to jméno nedostal proto, že by měl zmíjí povahu, ale protože je chytrý jako had a jako had dovede napadnout nepřítele v pravé chvíli.“ (Cooper, Poslední Mohykán, 1957, s. 37)

o charakteru postav a pomáhají vytvářet atmosféru díla (ať již idylickou jako u Raise, nebo realistickou jako u Štorcha). V jednom velice významném bodě se však liší – víme, že názvy zvířat v roli osobních jmen měly mít v minulosti nejen funkci charakterizační, ale také predestinační (přací), tj. jména měla zajistit nositeli dobré vlastnosti těchto zvířat, a ochrannou (profylaktickou, tzv. apotropaia),¹¹³ tj. měla odvracet pozornost zlých démonů od dětí i dospělých, měla je chránit (srov. Svoboda, 1964, 43–45). Takto můžeme chápat např. jména jako *Býk*, *Vlčí dráp* nebo *Ostříž* ve Štorchových Lovcích mamutů. Specifickou skupinu ochranných zvířecích antroponym pak tvoří jména odvozená od totemického zvířete, s nimiž se setkáváme ve Štorchově Bronzovém pokladu nebo v Osadě Havranů, např. mužští příslušníci rodu Medvědů se jmenují *Silný medvěd*, *Čihavý medvěd* (= *Čihař*), *Bručivý medvěd* (= *Bručoun*), z rodu Bobrů pochází *Kýchavý bobr*, *Plachý bobr*, *Tučný bobr* apod. Zatímco E. Štorch s mytickým pojetím jména aktivně pracuje, protože to odpovídá jeho uměleckému záměru (tj. přiblížit nám myšlení lidí a jejich přístup ke jménu v dané době), u K. V. Raise tomuto archaickému způsobu čtení jmen nic nenasvědčuje, K. V. Rais spíše svým výběrem jmen navazuje na starší literární tradici, jak uvádí i K. Hausenblas (1976, s. 5): „Volba ptačích příjmení pro několik postav se neobjevuje v naší literatuře až u K. V. Raise: už V. K. Klicpera dal v Rohovínu Čtverrohém skupině pocestných malířů jména *Čížek*, *Stehlík*, *Čečetka* (...), v Divotvorném klobouku vystupují studenti *Strnad* a *Křepelka* a sklepníci *Zvonek* a *Datlík*, zbraslavští měšťané se jmenují *Havránek*, *Luňáček*, *Ostřížek*. Také u J. K. Tyla vystupují šviháci z Prahy *Konopásek* a *Pěnkava* (Chudý kejklíř).“ Pojmenovávací situace i pojetí mluvících jmen jsou tedy u obou autorů odlišné. Raisova jména postrádají právě onen aspekt archaického chápání, jaký nacházíme u E. Štorcha, a jsou již jen pouhými šablonami.

Výše uvedené by spíše nahrávalo přijetí definice mytizační funkce F. Debuse, který ji chápe jen jako podfunkci charakterizace. Domnívám se však, že u mytického pojetí jména nejde jen o charakterizaci (byť ji F. Debus pojímá velice široce, řadí k ní i sociální, náboženskou, ideologickou a časově-místní klasifikaci), ale především o identifikaci postavy, vždyť jméno je součástí duše, jméno – to jsem já.

4.1 Tabuizace jmen

Výraz tabu (pův. tapu) pochází z jazyka užívaného na ostrově Tonga a skládá ze dvou částí: „ta“ (znamení, označovat) a „pu“ (intenzivní, mocný), tabu tedy znamená mocné znamení, přičemž

¹¹³ Ochranný charakter měla též podle archaických představ antroponyma vycházející z názvů rostlin, podle Svobody je dostávaly především churavé děti ve snaze oklamat démona choroby, který je měl kvůli jménu považovat za rostliny. Mezi rostlinná jména patří např. žena *Vrba* a lovec *Vrbaš* v Lovcích mamutů, *Vrbička*, *Kvítek* a *Jatelinka* ve Štorchově Osadě Havranů nebo *Vrbka* v románu P. Andersona *Štít času*.

slovo mocný je třeba vyložit jednak jako „posvátný, nedotknutelný“, jednak jako „zakázaný“ (Kraft, 2006, s. 30). Na jedné straně se jím tedy rozumí posvátné, posvěcené, na druhé straně pak hroživé, nebezpečné, zakázané, nečisté (Freud, 1997, s. 29). Stará jazyková tabu vznikla kvůli obavám z magické moci slova, jímž by bylo možno nechtěně na sebe přivolat negativní síly slovem označované.

Základem jazykových tabu je imperativ vyhnutí – jednotlivá slova jsou záměrně vytěšňována mimo rámec jazykové praxe (Kraft, 2006, s. 16). Tím vzniká tzv. lakuna neboli bílé místo ve slovní zásobě (tamtéž, s. 31). Tabuizovanou skutečnost nechceme nazvat jejím pravým jménem, ale zároveň ji nějak pojmenovat potřebujeme – uchylujeme se pak k opisům (např. medvěd = „jedlík medu“, v němčině Bär = „hnědý“) nebo hledáme nové „neutrální“ výrazy. Stejně je to i se jmény postav – na místo tabuizovaného jména často nastupují označení jiná, jak si ukážeme.

Podívejme se nyní na situace, kdy v literatuře dochází k tabuizaci jmen. Zaměřme se na to, jak je tabuizace jmen tematizována, a především na to, jak postavy samy tabuizaci uplatňují, jak ji reflektují a prožívají. Předně je přitom třeba říci, že vyslovování jména může zakázat buď celé literární společenství (tj. společenství popsané v literárním díle), nebo může být jméno tabuizováno samotnou postavou, která je nosí. Může tedy jít o tabuizaci uvalenou na jméno zvnějšku (ze strany společenství), nebo o tabuizaci iniciovanou „zevnitř“ (ze strany postavy). Pokusme se najít důvody tabuizace a vypracovat určitou katalogizaci možných motivací.

Jak jsem již řekla, Debus vyčleňuje pro takové případy zvláštní, tzv. **mytizační** funkci, tabuizovaná jména zároveň podle něj plní i funkci **anonymizační** (Anonymisierung) (Debus, 2005, s. 205). U této anonymizační funkce F. Debus zdůrazňuje, že je vnímána na pozadí identifikace a „normálního“ stavu, kdy postavy jména mají (2005, s. 206).

4.1.1 Zákaz společenství

Zákaz celého společenství zobrazeného v literárním díle vyslovovat něčí jméno může vycházet ze dvou možných motivací. První z nich je archaická obava z magické moci jména, jehož vyslovení by mohlo přivolat negativní síly jménem označované. Druhá motivace je příznačná pro moderní literaturu, je jí snaha anonymizovat jedince, vzít mu jeho identitu představovanou jménem.

4.1.1.1 Strach z přivolání zla

V některých reálných archaických a primitivních společnostech bývalo či dosud je zakázáno vyslovovat jména zemřelých z obav, že by tím mohli být přivoláni zpět a mohli by pak škodit živým (Freud, 1997, s. 58; též Frazer, 2000, s. 171–2). S touto prastarou představou pracuje např.

M. Pavić v románu *Chazarský slovník* (1990, s. 41–42): „*Petkutin*¹¹⁴ procházející se po scéně si najednou povšiml, že na čelních stranách sedadel jsou vytesána jména jejich dávných majitelů, a začal ta prastará neznámá slova slabikovat: *Caius Veronisu Aet... Sextus Clodius Cai filius, Publilia tribu... Sorto Servilio... Veturia Aeia...* ‚Nepřivolávej mrtvé!‘ napomenula ho *Kalina*. ‚Budeš-li volat, přijdou!‘“ Mrtví pak opravdu přijdou, roztrhají *Kalinu* a ta poté rozsápe *Petkutina*. Vyslovením jména rozpoutali hrdinové románu negativní síly, jimž nemohli čelit, přestoupili tabu a následoval trest. Potrestána byla i matka, která přivolávala *Polednici* na své zlobivé dítě v Erbenově baladě.¹¹⁵ Autoři tu dovedně využívají nejstaršího pojetí tabu, které „bylo původně jen zpředmětněnou obavou před démonickou mocí, která se skrývala v tabuizovaném předmětu, jež zakazuje tuto moc dráždit a prikazuje odvrátit démonovu pomstu, pakliže bylo vědomě či nevědomě porušeno“ (Freud, 1997, s. 33).

Tabuizaci jména ze strany společenství ilustruje i románová sága o Harrym Potterovi od J. K. Rowlingové. Hlavní hrdina *Harry* je považován za odvážného již proto, že se nebojí vyslovit jméno zlého *Lorda Voldemorta*, zatímco všichni ostatní jen tiše šeptají o „*Tom,- jehož-jméno-senesmí-vyslovovat*“ nebo „*Ty-víš,-o kom*“. Harry tedy tabu záměrně překračuje, protože toto tabu odmítá, a opakovaně přitom zdůrazňuje, že není třeba bát se pouhého jména.¹¹⁶ Zatímco ve světě mýtu by Harrymu hrozilo kvůli porušení tabu vyobcování ze společenství,¹¹⁷ v moderním románu je to naopak považováno za důkaz jeho srdnatosti a je pro to obdivován.

4.1.1.2 Anonymizace

V některých archaických či domorodých společnostech může být zbavení jména jednou z forem trestu. Jméno provinilce má být vymazáno z kolektivní paměti, dotyčný má být zapomenut stejně

¹¹⁴ *Petkutin* sám nebyl člověk, byl stvořen z bláta a oživen odříkáním čtyřicátého žalmu (Pavić, *Chazarský slovník*, 1990, s. 37).

¹¹⁵ „A zas do hrozného křiku – / ‚I bodejž tě sršeň sám – ! / Že na tebe, nezvedníku, / *Polednici* zavolám! // Pojď si proň, ty *Polednice*, / pojď, vem si ho, zlostníka!‘ – / A hle, tu kdos u světlice / dvěře zlehka odmyká.“ (Erben, *Polednice*, 1956, s. 41)

¹¹⁶ V závěrečném díle se to však Harrymu málem stane osudným, jak vysvětluje Ron: „To jméno je zakleté zlým kouzlem, Harry, a právě s jeho pomocí nacházejí ty, kteří se skrývají! Když to jméno vyslovíš nahlas, prolomíš všechna ochranná kouzla a vyvoláš nějakou magickou poruchu. (...) To jméno se odvažovali vyslovit jen lidé, co byli opravdu ochotní se mu postavit, jako třeba Brumbál. Teď z toho jména udělali tabu a najdou každého, kdo ho vysloví nahlas. Je to rychlý a snadný způsob, jak najít členy Řádu!“ (Rowlingová, *Harry Potter a relikvie smrti*, 2008, s. 332)

¹¹⁷ K tomu srov. Kraft, 2006, s. 11–13, s. 159; Freud, 1997, s. 40.

Asi nejznámějším příkladem vyobcování kvůli porušení tabu je vyhnání Adama a Evy z ráje (Gen 3: 24).

jako jeho jméno: „Tvé jméno bude zapomenuto u tvého kmene. Nebude již nikdy vysloveno.“ (Cooper, Poslední Mohykán, 1957, s. 161). Znamená to pro něj jakousi druhou smrt.¹¹⁸

„Jméno je pečeti konkrétnosti a individuálnosti, a ztráta či zaměnitelnost jména je proto příznakem abstraktnění, vyprazdňování a rozpadu lidské osobnosti. (...) Zploštění, abstraktnění člověka může být spojeno nejen s bezejmenností, ochuzováním o jméno, ale zdánlivě paradoxně i s nabytím nového jména. (...) Jméno nejen individualizuje, ale také jednoznačně zařazuje, úředně identifikuje, připoutává člověka k jeho minulosti a k jeho sociální roli, jež omezuje otevírání se novým životním možnostem. Bezejmennost či změna jména – srov. kupř. Pirandellova Matyáše Pascala nebo Frischova Stillera – bývá pak chápána jako akt svobody, pokus vymanit se ze zajetí sériové existence. (...) Takové získání ‚nového jména‘ pak vyrůstá ze stejných kořenů a má stejné důsledky jako ‚oklešťování jména‘. (...) Dokladů ‚oklešťování jména‘ najdeme zejména v literatuře 20. století velké množství – stačí uvést Kafku, Becketta, francouzský nový román, u nás zaměnitelná jména v Páralových prózách –, nejčastěji v dílech zpodobňujících různé deformace člověka.“ (Holý, 1984, s. 462–463) Zbavení jména výrazně vystupuje v utopistickém románu M. Atwoodové Příběh služebnice, který se odehrává na půdě Spojených států, kde zavládl totalitní klerikální režim. Mladá žena je odsouzena k tomu stát se „služebnicí“, tedy jakousi sexuální otrokyní určenou pouze k oplodnění a poté k porození dítěte, které však nikdy neuvidí. V nové společnosti neexistují původní běžné vztahy a jsou zakázána i stará jména. Služebnice dostávají patronymická jména odvozená od rodných jmen pánů, k nimž jsou přiděleny – hlavní hrdinka se proto jmenuje *Fredova* (v orig. *Offred*¹¹⁹). Zapamatování si starého jména přitom pro ni znamená zachování si vlastní identity, minulosti i budoucnosti, protože doufá, že jednou ho zase bude moci používat: „Nejmenuji se *Fredova*, mám jiné jméno, které teď nikdo nepoužívá, protože je to zakázané. Chlácholím sama sebe, že na tom nesejde, jméno je jako telefonní číslo, užitečné jenom pro ostatní – ale vím, že to není pravda, záleží na tom. Uchovávám si vzpomínku na to jméno jako něco tajného, jako poklad, který jednou přijdu znovu vykopat. Vnímám to jméno, jako by bylo pohřbené. To jméno má kolem sebe auru jako amulet, čarovný předmět, který se dochoval z nepředstavitelně vzdálených dob.“ (Atwoodová, Příběh služebnice, 2008, s. 94) Její pravé jméno se čtenář nedozví, zato ví, že je prozradila svému tajnému milenci a že je toto tajemství jména ještě více sblížilo. Srov. též část III kap. 2.1.1.1 d.

¹¹⁸ Jméno svého nepřítele vymazal i *Gilgameš*, za to jej však stihla kletba: „Protože jste na něho vztáhli ruku, / protože jste zničili jeho jméno, / nechť před vámi se usadí, / vaše čisté jídlo ať sní on, / vaši čistou vodu ať vypije on!“ (Epos o Gilgamešovi, 1997, s. 122)

¹¹⁹ Jméno *Offred* by mohlo být i odkazem ke slovesu *offer* snad ve významu „přinášet oběti“ (Hais – Hodek, 1992, s. 66).

4.1.2 Zákaz jednotlivce

Postava může tabuizovat vlastní jméno rovněž ze dvou možných důvodů. Může se obávat magického napadení skrze jméno, jak to známe ze starých mýtů. V moderní literatuře se jako nový prvek objevuje tabuizace vlastního jména z důvodu studu či nenávisti ke svému jménu.

4.1.2.1 Strach z ovládnutí skrze jméno

Jméno bylo považováno za podstatnou součást osobnosti, snad i za část její duše (Freud, 1995, s. 57, 79 a 105). V archaických mýtech se setkáváme s názorem, že vyslovit vlastní jméno je totéž jako vydat se někomu do moci¹²⁰ (Frazer, 2000, s. 165 a 167) a že „známe-li tedy jméno osoby nebo ducha, získáme nad ním určitou moc“ (Freud, 1995, s. 79). Znalost jména měla tedy podobný charakter jako znalost magické formule,¹²¹ proto byly např. součástí staroegyptské Knihy mrtvých seznamy s tituly bohů, aby je mrtvý náhodou špatně nevyslovil (Zamarovský, 1986, s. 184), neboť tato jména fungovala jako jakási hesla pro vstup do Říše mrtvých.

Skrze jméno mohl být druhý magicky napaden, proklet, ovládnut i poražen. S touto vírou se setkáváme ve starých egyptských mýtech, kde nacházíme např. příběh o bohyni *Eset*, která lstí vymámila na bohu slunce *Reovi* jeho pravé jméno, aby jej mohla ovládnout,¹²² a získat tak vládu nad Egyptem pro svého manžela *Usireva* (Tomek, Jak moudrá Eset oklamala Rea, 1989, s. 21–26, též Lexa, Čarovné říkadlo s legendou o Reovi a Esetě, 1947, s. 147–150). Další příběh vypráví o tom, jak bohyně *Eset* zachránila ženu otrávenou sedmi škorpióny jen díky tomu, že znala všechna jejich jména, a proto mohla jejich vyslovením opanovat jed, kterým chtěli ženu usmrtit (Hart, Eset a sedm štírů, 2001, s. 61–64). Obava z ovládnutí jistě stála i za snahou hlavního hrdiny Tolkienova

¹²⁰ „Slovo jméno se všemi odvozeninami, anebo sloveso míti (ve středověké češtině jmieti) či jmění, stejně jako řecké onoma, latinské nomen, anglické name atd. atd. – ta všechna pojmenování ukazují ke společnému prazákladu, označujícímu primárně braní a vzetí, „jetí“. Každé pojmenování tedy se původně vyjadřovalo – a nepochybně i vnímalo – především jako uchopení.“ (Horálek, 2002, s. 223)

¹²¹ Na vyřčení svého jména uvalil tabu i starozákonní Bůh. Jeho vyslovení mělo mít moc konat zázraky (Jeník, 2003, s. 40–41), mělo tedy charakter pozitivní magické formule. Na Mojžíšovu otázku, jak se jmenuje, Bůh odpoví: „Jsem, který jsem.“ (EX, 3: 14) Boží jméno, tzv. tetragram, je tvořeno čtyřmi písmeny (JHWH יהוה), jež bývají různě transkribována – Jehova, Jahve apod. – a která bývají v překladech většinou nahrazována výrazy Pán nebo Hospodin. Boží jméno bylo podle tradice vyslovováno jednou ročně veleknězem v Chrámu na Jom Kipur (Newman – Sivan, 1998, s. 69–70). Po zničení Chrámu bylo jeho vyslovování zapovězeno. Na místo tohoto zakázaného jména nastoupily náhradní výrazy. Židé a křesťané nazývají svého Boha celou řadou perifrází a deskriptivních pojmenování podle boží funkce či vlastností: Bůh je Nejvyšší, Věčný, Milosrdný, Všemohoucí, je Stvořitel, Král králů, Pán světa, Hospodin zástupců; v Novém zákoně přibývají pojmenování Otec, Nebeský otec, Otec věčnosti atd. Pro oslovení Boha je převážně voleno Adonaj, „Můj Pane“ (Jeník, 2003, s. 40–41) nebo Ha-Šem, „To jméno“. Součástí Desatera je zákaz zneužívání nebo znevažování Božího jména, zároveň je stanoven i trest za jeho přestoupení: „Nevezmeš jméno Hospodina, Boha svého, nadarmo, neboť nenechá bez pomsty Hospodin toho, kdož by bral jméno jeho nadarmo.“ (EX, 20: 7)

¹²² Stejný motiv nalezneme i ve staré norské legendě o svatém Olafovi, který zvítězil nad trollem tím, že se naučil jeho jméno, a v dalších skandinávských příbězích, podle nichž je možno porazit různé „bestie“ (např. Nixe) vyřknutím jejich jména (srov. Thorpe, 1851, s. 40).

románu *Hobit* neprozradit své jméno drakovi¹²³ a byla i důvodem, proč *Sauron* z Tolkienovy ságy *Pán prstenů* „nepoužívá (...) své pravé jméno ani nedovoluje, aby je někdo psal nebo vyslovil“ (Tolkien, *Pán prstenů II, Dvě věže*, 1999, s. 13).

4.1.2.2 Negativní vztah ke jménu

Jména plní i funkci sebeidentifikace. Pokud má postava ke svému jménu ryze negativní vztah, např. se za své jméno stydí, nebo je přímo nenávidí, pak většinou nechce, aby je někdo vyslovoval. Jméno se stává nepřitelem, proto se je postava snaží vytlačit a nahradit, jak to udělal *Lord Voldemort* v románu J. K. Rowlingové, který nenáviděl své „mudlovské“ jméno, nebo jako to udělal *Květoslav Švach* v Urbanově románu *Sedmikostelí*, který říká: „Cítil jsem se handicapován už samým svým jménem, ani představit bych se nemohl, a jméno je přitom to první, o co se musíte podělit s blízkým člověkem.“ (Urban, *Sedmikostelí*, 1999, s. 36) O svém jméně mluví *Květoslav* jako o jméně slabochů a smolařů, dává mu přívlastky ubohé a nehezké, vzpomíná na školní šikanu, kterou kvůli němu zažil, a tvrdí: „Historie mých pohrom se začala psát v den, kdy jsem dostal své jméno – či už když jsem se narodil.“ (tamtéž, s. 23) Chtěl jej změnit, ale nebylo to možné, tak alespoň trvá na tom, aby byl ostatními osloven jen iniciálou K.,¹²⁴ a sarkasticky poznamenává, že spolužákům stejně za víc než za to jedno písmeno nikdy nestál. Paradoxně je to pak právě jméno, které jej sblíží se stejně „postiženou“ dívkou *Rozetou*. Podobné pocity prožíval i hrdina *Martelova* románu *Pí* a jeho život, jenž si zvolil přezdívku *Pí* (π) místo svého jména *Piscine Molitor Patel*,¹²⁵ pro něž byl terčem posměchu ze strany svých spolužáků, kteří mu říkali *Pissing* (tedy močící) *Patel*. O dětské šikaně kvůli jménu a o následné deformaci charakteru hlavního hrdiny vypráví i *Bradburyho* povídka, která začíná slovy: „Často si připomínám jeho jméno, *Harry Hands*, velice nešťastné jméno pro čtrnáctiletého chlapce v devátém ročníku nižší střední školy v roce 1934, či v jakémkoli jiném roce, když na to tak pomyslím. Všichni jsme ho psali ‚*Hairy Hands*‘, *Chlupaté*

¹²³ „Takovým způsobem je ovšem třeba mluvit s draky, jestliže jim nechcete prozradit své pravé jméno (což je moudré), ale zároveň je nechcete rozzuřit přímým odmítnutím (což je také velmi moudré).“ (Tolkien, *Hobit*, 2000, s. 188–189)

¹²⁴ K. je patrně aluze na *Kafkův Proces*.

¹²⁵ *Martel* k tomu říká: „Ona je to vlastně přezdívka. Jeho celé jméno je *Piscine Molitor Patel*. *Patel* je velice obvyklé jméno v *Kudžarádu* na západě Indie a ‚*piscine*‘ je francouzsky plavecký bazén. *Piscine Molitor* je pak jméno bazénu. To jméno jsem si vybral z několika důvodů. Předně jsem žil jako dítě ve Francii a do bazénu *Piscine Molitor*, který je už léta zavřený, jsem se chodil koupat. V mých románech má všechno svůj význam. Takže i přezdívka *Pí*. *Pí* je v matematice takzvané iracionální číslo, které nikdy nekončí. A ve vědě se toto iracionální číslo používá ke zcela racionálnímu pochopení věci. A podle mě je náboženství vlastně to samé. Je to něco iracionálního, nerozumového, co nám pomáhá najít smysl věci. Dále je tady obraz samotného bazénu, pravidelného obdélníkového tvaru naplněného vodou, což je racionální, oproti jeho přezdívce, která je iracionální. A chlapec, jehož jméno označuje určitý kontrolovaný objem vody, skončí na širém moři... takže takové významy ona přezdívka má. Ale i bez nich román dobře funguje, je to jen něco navíc, co k tomu můžete přidat.“ (*Jirsa*, 2003, online)

ruce, a vyslovovali to s podobným důrazem. *Harry Hands* předstíral, že to neví, a byl pořád arogantnější a větší chytrák, ohrnoval nos nad námi hloupými venkovany, jak nás nazýval. Necháпали jsme tenkrát, že to jen kvůli našemu šikanování předstíral aroganci a stavěl na odív učnost, které měl spíš sotva polovinu. A tak to šlo dál s *Harrym* a jeho neuvěřitelným přízviskem *Chlupatý*.“ (Bradbury, Nejvyšší větev stromu, 2001, s. 153) Harry si pak v roce 1935 změnil jméno z *Hands* na *Hinds*.

Jak vidíme, postavy, které se z nějakého důvodu vzdají svého pravého jména, jež se pak pro ně stane tabu, si většinou zvolí jiné jméno či přezdívku, jimiž chtějí být oslovovány. Toto nové jméno přitom často obsahuje alespoň skrytou narážku na jméno staré – *Lord Voldemort* je přesmyčkou pravého jména *Tom Rowl Raddle*, z *Květoslava* zůstala iniciála *K.*, z *Piscina* první slabika... Od těchto případů musíme odlišit jiné změny jmen, motivované např. snahou skrýt svou pravou totožnost, signalizovat vnitřní přerod postavy apod. (viz část III kap. 2.1).

Postava však nemusí kvůli negativním emocím či konotacím tabuizovat pouze své jméno, ale může zakázat vyslovování jména někoho jiného ve své přítomnosti: „A stane se tak, ale pouze pod podmínkou, že nikdy nevyřkneš přede mnou jméno *Minea*, jež je zapomenuto a vymazáno, jako by nikdy nebylo. A nepožaduji od tebe ani přísah, ani slibů, neboť ty jsou jako bzučení mouchy, nýbrž ujišťuji tě, že vezmeš-li jen jednou ono jméno do svých úst, prodám tě k mlýnským kamenům nebo do měděných dolů a oznámím tě jako uprchlého otroka, takže ti uříznou nos a uši.“ (Waltari, Egyptčan Sinuhet, 1994, s. 324) Není to však již kvůli strachu z přivolání démona, který by mohl škodit, ale z vyvolání vzpomínek, jež bolí.

4.1.2.3 Tajné jméno

Na pomezí mezi tabuizací ze strany společenství a tabuizací individuální stojí problematika tajného jména. Jméno je zakázáno vyslovovat literárním společenstvím, ale postava sama se s tabuizací svého jména ztotožňuje, tabu tak zajišťuje individuální i kolektivní identitu.

Dávání jména je v reálných společnostech tradičně součástí iniciačních obřadů. Někdy dostávají zasvěcenci v rámci iniciace též tajné jméno, které nesmí nikomu prozradit. Někde mají proto domorodci více jmen – jedno je tajné a pravé, pod druhým se představují (Frazer, 2006, 165n.).¹²⁶ Podobný obřad vidíme např. v Herbertově *Duně*, kde dostal hlavní hrdina mezi domorodými

¹²⁶ Např. protagonistou románu L. Doughtyho *Fires in the Dark* je „dvojdómý Emil/Yenko. Emil je jeho běžné jméno, Yenke je pravé, „skryté“ jméno, které mu dala matka a které zůstává jeho tajemstvím – kultura je navrch patriarchální, vespod však matriarchální, a dvojice jmen do jisté míry toto odráží. Jméno udělované matkou zůstává plně na matriarchální rovině, zatímco v běžném životě vystupuje hrdina pod svým normálním jménem Emil.“ (Nagy, 2004, on-line)

fremeny tajné kmenové jméno *Usúl*, zatímco fremenům z ostatních kmenů měl být znám jako *Paul Muad'Dib*: „Mezi námi budeš znám jako *Usúl*, základna pilíře. To je tvoje tajné jméno, kmenové jméno. My ze sítě Tabru ho můžeme používat, ale nikdo jiný si to nesmí dovolit.“ (Herbert, Duna, 1988, s. 334) Po iniciačním jménu touží i čarodějnický učeň v Neffově povídce *Odpadlík* a nacházíme jej též v románu *à la Brownův Da Vinci kód* autorů D. Silbermanové a N. Ezeze Šifra podle kabaly. Hlavní zápletka tohoto románu se točí kolem hledání magické formule, jejíž pomocí by měl být uspišen příchod mesiáše, ale málem je jí zničen celý svět.¹²⁷ Důležitou úlohu tu hraje jméno hlavní postavy, dr. Elijaha Shemtova,¹²⁸ který byl záhadným Davidem Normanem¹²⁹ zaměstnán nejen kvůli svým znalostem starých hebrejských rukopisů, ale i proto, že hlásky jeho jména vytvářely ideální kabalistickou kombinaci.¹³⁰ Přitom se však nepočítalo s jeho tajným prostředním jménem *Metatron*, „jménem nejdůležitějšího anděla z celé kabaly“ (Silbermanová – Erez, Šifra podle kabaly, 2008, s. 245). Toto jméno bylo přísné tabu, bylo mu dáno při obřizce a „mělo se ale jen zašeptat, aby ho neznal nikdo jiný než ten, kdo ho vysloví. Nikdo jiný o něm za žádnou cenu nesměl vědět. Zнала ho jen tvoje babička, tvoje matka a ten, kdo jméno vyslovil – to jsem byl já. Ani tys ho nesměl vědět dřív, než ti bylo třináct. A ani ty jsi to jméno nesměl vyřadit. Pokud by se pokyny dodržely, měl jsi být požehnaný, žít dobrým životem a pomoci mnoha lidem“ (tamtéž, s. 213).

Opakem je iniciační obřad, při němž se zasvěcenec svého jména vzdává: „Když složíme přísahu a navlékneme si řetěz, v mém řádu odkládáme rodová jména stranou.“ (Martin, *Píseň ledu a ohně I., Hra o trůny*, 2011, s. 681)

¹²⁷ Tento motiv připomíná povídku *Devět miliard božích jmen* od A. C. Clarka. Tibetský klášter v ní požádá počítačovou firmu o speciální počítač, aby jim pomohl při projektu, na němž pracují již tři sta let – sestavit seznam, která má obsahovat všechna boží jména. „Máme totiž důvod věřit, (...) že všechna taková jména mohou být napsána pomocí ne více než devíti písmen – v abecedě, na kterou jsme přišli.“ (Clarke, *Devět miliard božích jmen*, 1982, s. 19) Předpokládali, že dokončení úkolu jim zabere 15 tisíc let, ale s počítačem to dokáží za sto dní. Je to základní složka jejich víry a tvrdí: „Celé to množství názvů nejvyšší bytosti – Bůh, Jehova, Alláh a tak dále – to jsou jenom člověkem nalepené viněty. (...), ale kdesi mezi všemi možnými kombinacemi písmen, jaké se mohou vyskytnout, je ta, kterou lze nazvat *skutečné* boží jméno. Systematickou permutací písmen se je snažíme všechna sestavit.“ (tamtéž, s. 20) Projekt je pojmenován Šangri-La. Mniši počítají s tím, že až sestaví všechna jména (jejich počet odhadují na devět miliard), „dosáhne se božího účelu. Lidské plémě završí své dílo, pro které bylo stvořeno, a nezůstane důvod, aby pokračovalo. (...) Jakmile bude seznam úplný, vloží se do toho ten bůh a jednoduše nám odtroubí.“ (tamtéž, s. 22–24) Když počítač práci dokončí, tak „všude nad jejich hlavami, v naprostém tichu, vyhasínaly hvězdy...“ (tamtéž, s. 26).

¹²⁸ Rodné jméno *Elijah* (Eliáš) se vykládá jako „můj pán je Bůh“ (Knappová, 2006, s. 150), příjmení *Shemtov* znamená „dobré jméno“ (Guggenheimer – Guggenheimer, 1992, s. 703). Jméno hlavního hrdiny můžeme tedy chápat jako mluvící jméno plnící charakterizační funkci.

¹²⁹ Příjmení *Norman* je pseudonym, který si postava dala, vznikl přesmyčkou z jejího pravého jména *Moreno* (Silbermanová – Erez, Šifra podle kabaly, 2008, s. 210).

¹³⁰ Celá jedna část židovské mystiky (kabaly) se věnuje gematrii – používá písmena jako číselky (každá hebrejská hláska má totiž i svou číselnou hodnotu), a dává tak nový význam slovům i větám. Součástí praktické kabaly je i kombinování písmen božího jména nebo jmen andělů □ takto prostřednictvím zařikávání kombinací písmen měl být údajně stvořen i golem (Idel, 2004, s. 129–136).

5. ASOCIAČNÍ FUNKCE

„A zatím Kain
přespává v mém jménu
Vrahoun biblická
A pořád po něm jdou.“
(Josef Kainar, *Kainovo blues*, sb. *Moje blues*, 1966)

Vyvolávají-li jména historické a kulturní asociace, propojení, aluze a reminiscence, plní tak funkci označovanou převážně jako **asociační** (Pastyřík, 2000, s. 6–11, Knappová, 1992a, s. 15), ale také jako **asociativní** (David, 2005, s. 29), **evokační** (Gutschmidt, 1991, s. 205) či **konotativní** (Knappová, 1992b, s. 213). Nejčastěji je u nás citována definice M. Knappové, která říká: „Asociační (evokační) funkce odkazuje na různá místa a postavy, a to reálné, tj. identické se jmény reálného objektu (např. jména historických míst, např. Waterloo), nebo známé z jiných literárních děl, bájí, frazémů, bible aj.“ (Knappová, 1992a, s. 15) V této práci vycházím z širšího pojetí K. Gutschmidta (1991, s. 205), jenž neomezuje funkci evokační na jména shodná s reálnými či literárními, ale zahrnuje sem i jména, která se pouze zvukově podobají známým jménům. Nutno ještě říci, že evokované sémantické či emoční prvky přitom nejsou součástí propriálního obsahu vlastního jména, jak na to upozorňuje R. Šrámek (1999, s. 23). Obecně platí, že čím více asociací jméno vyvolává, tím je také stylisticky zatíženější (Knappová, 1992a, s. 15). I ke jménům s potenciální asociací bychom však měli přistupovat s jistou obezřetností – ne každá románová hrdinka jménem Eva musí být nutně spojována s biblickou pramáti a ne v každém Adolfovi musíme hledat Hitlera, tato jména musíme vykládat v kontextu celého díla.

Podívejme se nyní na to, jak prozaické texty pracují se jmény s asociací funkcí. Nejprve se zaměříme na literární jména odkazující k **reálným postavám** či **místům**. P. Odaloš (2012, s. 9) označuje taková jména jako **sociálonymá** (společenská onyma), H. Birus hovoří o jménech **ztělesňujících**, H. Thies o **jménech-citátech** (Thies, 2006, s. 570). Někdy nebývají jména reálných postav a objektů považována za literární (Gutschmidt, 1985, s. 69), proto např. H. Birus (1988, s. 39) mluví o literárních jménech v užším a širším smyslu. Argumentuje se tím, že u těchto jmen není autorovi ponechána možnost jejich volby (Knappová, 1992a, s. 13). Domnívám se, že to však není tak docela pravda. Autor si volí, zda jména osobností ponechá, nebo je pozmění, a to buď částečně (např. Josef Šmatlán byl T. Novákovou překřtěn na *Jiřího Šmatlána* /Hausenblas, 1976, s. 2/), nebo úplně, většinou však se zachováním hláskového skladu nebo způsobu tvoření původního originálu (např. *Š. Š. Vech* ve Vančurově v próze F. C. Ball není nikdo jiný než literární kritik V. V. Štech). Jak jsem však napsala již dříve, přikláním se v tomto sporu k názoru K. Rymuta (1993, s. 17), I. Sobanské (2000, s. 57) a dalších, že všechna jména v literárním textu jsou literární a jsou komponenty fikčního vyprávění.

Odkazuje-li jméno k jiným **literárním postavám** či **místům**, bývá v těchto případech někdy vyčleňována zvlášť tzv. funkce **aluzijní** (Rymut, 1993, s. 17) či **intertextová** (Cieślíkova, 1993, s. 36). Já však i u jmen odkazujících k jiným literárním dílům hovořím o funkci asociační, jak vyplývá z výše citované definice.

Při analýze vycházím ze vztahu mezi jménem a denotátem. V zásadě mohou nastat čtyři základní situace,¹³¹ které si představíme. Zajímavé je, že se v literatuře nejčastěji setkáváme s tím, že má fiktivní postava fiktivní (ale v onymickém systému reálně existující) jméno, zatímco literárním místům je většinou ponechán jejich autentický název. Srov. třídění v části II kap. 1.1.

5.1 Skutečná osoba či místo vystupující v díle má své autentické jméno

Základem asociační funkce je podle mě pochopení aluze, proto ponechávám záměrně stranou případy, kdy se spisovatel inspiroval skutečným příběhem (včetně jmen), ale popisované události ani aktéři nebyli a nejsou známi širší čtenářské veřejnosti. Ze studií sice víme, že např. Čapkův román *Hordubal* vychází z tragického konce sedláka Hordubeje (Hausenblas, 1976, s. 2), ale toto jméno neplní vpravdě asociační funkci, neboť si ho čtenář nedokáže spojit s reálným předobrazem. Pro čtenářovu interpretaci a hodnocení podobných jmen ani není podstatné, zda může předobraz identifikovat – domnívám se, že pro naše čtení Haškova¹³² Švejka není důležité, zda byl jeho prototypem protirakouský politik Josef Švejk nebo jiný jmenovec, mladý řemeslník, s nímž se J. Hašek stýkal v Praze i později v ruském zajetí, či někdo jiný (Mathauser, 2005, s. 25). Zajímavá je v tomto ohledu nabídka několika Američanů zaplatit spisovatelům za to, aby jejich jména byla použita v literárním díle (!), jak na to upozorňuje B. Porcelli (2006, s. 144–145).

Jiná je samozřejmě situace, kdy jsou popisovány události, místa či osoby známé. Vychází-li literární dílo ze skutečných událostí a vystupují-li v něm jako postavy reálně žijící známé osobnosti, pak jsou jejich jména často zachována – týká se to většinou životopisných románů nebo děl s historickou tematikou (např. *Kosmas* ve Vančurových *Obrazech z dějin národa českého*, *Napoleon* v Aubryho románu *Napoleon a Josefina* atd.). Jejich jména aktivují čtenářovu všeobecnou kulturní encyklopedii. Asociace takto vyvolané se samozřejmě mohou u různých čtenářů lišit a mohou obsahovat hodnocení spjaté s denotátem, proto Ľ. M. Szewczykova (Szewczyk, 1993, s. 16) vyčleňuje ještě zvláštní **funkci hodnoticí** (funkcja wartościująca, aksjologiczna).

¹³¹ K. Gutschmidt rozlišuje tři situace: a) jméno a nositel jména jsou autentická, b) jméno i postava jsou fiktivní, c) jméno je autentické ve smyslu, že náleží k okruhu jmen z reálného světa, ale postava, která je nositelem jména, je fiktivní (Windt, 2005, s. 43; srov. též Kosyl, 1993, s. 68n.)

¹³² „Výzkumem geneze vlastních jmen v dílech J. Haška se soustavně zabýval např. A. Knesl, který snesl množství dokladů o reálně žijících vzorech různých haškovských hrdinů.“ (Holý, 1995, s. 57) Srov. též studii o osudech reálných prototypů S. V. Nikolského *Dějiny obrazu Švejka*, na niž upozornil Z. Mathauser.

Asociace jsou často dobově podmíněny, jak si můžeme ilustrovat např. i na románu K. Klostermanna *V ráji šumavském* – autor zásadně užívá pouze autentická toponyma, ale vzhledem ke změnám, ke kterým za poslední století na Šumavě došlo, jsou pro dnešního čtenáře některá místa neidentifikovatelná (některé osady zcela zanikly, jiné žijí dnes v povědomí lidí pod jiným názvem apod.), jen málokdo rozpozná v tolikrát zmiňovaném *Rehberku* obec Srní nebo identifikuje *Innergefild* jako Horskou Kvildu. Asociační funkce je v takových případech značně oslabena a zastřena, „vyžaduje, aby čtenář provedl akt dekódování nebo rozluštění“ (Doležel, 2003, pozn. 103, s. 253).

Interpretačně zajímavá je situace, kdy se v textu objeví jméno autora díla. Někdy se tak stane „v sebereflexivních románech, tam kde funguje zrcadlový efekt – autor sleduje sebe sama píšícího román (např. v *Thétě* od D. Hodrové) nebo sebe sama, tj. modelového autora, stylizuje jako postavu díla (v *Lotusu non plus ultra* z knihy *Dořini milenci* a jiné kratochvíle J. Johna). Jméno autora se tu stává součástí fiktivního světa, přiřazuje se ke jménům postav“ (Hodrová, 2001, s. 615). Obdobně herci v Divadle Járy Cimrmana si v seminářích ponechávají svá občanská jména, doplňují je však o fiktivní akademické tituly (*prof. Ladislav Smoljak, dr. Zdeněk Svěrák, doc. Jaroslav Vozáb, odborný asistent Petr Brukner, ing. Jan Hraběta* atd.). Reálná jména účinkujících vyvolávají dojem, že zde vystupují sami za sebe, tituly mají především dokreslit iluzi serióznosti a atmosféru vědeckých přednášek odborníků, jsou však už jakýmsi prvním mrknutím na diváka, varováním, aby se měl na pozoru.

Tím se dostáváme k tomu, že užívání reálných jmen známých osobností může být i součástí mystifikační hry, jako je tomu právě v případě fenoménu Járy Cimrmana. Podívejme se nyní na to, jakým způsobem pracují mystifikátoři v cimrmanologických seminářích se jmény reálných osobností. Hovoří-li se o Cimrmanově životě, bývají zmiňovány jeho kontakty nejrůznějšího druhu, např. přátelství s P. I. Čajkovským (Cimrman v říši hudby) či A. Einsteinem (Lijavec), korespondence s T. A. Edisonem (Švestka) a nakladatelem J. Vilímkem (Vražda v salónním coupé), roztržka s přítelem A. Jiráskem (Blaník), soudní pře s L. Stroupežnickým (Záskok) aj. J. Cimrman též spolupracuje na řadě významných vynálezů a děl, např. s hrabětem Zeppelinem zkonstruoval první vzducholod' s tuhou konstrukcí (Akt), M. Planckovi pomohl s jeho kvantovou teorií (Blaník), J. V. Sládkovi vymyslel poslední sloku známé básně *Křišťálová studánka* (Afrika) atd. Mnoha uznání se však Cimrman nedočkal, naopak některé jeho výtvořky mu byly doslova ukradeny, např. jeho operu *Proso* si rozebrali F. Lehár, J. Strauss, O. Nedbal, A. Piskáček (starší bratr známého R. Piskáčka) a maďarský statkář a hudební mecenáš, otec skladatele I. Kálmána (Hospoda na mýtince). Vidíme, že Cimrmanovo jméno se tu neustále objevuje vedle autentických jmen reálných osobností, což přispívá k vyvolání iluze reálnosti a pravdivosti, či alespoň pravděpodobnosti,

můžeme tu hovořit o **veristické** (autentizační) funkci těchto jmen.¹³³ Výše zmíněné kontakty zní věrohodně, všechny osobnosti, s nimiž se měl J. Cimrman stýkat, skutečně v daném období žily,¹³⁴ a nebylo by to proto teoreticky nemožné. Ani zde si však mystifikátoři neodpustí sem tam utrousit poznámku, která zároveň celou iluzi reálnosti zboří, např. se dozvíme, že J. Cimrman vede obsáhlou korespondenci s G. B. Shawem, na niž bohužel zarputilý Ir neodpovídá (Akt), že jeho pomoc Čechovovi spočívala v tom, že mu pochválil novou knihu povídek a pohnojil mu višňový sad (Akt) nebo že manželům Curieovým nanosil do sklepa na vlastních zádech pětáctyřicet puten smolince (Akt). Cimrmanovští mystifikátoři tak neustále balancují na tenké hraně mezi vyvoláním zdání skutečnosti a jejím popřením. Nedílnou součástí jejich hry s divákem/čtenářem/posluchačem je i užívání autentických vlastních jmen z naší kulturní encyklopedie, která mají celou iluzi podpořit.

5.2 Skutečné osobě či místu je v díle dáno jiné, fiktivní jméno

Jména reálných, žijících osob ztvárněných v díle jsou často autorem pozměněna či úplně změněna. Nejsou to však změny nahodilé a náhodné, naopak, změněné jméno v sobě většinou obsahuje velice vynalézavý klíč umožňující identifikaci výchozího a pravého jména literární předlohy. Hovoří se proto někdy o tzv. **klíčových jménech** (Holý, 1995, s. 57). Toto šifrování je součástí autorské hry se čtenářem, jenž musí mít určité znalosti, aby získal přístup k informaci obsažené ve jméně, aby rozpoznal skrytou narážku a aluzi. Typický je tento postup především pro tzv. klíčový román, v němž vystupují veřejně známé osobnosti autorovy doby (zejména umělci a politici), a to pod průhledně změněnými jmény (např. *Jean-Sol Partre* místo Jean-Paul Sartre v románu B. Viana *Pěna dní*), eventuálně (zejména v 17. a 18. stol.) v historizujícím či mytologickém převleku (Mocná – Peterka, 2004, s. 301).

Změna reálného jména užitého v literárním díle se často týká především jeho formy, konkrétně jednotlivých hlásek (např. v Hochmanově *Kronice* místodržení v Čechách není krejčík *Bělák* nikdo jiný než Vasil Biřak; název hry D. Drábka *Johanka z parku* je zřejmou aluzí na postavu *Johanky z Arku*), předpon (např. Antonín Zápotocký je v již zmiňované Hochmanově *Kronice* označován jako místodržící *Předpotocký*¹³⁵) nebo přípon (např. stranický pracovník Jaroslav Moravec vystupuje v *Kronice* jako obchodník *Moravčík*). Změna formální může být doprovázena i změnou grafické podoby jména (např. Gottwald je v *Kronice* označován jako místodržící *Gottes z Valdu* a Vaculík dostal italsky znějící jméno *Vacculini*). Jak je vidět, většinou je zachován hláskový sklad

¹³³ Tuto funkci vyčleňuje Cz. Kosyl (1993, s. 75).

¹³⁴ Vlastní jména reálných osobností tak plní mimo jiné i tzv. klasifikační funkci, pomáhají určit historickou dobu, do níž je fiktivní příběh zasazen. V případě J. Cimrmána evokují zvl. přelom století a období do 1. sv. války.

¹³⁵ U tohoto jména samozřejmě může jít i o hru s adjektivem „předpotopní“.

nebo způsob tvoření původního originálu. Jiné jsou změny zasahující do sémantické stránky jmen – většinou jsou volena jména ze stejného sémantického pole (např. v Erbenově detektivce Pastvina zmizelých vystupuje spisovatel *Vojtěch Pátek*,¹³⁶ v němž můžeme rozpoznat spisovatele Václava Čtvrťka – jméno jednoho světce a patrona české země je tu nahrazeno jiným se stejnou iniciálou, obě příjmení vycházejí z označení dnů v týdnu; Gustáv Husák v Hochmanově Kronice dostal jméno *Houser* apod.). Nacházíme však samozřejmě i případy, kdy je literární jméno zcela změněno bez toho, aby obsahovalo odkaz na jméno reálné – jmenujme např. Škvoreckého literární město *Kostelec*, jež můžeme podle určitých narážek v textu identifikovat jako autorovo rodiště Náchod. V podobných případech je funkce asociační záměrně narušena a nemusí být rozpoznána.

Souhlasím s P. Bílkem, který upozorňuje na to, že např. „fakt, že autor zamýšlel, aby to či ono jméno bylo vnímáno jako reálně referenční, pootevřít totiž další otázky: zamýšlel to pro všechny čtenáře, anebo jen pro ty, kdo jsou ‚in‘, tj. znají dostatečně kontext, k němuž by mohla tato jména odkazovat? Autorská intence je pouze výchozí podmínkou. I ona je ostatně vystavena naší interpretaci“ (Bílek, 2003, s. 213).

5.3 Fiktivní postava či místo jsou v díle pojmenovány autentickým jménem skutečné osoby či místa

Někteří autoři nechtějí ponechat porozumění aluzi náhodě – např. součástí zmiňované Hochmanovy Kroniky místodržení v Čechách je celý Jmenný rejstřík s vysvětlivkami, kdo se skrývá za kterým fiktivním jménem literární postavy. Naproti tomu jsou autoři, kteří využívají záměrné napětí mezi reálnou známou osobností a postavou, která má stejné jméno, ale jinak nemá s onou osobností nic společného (např. opilec *Masarik*, dirigent *Karel Klostermann*, uprchlík ze sibiřského lágru *Platón* u J. Křesadla /Hodrová, 2001, s. 613/ apod.). Můžeme tu hovořit o narušování asociační funkce jmen. Tato jména vytvářejí falešné asociace, vyvolávají rozpor a napětí mezi očekáváním čtenáře a literární skutečností, jsou autorskou hrou se čtenářem, na jehož encyklopedické znalosti se útočí, když se mu tvrdí např.: „Směřoval z maličkého kosmodromu na *Velikonočním ostrově* (jméno bylo zvoleno pouhou a zcela bezvýznamnou shodou okolností – ve staré galaktičtině výraz ‚velikonoční‘ znamená malý, plochý a světle hnědý) na ostrov Srdce ze zlata, jenž se další bezvýznamnou shodou okolností jmenoval Francie. (...) Ostrov *Francie* byl asi třicet kilometrů dlouhý a v nejširším místě asi osm kilometrů široký. Pokrýval ho písek.“ (Adams, Stopařův průvodce Galaxií, 2002, s. 30–32) Stejně tak působí, když se autor snaží předjímat čtenářovy asociace a uvádět je v poznámkách v

¹³⁶ Pro snadnější identifikaci je ještě charakterizován jako ten, kdo „psal své známé pohádky o vodníku Hampjezníkovi, hejkalovi Barnabáši, banditovi Františkovi a smutných nešikovných vílách“ (Erben, 3x kapitán Exner podruhé, 2002, s. 399).

textu na pravou míru – tak např. Vančura píše o zámku *Kratochvíle*: „Tu je na místě zmíniti se, že nejde o renesanční Kratochvíli poblíže Nechánic.“ (Vančura, Konec starých časů, 1987, s. 18)

Odlišná je situace, kdy má sice literární postava reálné jméno známé osobnosti, s níž nemá kromě jména nic společného, ale sama si je toho vědoma a shodu komentuje. Tato shoda může být zdánlivě náhodná (alespoň by nás o tom autor rád přesvědčil), nebo záměrná, pokud jde o honorifikační či přímo práci jméno: „Víš, proč se jmenuješ *Simonino*? Chtěl jsem, aby tě tvoji rodiče pokřtili právě takto na památku svatého Simonina, dítěte mučedníka, jež v dávném patnáctém století v Tridentu Židé unesli, zabili a rozsekali na kusy, aby po svém zvyku použili jeho krev při svých rituálech.“ (Eco, Pražský hřbitov, 2011, s. 64) Není neobvyklé, že pak taková postava hledá i souvislosti mezi svým osudem či charakterem a životem slavného jmenovce jako např. vzbouřenec v Clarkově románu: „Není to zvláštní, uvažoval Owen Fletcher, že se jmenuji stejně jako jeden z nejslavnějších vzbouřenců všech dob? Nemohl bych být jeho potomek?“ (Clarke, Zpěv vzdálené Země, 1993, s. 132) Právě údajný příbuzenský vztah může být zdůvodněním pro shodu jmen: „Pocházím z velmi obyčejné rodiny, až na to, že máme příjmení *Machiavelli*. Nejsme ani první, ani poslední s tímto příjmením, ale kvůli předkovi Niccolovi máme těžký život. Skvělý to člověk. Nicméně když řeknete, jmenuji se Machiavelliová, vždy někdo udělá vtip typu: Já jsem Michelangelo anebo: A co jsi provedla s Borgiem.“ (Cuneo, Duše z bronzu, 2011, on-line)

5.4 Fiktivní postava či místo dostanou fiktivní jméno

Z hlediska zkoumané asociační funkce jsou pro nás asi nejzajímavější fiktivní jména fiktivních postav, která odkazují k jiným literárním postavám či dílům. Tyto literární odkazy mohou být přímé, nebo nepřímé (viz část I kap. 3.2.3 b). Ve zkarikované podobě je nacházíme např. ve hře J. Voskovce a J. Wericha *Gorila ex machina*, kde vystupuje unesené miminko *Tom Sawyer*, „zločinci“ *Jack Rozparovač* a *Fantom Opery* atd.

Nacházení vztahů mezi stejnojmennými postavami či místy z různých děl může být autorskou hrou se čtenářem a zkouškou jeho interpretačních dovedností, ale může být i součástí děje samotného, většinou v případě, že tyto vazby hledá vypravěč či postava sama před čtenářovými očima, jako je tomu např. v románu M. Waltariho *Egyptan Sinuhet*, kde hlavní hrdina říká: „Má matka Kipa mne pojmenovala *Sinuhet* – podle jedné pohádky – neboť pohádky milovala, a myslila, že i já jsem k ní přišel proto, abych unikl nebezpečstvím jako kdysi prý Sinuhet, jenž zaslechnuv nedopatřením ve stanu faraónově hrozné tajemství, uprchl a prožil pak mnohá léta v cizích zemích a měl mnohá dobrodružství. Avšak to bylo jen prostoduché povídání, výplod její dětinské mysli, a ona doufala pevně, že budu umět uniknout všem nebezpečstvím, abych se vyhnul nezdarům. Tedy proto mne

nazvala Sinuhet. Vždyť kněží Amonovi říkají, že jméno je předpovědí. Proto snad mne mé jméno zavedlo do nebezpečství a dobrodružství, ba i do cizích zemí. Proto snad mi mé jméno dalo poznat strašná tajemství, tajemství králů a jejich manželek, tajemství, která mohou přinést smrt. Nakonec snad učinilo ze mne mé jméno proklatce a vyhnance. Avšak jak dětinská byla myšlenka nebohé Kipy, když mi dávala to jméno, tak dětinská byla i její představa, že jméno má jistý vliv na osud člověka. Můj osud byl by býval stejný, i kdybych se byl jmenoval Chepru, Chafre či Mose, o tom jsem přesvědčen. (...) Proto každý necht' si myslí, co chce, o předpovědi jmen.“ (Waltari, Egypťan Sinuhet, 1994, s. 11–12) Hledání podobností mezi vzhledem, charakterem či celým osudem postavy a jejího literárního jmenovce bývá nezřídka tematizováno: „*Hercules* není typ jména, které můžete nosit snadno. Zejména, když jste vysoký sto pětáctičet centimetrů a vypadáte, že byste musel projít kulturistickým tréninkem, abyste vážil aspoň pětáctičet kilo, necítíte se s ním ve své kůži.“ (Clarke, Kterak se Hercules Keating v orchidej proměnil, 1982, s. 69) Vlastnosti původního nositele se pak promítají i do hodnocení jeho jména, které proto může být postavami chápáno např. jako jméno, co „přináší smůlu“ (Martin, Píseň ledu a ohně I., Hra o trůny, 2011, s. 99), jako „špatné znamení“ (Waltari, Egypťan Sinuhet, 1994, s. 740) apod.

Jména mohou odkazovat nejen vně, ale i dovnitř vlastního fikčního světa, k dalším postavám pojmenovaným v díle stejně či podobně (ať již k postavám „přítomným“ a jednajícím, nebo pouze zmiňovaným v rozhovorech ostatních postav). Postavy samy přitom na aluze tohoto typu často upozorňují, neboť se jedná převážně o asociace individuální, které by na rozdíl od asociací konvenčních (srov. Windt, 2005, s. 43) čtenář nemohl rozluštit. Postavy též tyto své individuální asociace komentují, neboť jsou součástí jejich vnímání a hodnocení jmen, proto se s nimi setkáváme zvláště, jsou-li postavy pojmenovávány – jejich jméno je pak dáváno do souvislosti s jinými postavami daného díla, např.: „Cohn dal té staré samici jméno *Hattie*, po jedné své tetičce; a pro samce vybral jména *Bromberg* – to byl ten vyčouhlý – a *Esterhazy* – pro toho malého. Kdysi se tak jmenovali dva jeho kolegové a jeho těšilo, když ta jména mohl opět jednou vyslovovat.“ (Malamud, Boží milost, 1993, s. 129) Na souvislost může upozornit samozřejmě též vypravěč, např.: „Dali mu jméno *Hihlík*, i když v lichožroutím kalendáři je plno vznešených a hrdinských jmen. Třeba *Ramses* nebo *Tulamor*. (Tak se jmenovali jeho dva příšerní bratřenci.)“ (Šrut, Lichožrouti, 2008, s. 9)

Pochopení aluze se může stát klíčem k pochopení toho, jak by mělo/mohlo být celé dílo čteno, např. hlavní postavy Olbrachtova románu *Žalář nejtemnější komisař Mach* a jeho žena *Jarmila* svými jmény odkazují k básníku Máchovi a k jeho nejznámější básni *Máj* (Holý, 1984, s. 461).

6. SYMBOLICKÁ FUNKCE

„Takový byl Cimourdain. Dnes nikdo nezná jeho jméno. V dějinách se vyskytují takoví strašní neznámí.“
(Hugo, *Devadesát tři*, 2007, loc. 1351–52)

Od funkce asociační je jen krůček k funkci **symbolické**, která je někdy chápána jako jakýsi podtyp funkce asociační, neboť je založena na konvenčních asociacích vázících se k denotátu. Hranice symbolické funkce jsou však velice neostré a její hodnocení je často poněkud subjektivní.

Pod pojmem symbol rozumím osoby či místa, jež se stávají představiteli nějakého obecnějšího, abstraktního pojmu (srov. definici symbolu v PSJČ, V. díl, 1948–1951, s. 988). Symbolem mohou být jak reálné osobnosti (*Jan Hus*) a místa (*Waterloo*), tak literární postavy (*Romeo*) a místa (*ráj*). Postava či místo přitom může působit jako symbol v rámci daného díla (např. jméno pátera *Hada* z Šotolova Tovarystva Ježíšova, které evokuje představu biblického hada-svůdce), ale může toto dílo též přesáhnout a stát se skrze ně i symbolem náležícím do oblasti kulturně-historické tradice sdílené určitou společností. S. Machonin (1991, s. 4) např. uvádí, že hrdina románu K. Pecky Motáky nezvěstnému jménem *Svoboda* „symbolizoval pro sta a tisíce tajných čtenářů jejich vlastní touhu po svobodě“.

Tato jména se stala symboly díky společenskému užívání, a fungují tak zpravidla již nezávisle na původním díle. Například jména jako *Švejk* nebo *don Quijot* nejsou jen označeními konkrétních literárních postav, ale stala se i názvy určitých lidských typů, stejně jako se fiktivní městečko Kocourkov stalo synonymem lidské hlouposti. Tato „proslulá literární jména se častým aluzivním opakováním lexikalizovala (jidáš, donkichot, švejkování), jejich význam se namnoze posunul, a tak narážka na ně může být jak reminiscencí na literárního hrdinu (Vančurův Občan don Quijote), tak připomenutím obecné vlastnosti ve jménu zakódované (Halasův Don Quijote bojující)“ (Holý, 1995, s. 59). Srov. část I kap. 3.2.

7. HONORIFIKAČNÍ FUNKCE

„Tyrion bylo královské jméno ještě před příchodem draků. Skřet je poskrvil, ale to dítě mu možná opět vrátí čest.“
(Martin, *Píseň ledu a ohně IV.*, *Hostina pro vrány*, 2012, s. 422)

S konotací úzce souvisí i ideologická funkce onym, která se projevuje např. u tzv. **honorifikačních** jmen (byť ta nemusí být nutně vždy spojena s ideologií). Na tuto problematiku jsme již několikrát narazili (srov. část II kap. 1.2, část III kap. 2.1.1.4 a kap. 5.3). Reálná honorifikační jména jsou motivována snahou vzdát poctu původnímu nositeli jména tím, že po něm bude pojmenován někdo

jiný („Prosí za prominutí a říkala, abych se zeptala... moje matka obdivovala nejvíc ze všech mužů právě zesnulého lorda Tywina. Kdyby se mé sestře narodil chlapeček, přála by si pojmenovat jej *Tywin*, kdyby... kdyby ti to nevadilo.“ /Martin, *Píseň ledu a ohně IV.*, Hostina pro vrány, 2012, s. 276/), popř. přáním zajistit dítěti vlastnosti předchozího nositele (ať už je to např. příbuzný,¹³⁷ nebo slavná osobnost¹³⁸ apod.), tj. plní vedle honorifikace i funkci predestinační, práci. V literatuře je honorifikační motivace většinou tematizována a komentována: „Vy tři jste teď chráněnci lorda Frederika Ashtona. Protože je pánem tohoto domu, vybral vám jména.“ Slečna vytáhla lístek a četla. „Ty,“ oslovila nejstaršího hochu, „se budeš jmenovat *Alexandr*. Dovedeš to říct? *Alexandr*,“ vyslovila znovu a zřetelně. „Alaúúúúúúú,“ opakoval. „Správně!“ Podívala se na lístek. „Tady se píše, že jsi dostal jméno po Alexandru Velikém, legendárním vojevůdci, který nemilosrdně dobyl Perskou říši a taky prý pil dost vína. Hm. To je ale podivná volba.“ „Alaúúúúúúú!“ řekl chlapec procítěně. „Ty,“ obrátila se k menšímu hošíkovi, „se budeš jmenovat *Beowulf*. *Beowulf* byl dávný, neohrožený bojovník, který zabíjel příšery a draky, až nakonec sám zahynul násilnou smrtí. Podle mého to je to nejodpudivější jméno, ale tak to tu lord Ashton napsal. Umíš vyslovit *Beowulf*?“ „Beováúúúúúúú,“ zavyl chlapec hrdě. „Skvělé!“ pochválila ho Penelopa. „A teď naše nejmenší štěňátko. Nebesa! Lord Ashton tě zřejmě pojmenoval po – no, já to tedy přečtu. *Kasiopea*, domýšlivá a nadutá královna starého Řecká, která chtěla obětovat vlastní dceru bohům moře. To je hrozné! Ale musíme to tak udělat.“ (...) Penelopa povzdechla. Podle jejího názoru vybral lord Ashton jména dost špatně.“¹³⁹ (Woodová, *Nepolepšitelné děti ze sídla Ashton: Tajemné vytí*, 2012, loc. 560–76)

Setkáváme se i s touhou postav, aby se jejich vlastní jména stala zdrojem honorifikačních pojmenování, aby byla např. přenesena na chrématonyma apod., jak to vyjádřil nadporučík Rubaška v Pratchettově románu: „„A možná se mi podaří dosáhnout i toho nejvyššího ocenění, jakého může statečný důstojník docílit.“ „A co je to, pane?“ zeptala se Poly, protože věděla, co se od ní čeká. „Že po něm pojmenují buď nějakou vojenskou potravinu nebo součástku výstroje,“ zasnul se nadporučík

¹³⁷ Srov. např.: „„Řekněte mé ženě,“ odpověděl zvučným hlasem, „ať dá děvčátku jméno *Úrsula*.“ Na okamžik se odmlčel a pak to zopakoval: „*Úrsula*, jako se jmenuje babička. A ještě jí řekněte, jestli se jí narodí chlapec, ať ho pojmenují *José Arcadio*, ne po strýci, ale po dědečkovi.““ (Márquez, *Sto roků samoty*, 1998, s. 119)

¹³⁸ Srov. např.: „Budoucí rodiče samozřejmě předem vášnivě diskutovali o jménu, které dají synovi, dědici titulu hrabat z Toulouse. Joffrey chtěl *Cantora* podle slavného languedockého trubadúra Cantora de Marmont, ale protože se syn narodil v plném létě, právě když se v Toulouse konaly květinové hry, pojmenovali ho *Florimond*.“ (Golonovi, *Angelika, markýza andělů 1*, 1991, s. 257)

¹³⁹ „„Jak jsi přišel na *Alexandra*, *Beowulfa* a *Kasiopeu*?“ Lord Ashton se zachechtal. „Jednoduše! Začal jsem u *A* a pokračoval dál podle abecedy!“ „Ty jsi legrační,“ řekla, možná zamilovaně, možná ne, těžko říct. „Pouze jsem jednal prozíravě,“ odpověděl lord Frederik rozjařeně, „pro případ, že bychom v lese našli ještě dalších třídvacet dětí. Protože abeceda má dvacet šest písmen.““ (Woodová, *Nepolepšitelné děti ze sídla Ashton: Tajemné vytí*, 2012, loc. 828)

a tvář se mu rozzářila. (...) ,Takže jednoho dne budeme jíst rubašku, pane?‘ nadhodila Poly. (...) ,Možná, možná, pokud bych se odvážil doufat,‘ odpovídal Rubaška.“ (Pratchett, Podivný regiment, 2004, s. 374–375) V jiném Pratchettově románu se dostanou kuchaři do úzkých, když mají podle tradice vymyslet dezert a pojmenovat ho po slavné operní pěvkyni, nevědí si s tím ovšem rady, protože „Ona se jmenuje *D'Oprdel*.“ (Pratchett: Poslední kontinent, 1999, s. 325)

8. KLASIFIKUJÍCÍ FUNKCE

MOTYČKA: Promiň, slečno, ale to je Němec, ten Helmut? (...)

JENNY: Ne, Helmut je Čech, ale má německé jméno.

MOTYČKA: Tak to u mě není žádný Čech. Jako tady Wasserfall. Čech má mít český jméno.

(Cimrman – Svěrák – Smoljak, Švestka, 1999, s. 54)

Hodnocení klasifikující funkce naráží na terminologickou i koncepční nejednotnost u různých autorů. Spolu s Knappovou se (v návaznosti na K. Gutschmidta) domnívám, že „autorem zvolená jména mohou zařazovat postavy z nejrůznějších hledisek, např. doby a místa děje, národnosti, sociálního postavení, náboženského vyznání apod.“ (Knappová, 1992a, s. 14).

V podstatě obdobnou definici pak nacházíme i u jiných onomastiků, ovšem pod různými termíny, např. S. Pastyřík ji nazývá funkcí **kolokační** a definuje ji stejně – jako funkci, „podle níž lze pojmenované objekty a osoby zařazovat časově, lokálně, etnicky, sociálně a konfesně“ (Pastyřík, 2000, s. 7). F. Debus přiřazuje jména sociálně, nábožensky, ideologicky a časově-lokálně klasifikující pod funkci **charakterizační**, kterou pojímá velice široce (Debus, 2005, s. 205). R. Šrámek hovoří o **lokalizaci**, „tj. zařazení propriálně pojmenovaného objektu do určitých věcných, prostorových, sociálních, kulturních, historických nebo ekonomických vztahů“, a považuje ji za základní funkci vlastního jména vedle identifikace a diferenciaci (Šrámek, 1999, s. 11). A. Wilkoň rozlišuje funkci **lokalizační** v čase a prostoru a funkci **sociologickou** (Szewczyk, 1993, s. 16). Podle mého názoru se však jedná o funkci jednu.

Podívejme se nyní, podle jakých kritérií může jméno postavu klasifikovat. Mnohé soudy o jménech jsou přitom dány nejen jevy jazykovými, ale i mimojazykovými, představami a stereotypy, které se ke jménům (a potažmo k jejich nositelům) váží.

8.1 Gender

Rodné jméno by mělo poskytovat minimálně informace o pohlaví (genderu) postavy (srov. Karlík – Nekula – Rusínová, 1995, s. 78). Ani v tomto případě však nemusí být situace vždy jednoduchá, na rozdíl od reálného světa, kde by to nebylo možné, můžeme v literatuře nalézt nesoulad mezi

pohlavím a jménem (např. kumpán *Barborka* v Langerově Periferii). Někdy může dokonce zůstat pohlaví postavy znejistěno, protože ze samotného jména nevyplývá, např. u M. Maeterlincka. L. Jungmannová uvádí jako příklad titul Apollinairovy poeticko-modernistické hříčky *Prsy Tizériovy*, který naznačuje oboupohlavnost hlavního hrdiny (mužské jméno ve spojení s prsy), ba dokonce předznamenává přeměnu mužské postavy v ženskou – z *Tizéria* se stane *Tereza* (Jungmannová, 2001, s. 624).

Komický efekt vyvolává v „Cimrmanově“ hře České nebe J. Svěráka a L. Smoljaka záměna příjmení autorů podvržených rukopisů (*Hanka* a *Linda*) s rodnými jmény, z nichž je pak mylně vyvozováno, že jde o ženy¹⁴⁰:

„VÁCLAV: A teď tu máme ty podvržené rukopisy. Královédvorský a Zelenohorský. Hanka a Linda. Co my s těmi děvčaty uděláme? (...)“

HUS: Vy je pořád nazýváte jen křestními jmény. Jak se ta Linda a Hanka jmenovaly dál?

HAVLÍČEK (vejde a směje se): Hanka se jmenovala Václav a Linda se jmenovala Josef.“ (Cimrman – Svěrák – Smoljak, České nebe, 2009, s. 43)

Nedorozumění může přinést i jméno obourodé. Vzpomeňme např. na detektivní román A. Christie *Schůzka se smrtí* – všichni na základě rodného jména předpokládají, že ztraceným dítětem zavražděné tyranky je holčička, ovšem jak Hercule Poirot na závěr prozradí, toto jméno může patřit i chlapci, i když to není příliš časté.

Zajímavá jsou rodná jména, jež dostávají (nebo si samy dávají) postavy, které se své pohlaví snaží před svým okolím z nejrůznějších důvodů skrývat. Asi nejznámější je v české literatuře *Karla*¹⁴¹ neboli *Karel* u B. Němcové a *Vlasta* v „Cimrmanově“ hře *Záskok* od autorské dvojice J. Svěrák a L. Smoljak: „BÁRTA: Vlasto, co to říkáš? Ty nejsi Machová? Ty jsi Mach? Ty nejsi Vlasta? Ty jsi Vlasta?“ (Cimrman – Svěrák – Smoljak, *Záskok*, 1999, s. 105)

Součástí chápání vlastního pohlaví je i přístup k případnému (ne)přechylování ženských příjmení. Trefnou ukázkou opět nacházíme v „Cimrmanově“ hře:

¹⁴⁰ Samozřejmě zde může jít i o narážku na Urbanův román *Poslední tečka za rukopisy*, v němž je „odhaleno“, že šlo skutečně o ženy: „Hanka a Linda neexistovali. Hanka a Linda existovaly. Jmenovaly se Hannelore Vierteilová a Linda Janowitzová.“ (Urban, *Poslední tečka za rukopisy*, 1998, s. 5)

¹⁴¹ „„Jak ti říkají?“ ptala se malého děvčete selka.
 ‚Karla,‘ odpovědělo děvče, pozdvihši k ní sivé, černé obrvené oči.
 ‚Prosím tebe, Markyto, jaké jsi jí to jméno dala? Co jsem na své nohy vstala, jsem takové neslyšela,‘ ptala se s podivením rychtářka.
 ‚Jáť za to nemohu. To víš, že je u nás obyčej, aby neslo dítě jméno kmotry. Dala jsem na vůli kmotře, když se mne ptali. Kdopak by se toho nadál, že by se mohla jmenovat Karolina.‘
 ‚Hale jestli pak je teky v kalendáři to jméno?‘ ptala se rychtářka.
 ‚Musí přece být, vždyť pan farář ničeho proti tomu neměl.‘
 Selka kroutila hlavou, dala děvčeti kus koláče, pak je pohladila po hlavě, pravic útrpným hlasem: ‚Ty tě tam, chudáku, pěkně pokřtili!‘“ (Němcová, *Karla*, 2007, loc. 139–145)

„JENNY: Ne, je to *Květa Hošek*.

MOTYČKA: Snad *Hošková*, ne?

JENNY: My sufražetky neuznáváme žádné -ová. Já například jsem *Jenny Suk*.“ (Cimrman – Svěrák – Smoljak, Švestka, 1999, s. 55)

8.2 Národnost

„Pro příslušníky jiných národností vystupujících v literárních dílech jsou obvyklá jména typická či běžná v daném národním jazyce.“ (Knappová, 1989, s. 62) Existuje celá řada (zvláště rodných) jmen, která jsou vázána na konkrétní jazykové prostředí, a lze je tedy pokládat za charakteristická jména příslušníků určitého národa, např. Rus *Volod'a* (Mňačko, Smrt si říká Engelchen), Ital *Lorenzo* (Klostermann, V ráji šumavském), Němka *Truda* (Ptáčník, Město na hranici), Francouz *Gaston* (Frýd, Krabice živých), Arab *Ali* (Frisch, Mé jméno budiž Gantenbein) atd. Při interpretaci podobných jmen je však na místě jistá ostražitost, protože součástí autorské poetiky může být záměrné pohrávání si s tímto kulturním stereotypem – dívka *Máša* tedy vůbec nemusí mít nic společného s Ruskem (Hrabal, Ostře sledované vlaky) a mladík *Prokop* zase může být nefalšovaný americký Indián (Tyl, Paličova dcera)...

Jména hodnotíme jako „typická“ především kvůli jejich původu, formě – srov. americkou hrdinku *Betsy* (Voskovec – Werich, Gorila ex machina) a českou *Alžbětu* (Poláček, Hlavní přelíčení) – i frekvenci, s jakou se s nimi setkáváme v reálném světě.¹⁴²

Je ale ona „typičnost“ či „běžnost“ doopravdy hlavním rysem jmen cizinců? Domnívám se, že to platí jen částečně. U jmen cizinců totiž podle mě nejde jen o to, jestli je jméno v určitém prostředí opravdu běžné, dokonce ani ne o to, jestli vůbec dané jméno v reálném světě existuje, ale o to, jak na čtenáře působí. Hlavní funkcí těchto jmen (samozřejmě vedle funkce identifikační) je totiž podle mě signalizování příznaku „cizosti“ postavy. Určení konkrétní národnosti postavy na základě jejího jména je až další krok. Většinou jsou jím aktivizovány naše vžitá stereotypní představy o příslušnících jiných národů (tzv. národní heterostereotyp)¹⁴³ – určení národnosti tak čtenáři asociuje jisté, objektivně nedoložené, vlastnosti postavy. Celá řada autorů s těmito stereotypy pracuje, využívá je, nebo je naopak záměrně relativizuje či zesměšňuje. V některých případech nemusí k určení národnosti postavy vůbec dojít, protože pro interpretaci není podstatná konkrétní národnost, ale pouze vědomí „cizosti“ dané postavy (jako příklad si vezmeme exotická jména v pohádkách nebo jména mimozemšťanů).

¹⁴² Jména fiktivní mohou být hodnocena jako „typická“ na základě své formy, jež napodobuje formu jmen reálných.

¹⁴³ Opakem heterostereotypu je autostereotyp, který je založen na subjektivním vnímání vlastní národnostní skupiny a je většinou naladěn pozitivně (Suchá, 2012, s. 25–26).

Podívejme se nyní na to, co je oním signálem „cizosti“ postavy:

- a) **Grafická podoba:** Grafické stránky využívá např. K. Čapek při vymýšlení jmen pro cizince (Rus *Jakolev*, Brit *O'Paterney*), psaní těchto příjmení dovedně napodobuje formu reálných příjmení v daných jazycích. (To, že jde o mluvící jména s výraznou charakterizační funkcí, přitom vysvitne, až když si je přečteme nahlas.) Velice často se v české literatuře setkáváme se změnou psaní českého jména při poněmčení postavy – tak se z *Bárty* stane *Bartha* (Krásnohorská, *Na svém*) apod. Opakem je přizpůsobování cizích jmen češtině, které vede k jejich zkomolení, jež může mít i komický efekt, např. Ital (Taliján) *Pípo Špáno* (Drda, *Hastrmani*) nebo havíř ze Saska *Severín Hábrtycl* (Drda, *Nedaleko Rukapáně*) aj.
- b) **Hlásková skladba:** Pro češtinu neobvyklý hláskový sklad identifikuje postavu jako cizince, přitom není podstatné, jestli dané jméno opravdu v jiném jazyce existuje, důležité je, že „zní cize“ (např. *Emöke* – Škvorecký, *Legenda Emöke*; *Engelchen* – Mňačko, *Smrt si říká Engelchen* aj.). Tohoto efektu je často využíváno při vymýšlení jmen postav z exotických nebo pohádkových říší, která s oblibou evokují jména arabská nebo řecká, např. král *Alenoros* (Tyl, *Strakonický dudák*), zvěd *Alibád* (Tyl, *Středem země do Afriky*) aj.
- c) **Slovotvorba:** Zakončení příjmení postavy na sufix, který je příznačný pro jistou jazykovou oblast, určuje postavu jako cizince a zároveň může napovědět její národnost, srov. např. ruský sufix -ov, -ev, -in nebo -ij (*Alexandr Nikolajevič Megalrogov* – Vančura, *Konec starých časů*), srbský -ič (*Vanda Leposavičová* – Stýblová, *Žárliвість*), řecký -is nebo -os (vládce *Gadeiros*¹⁴⁴ – Nezval, *Dnes ještě zapadá slunce nad Atlantidou*), polský -ski (*Jadwiga Korzeniovska* – Goldflam, *Já je někdo jiný*) apod. Stejnou funkci přirozeně plní např. i angloamerický antropofornant -son (*Davidson* – Tyl, *Lesní panna*) či „židovské“ antropofornanty -stein, -feld, -berg (*Ekstein*, *Gimsberg*, *Klarfeld* – Lustig, *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou*) a další. Tohoto stereotypu využívají autoři, kteří cizincům jména ve svých dílech vymýšlejí za použití postupů běžných v jazycích, které chtějí napodobit – jako příklad uveďme hravá „řecká“ jména *Skočdopolis*, *Nejezchlebos* a *Kontokorentos* (Voskovec – Werich, *Osel a stín*) nebo *Prometheus* – *Hypometheus* – *Apometheus* – *Ametheus* – *Antimetheus* (K. Čapek, *Prometheův trest*, *Apokryfy*).

Jména cizinců se v české literatuře objevují především v dílech odehrávajících se v zahraničí, kde pomáhají dokreslovat cizí prostředí, a můžeme je tedy považovat za součást místních reálií. V literárních dílech zasazených do českého prostředí zase pomáhají vytvářet opozici Češi–cizinci

¹⁴⁴ Jméno je odvozeno od starořeckého jména andaluského města *Gadeira*, dnes Cádiz (Ottův slovník naučný, 5. díl, 1892, s. 14).

neboli my–oni, což se nejmarkantněji projevuje v období národního obrození a pak v literatuře s tematikou druhé světové války – v obou případech je nejvýraznější opozice Čech vs. Němec.¹⁴⁵ Neznamená to však samozřejmě, že by byla národnostní klasifikace založená na stereotypech jen záležitostí české literatury, citujme např.: „*Dvorak* – zvláštní jméno.¹⁴⁶ Myslím, že slovanské. Nu, je to důležitý článek řetězu.“ (Doyle, Šplhající muž, 1975, s. 357) nebo „Soudě podle jména, *František Svoboda*, je to Čech. Nevím, jak se chová Čech, když žena, kterou má rád, miluje jiného muže.“ (Frisch, Mé jméno budiž Gantenbein, 1967, s. 201)

Jméno přitom nemusí ukazovat pouze na národnost postavy, ale i na její postoj k ní. Typickým příkladem může být kolaborant *Zednicek*, který „neuměl pořádně německy a přihlásil se k Němcům tím, že si odstranil čárku a háček ze svého jména“ (Hrabal, Ostře sledované vlaky, 1989, s. 43).

Ještě bychom se měli zmínit o tom, že součástí zacházení se jmény cizinců je jejich (záměrné i nezáměrné) komolení. Např. v povídce E. Krásnohorské Na svém je hlavní hrdina *Přemysl* Němci vyslovován jako *Pšéemysl* a z jeho příjmení *Houška* se v německém podání stává *Hauschka*, Češi v povídce zase z německého boháče *Bretschneidera* jednou udělají *Břecandla*, jindy *Brečandla* nebo *Bretšnajdra*. Důvodem je patrně neznalost těchto cizích jmen nebo alespoň jejich neobvyklost v daném (českém či německém) prostředí.

Postavy samy jsou si klasifikující funkce vědomy a nezřídka se k ní vyjadřují, ze jména usuzují na národnost („*Adair*. Není to irské jméno?“ „Je. Matka byla Irka.““ /Robertsonová, Anatomie vraždy, 2013, loc. 3076–3082/) nebo hodnotí cizost jména („Lidé tě nebudou milovat, když jim vezmeš bohy, které vždycky uctívali, a dáš jim nějakého, jehož jméno zní divně na jazyku.“ Stannis prudce vstal. „*R'hllor*. Co je na tom divného?““ /Martin, Píseň ledu a ohně II., Střet králů, 2011, s. 159/)

8.3 Sociální status

Pojmenovávání postav čerpá ze systému jmen v dané době a místě u různých sociálních vrstev. Opozici jmen venkovských a městských v 19. století, způsob pojmenování a oslovení sloužících a dětí jsme si ilustrovali již dříve na příkladech z tvorby J. K. Tyla (viz část II kap. 3.6 d; srov. též

¹⁴⁵ „Vzhľadom na tom, že výskyt priezvisk nemeckého pôvodu v českej jazykovej oblasti a priezvisk českého pôvodu vo viacerých častiach nemeckej jazykovej oblasti nie je zriedkavosťou, nemožno hodnotiť napr. reálne existujúce priezviská Růžička a Müller za bezpečný poukaz na aktuálnu etnickú príslušnosť nositeľov mien, oproti tomu sa však dostatočná pozornosť venuje etymologickému pôvodu priezvisk při pomenúvaní postáv v staršej beletristike. J. Spal upozornil na zaujímavý poznatok, že napr. v českej literatúre minulého storočia postavy obyčajne nie sú nositeľmi priezvisk nemeckého pôvodu.“ (Gutschmidt, 1991, s. 205)
V tomto svete stereotypů vyznívá o to komičtěji např. spojení jako „český vlastenec *Kurt Heidenreich* z Tanvaldu“ (Cimrman – Svěrák – Smoljak, Akt). Srov. Kojetínová, 2013, 145–150.

¹⁴⁶ P. Vyhlička uvádí, že v originále se pražský dodavatel jmenuje *Dorak* a že „teprve čeští překladatelé ho opravili na pravděpodobněji znějící *Dvorak*“ (2014, pozn. 2, loc. 2183).

např. Pleskalová, 2008, s. 56). Nyní se tedy můžeme podívat na další sociální aspekty klasifikace literárních jmen.

V partu vypravěče i v promluvách postav nacházíme mnoho příkladů představ o působení jmen, která odrážejí jejich sociální status, např. „Je to takové klasické, venkovské jméno pro hospodskou služku nebo tak podobně.“ (Pratchett, *Podivný regiment*, 2004, s. 360–361) nebo „Lidé, kteří nevidí do zákulisí mafie, mají obvykle za to, že se její členové jmenují *Johny Tvrďák*, *Tony Ranař* nebo *Robert Čistič*. Bude dáno zřejmě praktickými důvody, že veřejnost* nezná pravá jména, která zní obvykle *Jaromír Kolečko*, *Honza Šťastný*, nebo *Bohumil Blbounek*.“ (Koláček, *Grunt RX-10*, 2007, loc. 1073–1077).

Představy o jménech se mohou projevit již při výběru jmen pro dítě, rodiče volí jméno exkluzivní a výjimečné, protože se domnívají, že tím zajistí dítěti lepší budoucnost, jsou tedy především projevem jejich vlastní ambice, zároveň jsou blízka jménům pracím. Tuto motivaci známe z reálného světa, ale nacházíme ji i tematizovanou v umělecké literatuře: „Jmenoval se *Vévoda Zadníčka* a byl tak pojmenován svými rodiči, kteří měli úpornou, i když poměrně velmi prostou myšlenku, jak svým dětem zajistit život ve vyšší společenské třídě – jeho bratři se jmenovali *Vladyka*, *Hrabě* a *Král*.“ (Pratchett, *Sekáč*, 1999, s. 210)

Na jedné straně společenského žebříčku stojí staré, bohaté a mocné rody, které se často pyšní šlechtickými tituly či jinými privilegii i v oblasti jmen, např. „Jen málokterá stará rodina Spojeného království si zachovala ze středověku výsadu začínat své příjmení dvojnásobnou dávkou písmena f. Major tu naráží na jména jako ffolkes, fforde, ffrangon-Davies náležející solidním anglickým rodinám, které se cítí fantasticky silné za tímto nezdolatelným valem a žárlivě střeží svou výsadu. V tomto směru je případ miss ffyfth příznačný: zůstala neprovdána, aby neporušila ani ne tak svou čistotu, jako spíše své příjmení. Když jí bylo dvacet, zamilovala se do Merthylyda Llynfarthy. Jenomže žádná dívka z její rodiny se jakživa nevdala za muže, jehož příjmení nezačínalo ff nebo Ff. Její otec hbitě dokázal, že dvojitě l na věci nic nemění a poručil jí, by toho nesmyslu okamžitě nechala... A tak zůstala miss ffyfth pannou.“ (Daninos, *Zápisník majora Thompsona*, 1974, s. 68–69).¹⁴⁷ Na druhé straně pomyslného žebříčku pak nacházíme např. nalezence¹⁴⁸ nebo nemanželské

* Tedy ti, kteří jsou obvykle na té méně lukrativní straně hlavně**.

** Bývá to ta, na níž je našroubován tlumič. (Koláček, *Grunt RX-10*, 2007, loc. 1073–1077)

¹⁴⁷ Slovník anglických příjmení ovšem tato příjmení uvádí jen s jedním f (srov. Reaney – Wilson, *A Dictionary of English Surnames*, 1995, S. 160–180).

¹⁴⁸ „Celým jménem byl *Jeremiáš Tikal*, a to nebyla žádná náhoda. (...) Všichni věděli, jak to funguje. Každý cech přijímal nalezence, kteří se objevili s ranním mlékem. Byla to prastará forma milosrdenství a nebyl to ten nejhorší osud. Sirotci dostali do vínku život a jisté vychování a řemeslo a budoucnost a jméno. Mnoho vznešených dam nebo pánů řemeslníků ve městě mělo výmluvná příjmení, jako *Kryšpín*, *Zlatopek*, *Kryštof*, *Báťa*, *Vrzal* nebo *Tikal*.

děti. Tyto děti dostávají někdy specifická jména, a jsou tak po zbytek života svým jménem jednoznačně sociálně určeny: „*Kámen* bylo v Údolí jméno pro bastardy, stejně jako *Sníh* na severu a *Květ* na jihu; v každém ze Sedmi království bylo zvykem dávat tato příjmení dětem, které neměly svoje vlastní jména.“ (Martin, *Píseň ledu a ohně I.*, Hra o trůny, 2011, s. 383) Obdobně: „Odložené dítě bylo zabaleno do kousku šafránové vlny a lidé často nalezence pojmenují podle oděvu, který má na sobě, když jej najdou.“ (Van Gulik, *Básníci a vražda*, 1996, s. 97) Tato jména se však stávají nejen prostředkem klasifikace konkrétní postavy, ale vypovídají nám mnohé i o společnosti, která je v díle ztvárněna.

8.4 Místní lokalizace

Toponyma jsou nedílnou součástí „couleur locale“. O místní lokalizaci však můžeme hovořit i v souvislosti s antroponymy, zvl. pokud mají nářeční podobu („Jmenuju se Tellmarch, ale říkají mi *Caimand*.‘ ‚Znám to slovo, pochází z tohoto kraje.‘ ‚*Caimand* znamená žebrák.“ /Hugo, *Devadesát tři*, 2007, loc. 958/) nebo odkazují-li k místním pojmenovacím zvyklostem („Jmenoval se *Karel Raab*, vedle tamějšího obyčeje pak mu říkali, spojujíce se jménem jeho otce i děda, ‚*der Hannes-Seppen-Karl*‘; my pak, konstatovavše tamní způsob, budeme mu říkat prostě *Karel*.“ /Klostermann, *V ráji šumavském*, 1893, s. 65/). I osobní jména tak zasazují příběh do konkrétního prostoru a pomáhají vytvářet místní atmosféru. Není náhodou, že místní klasifikaci hojně využívala zvl. realistická próza 19. století. Často bývá lokalizace též spojována se sociální diferenciací, zvl. s opozicí město vs. venkov (srov. Knappová, 1992a, s. 14).

Výše uvedené platí v konfrontaci s reálným onymickým systémem a zvyklostmi. Antroponyma však mohou klasifikovat i místo ryze fiktivní, např. Tolkien nám podává zevrubný výklad onymického systému v Hůrce: „Lidé z Hůrky měli vesměs rostlinná (a pro Krajana nezvyklá) jména jako *Rákosník*, *Kozilist*, *Vřesík*, *Jabloňka*, *Chmýrek* a *Potměchuť* (o *Ječmínkovi* ani nemluvě). Někteří z hobitů se jmenovali podobně. *Černobejlů* například bylo zřejmě povic. Většina však měla přirozená jména jako *Stránský*, *Doupal*, *Ponořil*, *Pískohrab* a *Tunelík*, z nichž mnohá byla v Kraji běžná. Bylo tu několik *Podhorských* ze Špalíčku, a protože si neuměli představit, že by měli společné jméno¹⁴⁹ a nebyli příbuzní, přijali Froda jako dávno ztraceného bratráčka.“ (Tolkien, *Pán prstenů I*, Společenstvo prstenu, 1998, s. 150)

Byli pojmenováni po patronech či hrdinech svého řemesla nebo podle očekávané dovednosti, eventuálně nešikovnosti a to z nich svým způsobem tvořilo rodinu jistého druhu.“ (Pratchett, *Zloděj času*, 2002, s. 22)

¹⁴⁹ Protože, jak Froda varoval Gandalf: „Prsten se už dlouho v Kraji ukrývat nedá; a kvůli tobě samému i kvůli ostatním budeš muset jít a zanechat své jméno *Pytlík* tady. Nebude bezpečné nosit to jméno za hranicemi Kraje a v Divočině. Dám ti teď cestovní jméno. Až půjdeš, jdi pod jménem pan *Podhorský*.“ (Tolkien, *Pán prstenů I*, Společenstvo prstenu, 1998, s. 67)

8.5 Časová lokalizace

Podle M. Knappové (1992a, s. 14) odpovídá časovému zařazení děje volba jmen na ose současnost–nesoučasnost, která obvykle koresponduje s eventuální sociální diferenciací dané doby. V rámci chronologické funkce lze podle ní sledovat i další linii, a to na ose módnost–nemódnost, v závislosti na postavení jmen v reálné frekvenci výskytu dané doby. Jako příklad Knappová uvádí lidové písně, v nichž se objevují jména jako *Jeníček* a *Andulka*, která byla v době vzniku těchto písní na venkově nejčastější. Srov. též II 3.4.

8.6 Náboženství

M. Knappová (1992a, s. 15) uvádí, že se s klasifikací z hlediska náboženského vyznání setkáváme především v dílech ze židovského prostředí. Najít je však můžeme i jinde, uveďme si jako příklad *Kalendova Despotu*, detektivku, která se odehrává ve 14. století v Byzantské říši, kam přichází misionáři od papeže – vzhledem k církevnímu rozkolu na sebe místní i příchozí pohlíží jako na kacíře, a tak také hodnotí jména těch druhých: „Co jiného čekat než kacířské jméno.“ (Kalenda, Despota, 2012, loc. 1379-80) „A jeho jméno také nezní zrovna jako naše, není-liž pravda? Vlastně z něj cítím žár pekelný.“ (tamtéž, loc. 1547-49) „„Jak se jmenuješ ty, bratře?“ Slova směřovala k jeho společníkovi. ‚Konstantin,‘ odpověděl šeptem. ‚Krásné, naprosto domácí jméno. Jsi jedním z nás, odteď jsi bratr Konstantin.‘“ (tamtéž, loc. 1860-62)

9. ESTETICKÁ FUNKCE

„Jmenoval se *Kalamita*, protože se jeho kmoťře líbilo, jaké je to pěkné slovo. Farář na to řekl: ‚Jméno Kalamita tomu dítěti při křtu dát nemohu, musí mít jiné.‘ A tak ho pojmenovali Kalamita Thomas, říkali jsme mu Sass.“ (Rhysová, Širé Sargasové moře, 2003, s. 105)

Další z vyčleňovaných funkcí je funkce **estetická** (popř. **poetická**). S estetickou funkcí v literární onomastice úzce souvisí též funkce označované někdy jako **expresivní**, **emocionální**, **psychologická** apod. (Knappová, 1992, s. 213), v některých pojetích s funkcí estetickou splývají, jindy s ní mají společný jen druh účinku jména, totiž to, jakým dojmem jména působí (srov. Šrámek, 1999, s. 24).

Podle M. Knappové se estetická funkce „realizuje pomocí formální podoby jména, především jeho hláskového skladu, délky, libozvučnosti, navozující příjemné či nelibé dojmy, které mohou působit i sugestivně“ (Knappová, 1992, s. 213). F. Debus popisuje funkci **akcentující** (Akzentuierung), která se podle něj projevuje mnoha způsoby, např. použitím určitých hlásek a písmen a jejich

kombinací, dále aplikací metrických prostředků (např. aliterace), archaizací nebo hravostí formy, expresivním krácením, parodií nebo ironizujícími narážkami apod. (Debus, 2005, s. 206). Z tohoto výčtu příkladů je patrné, že jeho pojetí je blízké definici estetické funkce, jakou nacházíme u M. Knappové nebo u S. Pastyřika (2000, s. 7–8), liší se pouze terminologicky. Podle D. Lampinga se estetická funkce (Ästhetisierung) opírá nejen o formu jména, ale i o konkrétní význam jeho apelativního základu či o jazykovou komiku (Šrámek, 1985, s. 511–512). Cz. Kosyl spojuje expresivitu se jmény málo častými a uvádí celou řadu příkladů, expresivně dle něj působí fonetická skladba jmen (*Agapit Drumdrumski*), hybridní názvy (zámek *Cycenheim*), parodické modifikace autentických jmen (*Pokraków* = Kraków), sémantická harmonizace nebo naopak kontrast (např. cukrář *Slodowiński*, veselý pan *Oplakaniec*), hromadění komponentů (*Cezar Brutus Napoleon Hiacynt Postepowicz*), paronomázie (*Pawel* a *Gawel*), aliterace (*Cyprian Cybulnicki*, náčelník obvodu Cybulowskiego) a mnoho dalších (Kosyl, 1993, s. 77, 88–90).

Všechny uvedené definice i citované příklady mají jedno společné – připisují estetickou funkci zpravidla jménům ozvláštňeným, neobvyklým, nápaditým. Co však ta ostatní? Ta snad nositeli estetické funkce nejsou? Promyšleno do důsledků by to znamenalo, že bychom přiznali estetickou funkci literárním jménům jako *Márinka* (E. Valenta, *Jdi za zeleným světlem*), *Máša* (B. Hrabal, *Ostře sledované vlaky*), *Mařka* (K. M. Čapek-Chod, *Kašpar Lén*, mstitel), *Máňa* (F. Šrámek, *Tělo*), *Mařenka* (B. Němcová, *Jeníček a Mařenka*), *Maryčka* (P. Bezruč, *Maryčka Magdónova*), *Maryša* (A. a V. Mrštíkové, *Maryša*) apod., ale nepřiznali bychom ji jménu *Marie* (K. Beneš, *Kouzelný dům*) jakožto oficiální formě u nás běžného ženského jména, které kritérium ozvláštňenosti nespĺňuje. Další možná situace nastává, když je jedna postava označována více jmény, např. skladatel z románu K. Čapka se oficiálně jmenuje *Bedřich Foltýn*, on sám si dal umělecký pseudonym *Beda Folten* a nechával se oslovovat *Mistr*, spolužák o něm mluví jako o *Frickovi*, manželka jako o *Bedříškovi* nebo *Bedáčkovi* atd. Která z nich mají estetickou funkci a která ne? Můžeme to vůbec rozlišit?

R. Jakobson v studii *Lingvistika a poetika* dává promlouvat V. Majakovskému, pro něhož „každé adjektivum už tím, že vystupuje v básni, se stává básnickým epitetem, dokonce i *velký* ve *Velkém Voze* a *malý* v takových jménech moskevských ulic jako *Bolšaja Presnja* a *Malaja Presnja*“ (Jakobson, 1995, 104). Dovolím si tento citát parafrázovat a říct, že všechna jména v literárním textu už tím, že vystupují v literárním textu, se podle mě stávají nositeli estetické funkce. I ta nejvšednější jména na nás jako na čtenáře nějak působí, i kdyby jen tím, že „jsou všední“, i to je přece hodnocení. Samozřejmě nijak nezpochybňuji fakt, že ve jménech nezvyklých, ozvláštňených apod. se estetická funkce dostává do popředí a upoutává na sebe největší pozornost, např. jméno Goldflamova lékaře dr. *Vražda* (Já je někdo jiný) je jakožto jméno autorské po stránce estetické asi

výraznější než např. běžné příjmení dr. *Hájek* (J. K. Tyl, Bankrotář), estetickou funkci však plní dle mého názoru obě tato jména. Všechna jména jsou totiž autorem volena s určitým záměrem, všechna jsou motivovaná. Právě tento fakt je dle mého názoru zásadní. Podle Jakobsona jsou pro poetickou funkci klíčové dva základní postupy uspořádání – výběr a kombinace (Jakobson, 1995, s. 82). J. Mukařovský se domnívá, že „pojmenování emocionální a pojmenování básnické zdůrazňují moment výběru, a stavějí tak do středu pozornosti sám pojmenovací akt, prováděný subjektem; vzbuzuje se tím pocit, že zvolené pojmenování je jen jedno z mnoha možných – za ním rýsuje se virtuální přítomnost celého lexikálního systému daného jazyka.“ (Mukařovský, 1948, s. 161) Ano, autor má k dispozici celý onymický systém, aby si z něj vybral jména pro své hrdiny, a může si i vymyslet jména zcela nová. Benešova hrdinka se jmenuje *Marie* proto, že toto jméno nejlépe odpovídalo autorovu záměru, stejně jako např. cílům J. Švoreckého spíše vyhovovalo pojmenování hrdinky pro nás exotickým jménem *Emöke* (Legenda Emöke). Řečené platí i v případě užívání autentických jmen v uměleckém literárním díle, ta, jak jsme si již řekli, někdy dokonce nebývají ani považována za literární právě s odůvodněním, že u nich chybí možnost autorovy volby, tak tomu ale není, i pokud spisovatel chce v díle zobrazit reálné osoby, má na výběr, jak bude zacházet s jejich jmény, zda je ponechá, či změní.

Přijmeme-li tezi, že všechna literární jména mají estetickou funkci, musíme se zákonitě zeptat, jaké je pak postavení estetické funkce mezi ostatními onymickými funkcemi. Dříve jsem napsala, že považuji estetickou funkci literárních propriet za dominantní a zastřešující, nadřazenou všem ostatním (Procházková, 2009, s. 143). Dnes bych chtěla tento svůj názor přehodnotit a přiklonit se spíše k Mukařovskému, jenž chtěl vytvořit typologii, která by „každé funkci vymezila místo sice vzhledem k ostatním, ale nikoli pod nimi nebo nad nimi, ale vzhledem k nim“ (Mukařovský, 1971, s. 86). Onymické funkce jsou provázány, navzájem se doplňují a působí zároveň. Jedno jméno má zpravidla více funkcí, které nepůsobí jednotlivě, ale komplexně. Hlavní kombinace funkcí jsou tyto:

a) Identifikační + estetická funkce.

Základní onymickou funkcí je identifikace. Jak jsem však uvedla již výše, (nejen) v literárním textu jsou jména postav zároveň esteticky hodnocena. Tuto provázanost viděl Trost i u reálných jmen: „Jména se hodnotí jako jména: jsou všední nebo vzácná, vybraná, cizokrajná, jsou drsná nebo zvučná apod. Vlastní jméno není pouhý nástroj identifikace.“ (Trost, 1979, s. 307) Estetické působení jména souvisí i s jeho emocionálním zabarvením a stylistickým hodnocením, přičemž „emocionální hodnota může být ovšem jiná pro společnost či její různé sociální vrstvy, (...) mění se i v časové ose“ (Knappová, 1992, s. 213). Zde jen zdůrazněme, že estetické a emocionální hodnocení nejsou totéž (srov. ale např. Szewczyk, 1993, s. 30).

Svou roli při hodnocení sehrává i druh textu. V některých dílech bývá kladen větší důraz na identifikační než na estetickou stránku jména, především v tzv. realistické tendenci v pojmenování, kdy se autor záměrně snaží, aby jména postav působila zdánlivě nemotivovaně stejně jako v reálném světě. V jiných naopak nabývá estetická funkce vrchu, zatímco identifikace je oslabena – děje se tak např. ve výčtech jmen, s nimiž se pak ale již v daném díle čtenář většinou nikdy více nesetká, takové výčty jsou výraznou součástí např. Drdovy poetiky (srov. Homolková, 2008, s. 384), nacházíme je mimo jiné v jeho Posvícení v Tramtárii, kde vypravěč vyjmenovává všechny víly, které se účastnily posvícení: „*Jasněnka, Černava, Vítanka, Rosička, Mladěnka, Zárka, Kytka, Snědulka, Božinka, Travněna, Bolenka, Čermuška, Hvězděnka, Hroznička, Olšana, Marulka, Plavuňka, Bělka, Hřívka, Danko, Jivinka, Zezulenka, Hled'ka, Světlanka, Modřenka, Smějka, Dulenka, Lad'ka.*“ (Drda, Posvícení v Tramtárii, 1972, s. 95–96)

Estetické hodnocení jména může být v textu přímo tematizováno, postavy poměrně často hodnotí svá jména nebo jména ostatních postav. Takové hodnocení se může stát i významnou součástí charakterizace i sebeidentifikace postav, negativní vztah k vlastnímu jménu pak může vést k jeho odmítnutí, k tabuizaci, k přejmenování apod. – srov. část III kap. 2.2.2.

b) Identifikační + estetická + klasifikující funkce (např. *Fredova*¹⁵⁰ – M. Atwoodová, Příběh služebnice).

c) Identifikační + estetická + charakterizační funkce (např. *Všudybyl, Vševěd, Všetečka* – K. Čapek, Devatero pohádek).

d) Identifikační + estetická + asociační funkce (např. *Gaspar Radúzo a Melichar Mahuleno* – J. Voskovec a J. Werich, Kat a blázen).

Setkat se přirozeně můžeme i s větším nakumulováním funkcí, např. často citovaná Čapkova jména cizinců (Ital *Mazzani*, Brit *Nevrley* aj.) plní funkci identifikační, estetickou, klasifikující (z hlediska národnosti) i charakterizační. Jistě bychom našli i další příklady.

U všech nastává v podstatě stejná situace, hovoříme sice o jménech mluvících (s charakterizační funkcí), jménech klasifikujících nebo asociačních, ale ať již je u konkrétního jména v konkrétním textu nejvýraznější funkce klasifikující, charakterizační nebo asociační, stále je v něm zároveň obsažena i funkce identifikační (identifikují postavu, odlišují ji od ostatních) a estetická. Celkové estetické hodnocení jména je přitom dle mého názoru přítomností ostatních funkcí jenom posíleno. Nevyplývá z toho však, že by byly tyto funkce vzájemně hierarchizovány, spíše mezi nimi pozorují

¹⁵⁰ „*Fredova*‘ nám nic neříká, neboť stejně jako v případě *Glenovy*‘ a *Warrenovy*‘ šlo o patronyma odvozená od křestního jména příslušného pána. Každá žena obdržela takové jméno při nástupu do domácnosti určitého velitele a při odchodu jí bylo opět odebráno.“ (Atwoodová, Příběh služebnice, 2008, s. 326)

spolu s J. Mukařovským „napětí, spory a vyrovnávání“ (1971, s. 85). Nemluvila bych proto o parazitismu estetické funkce (srov. Grygar, 1999, s. 106), ani o dominanci, ale spíše o symbióze a vzájemném prolínání všech funkcí literárního vlastního jména v uměleckém díle.

10. ILUZIONISTICKÁ FUNKCE

„Dovolte, abychom se představili. Mé jméno je pan Croup a tento gentleman je můj bratr, pan Vandemar.“
Nevypadali jako bratři. Nevypadali jako nic, co Richard kdy viděl.
„Váš bratr?“ zeptal se. „Neměli byste mít stejné jméno?“ (Gaiman, Nikdykde, 1998, s. 33)

Podle D. Lampinga je **iluzionistická funkce** postihnutelná z trojího hlediska:

- a) vlastní jméno signalizuje čtenáři, že bude vystupovat v textu postava a ta že bude identifikována v textu vlastním jménem podobně, jak je tomu v reálném světě, v čtenáři tak vzniká iluze reálného světa;
- b) literární onymie je v různém rozsahu identická s reálnou onymií, je tedy i různá míra iluze reálného světa;
- c) k identifikaci stačí jen zřídka pouhé vlastní jméno, většinou je třeba určitých dodatkových informací, které rovněž vzbuzují iluzi reálného světa (Šrámek, 1985, s. 511).

Iluzionistickou funkci vyčleňuje též F. Debus, jenž upozorňuje na to, že se iluze zvyšuje zejména díky užití jmen z reálného života, která mají též rozpoznatelné rysy sociálně, regionálně, časově, nábožensky, ideologicky nebo národnostně klasifikující (Debus, 2005, s. 205). Iluzionistické funkci je blízká též funkce **veristická** (pravdivostní, autentizační), kterou nachází Cz. Kosyl v životopisných a historických románech, jsou-li užitá jména i denotáty reálného světa (Kosyl, 1993, s. 75).

Z výše uvedeného vyplývá, že je iluzionistická funkce založena na konfrontaci mezi literární a reálnou onymií (Rzetelska-Feleszko, 1993, s. 21–26), neboť „osobné mená a geografické názvy literárneho útvaru sú vždy v istom vzťahu ku skutočne (alebo historicky) existujúcim menám a názvom. Podľa skutočných vlastných mien alebo aspoň podľa existujúcich pomenovacích modelov a typov autor tvorí mená svojich literárnych hrdinov a názvy literárnych geografických objektov.“ (Majtán, 1984, s. 78)

Můžeme přitom sledovat jak reálnou onymii v době vzniku díla (srov. např. korespondenci mezi jmény v židovských anekdotách ze 30. let 20. století a reálnými jmény židovských obyvatel předválečné Prahy /Procházková, 2004, on-line/), tak reálnou onymii v epoše, v níž se odehrává děj (srov. např. práci E. Krošlákové o jménech postav v románech zasazených do velkomoravského

období /1987, s. 85–88/). Zkoumáme především to, zda jsou volena jména v dané době běžná či naopak módní a neobvyklá, a také to, zda jsou fiktivní jména tvořena s ohledem na epochu, nebo jsou k ní naopak kontrastní (srov. Gutschmidt, 1983, s. 155).

Vztah literární a reálné onymie přitom není jednosměrný, literární onymie se sice do značné míry inspiruje reálnými jmény, ale i reálná onymie je zpětně ovlivnitelná tou literární (Gutschmidt, 1991, s. 204). Ve společnosti se stávají módními a oblíbenými jména fiktivních postav (např. vlna dětí pojmenovaných podle hrdinek telenovel *Esmeralda* nebo *Emanuela* v době, kdy byly tyto seriály vysílány¹⁵¹ /Knappová, 2010, s. 37/), dochází dokonce i k přejímání fiktivních jmen (např. literární jméno *Gulliver* je užívané v holandštině a ve švédštině /Knappová, 2010, s. 181/). Srov. část I kap. 2.1c. V. Bok, který se zabýval výskytem jmen z eposu o Tristanovi a Isoldě ve středověkých a novověkých Čechách, se dokonce domnívá, že „užití jmen literárních hrdinů pro skutečné osoby je současně dokladem o tradování konkrétního literárního díla v určitém čase, místě nebo v jistých společenských vrstvách“ (Bok, 1995, s. 42). Aby byl výčet úplný, musíme ještě říci, že podle literárních postav jsou např. pojmenována i mnohá toponyma (zvl. ulice¹⁵²), chrématonyma či zvířata (zoonyma), jak na to upozorňuje i M. Buczyński (1993, s. 51–57).

Součástí iluzionistické funkce však není jen užití konkrétních jmen z reálného systému, ale i způsob, jak se s nimi v díle zachází, a také tematizace zvyklostí,¹⁵³ pověr¹⁵⁴ a přístupu k pojmenování, které jsou typické pro danou společnost v díle zobrazenou. I tyto okolnosti, názory a hodnocení konfrontujeme s naší zkušeností reálného světa a s naší kulturní encyklopedií. Odhalovat přirozeně můžeme např. i rodinné zvyklosti hrdinů („Thompsonové, kteří po mém prapředkovi Archibaldovi, třetím hraběti ze Strawforness, odvozují svůj původ – s trochou váhy na poslední větev – od Viléma Dobyvatele, dávají už od roku 1066 tradičně prvorozenému synovi jméno *Marmaduke*.“ /Daninos, Zápisník majora Thompsona, 1974, s. 66/) apod., což pomáhá dotvářet naši představu o charakteru postav, společnosti, doby i celého fikčního světa.

Za opak funkce iluzionistické považuji funkci, kterou nazývám **anti-iluzionistická**. Je to záměrné zdůraznění fiktivnosti a hry. Anti-iluzionistická jsou jména, která nepředstírají reálnost, ba právě

¹⁵¹ Tato tendence je tematizována v románu Petry Hůlové: „Přemlouvala mě, že jestli se narodí holka, musí se jmenovat *Naranchuja*, že viděla v televizi film, v kterým se hlavní ženská, krásná dělnice erdenetovejch zinkovejch dolů, takhle jmenovala. Ale mě nemoh nikdo zviklat, já už měla pro holku svý jméno vybraný.“ (Hůlová, Paměť mojí babičce, 2002, s. 154)

¹⁵² Např. ulice Jára da Cimrmana v Olomouci a v Roztokách, ulice Jára Cimrmana v Brně, Dačicích, Horšovském Týně a v obcích Chleby a Homole, Nábřeží Jára Cimrmana v Lipníku nad Bečvou.

¹⁵³ „V našem kmeni je staletý zvyk pojmenovat nově narozené dítě po první věci, kterou matka uvidí, když po porodu vyhlédne z týpí. Moje jméno je zkratka z *Jeden muž vylévající kbelík vody na dva psy*.“ (Pratchett, Sekáč, 1999, s. 326)

¹⁵⁴ „Chlapec zatím neměl jméno, stejně jako je neměl Fialčin. Takový byl způsob divokých. Zdálo se, že dokonce ani syn Manceho Nájezdníka nedostane jméno až do svého třetího léta, třebaže Sam slyšel, jak mu bratři říkají ‚malý princ‘ a ‚zrozený v bitvě‘.“ (Martin, Bouře mečů, 2011, s. 1065)

naopak. Typické jsou v tomto ohledu např. některé ulice, které nacházíme v Pratchettově Ankh-Morporku a které demonstrují svou vymyšlenost, umělost a to, že jsou součástí autorské hry: *ulice Mazaných řemeslníků*, *ulice Rozmazlené kočky*, *ulice Brouka v hlavě*, náměstí *Požehnaného chrousta*, *Kuňková třída*, *ulice Broskvové bublaniny*, *ulice Parlamentní prachovky*, *ulice Zlámaného grešle*, *ulice Koňské běhavky*, *Šlofiková ulice*, *Obludná třída*, *Podsukní* aj. Vidíme, že prostředkem anti-iluzionistické funkce je v nich nejčastěji topolexém „ulice“ ve spojení s adjektivem, jehož užití v reálném uličním názvosloví není obvyklé (např. *ulice Neodkladná*, *Jednoduchá*, *Přeslazená*, *Lichotnická*, *Ponížená*, *Unikátní*, *Zapudrovaná*, *Uchechtaná* atd.), nebo s adjektivem, které je autorovým/překladačovým neologismem (např. *ulice Stydlonohá*, *Rumovážná*, *Nadějzdrojná*, *Vysolgrošová* aj.).

DALŠÍ OTÁZKY LITERÁRNÍ ONOMASTIKY

1. PROBLEMATIKA PŘEKLADU

Literárním proprím věnuje velkou pozornost translatoologie, a to především s ohledem na překladatelskou praxi. Otázky překladu vlastních jmen by si však zasloužily více pozornosti i ze strany literárních onomastiků, neboť právě během procesu překládání se nejvíce obnažují funkce literárních vlastních jmen, jejich vztah k ostatním složkám textové stavby i jejich úloha při formování smyslu celku (Macurová, 1985, s. 432). Problematika překládání přitom může být v díle i přímo tematizována: „Vítej, Já K Tobě Vzhlížím S Touhou.“ Byl to přehnaně přesný překlad Mirova jména do starčtiny. Mandachuva se v tom vyžíval, že neustále překládal jména z portugalštiny do starčtiny a zase zpátky, přestože mu Miro s Ouandou vysvětlili, že jejich jména vlastně neznamení vůbec nic a že je to jenom náhoda, když znějí stejně jako slova.“ (Card, Mluví za mrtvé, 2002, s. 118–119)

V překladatelské praxi se setkáváme se třemi základními tendencemi, které bych ráda blíže představila. Vliv na volbu vhodného překladatelského postupu přitom má mnoho faktorů, např. literární žánr,¹⁵⁵ známost díla,¹⁵⁶ čas a místo děje,¹⁵⁷ věk a okruh předpokládaných čtenářů atd. (Knappová, 1988, s. 166; Hrdlička 1995, s. 15) Svou roli sehrávají též dobově podmíněné konvence¹⁵⁸ (Králová, 2008, on-line) i řečnické osobní nastavení a zkušenosti překladatele, jenž se buď může snažit o co nejpresnější přetlumočení obsahových a formálních rysů předlohy, nebo může dát přednost funkčnímu či pragmatickému překladu založenému na principu stejného komunikačního efektu originálu a překladu na čtenáře (což je přístup v současnosti převládající).

¹⁵⁵ M. Majtán k tomu uvádí (s odkazem na J. Viličovského), že „v realistických dielach sa spravidla ponechávajú pôvodné formy mien a prekladatelia sa vyhýbajú miešaniu pôvodných a preložených foriem, a to i napriek tomu, že mená svojim pôvodným lexikálnym významom dokresľujú typ postavy, v humoristických dielach sa uplatňuje viac substitúcia, prekladanie mien do jazyka prekladu“ (Majtán, 1992, s. 160).

¹⁵⁶ Některá jména oblíbených literárních hrdinů dnes fungují v podstatě jako obchodní značka, pokud by bylo jméno substituováno – např. *Harry Potter* → *Jindra Hrnčíř* (i o tom se u prvního dílu uvažovalo) – pak by mohlo být pro českého čtenáře těžší hrdinu ztotožnit s fenoménem Potter, který vznikl po úspěchu prvních děl.

¹⁵⁷ Dle M. Knappové (1988, s. 165–166) je třeba dbát při překladu i na časovou a lokální příznakovost rodných jmen, aby „nedošlo k diachronnímu posunu ve společenském fungování a hodnocení konkrétního jména v jazyce překladu ve srovnání s jazykem originálu“.

¹⁵⁸ Konvence hrají velkou roli již v překladu titulů děl – zde záleží především na tom, zda má literární dílo zavedenou českou podobu. Jak uvádí Králík: „Pro překlad titulu *I masnadieri* (Lupiči, Bandité, Raubíři) je rozhodující, že jde o operní zpracování Schillerových *Loupežníků* (nikoli o Offenbachovu operetu, která se zase překládá *Bandité*).“ (Králík, 2005, s. 205) Zažitý překlad titulu se tak může tradovat, přestože může být nepřesný či zavádějící, jak ukázal Králík na příkladu *Růžového kavalíra*, který by měl být spíše *Kavalírem s růží*.

Obtížnost práce s vlastními jmény spočívá v tom, že patří mezi tzv. nulové ekvivalenty, které v cílovém jazyce nemají žádný překladový protějšek (Knittlová, 2010, s. 113). Teoretik překladu J. Levý tvrdil, že přeložit lze pouze vlastní jméno, pokud má hodnotu jen významovou (např. *Milosrdenství* v alegorii). U charakterizačních, typizačních jmen běžných v komediích a v satirickém románě je podle něj možná jen substituce nebo transkripce. Když se význam ztratí úplně, pak se domnívá, že je možný pouze přepis, tj. zachování jména v původním znění. Levý kladl též velký důraz na celek díla a zdůraznil, že „Nebudou se překládat jména, která sama o sobě mají sice sémantický obsah (*König, Pokorný*), ale takový, který není součástí významové výstavby díla. Překladu se budou vzpírat i obecně známá jména, která mají i v českém kulturním prostředí svou tradici.“ (Levý, 1953, s. 65; též Levý, 1983, s. 116). Matúšová (1992, s. 166) k tomu doplňuje, že „pro převážnou většinu jmen autentických (především toponym a antroponym) nepřichází v úvahu překlad ani náhrada. Mohou být převzata v původní formě nebo nahrazena domácí podobou (exonymem...)“. Tato doporučení však nejsou univerzálním návodem.

1.1 Překladatelské přístupy

Podívejme se nyní na překladatelskou praxi. Vycházíme-li z celku díla a z jeho onymické struktury (tj. z tzv. „krajiny jmen“), rozlišíme tři základní překladatelské přístupy:¹⁵⁹

1.1.1 Adaptace

Jako vzorový příklad adaptace (domestikace, naturalizace) a transponování díla do domácího prostředí jazyka, do něhož se dílo převádí, se většinou uvádí vynalézavý Zaorálkův překlad Chevalierových Zvonokos, kde vystupují postavy se jmény jako *Bartoloměj Pěšinka* (← Barthélemy Piéchet), *Bonifác Famfule* (← Dieudonné Poilphard), *Tonda Baštýř* (← Tony Bayard), *Eulalie Čubíková* (← Justine Pupet) aj. (srov. Levý, 1955, s. 86, též Levý, 1983, s. 151–153). Při adaptaci cizích prvků však přeložený text nutně ztrácí mnohé ze svého původního koloritu, Vilikovský (2002, s. 140–1) proto před tímto přístupem varuje, neboť podle něj ochuzuje text o jeho jedinečnost. Přesto lze však nalézt i další zdařilé příklady z praxe. Za vynikající považují např. překlad Pratchettových fantasy románů o Zeměploše od J. Kantůrka.¹⁶⁰ Kantůrek měl však oproti Zaorálkovi výhodu, neboť jako překladatel fantasy se „řídí pravidly nového světa, kde by specifické prvky měly působit stejně exoticky na čtenáře originálu i na čtenáře překladu, jelikož se

¹⁵⁹ Srov. s členěním T. Hrehovčíka (2006, s. 20–22).

¹⁶⁰ Za tyto překlady Kantůrek získal ceny Akademie science fiction, fantasy a hororu pro nejlepšího překladatele let 1995–97 a 1999.

jedná o prostředí cizí oběma kulturám“ (Bílková, 2012, s. 27). Kantůrek zvolil jako primární prostředek adaptace Pratchettových děl substituci proprií, u některých antroponym¹⁶¹ tím však došlo k posunu – zatímco T. Pratchett volí příjmení často velmi neobvyklá, ale přesto reálně existující,¹⁶² Kantůrkova *Mrakoplaše* (← Rincewind), *Zlopočasnou* (← Weatherwax) nebo *Tračníka* (← Colon) bychom v českém onymickém systému hledali marně. J. Kantůrek říká: „Jde o to, že převedené jméno nejen že musí odpovídat originálu, ale musí i pěkně znít. Pratchett už ve jménech předesílá něco o postavě, proto není možné jméno jen hrubě přeložit.“ (Brossmann, 1999, on-line; též Pernicová, 2010, on-line) J. Kantůrek má i autorův souhlas k výraznějším tvůrčím zásahům do textu (Žáčková, 2000, on-line). Ne všichni spisovatelé však s takovými úpravami souhlasí, např. nizozemská spisovatelka A. Enquistová si na překladatelském sympoziu v Nijmegenu posteskla, že „ve francouzském vydání překladatel bez jejího vědomí změnil jméno hrdinky. *Wanda Wiericke* (Wanda podle slavné polské cembalistky Wandy Landowské, krajové příjmení z okolí Leidenu, navíc samozřejmě aliterace) se ve francouzštině změnila na *Doru*. Autorka líčí téměř fyzickou nevolnost, když při besedách ve Francii musí s ohledem na čtenáře používat toto nové jméno“ (de Bruin Hüblova, 2003, on-line).

1.1.2 Zachování

Zachování (nebo dokonce zdůraznění) příznačného cizího koloritu (zcizování, exotizace) je varianta v současné době u nás převažující. „Vlastní jména (...) se mohou stát signálem cizosti textu a spolu se jmény místními (eventuálně s názvy reálií) tvoří body, jež udržují kontinuitu povědomí cizosti prostředí i literárního díla a průběžně připomínají, že jde o překlad, nikoliv o originál.“ (Straková, 1994, s. 174). Přesto však Straková nepovažuje ponechání jmen v původní podobě (tam, kde v češtině existuje vhodná paralela) za vyhovující (srov. Straková, 1994, s. 175).

I když překladatel užívá jména v původní cizojazyčné podobě, začleňuje je zpravidla do českého deklinačního systému, případně i mění jejich grafickou podobu (transkripce), ženská příjmení většinou přechyluje.¹⁶³ Vždy by se tak mělo dít se znalostí onymického systému výchozího i cílového jazyka, aby pak nedocházelo k chybám, na které upozorňuje např. R. I. Kindlerová v kritice překladu románu *Štěstí* na řecký způsob: „Dochází ke zkomoleninám příjmení: např. *Penelope Psaliová* – překladatelka přechýlila již přechýlené příjmení Psali, které se z řečtiny do angličtiny převede beze změny, ale je třeba, aby překladatel věděl, že v řečtině má ženská koncovka

¹⁶¹ K literárním toponymům u T. Pratchetta viz Ž. Dvořáková (v tisku). Srov. též diplomové práce Z. Siegerová (2010), a K. Bílková (2012).

¹⁶² T. Pratchett se k tomuto tématu vyjadřuje např. v rozhovoru s M. Ebenem Na plovárně (vysíláno na ČT2 24. 4. 2011).

¹⁶³ K problematice přechylování v překladech viz Dvořáček, 2012, s. 136–141.

(obdoba našeho -ová) příjmení Psalis (mužský tvar) tvar Psali, tedy pokud přechýlí toto jméno, je třeba ho vrátit do původní mužské formy a teprve poté přidat -ová, správně by tedy bylo Penelope Psalisová.“ (Kindlerová, 2007, on-line)

Prostředkem exotizace textu se však může stát i přeložení jména, je-li tento akt přímo v díle tematizován samotným spisovatelem. Roli překladatele na sebe bere vypravěč nebo častěji některá z postav a vysvětluje původ a význam jména tím, že jej doslovně překládá (kalk) z exotických domorodých jazyků („*Malajka* prý ve svahilštině znamená anděl. To mi řekla.“ /Isakovski, *Malajka*, 2003/), z jazyků fiktivních („A proč ty mu říkáš *Dúnadan*?“ zeptal se Frodo. „Je *Dúnadan*,“ řekl Bilbo. „Často ho tady tak nazývají. Ale myslel jsem, že umíš natolik elfsky, abys věděl, co je *dún – adan*: Muž ze Západu, Númenorejec.“ /Tolkien, *Pán prstenů I, Společenstvo prstenu*, 1998, s. 219/), ze zvířecí řeči („Slečna *Fouska*?“ Dvířka pokrčila rameny. „Je to doslovný překlad. V krysí řeči to zní líp.“ /Gaiman, *Nikdykde*, 1998 s. 139–140/) apod. Tyto překlady (ať již reálné, nebo fiktivní) mají pomoci dotvářet specifický kolorit cizosti, exotičnosti, výlučnosti. Stejně tak vztah k překládání jmen může charakterizovat postavy nebo i celou společnost v rámci fikčního světa příběhu.

1.1.3 Smíšený postup

Smíšený postup leží mezi dvěma výše uvedenými póly – u některých postav volí překladatel původní podoby jmen, u jiných jejich české ekvivalenty. Knappová (1983, s. 172) uvádí jako příklad román A. Marshalla *Už zase skáču přes kaluže* – v překladu Z. Wolfové se tu objevuje *Jožka a Marie* vedle *Johna a Billyho*. Podle M. Jindry (1980, s. 177) by si měl překladatel dát pozor na to, aby se mu nedostala rušivě do kontaktu jména příznakově vázaná na jazykové prostředí originálu se jmény, která mají ekvivalent v jazyce překladu, tj. navrhuje raději nepřekládat *Mary* a *Johna* (přestože mají české ekvivalenty *Marie* a *Jan*), když se další postavy románu jmenují např. *Meredith*, *Murray* nebo *Deidre*. Podobné výtky se objevují i v recenzích, např. M. Rejžková v kritice komiksu *Zpátky na zem* píše: „Český čtenář si proto musí být vědom, že se příběh odehrává ve Francii, kde se obyvatel francouzského města stěhuje na francouzský venkov, kde potkává Francouze. V knize to ovšem vypadá, jako by se obyvatel francouzského města stěhoval na český venkov, neboť se setkává s místním panem *Jindrou*, paní *Zdechláčkovou*, panem *Hopsou* a panem *Jouzou*. Jména jsou sice zdařile počeštěná, nicméně nutně uvádějí čtenáře do rozpaků. Podobná situace nastala při překladu místních názvů. (...) U českých jmen postav se ovšem čtenář nemůže ubránit dojmu, že zde něco nesedí. Na jedné straně se v okolí Žindav pohybuje stará paní *Zdechláčková*, na druhé straně se přátelé *Manu* a *Marietty* oslovují klasickými francouzskými jmény *Jean-Yves*, *Lewis* či *Guy*. (...) Vzhledem k tomu, že se postavy s českými a francouzskými

jmény setkávají, dochází k rozpolcení představy o tom, kde se vlastně děj odehrává.“ (Rejžková, 2010, on-line) Ne vždy však musí být smíšený typ na škodu, vzpomeňme např. velice kreativní překlad románů o Harrym Potterovi od J. K. Rowlingové.¹⁶⁴ Jeden z překladatelů Pavel Medek obhajuje svou metodu a říká: „Snažím se vždycky najít původ a český ekvivalent. (...) *Brumbál* je staročeské slovo pro čmeláka, stejně jako *dumbledore* anglické. S některými slovy, jako je *McGonagallová*, prostě nic nenaděláte, ale ta, která přeložit jdou, by se rozhodně přeložit měla.“ (Švejdová – Kudrnová, 2007, on-line)

1.2 Způsoby převodu

Zaměříme se nyní na konkrétní způsoby převodu literárních proprií. J. Králová (2008, on-line) vyčleňuje pět překladatelských přístupů.¹⁶⁵ V praxi se samozřejmě tyto metody kombinují a prolínají, uvedme si jako příklad jméno hrdiny několika Pratchettových románů *Carrot Ironfoundersson* – v českém překladu J. Kantůrka bylo rodné jméno přeloženo doslovně (kalk) jako *Karotka*, toto rodné jméno zůstalo zachováno, protože je mluvící a je v textu tematizováno: „Ten mladý muž se jmenuje Karotka. Není to kvůli jeho vlasům, které mu otec vždycky v zájmu hygieny přistříhoval nakrátko. To jméno dostal podle svého tvaru.“ (Pratchett, *Strážce! Strážce!*, 1999, s. 27) Příjmení pak Kantůrek substituoval na *Rudykopalsson*, zachoval přitom původní typický antropoforant -son, posunul sice sémantický obsah mluvícího jména („iron“ = železo, „found“ = nalézt), ale zachoval jeho celkové vyznění i funkci.

Způsoby převodu literárních vlastních jmen jsou podle Králové (2008, on-line) kalkování, transkripce (doplňují ještě transliteraci), substituce, explicitace a generalizace.

1.2.1 Kalkování

Kalk je doslovný překlad. Králová uvádí, že se tohoto postupu využívá zejména tam, kde je součástí vlastního jména generické pojmenování (Králová, 2008, on-line). Jako příklady si můžeme uvést některá toponyma z Tolkienova *Pána prstenů*, která analyzoval Štěpán (1999, s. 132): *Brod* (←

¹⁶⁴ Rozbory překladů do češtiny viz J. Bláhová (2012), do češtiny a ruštiny viz K. Fröhlichová (2011), do češtiny a chorvatštiny J. Krohová (2011), do polštiny viz M. Danowská (2005, s. 22–28).

¹⁶⁵ Nacházíme samozřejmě i jiná členění, např. D. Knittlová (2000, s. 14–15; též Knittlová, 2010, s. 18–19) hovoří o sedmi tradičních překladatelských postupech, jimiž se řeší otázka nedostatku přímého ekvivalentu v cílovém jazyce. Těchto sedm základních postupů zahrnuje transkripci (přepis adaptovaný úzu cílového jazyka, v úvahu je třeba také brát transliteraci, tj. přepis jinou abecedou), kalk (doslovný překlad), substituci (nahrazení jazykového prostředku jiným, ekvivalentním), transpozici (gramatické změny v důsledku odlišného jazykového systému), modulaci (změnu hlediska), ekvivalenci (například v oblasti expresivity, využití stylistických a strukturálních prostředků odlišných od originálu) a adaptaci (náhradu situace popsané v originále, jinou, adekvátní situací; typické pro slovní hříčky). Viz J. Krohová (2011, s. 59); srov. též J. Matušová (1992, s. 165); Ch. Nord (2003, s. 194–195); T. Hrehovčík (2006, s. 38–42).

Ford), *Věžové kopce* (← Tower Hills), *Hory stínu* (← Mountains of Shadow), *Osamělá hora* (← The Lonely Mountain) apod.

Doslovný překlad jsem našla i jako překladatelskou vysvětlující vsuvku za jménem, které zůstalo v originále, většinou se tak děje u jmen mluvících, u nichž je aktualizován sémantický obsah fundujících apelativ, v takovém případě překladatel potřebuje, aby čtenáři pochopili narážku či vtip, v němž jméno figuruje: „Pak jsem přešel do pásma východního času a pokračoval přes *Blue River*, tedy *Modrou řeku*, z které se vyklubal hnědý potok.“ (Least Heat-Moon, *Modré silnice: Cesta do nitra Ameriky*, 2005)

1.2.2 Transkripce a transliterace

Transliterace je přepis z jednoho typu hláskového písma do druhého, o transkripci hovoříme v případě, že se přepisuje z jazyků, které neuvádějí hláskového písma. Oba typy přepisů mají svá pevná pravidla (viz Akademičká pravidla českého pravopisu, 1998, s. 76–89).

Králová (2008, on-line) do této kategorie překladů zahrnuje i možné pravopisné přizpůsobení vlastních jmen: (něm.) *Berlin* – (čes.) *Berlín*. J. Levý (1983, s. 117) pak upozorňuje na problémy vycházející z neznalosti původní podoby jména.

Otázka odlišné abecedy a transkripce či transliterace se může v díle stát dokonce důležitým motivem, vzpomeňme např. na detektivní román A. Christie *Dvojitá stopa*, v němž figurovalo jako důkaz pouzdro na cigarety s iniciálami *BP* – jak Hercule Poirot ale správně určil, nejednalo se o latinská písmena *BP*, ale o písmena napsaná azbukou, tedy v přepisu o *VR*, pouzdro totiž patřilo ruské šlechtičně *Veře Rosakoffové*.

1.2.3 Substitute

Substitute, tedy nahrazení původního jména jiným, se podle Králové (2008, on-line) týká dvou okruhů:

- a) různé varianty téhož osobního jména: (čes.) *Jan* – (šp.) *Juan* – (fr.) *Jean* – (angl.) *John*;
- b) náhrady „kulturním ekvivalentem“: (něm.) *Markplatz* – (šp.) *Plaza Mayor*.

Doplnit bychom mohli i možnost c) náhradu zcela jiným jménem, např. (hol.) *Wanda* → (fr.) *Dora* ve výše zmíněném románu A. Enquistové.

Substitute představuje poměrně velký zásah do původního textu, proto by překladatel měl postupovat citlivě a systémově, vždy s ohledem na celek literárního díla, a měl by se snažit pokud možno zachovat autorem zamýšlenou funkci literárního propria.

Nahrazené jméno bude samozřejmě bez problémů v přeloženém textu plnit základní, tj. identifikační funkci, na druhou stranu se však změnou jména čtenáři ztíží zpětné ztotožnění

s originálem (např. /čes./ *Alenka* = /angl./ *Alice* v románech L. Carrolla). Velice vítané jsou substitute u mluvících jmen, pokud zůstane zachována jejich charakterizační funkce (např. *Gussie Two Grins* → *Gusta Dvojšklebek* u Pratchetta). Obtížný je překlad jmen, která jsou klasifikující (zvl. z hlediska sociálního nebo lokálního)¹⁶⁶ nebo která nesou konotace či asociace (srov. Gutschmidt, 1991, s. 207), u těchto jmen bývá proto někdy nutné sáhnout k náhradě kulturním ekvivalentem, proto se např. u nás z důvodu povědomí a kontextu hrálo v 60. letech Albeeho drama *Kdo se bojí Virginie Woolfové?* pod názvem *Kdopak by se Kafky bál* (srov. Jungmannová, 2001, s. 623).

Dle M. Knappové (1988, s. 165–166) je třeba dbát na problematiku postavení jmen v onymickém systému daného jazyka, např. je podle ní třeba dodržet stupeň emocionality u hypokoristik, časovou a lokální příznakovost rodných jmen, měla by zůstat zachována národní specifika jako např. patronyma v ruštině, překladatel by měl vzít v úvahu i zatíženost konkrétního jména (např. jeho využití ve frazeologii – hloupý Honza, hloupá Káča), možnou aliteraci atd. Důležitý je i stupeň frekvence a „domestikace“ jména (Straková, 1994, s. 172). Toto všechno jsou faktory, které by měl překladatel zvážit zvláště u substitute jmen.

1.2.4 Explicitace

Jde o doplnění informace, zejména kulturního charakteru: (něm.) Bundeshaus – (šp.) Bundeshaus, la sede del Parlamento Federal (Králová, 2008, on-line).

Překladatel má několik možností, jak potřebné informace doplnit, jednou z nich je např. použití poznámky, jako to udělal V. Medek v překladu románu G. G. Márqueze *Sto roků samoty* – velitel popravčí čtyř „odborník na rychlé popravy, měl jméno, které ani zdaleka nebylo náhodné: kapitán *Roque Carnicero* [Řezník, pozn. překl.].“ (Márquez, *Sto roků samoty*, 1998, s. 119) Přestože např. Uhrovi (Uhrová – Uher, 1992, s. 176) tento „náhražkový“ postup, jak jej nazývají, vítají, jiní jej chápou jako selhání a rezignaci překladatele na hledání vhodného řešení. Je ovšem třeba říci, že V. Medek v tomto případě mnoho jiných možností neměl, neboť všechna ostatní jména ponechal v originále, působilo by tedy nesystémově, kdyby mělo být toto jediné přeloženo. Domnívám se, že vzhledem k tomu, že se jedná o jméno výrazně mluvící, které charakterizuje svého nositele, bylo vhodné jeho sémantický obsah čtenářům neznalým výchozího jazyka osvětlit. Rozsáhlejší

¹⁶⁶ V pohádce *O perníkové chaloupce* byla dvě běžná německá hypokoristika *Hänsel* a *Gretel* nahrazena českými zdrobnělinami *Jeníček* a *Mařenka*. Došlo tím k setření původního koloritu a k přiblížení pohádky českým dětským čtenářům. Jména si adaptací zachovala svou klasifikující funkci s tím rozdílem, že místo k německému venkovu začala odkazovat k venkovu českému, neboť užitá rodná jména *Jeníček* a *Mařenka* byla typická pro český venkov 19. století.

vysvětlivky používá často i Kantůrek při překladech Pratchettových románů, osvětluje přitom nejen význam slova, ale poskytuje i další informace: „Pozn. překl.: Jak vidíme, Crawly si změnil jméno na Crowley. Zatímco to první bychom mohli velmi volně přeložit jako Plazoun, to druhé je jméno nejznámějšího mága dvacátého století, nechvalně proslulého Aleistera Crowleyho (1875–1947), autora několika knih o magii“ (Pratchett – Gaiman, *Dobrá znamení*, 2007, s. 20).

1.2.5 Generalizace

Opakem explicitace je náhrada vlastního jména apelativem: (něm.) Berliner Dom / Kölner Dom / Berner Münster – (šp.) catedral (Králová, 2008, on-line). Tendence k apelativizaci si povšimla např. A. Macurová (1985, s. 435) v Houdkově překladu Carrollova románu *Alice's Adventures in Wonderland*.¹⁶⁷ K začleňování cizojazyčných názvů ulic viz též M. Knappová (1967, s. 12–22). Jedním z krajních řešení je pak úplné vypuštění nejen jména, ale dokonce celé postavy (Nord, 2003, s. 194–195).

2. UMĚLECKÉ PSEUDONYMY

V semináři k „Cimrmanově“ hře České nebe J. Svěráka a L. Smoljaka se dozvíme, že podle Cimrmanova přítele Machara stojí za neúspěchem Cimrmanových her právě jeho jméno. Jára je prý moc domácí a Cimrman moc německé. Machar mu dokonce hned navrhl pseudonym – *Jaroslav Budivoj Tesař*.¹⁶⁸ „S ním že by měl u vlasteneckého publika větší ohlas. Cimrmanovi byla však dobová móda košatých básnických jmen směšná. V jednom z dopisů, nalezených v Macharově pozůstalosti, to formuluje pregnančně: „Každý by měl nosit jméno, se kterým se narodil. Prosím, když se někdo jmenuje Václav Jebavý a chce být básníkem-symbolistou, nedivím se, že píše pod jménem Otokar Březina. I když nevím, co mu vadilo na jméně Václav.““ (Cimrman – Svěrák – Smoljak, *České nebe*, 2009, s. 15) Cimrmanův postoj k pseudonymům však zdá se nebyl tak zcela jednoznačný, protože v semináři ke starší hře *Záskok* se dozvíme, že posílal Ladislavu Stroupežnickému, dramaturgovi Národního divadla, své hry i pod jmény *Adalbert Kolínský* a *Eliška Kutnohorská* (Cimrman – Svěrák – Smoljak, *Záskok*, 1999, s. 72).

Podívejme se však na skutečné pseudonymy reálných spisovatelů.

¹⁶⁷ V Houdkově překladu vyšel román pod názvem *Kouzelný kraj*, 1904.

¹⁶⁸ Jde o překlad příjmení Zimmermann/Cimrman do češtiny, tj. Tesař (Beneš, 1998, s. 262). Jméno Budivoj souvisí patrně s obrozeneckou oblibou slovanských jmen, která si vlastenci přibírali.

Za první článek o českých pseudonymech lze považovat Sabinovo O pseudonymech v literatuře české (David, 2009, s. 254–255). Od té doby vyšlo několik slovníků pseudonymů¹⁶⁹ v české literatuře a asi nejrozsáhlejší soubor zachycuje Lexikon české literatury (Merhaut a kol., 1993–2008). Pseudonymům se dosti důkladně věnuje literární věda, zůstávají však dosud zcela nezpracovány po stránce literárněonomastické, přestože jsou chápány jako součást jejího výzkumu: „Je to onomastická disciplína, predmetom ktorej sú vlastné mená spätés dielami krásnej literatúry a ľudovej slovesnosti (mená osôb, literárnych postáv, rozprávkových bytostí, mená zvierat, názvy nejrozličnejších geografických objektov, ale aj názvy literárnych diel a ich častí, jako aj pseudonymy spisovateľov).“ (Majtán, 1984, s. 78)

Nutno říci, že tento výzkum by si jistě vyžádal mnoho let, zvl. vezmeme-li v úvahu, že mnozí autoři psali pod vícero pseudonymy – jen u J. E. Purkyně jsem jich v Lexikonu české literatury napočítala 102! Na tomto místě tento deficit onomastického bádání neodstráním, mohu se ale aslepoň pokusit stručně shrnout základní charakteristiky literárních pseudonymů („pen name“) u českých spisovatelů. Zcela stranou přitom ponechám případy, kdy byl „nežádoucí“ spisovatel nucen publikovat své dílo pod jménem někoho, kdo režimu nevadil, jako tomu bylo v případě Milana Uhdeho a jiných. Nezabývám se tu ani autorskými šiframi, zkratkami či značkami (např. známým Nerudovým Δ).

Pohnutky pro volbu pseudonymů jsou nejrozličnější, počínaje strachem z perzekuce a cenzury a konče důvody ryze estetickými.¹⁷⁰ Jejich účel je však zřejmý – mají skrýt pravou totožnost autora či autorů. Právě tato funkce sblíží pseudonym a anonym.¹⁷¹ Pseudonym se stává součástí sebe prezentace autora ve specifické komunikační situaci, jakou je publikování díla. Pouze autor sám by měl mít právo prozradit svou skutečnou identitu, někdy však bývá odhalen i zvnějšku – vzpomeňme v této souvislosti např. letité spekulace o tom, kdo se asi skrývá za jménem Petr Bezruč (Kovařík, 2003, s. 133–138), nebo současné dohady týkající se osobnosti úspěšného slovenského spisovatele s pseudonymem Maxim E. Matkin (Odaloš, 2012, s. 136).

Jeden spisovatel může mít samozřejmě libovolný počet pseudonymů a naopak za jedním pseudonymem se může skrývat celý početný kolektiv autorů. Ani gender není vždy jednoznačný, některé ženy píší pod mužskými pseudonymy (např. známý případ Mary Ann Evansové, která publikovala jako George Eliot) a naopak (např. Pavel Janoušek psal některé své kritiky pod jménem Eliška F. Juříková).

¹⁶⁹ A. Dolenský (1910), K. Tauš (1946), J. Kunc (1958), J. S. Vopravil (1973).

¹⁷⁰ Různými motivacemi volby pseudonymu se zabývá např. L. Kroužilová (2000, s. 244–253), J. Holý (1995, s. 49; též Holý, 1995, s. 49), M. Balowski (1993, s. 357–367) aj.

¹⁷¹ Srov. též pseudonymy jako *Anonym*, *Bezejmenný*, *Neznámý*, *Nejmenovaný* apod. (Vopravil, 1973, s. 43, 56, 219, 220).

Z hlediska onomastického nás bude zajímat především forma jmen. Můžeme snad konstatovat, že většina pseudonymů se inspiroje existujícími antroponymy, a plní tak tzv. iluzionistickou funkci, vyvolává zdání reálnosti. V menší míře nalezneme pseudonymy, které naopak zdůrazňují svou fiktivnost; jsou to pseudonymy, jejichž základy jsou apelativní (např. Strejc z Pyšel /= Jaromír Doležel/), dále pseudonymy, které si půjčují jména jiných osob, ať již reálných (např. Anaxagoras /= Jan Evangelista Purkyně/, pozmeněné Donan Coyle a Shilliam Wakespeare místo Conan Doyle a William Shakespeare /= Ferdinand Peroutka/), či fiktivních (Ali Baba /= Eduard Bass/), a konečně pseudonymy, které jsou sice utvořeny podle vzoru reálných antroponym, ale které svou stránkou sémantickou dávají záměrně najevo svou vymyšlenost (např. Justicius Pravdus /= Jakub Arbes/, Buchtoslav Abyvásdrak /= Václav Filípek/) či programovost a ideovost (např. Čechobratr Protištúrovský /= Jan Kollár/).

Literární onomastika by měla dále zkoumat to, zda je pozmeněno celé jméno (např. Emil Frída → Jaroslav Vrchlický), nebo jestli se změna týká jen jeho části (např. Miloš Urban → Josef Urban, Bedřich Fučík → Bedřich Dvořák), zda ke změně došlo na rovině hláskové (např. V. Borek → V. Bolek) či morfologické (např. krácení jména J. Dolanský → J. Dolský, naopak přidání sufixu J. Barák → J. Barakovský). Za povšimnutí by jistě stálo, jestli např. pseudonym zachovává iniciály reálného jména (např. Jaroslav Rozvoda → Jan Rameš), jestli vychází ze stejného sémantického pole (např. J. Černý → J. Červený) atd.

Zajímavé jsou pseudonymy, které samy odkazují k reálnému jménu nebo alespoň jeho části, výrazně tu napomáhá grafika (např. Petr Bok /= Jaroslav Petrbock/, K. A. Laš /= Josef V. Kalaš/, dr. A. L. Fred /= Alfréd Fuchs/), popř. způsob čtení (např. zprava doleva: Ach. Ot. Rab /= J. Bartocha/, A. Šíp /= A. M. Píša/) apod.

Dalším okruhem onomastického zkoumání by měla být motivace pseudonymů. Velice často se setkáváme s pseudonymy inspirovanými toponymem, k němuž měl autor nějaký vztah (např. je známo, že Karolina Světlá se inspirovala vsí Světlá v Podještědí, odkud pocházel její manžel; Karel Havlíček Borovský si přidal ke jménu místo svého narození apod.). Tato jména odvozená od toponym mohou mít podobu adjektivní (např. dva současníci se jménem Václav Beneš se začali nazývat podle svých rodišť Václav Beneš Třebízský a Václav Beneš Šumavský, aby se odlišili) nebo mohou být součástí „šlechtického“ přídomku (Jiří Karásek ze Lvovic). Mnoho pseudonymů je též odvozeno ze jmen autorových příbuzných či známých (např. jméno matky Batševa bylo inspirací pro druhé jméno Isaaca Bashevis Singera /Tuszyńska, 2006, s. 177/) atd. U většiny pseudonymů bychom se však při určování motivace nutně pohybovali na půdě pouhých spekulací.

Sledovat bychom mohli pseudonymy i z hlediska jejich historického vývoje (např. obrozenecké přidávání vlasteneckých rodných jmen utvořených podle slovanských vzorů¹⁷² /Magdaléna Dobromila Rettigová, Jan Alois Sudiprav Rettig/ nebo počešťování jmen v období národního obrození a po druhé světové válce /Vojtěch Österreicher → Vojtěch Rakous/).

Celá řada autorů se vepsala do povědomí čtenářů pouze pod svým pseudonymem a jejich pravé jméno málokdo zná, i ve studiích literárněhistorických se vždy píše např. o Ivanu Olbrachtovi a jeho otci Antalu Staškovi, nikoli o Kamilovi a Antonínovi Zemanových¹⁷³ atd. Většina pseudonymů však do obecnějšího povědomí nepřešla – kdo si např. dokáže spojit jména jako Pavel Kunz, B. Ptáčník, Jan Braun či Jan Holas s osobností F. X. Šaldy, která se za nimi skrývá? Asi málokdo... Zvláštní kapitolu výzkumu pak tvoří záměrné mystifikace, jejichž součástí je i jméno. Cenu Knižního klubu za nejlepší knihu roku 2009 získal román Bílej kůň, žlutej drak vietnamské spisovatelky píšící česky Lan Pham Thi. Kniha vzbudila senzaci a stala se bestsellerem. Brzy však vyplulo na povrch, že skutečným autorem románu byl Čech Jan Cempírek, který si osobnost vietnamské spisovatelky vymyslel (Formánek, 2009, s. 56–57). Není to zdaleka ojedinělý případ, vzpomeňme např. českou raně obrozeneckou básnířku Žofii Jandovou, jež byla výmyslem F. L. Čelakovského (Kovařík, 2003, s. 40). Zde však již nevystačíme s označením pseudonym, neboť jména zmíněných „autorek“ jsou nedílnou součástí komplexnější mystifikace, jejímž cílem je přesvědčit veřejnost o reálné existenci těchto spisovatelek. Součástí Cempírkovy mystifikace byla např. i fotografie autorky, její mail, blog a nakonec videonahrávka s děkovnou řečí při udílení cen (Formánek, 2009, s. 56–57). Patrně nejznámější a nejpropracovanější mystifikací tohoto druhu je však nesporně osobnost všestranného génia a spisovatele Járy (da) Cimrmana.

3. TITUL A TIRÁŽ

3.1 Titul díla

Specifickou problematiku tvoří tituly literárních děl. Někdy bývají řazena mezi **pragmatonyma**, tj. jména výrobků. Podle M. Majtána by však i ona měla být předmětem výzkumu literární onomastiky (Majtán, 1984, s. 78). Velkou pozornost jim tradičně věnuje literární věda, ale z pohledu onomastického jsou dosud nezpracována (srov. Štěpánová, 2011, s. 349–356). V zahraničí je přitom situace obdobná (srov. Tarpley, 1985, s. 74–79; Room, 1992, s. 123–128).

¹⁷² K tomu viz V. Macura, 1995, s. 121n.

¹⁷³ Pseudonym Ivan Olbracht se stal jeho občanským jménem až v roce 1945, je utvořen z bířmovacího jména a z popoštěné formy příjmení jeho kmotra Albrechta (Merhaut a kol., 3/I M, 2000, s. 665). Pseudonym jeho otce vznikl „obměnou křestního jména (v upomínku na mladickou lásku k maďarské dívce) a polským zdvojnásobením bířmovacího jména Stanislav“ (Merhaut a kol., 4/I S–T, 2008, s. 343).

V této části práce se budu zabývat pouze názvy děl, v nichž zároveň přímo figurují jména postav. Jde zatím spíše o náčrtky a poznámky, i tato problematika by si zasloužila důkladnější a cílenější výzkum, který však přesahuje možnosti této práce.

Titul je místo velice exponované, většinou první, kde se čtenář se jménem setkává. Můžeme spolu s D. Hodrovou (2001, s. 599) říci, že jméno v titulu knihy je ve 20. století u děl prozaických i dramatických převažujícím typem názvu.

3.1.1 Faktory ovlivňující titul

Užití jména postavy v titulu, podobně jako jméno samo, závisí na řadě faktorů uvedených níže.

3.1.1.1 Žánr

Bylo by jistě zajímavé podívat se na tituly blíže z hlediska žánru, např. jménům v titulech děl pro děti se věnovala M. Šubrtová (2014, s. 184–190), L. Jungmannová se zabývala tituly divadelních her a dospěla k závěru, že v tragédiích je titul tvořen jménem postavy častěji, neboť se jedná o příběh jmenované postavy, zatímco v komediích, kde je postava obvykle typem sloužícím demonstraci určitého názoru, není její jméno z tohoto hlediska tolik důležité (Jungmannová, 2001, s. 623).

3.1.1.2 Kulturní tradice

Titul může obsahovat aluzi na jiná díla a postavy známé z literární nebo kulturní tradice, a tím již upozorňovat na způsob recepce (např. J. Otčenášek, *Romeo, Julie a tma*).

3.1.1.3 Dobová poetika

Jak uvádí L. Jungmannová, „například v realistickém a naturalistickém dramatu, které se snaží skutečnost zobrazit iluzivním způsobem, se setkáváme se nadužíváním celých jmen, tj. jmen obsahujících křestní jméno i příjmení, zatímco v symbolistickém a expresionistickém dramatu, které si jsou z tohoto pohledu příbuzné, se častěji vyskytuje pouze jediné ze jmen“ (Jungmannová, 2001, s. 623).

3.1.1.4 Autorská poetika

Použití jména postavy v titulu díla bývá determinováno především povahou a intenzitou vztahu, jaký má titul k celku díla (Jungmannová, 2001, s. 623). Umístění jména v názvu díla jasně signalizuje, že postava, která jméno nosí, bude hrát v ději důležitou úlohu, zpravidla tu proto nacházíme jméno postavy hlavní. To, že právě kolem ní se bude odvíjet děj, může být v názvu také

přímo tematizováno (např. K. Čapek, *Život a dílo skladatele Foltýna*; J. Hašek, *Osudy dobrého vojáka Švejka*). Součástí autorské poetiky je i hravost a vynalézavost při vymýšlení titulů knih, jako příklad uveďme Vyskočilovu knihu *Malý Alenáš*, i když z praxe víme, že často jsou tituly knihám dávány nakladateli, nikoli autory, neboť název prodává knihu, známou změnou je např. Těsnohlídkův román *Liška Bystrouška*, který se měl údajně původně jmenovat *Liška Bystronožka*.

3.1.1.5 Funkce

Titul může být např. volen tak, aby už sám o sobě vypovídal něco o postavě, o jejím charakteru, její národnosti, sociálním postavení apod. Tituly děl rozčlenila podle jednotlivých funkcí Štěpánová (2011, s. 354–356).

3.1.1.6 Forma

Podívejme se na to, v jakých podobách se můžeme se jmény v titulech děl setkat. Jméno postavy v titulu mívá formu:

- a) rodného jména a příjmení (V. Vančura, Markéta Lazarová; L. N. Tolstoj, Anna Karenina),
- b) pouze příjmení (K. Čapek, Hordubal) nebo
- c) pouze rodného jména (H. Ibsen, Nora; S. Machar, Magdalena).

Setkáváme se tu se jmény jak ve formě „oficiální“, tak zdrobnělé nebo hypokoristické (K. H. Mácha, Marinka) nebo i nářeční (A. a V. Mrštíkové, Maryša). Někdy je jméno doplněno i „titulem“ (L. Fuchs, Pan Theodor Mundstock, G. Flaubert, Paní Bovaryová).

Postava nevystupuje v názvu vždy sama, často titul obsahuje jména ústřední dvojice (W. Shakespeare, *Romeo a Julie*; K. M. Čapek-Chod, *Jindrové*; R. L. Stevenson, *Podivný případ dr. Jekylla a pana Hyda*), méně obvykle se tu objevuje jmen více (I. Olbracht, *Joska, Forko a Paulína*). Zde jistě stojí za zmínku vynalézavý titul J. Havlíčka *Helimadoe*, jenž se skládá z počátečních slabik jmen hlavních hrdinek, sester Heleny, Lídy, Marie, Dory a Emy.

Jména (nejen) v titulech jsou buď reálně existující, nebo autorská, vymyšlená (J. Kvapil, *Princezna Pampeliška*).

3.1.2 Doplnující informace

Podívejme se, jaké další informace se dají z titulu vyčíst. Jméno je v něm totiž často doplněno o další údaje. Uvádíme jen nejtypičtější, jistě bychom našli i některé další.

3.1.2.1 O postavě

- a) o jejich vlastnostech duševních (B. Němcová, *Divá Bára*; J. John, *Moudrý Engelbert*),
- b) o jejich vlastnostech fyzických (J. Cimrman – Z. Svěrák – L. Smoljak, *Němý Bobeš*),

- c) o příbuzenských a jiných vazbách postavy nebo k postavě (J. Verne, Děti kapitána Granta; I. Olbracht, Bratr Žak; J. John, Dořini milenci a jiné kratochvíle),
- d) o zaměstnání (V. Vančura, Pekař Jan Marhoul; I. Olbracht, Nikola Šuhaj loupežník),
- e) o národnosti (M. Waltari, Egypt'an Sinuhet; W. Makowiecki, Příhody Řeka Melikla),
- f) o náboženském vyznání (L. Feuchtwanger, Žid Süß),
- g) o věku (A. Lustig, Nemilovaná, z deníku sedmnáctileté Perly Sch.),
- h) o vztahu k vypravěči (A. Lustig, Můj známý Vili Feld),
- i) o údělu (K. M. Čapek-Chod, Kašpar Lén mstitel) apod.

3.1.2.2 O ději ve vztahu k postavě

- a) o průběhu děje (L. Klíma, Utrpení hraběte Sternenhocha; S. Beckett, Malone umírá),
- b) o vyvrcholení děje (V. Dyk, Zmoudření dona Quijota),
- c) o prostředku, který nějak do děje zasáhne nebo pro něj bude důležitý (O. Wilde, Obraz Doriana Greye; K. J. Erben, Záhořovo lože),
- d) o místě děje (L. Carroll, Alenka v kraji divů a za zrcadlem) apod.

Musíme však mít na paměti, že jméno v titulu může být součástí hry se čtenářem, např. v názvu hry S. Becketta Čekání na Godota je inzerováno jméno postavy, která se vůbec neobjeví. Jak poznamenává Lukeš (1987, s. 179–180), „na titul jako indikátor hlavní postavy nelze vždy spolehnout, a to ani u Shakespeara, jehož všechny tragédie a historické hry mají v názvech (jejichž autorem však nemusel být sám Shakespeare a které jsou pro dnešní potřebu běžně kráceny) vlastní jména: Julius Caesar mizí ze stejnojmenné tragédie před její polovinou a ve středu komedie Kupec benátský není titulní postava (kupec) Antonio, nýbrž lichvář Shylock“.

Jméno v titulu též může být odkazem k použité technice psaní (typickým příkladem je hra E. Albeeho Kdo se bojí Virginie Woolfové?, která se u nás z důvodu povědomí a kontextu hrála pod názvem Kdopak by se Kafky bál?), k žánru (Epos o Gilgamešovi, J. Vrchlický – Legenda o sv. Prokopu) apod.

V titulu může být tematizován sám akt pojmenování postavy (L. Mňačko, Smrt si říká Engelchen; M. Fisch, Mé jméno budiž Gantenbein; Z. Bezděková, Říkali mi Leni).

Titul hraje klíčovou roli. Je místem významného sémantického dění, místem, kde se často poprvé setkáváme se jménem hlavní postavy a kde se o ní něco dozvídáme, ale je i místem, které může nás čtenáře záměrně mást a pohrávat si s námi.

3.2 Tiráž

Tiráž je místo, kde bývají uveřejňovány informace převážně administrativního či technického charakteru, vedle nakladatele tu bývá uvedeno místo a rok vydání, jméno ilustrátora a odpovědného redaktora, údaje o počtu stran nebo o velikosti nákladu apod. Není proto divu, že tiráž zůstává dosud literární onomastikou přehlížena. Ale... I na tomto zdánlivě nezajímavém místě většinou na konci knihy se můžeme setkat s mystifikací a hrou, kterou bychom tu možná nečekali.

Již ve starých českých tiscích ze 16. století se objevují fiktivní místa tisku (např. Smyšlenov nebo *Štěbetalov pod Klevetovem*), a to z důvodu obav před cenzurou a před postihem tiskařů (David, 2006, s. 173–177). Tato jména byla utvořena podle vzoru reálných toponym, jejich hlavní funkcí bylo „zmást nepřítele“, mystifikovat, přesto se však příliš nesnaží skrýt svou hravou fiktivnost a snad i trochu provokaci.

Ze současné literatury můžeme uvést recesistickou tiráž k Vybraným spisům B. Henryho (1993) – zde sice není uvedeno místo vydání, ale dozvíme se v ní, že sbírku připravili k vydání paní NeVěra, Lichá slečna a Veselý pán v Redakci krásné lité túry, v edici Um není, tisk provedlo π Sýčko, L kusů z nákladu je vázáno v kůži autora, výtisk je neprodejný, resp. cena je dle dohody (v litrech), a udání počtu stran nezapře, že je básník povoláním matematik, neboť je vyjádřen jako $2^6 + 2^2 + 2^0$. Tato tiráž kopíruje svou skladbou i formou reálné tiráže, neposkytuje nám však žádnou relevantní informaci o knize, svou rozvernou hravostí zcela organicky zapadá do kontextu celé sbírky, již provází, a měla by proto být chápána jako její součást.

V podobných mystifikacích přitom samozřejmě nejsme sami. Mohli bychom pro zajímavost zmínit rozsáhlou italskou práci M. Parentiho z roku 1951 *Dizionario dei luoghi di stampa: falsi, inventati o supposti in opere di autori e traduttori italiani con un'appendice sulla data e un saggio sui falsi luoghi italiani usati all'estero, o in Italia, da autori stranieri* (tj. Slovník míst tisku: falešných, vymyšlených nebo předpokládaných v dílech italských autorů a překladatelů s dodatkem o době a s ukázkou falešných italských míst užitých v zahraničí nebo cizími autory v Itálii).

Ojedinele nám může tiráž naopak poskytnout klíč k rozluštění jiné mystifikace, jako tomu bylo v případě prvního vydání¹⁷⁴ románu *Poslední tečka za rukopisy* – v celé knize se všude objevovalo jako jméno autora Josef Urban, pouze v údajích o autorských právech v tiráži bylo uvedeno pravé jméno autora, totiž „© Miloš Urban“.

¹⁷⁴ Druhé vydání již vyšlo pod jménem Miloš Urban.

4. JAK DÁLE V LITERÁRNÍ ONOMASTICE?

V roce 1984 zveřejnil J. Spal článek s názvem *Jak dále v onomastice?* (Spal, 1984, s. 54–59). Mimo jiné se v něm zamýšlel i nad teprve se rodící literární onomastikou. Ráda bych na jeho tehdejší úvahy navázala.¹⁷⁵ Historii českého bádání v oblasti literární onomastiky jsem popsala již dříve, též vývoj výzkumu v dalších zemích je dostatečně zmapován (viz časopis *Onoma*, 2005). Jak ale vypadá literární onomastika dnes? A především – jak dále v literární onomastice?

4.1 Současný stav u nás

J. Spal byl ve svém článku, napsaném před třiceti lety, vůči literární onomastice značně skeptický, považoval ji za spíše okrajové odvětví, které nemůže stát ve středu onomastické práce, trochu pochybovačně se ptal, do jaké míry prospívá pokroku onomastiky samé (Spal, 1984, s. 58). Literární onomastika je stále relativně mladý obor, přesto si však za těch uplynulých třicet let již dostatečně vydobyla své místo a získala uznání. Nestojí sice ve středu onomastické práce, ale je nutno s ní počítat.

Velice pozitivně hodnotím vzrůstající zájem o literární onomastiku u nás i to, že je v posledních letech čím dál tím větší pozornost věnována též otázkám teorie a metodologie. Přestože se na žádné z českých univerzit nevyučuje literární onomastika samostatně např. jako volitelný seminář, dostává prostor jak při výuce onomastiky, tak i translologie. Rostoucí zájem studentů pro literární onomastiku dokládá i výrazné zvýšení počtu takto zaměřených diplomových prací. Tyto práce přitom odrážejí směřování celého oboru, vidíme, že dnes se přesouvá zájem k tématům, která doposud stála spíše na okraji, zkoumají se např. literární propria v žánrech, jako je červená knihovna, fantasy apod.

Stále však platí, že publikované studie vycházejí především z prózy, méně často z dramatu a téměř vůbec ne z poezie. Určení postavení literárních proprií zvl. v poezii zůstává tedy i nadále velkým úkolem literární onomastiky.

Převládá výzkum literárních antroponym, ale objevují se již i rozbor literárních toponym, těm se věnuje především J. David (2006, s. 171–175; též David, 2011, s. 209–216), který tak odpověděl i na Spalovo volání: „Proč se tu zkoumají zpravidla jména osob, nikoli též míst? (...) Soustavné zkoumání by tu mohlo přinést mnoho zajímavého pro psychologii dnešního chápání a tvoření MJ.“ (Spal, 1984, s. 57)

¹⁷⁵ Již dříve reagoval na Spalův článek např. K. Gutschmidt (1991, s. 203–208).

4.2 Jiné pohledy

Česká literární onomastika je tradičně ovlivněna výzkumem u našich sousedů v Německu, Polsku a na Slovensku, kde dnes vycházejí významné teoretické monografie – z posledních jmenujme např. práce F. Debuse (2002), M. Cyzmanové (Cyzman, 2009) nebo P. Odaloše (2012). Velký důraz je tu kladen především na funkce literárních vlastních jmen a na jejich společenské působení. Podívejme se však i na jiné možné přístupy, o kterých se u nás příliš nehovoří, ale které by mohly být pro českou literární onomastiku do budoucna velice inspirativní.

4.2.1 Rozhovory a dotazníky

Literární onomastika může objasňovat psychologii pojmenování vůbec, jak na to upozorňoval již J. Spal (1984, s. 58), proto jsou pro nás velice zajímavé a cenné rozhovory se spisovateli, což je metoda, která „v literárnej vede je použitá už desaťročia, ale výklad o vlastných menách sa nájde iba ojedinele¹⁷⁶“, jak uvádí K. Gutschmidt (1991, s. 206) A nutno říci, že když už padne v rozhovoru dotaz na propria, tak většinou s cílem zjistit motivaci konkrétního a neobvyklého jména, např.: „Hlavní postava vaší knihy se jmenuje Pí. Proč?“ (Jirsa, 2003, on-line) nebo „Jak se zrodilo jméno jeho ženy, Vulvy?“ (Veselá, 2002, on-line) Inspirativním projektem jsou proto dle mého názoru cílené rozhovory s italskými spisovateli o jménech v jejich dílech, které probíhají v Itálii od roku 2001. Projekt vedou A. Brendlerová a F. Iodice. Cílem je zjistit tendence v pojmenovávání přímo od autorů samých, nejde tedy o výzkum konkrétních jmen, ale obecných strategií a úmyslů i celého pojmenovovacího procesu. Nabízely se dvě možnosti zjišťování motivací a autorských záměrů – dotazník, nebo přímý rozhovor. A. Brendlerová a F. Iodice se rozhodli pro přímé rozhovory, neboť tím redukuje možnou manipulaci skrze dotazníkové otázky, navíc je nespornou výhodou spontaneita rozhovoru (Brendler, 2005, s. 380–388; Brendler, 2006, s. 19n.).

Ke jménům však samozřejmě můžeme přistoupit i z jiného úhlu pohledu, ze strany čtenářské recepce, tedy toho, jak jména na čtenáře působí. Výzkumem recepce se dlouhodobě zabývá např. tým stylistiků a psychologů pod vedením C. Emmottové v rámci projektu STACS¹⁷⁷ na univerzitě v Glasgow. Literární propria sice nejsou hlavní náplní tohoto výzkumu, ale je jim též věnována pozornost. U nás zatím studie o čtenářské recepci jmen chybí, výjimkou je snad jen dotazník v diplomové práci Z. Suché (2012), který měl ukázat, zda diváci vnímají vztah mezi stereotypy v pojmenování u postav-typů (např. zkušený detektiv, záporný cizinec apod.) v televizních seriálech. Srov. též část I kap. 2.6.

¹⁷⁶ Srov. např. rozhovor s D. Hodrovou (Kotyk, 2008, s. 269–273).

¹⁷⁷ STACS Project – Stylistics, Text Analysis and Cognitive Science: Interdisciplinary Perspectives on the Nature of Reading (dříve the LINC Project – Literature, Narrative and Cognitive Science) – více informací [on-line]: <<http://www.gla.ac.uk/schools/critical/research/fundedresearchprojects/stacsproject/#d.en.53663>>

4.2.2 Korpusy a slovníky

Za jakési předchůdce korpusů lze považovat slovníky postav a jejich vlastních jmen u konkrétního autora. Encyklopedií typu „Kdo je kdo v díle XY“ je velké množství (srov. Karpova, 2011), nutno však říci, že většinou neobsahují onomastický výklad vlastních jmen, ačkoli se v jejich názvu výraz „jméno“ často objevuje (viz např. *Chaucer Name Dictionary. A Guide to Astrological, Biblical, Historical, Literary, and Mythological Names in the Works of Geoffrey Chaucer* od J. de Weeverové /Weever, 1996/), jsou to tedy spíše slovníky onym než slovníky v pravém slova smyslu onomastické, poskytují však bohatý materiál, který by mohl k literárněonomastické analýze sloužit, jak na to upozornil již R. Šrámek (1978, s. 496–508) ve své recenzi na *Slovník vlastních jmen v Gorkého trilogii*. Najdeme však i výjimky, které se výklady literárních proprií skutečně zabývají, jmenujme např. *A Chaucer dictionary; proper names and allusions, excluding place names* od B. Dillona (1974) nebo *Pynchon Character Names: A Dictionary* od P. J. Hurleyho (2008). Vedle těchto slovníků zaměřených na jednoho spisovatele vychází i ambiciózní projekty, které jsem zmiňovala již dříve, např. *Dizionario dei luoghi immaginari della letteratura* (Ferrari, 2007), uvažovalo se i o onomastickém slovníku postav v italské literatuře – *Dizionario Onomastico dei Personaggi della Letteratura Italiana* (Caffarelli, 1999, s. 373–396) apod. U podobně tematicky rozsáhlých slovníků však vždy narážíme na problém, která díla kterých autorů by měla být do výběru zařazena. U elektronických databází tato omezení padají, neboť je možné je neustále doplňovat a rozšiřovat o další díla a spisovatele.

Ve Švédsku se v současné době rozbíhá projekt NER (Named Entity Recognition), anotační systém schopný rozpoznat v literárním textu vlastní jména, která potom dokáže roztrždit do 8 typů (např. jména lidí, míst, organizací, produktů apod.) a 57 podtypů (viz Borin – Kokkinakis – Olsson, 2007, s. 1–8). Obdobný korpus – *Autonom* – vzniká od roku 2003 i v Nizozemsku pod vedením K. van Dalen-Oskamové (Dalen-Oskam, 2012, s. 1–12). Pomocí speciálního programu by se měla v textu vlastní jména vyhledávat sama. Pak by je bylo možno díky přiřazeným tagům třídit podle dalších kritérií, např. by se vyhledala pouze příjmení, rodná jména atd. Hlavním cílem databáze je podle vedoucí projektu poskytnout srovnávací materiál pro onomastiky, kteří potřebují získat informace o dobové poetice, aby mohli konfrontovat zkoumané dílo s jinými texty ze stejného období, aby pak mohli rozhodnout, zda byla zvolená „krajina jmen“ či funkce jmen ve zkoumaném díle ve své době běžná, či naopak výjimečná.

K tomu si dovolím osobní poznámku. Výzkum literárních jmen ve vztahu k dobové poetice, k žánru či k literárnímu druhu je velkým úkolem literární onomastiky do budoucna (srov. Gutschmidt, 1983, s. 153–156; též Rzetelska-Feleszko, 1993, s. 24), tato témata totiž dosud nebyla téměř

zpracovávána. Otázkou však je, zda nám v tom opravdu může pomoci podobně koncipovaný korpus. Literární jména nelze podle mého názoru zkoumat vytržena z kontextu literárního díla, pouhý seznam proprií nám sám o sobě neřekne nic. Pokusy o vybudování databáze literárních jmen z různých děl různých autorů z různých jazykových oblastí, která by byla přístupná badatelům, navíc nutně naráží na problém nejednotnosti v oblasti terminologie i metodologie.

4.3 Úkoly

Výše jsem načrtla několik stěžejních problémů, které před literární onomastikou ještě leží:

- a) sjednocení terminologie;
- b) vyjasnění metodologie;
- c) postavení proprií v poezii;
- d) výzkum pojmenování v různých literárních směrech a žánrech;
- e) výzkum čtenářské recepce;
- f) odhalení autorského pojmenovovacího procesu;
- g) intenzivnější mezinárodní spolupráce.

Celá řada oblastí dosud ani nezačala být zkoumána, např. literární zoonyma nebo chrématonyma. Pozornost by si zasloužily např. i autorské pseudonymy, které jsou prakticky nezpracovány z hlediska jazykového a onymického, a tituly děl, jak jsem se pokusila ukázat v předchozích kapitolách. A jistě bychom přišli na mnohá další témata.

5. BIBLIOGRAFIE ČESKÉ LITERÁRNÍ ONOMASTIKY

Českému výzkumu literárních vlastních jmen zatím chybělo zveřejnění celkové bibliografie české literární onomastiky např. po vzoru soupisů E. Rajecové (Rajec, 1978) či S. I. Zinina a A. G. Stěpanovové (Zinin – Stěpanova, 1970), kde by byly uvedeny všechny články přehledně na jednom místě. Přitom na potřebnost takového seznamu upozorňoval již J. Spal (1984, s. 59), stejně jako R. Šrámek (1985, s. 510). Oddíl „literární onomastika“ se v dosavadních bibliografických soupisech M. Novákové (Bibliografie české lingvistiky a Bibliografie české onomastiky) objevuje poprvé v roce 1992, záznamy jsou však neúplné.

Při sestavování této bibliografie jsem vycházela z ročenek Bibliografie české lingvistiky za roky 1945–2000, dále z bibliografické databáze, která je k dispozici v knihovně¹⁷⁸ Ústavu pro jazyk

¹⁷⁸ Tímto bych chtěla poděkovat zvl. E. Hrachové a A. Nejedlé z knihovny a bibliografického oddělení ÚJČ AV ČR za pomoc a cenné rady.

český AV ČR, v. v. i., dále přímo ze sborníků a jednotlivých časopisů. Využívala jsem i elektronické katalogy knihoven a univerzit.

Do bibliografie byly zahrnuty pouze práce českých autorů, které byly napsány v češtině. Soupis obsahuje studie publikované v odborných časopisech a v konferenčních sbornících i diplomové práce. Nalezneme tu jak studie onomastické, tak i literárněvědné, stejně jako stati zabývající se problematikou překladu literárních vlastních jmen. U prací, které jsou dostupné i v elektronické podobě, je uveden také internetový odkaz.

- ADAM, R. (2013): Vlastní jména osob a míst v Raisových povídkách. *Acta onomastica*, 54, 7–14.
- ADAMOVIČ, S. (1995): *Funkce antroponym ve vybraných dílech V. Párala*. Diplomová práce. Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně.
- BALÁŽOVÁ, A. (1990): K otázce překladů názvů literárních děl (O některých variantách překladů názvů povídek A. P. Čechova do češtiny a slovenštiny). *Translatologica Pragensia*, 3, 2, s. 189–196.
- BARTOVÁ, J. (1995): Ladislav Fuks – postavy a jména. *Čeština doma a ve světě*, 3, 3, s. 209–210. [on-line] <<http://ucjtk.ff.cuni.cz/system/files/publikace/cds/CDS1995-3.pdf>>.
- BARTUŇKOVÁ, J. – ZACHOVÁ, A. (1992): Sémantická funkce vlastních jmen v dílech Vladimíra Párala. In: M. Blichá (ed.), *Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafarikanae, Slavistica XXVIII, Zv. 3, Onomastika a škola*. Banská Bystrica: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Pedagogická fakulta, s. 76–81.
- BARTUŇKOVÁ, J. – ZEMAN, J. (1996): Cimrmani v kontextu postmoderny. In: I. Nebeská – A. Macurová (eds.), *Jazyk a jeho užívání*, Sborník k životnímu jubileu profesora Oldřicha Uličného. Praha: Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, s. 222–229.
- BAYEROVÁ, N. (1989): O chrématonymech v čítankách 1. – 4. ročníku ZŠ. In: R. Šrámek – L. Kuba (eds.), *Chrématonyma z hlediska teorie a praxe*, Sborník z 3. celostátního semináře „Onomastika a škola“, Ústí nad Labem 21.–22. 6. 1988, *Onomastika a škola*, sv. 3. Brno: Onomastická komise ČSAV, s. 80–84.
- BAYEROVÁ, N. (1992): Vlastní jména ve vybraných textech učebnic českého jazyka v 1.–4. ročníku ZŠ, Modelová analýza. In: M. Blichá (ed.), *Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafarikanae, Slavistica XXVIII, Zv. 3, Onomastika a škola*. Banská Bystrica: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Pedagogická fakulta, s. 41–45.
- BENEŠ, J. (1951): Osobní jména v Jiráskově díle. *Oběžník Kruhu přátel českého jazyka*, 4, 20, s. 1–2.

- BIČÍKOVÁ, R. (2011): *Vlastní jména jako potenciální projev „cizosti“ v překladu neliterárního textu*. Diplomová práce. Praha: Filozofická fakulta, Univerzita Karlova. [on-line] <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/112672/?lang=cs>>.
- BÍLEK, P. A. (2003): Problém konkrétních popisů, jedinečných (vlastních i místních) jmen a deiktických částic: problém jedinečné reference. In: P. A. Bílek, *Hledání jazyka interpretace*. Brno: Host, s. 231–246.
- BÍLKOVÁ, K. (2012): *Překlad vlastních jmen ve vybraných dílech literatury fantasy*. Diplomová práce. Olomouc: Filozofická fakulta, Univerzita Palackého. [on-line] <<http://theses.cz/id/zkqgyu>>.
- BLAUDEOVÁ, H. (1991–1992): Vlastní jména v moravských pohádkách. *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV*, 32–33, s. 216–220.
- BLAUDEOVÁ, H. (1992): *Vlastní jména v moravských pohádkách*. Diplomová práce. Brno: Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita.
- BLAUDEOVÁ, H. (1995): Charakteristika vlastních jmen v moravských pohádkách. In: R. Šrámek – J. Bartůňková – V. Koblížek (eds.), *Onymické systémy v regionech*, Sborník příspěvků z 5. semináře „Onomastika a škola“. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 229–232.
- BOHATCOVÁ, B. (2010): *Vlastní jména ve svatebních a vojenských lidových písních v Sušilově sbírce Moravské národní písně*. Diplomová práce. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové.
- BOHUŠ, M. (2007): *Propriální složka v Cimrmanově literárním díle (onomastický rozbor)*. Diplomová práce. Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně. [on-line] <<http://www.ppt2txt.com/r/ebe9a1d5/>>.
- BOK, V. (1995): K výskytu jmen z eposu o Tristanovi a Isoldě ve středověkých a raně novověkých Čechách. *Acta onomastica*, 36, s. 42–47.
- BRABCŮ, J. F. (2005): Nepil – Makový mužiček. In: Z. Tydlačková (ed.), *Opera studiosorum Universitatis Reginaegradecensis 16*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, s. 21–28.
- BRABEC, M. (2006): *Vlastní jména v českých pohádkách Jana Drdy*. Diplomová práce. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové.
- BRADÁČOVÁ, T. (2012): *Postavy v prózách Petry Soukupové*. Diplomová práce. Olomouc: Filozofická fakulta, Univerzita Palackého. [on-line] <<http://theses.cz/id/8p6brw/>>.
- BRANDTOVÁ, O. (1999): Kubínovy soubory lidových povídek jako pramen cizích geografických a etnografických reálií v lidové próze. *Český lid*, 86, 3, s. 215–224.

- CÍSAŘ, V. (1984): *K využití přezdivek v literatuře*. Diplomová práce. Praha: Filozofická fakulta, Univerzita Karlova.
- ČECH, R. – DAVID, J. (2008): Pan Klaus a pan Úžasný. In: S. Pastyřík – V. Viška (eds.), *Onomastika a škola 8*. Sborník příspěvků z Celostátního onomastického semináře s mezinárodní účastí „Onomastika a škola 8“ konaného v Hradci Králové 23.–24. ledna 2008. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 179–185. [on-line] <<http://www.jardavid.ic.cz/index33.htm>>
- ČEJKOVÁ, J. (1992): *Vlastní jména v moravských pověstech*. Diplomová práce. Brno: Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita.
- ČORNEJOVÁ, M. (2008): Charakter a funkce osobních jmen ve staročeské hře Mastičkář. In: S. Pastyřík – V. Viška (eds.), *Onomastika a škola 8*. Sborník příspěvků z Celostátního onomastického semináře s mezinárodní účastí „Onomastika a škola 8“ konaného v Hradci Králové 23.–24. ledna 2008. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 59–76.
- DAVID, J. (2005): „...slova jsou hvězdy, jež se rozněcují na temném nebi vědomí.“ Literární antroponymie a toponymie v díle Vladislava Vančury. *Acta onomastica*, 46, s. 29–42 [on-line] <<http://www.jardavid.ic.cz/index33.htm>>.
- DAVID, J. (2006): Ty lesovské stráně... K literární a filmové topologii. In: A. Jaklová (ed.), *Komunikace – styl – text*, Sborník z 1. mezinárodní lingvistické konference, České Budějovice 20.–22. září 2005. České Budějovice: Filozofická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, s. 171–175 [on-line] <<http://www.jardavid.ic.cz/index33.htm>>.
- DAVID, J. (2009): Lexikon české literatury počtvrté aneb Na okraj pseudonymů. *Acta onomastica*, 50, s. 254–255.
- DAVID, J. (2011): Oikonymie v uměleckém textu. In: J. David, *Smrdiv, Brežněves a Rychlonožkova ulice, Kapitoly z moderní české toponymie*. Praha: Academia, s. 209–216.
- DEJMEK, B. (1995): Toponyma v poezii (Zamyšlení nad funkcí toponym v Šiktancově básni Leden ze sbírky Český orloj). In: R. Šrámek – J. Bartůňková – V. Koblížek (eds.), *Onymické systémy v regionech*, Sborník příspěvků z 5. semináře „Onomastika a škola“. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 209–214.
- DOBIÁŠOVÁ, I. (2003): Analýza vlastních jmen v Kudrnatých povídkách od J. Š. Kubína. In: G. Malá (ed.), *Opera studiosorum Universitatis Reginaegradecensis 12*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, s. 5–27.
- DVOŘÁKOVÁ, Ž. (2009a): Baker Street, Příčná ulice a ulice Mazaných řemeslníků – tři typy urbanonym v beletrii a jejich funkce. *Acta onomastica*, 50, s. 80–87. [on-line] <<http://dvorakova-onomastika.webnode.cz/clanky/literarni-onomastika>>.

- DVOŘÁKOVÁ, Ž. (2009b): Faktory ovlivňující výběr jmen v literatuře (na příkladech z Tylových dramát). In: J. Hladký – L. Rendár (eds.), *Varia XIX*, Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave – Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV, s. 57–69. [on-line] <<http://dvorakova-onomastika.webnode.cz/clanky/literarni-onomastika>>.
- DVOŘÁKOVÁ, Ž. (2009c): Moc jména a jeho tabuizace v moderní literatuře. In: O. Uličný (ed.), *Eurolingua & Eurolitteraria 2009*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, s. 367–374. [on-line] <http://kcl.fp.tul.cz/attachments/209_Eurolingua_2009.pdf>.
- DVOŘÁKOVÁ, Ž. (2010a): Asociační funkce vlastních jmen v literatuře. In: J. David – M. Čornejová – M. Harvalík (eds.), *Mnohotvárnost a specifčnost onomastiky*, Sborník příspěvků, IV. česká onomastická konference. Ostrava – Praha: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě – Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 138–145. [on-line] <<http://dvorakova-onomastika.webnode.cz/clanky/literarni-onomastika>>.
- DVOŘÁKOVÁ, Ž. (2010b): Česká teorie literární onomastiky. *Acta onomastica*, 51, s. 453–465. [on-line] <<http://dvorakova-onomastika.webnode.cz/clanky/literarni-onomastika>>.
- DVOŘÁKOVÁ, Ž. (2010c): Jména postav v próze a nejednoznačnost jejich identifikace (poznámka k narušování identifikační funkce jmen). *Bohemica Olomucensia, Philologica juvenilia*, 2, s. 246–252. [on-line] <<http://dvorakova-onomastika.webnode.cz/clanky/literarni-onomastika>>.
- DVOŘÁKOVÁ, Ž. (2010d): Specifika literárních antroponym. *Acta onomastica*, 51, s. 447–452. [on-line] <<http://dvorakova-onomastika.webnode.cz/clanky/literarni-onomastika>>.
- DVOŘÁKOVÁ, Ž. (2011a): Jména umělých lidí v literatuře. Konference *Fantastická literatura – světy za zrcadlem*, Brno, 13. 5. 2011. [on-line] <www.phil.muni.cz/plonedata/wucl/Fantasticka_literatura/Dvorakova_Prispevek.doc>.
- DVOŘÁKOVÁ, Ž. (2011b): Ostrov Cohnova rozhodnutí aneb Krajina jmen v románu Bernarda Malamuda *Boží milost*. *Acta onomastica*, 52, s. 45–54. [on-line] <<http://dvorakova-onomastika.webnode.cz/clanky/literarni-onomastika>>.
- DVOŘÁKOVÁ, Ž. (2011c): Případ Galadriel. *Acta onomastica*, 52, s. 212–213. [on-line] <<http://dvorakova-onomastika.webnode.cz/clanky/literarni-onomastika>>.
- DVOŘÁKOVÁ, Ž. (2011d): Vlastní jména jako prostředek mystifikace. *Bohemica Olomucensia, Symposiana*, 1, s. 174–183. [on-line] <<http://dvorakova-onomastika.webnode.cz/clanky/literarni-onomastika>>.
- DVOŘÁKOVÁ, Ž. (2012a): Funkce literárních vlastních jmen a literární onomastika. *Slovo a slovesnost*, 73, s. 194–207. [on-line] <<http://dvorakova-onomastika.webnode.cz/clanky/literarni-onomastika>>.

- DVOŘÁKOVÁ, Ž. (2012b): Pomístní jména v dětských animovaných seriálech o traktorech. *Acta onomastica*, 53, s. 428. [on-line] <<http://dvorakova-onomastika.webnode.cz/clanky/literarni-onomastika>>.
- DVOŘÁKOVÁ, Ž. (2012): Synchronní a diachronní pohledy na literární antroponyma. In: S. Čmejrková – J. Hoffmannová – J. Klímová (eds.), *Čeština v pohledu synchronním a diachronním, Stoleté kořeny Ústavu pro jazyk český*. Praha: Karolinum, s. 537–541. [on-line] <<http://dvorakova-onomastika.webnode.cz/clanky/literarni-onomastika>>.
- DVOŘÁKOVÁ, Ž. (2014): K interdisciplinárnímu charakteru literární onomastiky. In: E. Minářová – D. Sochorová – J. Zítková (eds.), *Vlastní jména v textech a kontextech*, Praha: Masarykova univerzita, s. 203–209.
- ERŠILOVÁ, D. (2013): *Bionyma v dětské literatuře na příkladu Františka Nepila*. Bakalářská diplomová práce. Liberec: Technická univerzita v Liberci.
- FEJFUŠA, P. (1991): K pojmenování postav v současné české próze. In: F. Uher (red.), *Škola, jazyk, literatura*. Řada jazyková a literární, 25. Brno: Masarykova univerzita, s. 85–89.
- FETTERS, A. (2005): Jména osob (antroponyma) ve Škvoreckého Zbabělcích. *Acta onomastica*, 46, s. 43–50.
- FLEMROVÁ, A. (2008): Ztraceni v překladu. Jachta kotví v Gallipoli. *Lidové noviny (Praha)*, 21, 12. 7. 2008.
- FOŘT, B. (2008): Vlastní jména. In: B. Fořt, *Literární postava. Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, s. 72–74.
- FRÖHLICHOVÁ, K. (2011): *Analýza překladu vlastních jmen románu J. K. Rowlingové Harry Potter do češtiny a ruštiny*. Bakalářská diplomová práce. Olomouc: Filozofická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci. [on-line] <<http://theses.cz/id/w6stdg/BP.pdf>>.
- GABRIELOVÁ, Z. – JELÍNEK, I. (2004): Překlad pohádky „Malinovyje babochki“ v evropském dialogu. In: J. Vorel (ed.), *Rossica Iuvenum*. 5. mezinárodní studentská konference. Ostrava: Filozofická fakulta, Ostravská univerzita v Ostravě, s. 115–119.
- GEBAUEROVÁ, P. (2005): Vlastní jména v knize Františka Nepila Pohádky z Pekelce. In: Z. Tydlačková (ed.), *Opera studiosorum Universitatis Reginaegradecensis 16*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, s. 58–63.
- GLOZOVÁ, B. (1990): Vlastní jména v knihách Daisy Mrázkové. *Zpravodaj Místopisné komise*, 31, s. 8–14.
- HÁJKOVÁ, E. (2008): Vlastní jména v učebnicích českého jazyka na 1. stupni ZŠ. In: S. Pastyřík – V. Víška (eds.), *Onomastika a škola 8*. Sborník příspěvků z Celostátního

- onomastického semináře s mezinárodní účastí „Onomastika a škola 8“ konaného v Hradci Králové 23.–24. ledna 2008. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 99–106.
- HAUSENBLAS, K. (1976): Vlastní jména v umělecké literatuře. *Naše řeč*, 59, s. 1–13. [on-line] <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5876>>.
 - HAVELKOVÁ, Z. (2005): Vlastní jména v knize Františka Nepila Strašpytýlek. In: Z. Tydlačková (ed.), *Opera studiosorum Universitatis Reginaegradecensis 16*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, s. 77–81.
 - HEINRICHOVÁ, N. (2008): Vlastní jména osob v období německé literární moderny (1880–1910). In: S. Pastyřík – V. Víška (eds.), *Onomastika a škola 8*. Sborník příspěvků z Celostátního onomastického semináře s mezinárodní účastí „Onomastika a škola 8“ konaného v Hradci Králové 23.–24. ledna 2008. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 369–378.
 - HELLER, J. (2003): *Výkladový slovník biblických jmen*. Praha: Vyšehrad.
 - HLADKÝ, M. (2008): Vlastní jména v próze druhé poloviny 19. století. In: S. Pastyřík – V. Víška (eds.), *Onomastika a škola 8*. Sborník příspěvků z Celostátního onomastického semináře s mezinárodní účastí „Onomastika a škola 8“ konaného v Hradci Králové 23.–24. ledna 2008. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 77–80.
 - HODROVÁ, D. (2001): Jméno postavy v románu. In: D. Hodrová, ... *na okraji chaosu... Poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, s. 599–619.
 - HOLÝ, J. (1984): Funkce jmen postav v dílech Karla Čapka a Vladislava Vančury. *Česká literatura*, 32, 5, s. 459–476. [on-line] <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=CesLit/32.1984/5>>.
 - HOLÝ, J. (1995): Poetika jmen literárních postav. In: J. Holý, *Problémy nové české epiky*. Praha: ÚČL AV ČR, s. 49–60.
 - HOMOLKOVÁ, M. (2000): K onomastické stránce Vlastního životopisu Karla IV. In: L. Olivová-Nezbedová – R. Šrámek – M. Harvalík (eds.), *Onomastické práce*. Sv. 4. Sborník rozprav k sedmdesátým narozeninám univ. prof. PhDr. Ivana Lutterera, CSc. Praha: ÚJČ AV ČR, s. 162–166.
 - HOMOLKOVÁ, V. (2008): Zeměpisná jména v prózách Jana Drdy. In: S. Pastyřík – V. Víška (eds.), *Onomastika a škola 8*. Sborník příspěvků z Celostátního onomastického semináře s mezinárodní účastí „Onomastika a škola 8“ konaného v Hradci Králové 23.–24. ledna 2008. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 379–388.
 - HONL, I. (1968): Topika v románu „Jiří Šmatlán“. *Zpravodaj Místopisné komise*, 9, s. 602–606.
 - HONL, I. (1971): Na okraj toponomastiky. (Dějisti „Zapadlých vlastenců“). *Zprávy Kruhu přátel českého jazyka*, únor, s. 15–25.

- HONL, I. (1972a): K toponymii v „Babičce“ Boženy Němcové. *Zpravodaj Místopisné komise*, 13, 5, s. 691–698.
- HONL, I. (1972b): Topografická a názvoslovná realita v Máchově románě „Cikáni“. *Zprávy Kruhu přátel českého jazyka*, říjen, s. 1–9.
- HORÁK, O. (1999): Jak jsou nazývána díla s dlouhým názvem. *Tvar* (Praha), 18. 2. 1999.
- HORÁLEK, K. (1983): K postavení onomastiky. *Slavica Pragensia*, 19, s. 15–18.
- HOUFKOVÁ I. (2011): *Funkce propria v moderní autorské pohádce*. Diplomová práce. Plzeň: Pedagogická fakulta, Západočeská univerzita v Plzni. [on-line] <<http://portal.zcu.cz/wps/portal>>.
- HUČÍKOVÁ, K. – KŘEČEK, L. (2002): Funkční přístup k bionymům v díle Jana Dvořáka. In: L. Křeček (ed.), *Opera studiosorum Universitatis Reginaegradecensis 10*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, s. 5–28.
- HYLMAROVÁ, M. (2000): *Jazyková a onomastická analýza vlastních jmen v tvorbě M. Kundery*. Diplomová práce. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové.
- CHOCHOLATÝ, M. (2014): Funkce vlastních jmen ve Škvoreckého Miráklu. In: E. Minářová – D. Sochorová – J. Zítková (eds.), *Vlastní jména v textech a kontextech*. Brno: Masarykova univerzita, s. 170–175.
- CHMELÍKOVÁ, V. (1996): Ženské pohádkové bytosti (aktivita ženských postav v díle K. J. Erbena a B. Němcové). In: D. Moldanová (red.), *Žena – Jazyk – Literatura*. Sborník z mezinárodní konference, Ústí nad Labem 3. až 5. září 1996. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 96–98.
- CHRASTILOVÁ-BAYEROVÁ, D. (1995): *Osobní a místní jména v domácí dětské literatuře*. Diplomová práce. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové.
- CHÝLOVÁ, H. (2010–2011): K původu názvů lumpů v Devateru pohádek. *Český jazyk a literatura*, 61, 1, s. 22–27.
- JAKOUBKOVÁ, J. (1972): *Vlastní jména v lidových písních*. Diplomová práce. Praha: Filozofická fakulta, Univerzita Karlova.
- JAKUBÍČEK, D. (2008): Vlastní jména v komunikaci období německé okupace. In: S. Pastyřík – V. Víška (eds.), *Onomastika a škola 8*. Sborník příspěvků z Celostátního onomastického semináře s mezinárodní účastí „Onomastika a škola 8“ konaného v Hradci Králové 23.–24. ledna 2008. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 357–368.

- JAKUBÍČEK, D. (2014): Symbolika a jinotajnost vlastních jmen v Karlštejnských vigiliích Františka Kubky. In: E. Minářová – D. Sochorová – J. Zítková (eds.), *Vlastní jména v textech a kontextech*. Brno: Masarykova univerzita, s. 155–163.
- JANOŠKOVÁ, M. (2002): *Způsoby převodu proprií v románu Anatola Franze Ostrov tučňáků v překladu Radovana Krátkého*. Seminární práce. Praha: Filozofická fakulta, Univerzita Karlova.
- JINDRA, M. (1980): K problematice vlastních jmen v uměleckém překladu. *Acta Universitatis Carolinae, Philologica 4–5, Slavistica Pragensia*, 23, s. 175–180.
- JIRÁSKOVÁ, L. (2003): Analýza vlastních jmen v Erbenově Kytici. In: G. Malá (ed.), *Opera studiosorum Universitatis Reginaegradecensis 12*, Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, s. 28–31.
- JIRUŠKOVÁ, T. (2002): Oblast chrématonym a její aspekty v díle Jana Dvořáka. In: L. Křeček (ed.), *Opera studiosorum Universitatis Reginaegradecensis 10*, Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, s. 35–40.
- JOŽÁKOVÁ-ŽOLDOVÁ, L. (1992): *Osobní a místní jména v díle Václava Čtvrťka*. Diplomová práce. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové.
- JUNGMANNOVÁ, L. (2001): Jméno postavy v dramatu. In: D. Hodrová, ... *na okraji chaosu... Poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, s. 620–637.
- JUNKOVÁ, B. (2008): Vlastní jména v psané publicistice. In: S. Pastyřík – V. Víška (eds.), *Onomastika a škola 8*. Sborník příspěvků z Celostátního onomastického semináře s mezinárodní účastí „Onomastika a škola 8“ konaného v Hradci Králové 23.–24. ledna 2008. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 145–152.
- KAPROVÁ, L. (1986): Jak si spisovatelé vybírají vlastní jména. *Sborník Kruhu přátel českého jazyka*, s. 70–72.
- KAPROVÁ, L. (2009): *Převod vlastních jmen v českých překladech švédské literatury pro děti po roce 1900 zkoumaný na pěti překladech díla Selmy Lagerlöfové*. Diplomová práce. Praha: Filozofická fakulta, Univerzita Karlova. [on-line] <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/66955/?lang=cs>>.
- KLIMEŠ, D. – PASTYŘÍK, S. (2002): Propriální svět čtyř Jirákových her. *Acta onomastica*, 43, s. 29–38.
- KLIMEŠ, D. (2001): A. Jirásek: Pan Johanes. In: D. Klimeš (ed.), *Opera studiosorum Universitatis Reginaegradecensis 8*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, s. 16–22.

- KLIMEŠ, L. (1982): Jména pohádkových bytostí v pohádce Václava Čtvrťka Jak Ševci zvedli vojnu pro červenou sukni (Praha 1979). *Zpravodaj Místopisné komise*, 23, s. 168–169.
- KLÍMOVÁ, K. (1996): Ženská jména a jejich obměny ve slabikáři. In: D. Moldanová (ed.), *Žena – Jazyk – Literatura*. Sborník z mezinárodní konference, Ústí nad Labem 3. až 5. září 1996. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 325–326.
- KŇÁKALOVÁ, P. (1997–1998): Onomastická analýza jmen školních časopisů. *Češtinář*, 8, 1, s. 12–15.
- KŇÁKALOVÁ, P. (1997): Onomastická analýza jmen školních časopisů. In: E. Fiebiggerová (ed.), *Opera studiosorum Universitatis Reginaegradecensis 3*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, s. 9–13.
- KNAPPOVÁ, M. (1967): Začleňování cizojazyčných názvů ulic a náměstí do českých textů. *Naše řeč*, 50, 1, s. 12–22. [on-line] <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5247>>.
- KNAPPOVÁ, M. (1983): K překládání osobních jmen. *Naše řeč*, 66, 4, s. 169–173. [on-line] <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=6399>>.
- KNAPPOVÁ, M. (1988): Překládání osobních jmen a jazyková komunikace. In: K. Zierhoffer (ed.): *V. Ogólnopolska konferencja onomastyczna*. Poznań: Wydawnictwo naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, s. 163–167.
- KNAPPOVÁ, M. (1989): Rodná jména v české literatuře. *Přednášky z Letní školy slovanských studií*, 31, s. 86–92.
- KNAPPOVÁ, M. (1992): Funkce vlastních jmen v literárních textech. In: M. Blichá (ed.), *Zborník Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafarikanae*, Slavistica XXVIII., Zv. 3. Onomastika a škola. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, s. 12–16.
- KNAPPOVÁ, M. (1993): O funkcích vlastních jmen v literárních textech. In: M. Biolík (red.), *Onomastyka literacka*. Olsztyn: Wyższa Szkoła Pedagogiczna, s. 27–31.
- KNAPPOVÁ, M. (2002): Onomastika literární. Heslo. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 293–294.
- KNAPPOVÁ, M. (2008): Funkční využití osobních jmen v uměleckých a mediálních literárních textech. In: S. Pastyřík – V. Víška (eds.), *Onomastika a škola 8*. Sborník příspěvků z Celostátního onomastického semináře s mezinárodní účastí „Onomastika a škola 8“ konaného v Hradci Králové 23.–24. ledna 2008. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 21–28.
- KNESELOVÁ, H. (1995): Vlastní jména v učebnicích. In: R. Šrámek – J. Bartůňková – V. Koblížek (eds.), *Onymické systémy v regionech. Onomastika a škola 5*. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 249–253.

- KOCIÁNOVÁ, J. (2005): Onyma v knize Františka Nepila Apokryfy z éteru. In: Z. Tydlačková (ed.), *Opera studiosorum Universitatis Reginaegradecensis 16*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, s. 64–71.
- KOJETÍNOVÁ, M. (2013): Německá příjmení ve hrách Divadla Jára Cimrmana. *Acta onomastica*, 54, s. 134–144.
- KOLAŘÍK, J. (1991): Propria v lidové písni. *Studia philologica*, 2, s. 33–42.
- KOLAŘÍK, J. (1992): Fungování proprií v lidové písni. In: M. Blichá (ed.), *Zborník Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafarikanae, Slavistica XXVIII., Zv. 3. Onomastika a škola*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, s. 146–152.
- KOLAŘÍK, J. (2008): Propria v Pekárkových Starozlínských pověstech. In: S. Pastyřík – V. Víška (eds.), *Onomastika a škola 8*. Sborník příspěvků z Celostátního onomastického semináře s mezinárodní účastí „Onomastika a škola 8“ konaného v Hradci Králové 23.–24. ledna 2008. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 43–50.
- KOLÁŘOVÁ, I. (2001): Humor v Čistých radostech života Jana Šmída. *Stylistyka*, 10, s. 451–459.
- KOMÁREK, K. (1996): Znění osobních jmen v českém překladu Jeruzalémské bible. *Acta onomastica*, 37, s. 115–120.
- KOMÁREK, K. (2000a): K osobním jménům v Bibli drážďanské a olomoucké. *Acta onomastica*, 40, s. 91–96.
- KOMÁREK, K. (2000b): *Osobní jména v českých biblích*. Olomouc: Votobia.
- KOMÁREK, K. (2000c): Studium biblických osobních jmen v české onomastice. In: L. Olivová-Nezbedová – R. Šrámek – M. Harvalík (eds.), *Onomastické práce*. Sv. 4. Sborník rozprav k sedmdesátým narozeninám univ. prof. PhDr. Ivana Lutterera, CSc. Praha: ÚJČ AV ČR, s. 232–237.
- KOMÁREK, K. (2004a): Pomnožná místní jména v českých překladech bible. *Acta onomastica*, 45, s. 12–17.
- KOMÁREK, K. (2004b): Vlastní jména v textech Jana Čepa. In: J. Fiala – L. Machala (eds.), *Studia Moravica 1*. Sborník jazykovědných a literárněvědných příspěvků přednesených na mezinárodní vědecké konferenci Jazyk a literatura na Moravě pořádané ve dnech 24.–26. října 2002 v rámci realizace výzkumného záměru Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky MSM 152100017 – Dějiny a kultura Moravy jako modelu regionu na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Olomouc: Univerzita Palackého, s. 59–64.

- KOMÁREK, K. (2005): K místním jménům v Bibli drážďanské a olomoucké. In: P. Nejedlý – M. Vajdlová – B. Lehečka (eds.), *Verba et historia*. Igoru Němcovi k 80. narozeninám. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 175–179.
- KOMÁREK, K. (2011): Pojmenování literární postavy – součást smyslu textu, poetiky i stylu. In: M. Balowski – M. Hádková (eds.), *Svět kreslený slovem*. Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 237–245.
- KOMÁREK, K. (2012): *Vlastní jména v jazykovém systému a v komunikaci*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, s. 39–40.
- KOPEČNÝ, F. (1977): Kosmova jména předhistorických knížat. *Jazykové aktuality*, 14, s. 71–72.
- KOPŘIVA, R. (2012): Spisovatel v epoše neurčitosti. *iliteratura.cz*, 19. 2. 2012. (část Mluví jména?) [on-line] <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/29553/musil-robot-zmatky-chovance-torlesse>>
- KOŘÍSTKA, V. (2008): Vlastní jména jako jeden ze zdrojů groteskna v prózách Karla Matěje Čapka Choda. In: S. Pastyřík – V. Víška (eds.), *Onomastika a škola 8*. Sborník příspěvků z Celostátního onomastického semináře s mezinárodní účastí „Onomastika a škola 8“ konaného v Hradci Králové 23.–24. ledna 2008. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 453–458.
- KOSTINCOVÁ, J. (2008): Omon, Rama, Vavilen: Vlastní jména v tvorbě Viktora Pelevina. In: S. Pastyřík – V. Víška (eds.), *Onomastika a škola 8*. Sborník příspěvků z Celostátního onomastického semináře s mezinárodní účastí „Onomastika a škola 8“ konaného v Hradci Králové 23.–24. ledna 2008. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 319–324.
- KOUDELKOVÁ, E. (1997): O překládání vlastních jmen v pohádkách Boženy Němcové do angličtiny. In: E. Koudelková – M. Marková (eds.), *Sborník '97*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, s. 11–26.
- KOUKALOVÁ, H. (2002a): *Osobní jména ve staročeských překladech bible*. Diplomová práce. Praha: Filozofická fakulta, Univerzita Karlova.
- KOUKALOVÁ, H. (2002b): Osobní jména ve staročeských překladech bible. *Acta onomastica*, 43, s. 88–100.
- KRÁLÍK, O. (1962): K funkci vlastního jména v tvorbě Petra Bezruče. *Slavica Pragensia*, 4, s. 721–726.
- KRÁLÍK, J. (2005): České překlady operních titulů (K případu Růžového kavalíra). In: S. Čmejrková – I. Svobodová (eds.), *Oratio et ratio*. Sborník k životnímu jubileu J. Krause. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 197–208.

- KREJCAROVÁ, M. (2003): *Vlastní jména v díle vybraného autora (Tereza Boučková)*. Diplomová práce. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové.
- KREMLOVÁ, L. (2000): Onomastický pohled na divadelní hru „Osel a stín“ od Voskovce a Wericha. In: S. Pastyřík (ed.), *Opera studiosorum Universitatis Reginaegradecensis 5*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, s. 7–8.
- KREMZEROVÁ, D. (1992): Informativní hodnota vlastních jmen (v čítankách pro 1.–4. ročník základní školy). In: M. Blichá (ed.), *Zborník Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafarikanae, Slavistica XXVIII., Zv. 3. Onomastika a škola*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, s. 35–40.
- KROČA, D. (2014): Jména postav v české absurdní dramatice 60. let 20. století. In: E. Minářová – D. Sochorová – J. Zítková (eds.), *Vlastní jména v textech a kontextech*. Brno: Masarykova univerzita, s. 164–169.
- KROHOVÁ, J. (2011): *Vlastní jména v české a chorvatské verzi překladu knihy Harry Potter a Kámen mudrců*. Diplomová práce. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita. [on-line] <http://is.muni.cz/th/178651/ff_m/>.
- KROUŽILOVÁ, L. (1991–1992): Hypotéza vzniku jména Georg Chenich. *Onomastický zpravodaj ČSAV*, 32–33, s. 61–65.
- KROUŽILOVÁ, L. (2000): České a bulharské literární pseudonymy. In: L. Olivová-Nezbedová – R. Šrámek – M. Harvalík (eds.), *Onomastické práce*. Sv. 4. Sborník rozprav k sedmdesátým narozeninám univ. prof. PhDr. Ivana Lutterera, CSc. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 244–253.
- KŘÍSTEK, M. (2008): Vlastní jméno osobní v uměleckém překladu: český Huckleberry Finn 1893–2003. In: M. Čornejová – P. Kosek (eds.), *Jazyk a jeho proměny*. Prof. Janě Pleskalové k životnímu jubileu. Brno: Host, s. 164–170.
- KUBA, L. (1980): Vlastní jména v lidové písni vojenské. In: M. Majtán (ed.), *Spoločenské fungovanie vlastných mien*. VII. Slovenská onomastická konferencia. Bratislava: Veda, s. 273–276.
- KUBA, L. (1992): Vlastní jména zeměpisná v lidové písni vojenské. In: M. Blichá (ed.), *Zborník Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafarikanae, Slavistica XXVIII., Zv. 3. Onomastika a škola*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, s. 153–159.
- KUBA, M. (2008): Vlastní jména jako projev realistické tendence. In: S. Pastyřík – V. Viška (eds.), *Onomastika a škola 8*. Sborník příspěvků z Celostátního onomastického semináře

- s mezinárodní účastí Onomastika a škola 8 konaného v Hradci Králové 23.–24. ledna 2008. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 69–75.
- KUČERA, C. (1989): Vlastní jména v originálu a v překladu. *Translatologica Pragensia*, 3, Acta Universitatis Carolinae, Philologica 2 – 3. Praha: Univerzita Karlova, s. 137–144.
 - KUČERA, J. (1992): Literárněonomastické aspekty interpretace novely Jana Otčenáška Romeo, Julie a tma. In: M. Blichá (ed.), *Zborník Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafarikanae*, Slavistica XXVIII., Zv. 3. Onomastika a škola. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, s. 82–85.
 - KUČEROVÁ, J. (2001): A. Jirásek: Vojnarka. In: D. Klimeš (ed.), *Opera studiosorum Universitatis Reginaegradecensis* 8. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, s. 2–6.
 - KUCHYŇKOVÁ, H. (1992): *Vlastní jména v lidových písních z Moravy a Slezska*. Diplomová práce. Brno: Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita.
 - KVÍTKOVÁ, N. (1999): Rodná jména v učebnicích českého jazyka pro 8. ročník základní školy. In: K. Klímová – H. Kneselová (eds.), *Propria v systému mluvnickém a slovotvorném. Onomastika a škola* 7. Brno: Masarykova univerzita, s. 145–148.
 - KVÍTKOVÁ, N. (2001): Antroponyma v Dalimilově kronice. In: H. Kneselová – R. Šrámek (eds.), *Vlastní jména v mluvnících češtiny a v tradicích českého mluvnictví*. Sborník k jubileu Rudolfa Šrámka. Brno: Masarykova univerzita, s. 39–44.
 - KVÍTKOVÁ, N. (2004): Sociálně klasifikující funkce rodných jmen v Dalimilově kronice. In: N. Kvítková (ed.), *Vlastní jméno jako prostředek sociální symboliky*. Praha: Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, s. 34–39.
 - LANGROVÁ, V. (2007): „Hliník se odstěhoval do Humpolce“. *Literární onymie ve scénářích a divadelních hrách Zdeňka Svěráka*. Diplomová práce. Ostrava: Filozofická fakulta, Ostravská univerzita v Ostravě.
 - LEDERBUCHOVÁ, L. (1995): Pojmenování postavy ve struktuře uměleckého textu. In: R. Šrámek – J. Bartůňková – V. Koblížek (eds.), *Onymické systémy v regionech, Onomastika a škola* 5. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 215–222.
 - LEDERBUCHOVÁ, L. (2000): Jméno postavy ve vyprávěcí situaci personálního a přímého vypravěče jako složka významové výstavby textu. In: L. Klimeš (red.), *Jazyk a literatura*. 17. sborník katedry českého jazyka a literatury PF ZČU. Plzeň: Západočeská univerzita, s. 44–55.

- LUKEŠOVÁ, K. (2008): *Vlastní jména v hagiografickém textu z raného baroka*. Diplomová práce. České Budějovice: Pedagogická fakulta, Jihočeská univerzita. [on-line] <<http://theses.cz/id/j3gdad/>>.
- MACUROVÁ, A. (1985): Poznámky k vlastním jménům v překladu. *Zpravodaj Místopisné komise*, 24, 4–5, s. 432–439.
- MACUROVÁ, A. (1988): K problémům překladu pragmatických charakteristik textu. In: O. Chaloupka – K. Hausenblas – A. Macurová – F. Fröhlich (eds.), *O překládání literatury pro děti a mládež*. Praha: Sdružení čes. překladatelů, s. 18–29.
- MACHAČOVÁ, D. (2010): *Tereza Boučková: Indiánský běh. Jména postav: tvary, funkce a symbolika*. Bakalářská diplomová práce. Olomouc: Filozofická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci. [on-line] <<http://www.theses.cz/id/ai9mba/>>.
- MAJTÁNOVÁ, M. (1971): Vlastní jména osob v Národních báchorkách a pověstech Boženy Němcové. *Zpravodaj Místopisné komise*, 12, s. 377–387.
- MAJTÁNOVÁ, M. (1972): Jména postav ve slovenských pohádkách Boženy Němcové. *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV*, 13, 3–4, s. 391–397.
- MAJTÁNOVÁ, M. (1975): Specifikum vlastních jmen v chodských pohádkách J. F. Hrušky. *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV*, 16, s. 152–157.
- MAJTÁNOVÁ, M. (1976): Charakteristika jmen postav ve slovenských pohádkách Boženy Němcové. In: M. Blichá – M. Majtán (eds.), *Zborník Pedagogickej fakulty v Prešove Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach. Zv. 3. Slavistika*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, s. 291–293.
- MAJTÁNOVÁ, M. (1980): Toponymie staré Bratislavy v pověstech Márie Ďuríčkové. *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV*, 21, 1, s. 450–456.
- MALÁ, G. (2003): Analýza vlastních jmen v Lukášových Pohádkách z Orlických hor. In: G. Malá (ed.), *Opera studiosorum Universitatis Reginae gradecensis 12*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, s. 32–36.
- MALENÍNSKÁ, J. (1992): K českým a ruským překladům osobních jmen v novelách G. Kellera. In: M. Blichá (ed.), *Zborník Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafarikanae, Slavistica XXVIII., Zv. 3. Onomastika a škola*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, s. 180–185.
- MALÍKOVÁ, H. (1995): Vlastní jména v českém a slovenském překladu Chevallierova románu *Zvonokosy* a problematika jejich překládání. *Zpravodaj katedry bohemistiky (Ústí nad Labem)* 5, 1, s. 7–14 (1. část) a 2, s. 2–13 (2. část).

- MALÍKOVÁ, H. (1999): Problematika překládání vlastních jmen vzhledem k různým překladům francouzského románu Gabriela Chevalliera Clochermele-Zvonokosy. In: M. Čechová (ed.), *Jinakost, cizost v jazyce a literatuře*. Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 238–243.
- MARKOVÁ, L. (1995): *Postavení a funkce vlastních jmen v povídkové tvorbě Karla Poláčka*. Diplomová práce. Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně.
- MARKOVÁ, M. (2005): Vlastní jména v Nepilově knize Malý atlas mého srdce. In: Z. Tydlačková (ed.), *Opera studiosorum Universitatis Reginaegradecensis 16*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, s. 34–51.
- MATĚJKOVÁ, J. (2005): Štuclinka a Zachumlánek. In: Z. Tydlačková (ed.), *Opera studiosorum Universitatis Reginaegradecensis 16*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, s. 71–77.
- MATTUŠ, J. (2007): Ztraceni v překladu. Pocta sousedu Halířovi. *Lidové noviny*, příloha *Orientace* (Praha) 20, 30. 6. 2007.
- MATTUŠ, J. (2010): Ztraceni v překladu. Dívky a přezdívky. *Lidové noviny*, příloha *Orientace* (Praha) 23, 27. 2. 2010.
- MATUŠOVÁ, J. (1992): K překládání vlastních jmen v beletrii – se zaměřením k současné německé literatuře. In: M. Blichá (ed.), *Zborník Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafarikanae, Slavistica XXVIII., Zv. 3. Onomastika a škola*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, s. 165–173.
- MATUŠOVÁ, J. (2007): Vlastní jména v díle Franze Kafky. *Acta onomastica*, 48, s. 243–244.
- MENTLÍK, P. (2000): *Funkce antroponym ve vybraných dílech Vladislava Vančury*. Diplomová práce. Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně.
- MĚŠŤAN, A. (1995): Čunykl a Stračena Bulíčková. *Lidové noviny*, 2. 9. 1995.
- MĚŠŤAN, A. (2002): Reálie a pseudoreálie v Haškově „Švejkovi“. In: A. Měšťan, *Česká literatura mezi Němci a Slovany*. Praha: Academia, s. 175–205.
- MIČÁKOVÁ, M. (2005): Vlastní jména v Nepilově knize Pět báječných strýčků. In: Z. Tydlačková (ed.), *Opera studiosorum Universitatis Reginaegradecensis 16*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, s. 5–10.
- MIČÁKOVÁ, M. (2006): *Vlastní jména v pohádkách Karla Jaromíra Erbena*. Diplomová práce. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové.
- MICHÁLEK, E. (1995): K vlastním jménům v nejstarší české bibli. *Acta onomastica*, 36, s. 151–154.

- MIKULENKOVÁ, P. (2005): *Místní jména v současných českých překladech Nového zákona*. Diplomová práce. Olomouc: Filozofická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci.
- MILLER, V. (1982): *Antroponymická složka lexika ve vybraných dílech moderní české literatury*. Diplomová práce. Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně.
- MILLER, V. (1992): Antroponyma v románech Václava Řezáce z období okupace. In: M. Blichá (ed.), *Zborník Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafarikanae, Slavistica XXVIII., Zv. 3., Onomastika a škola*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, s. 87–91.
- MILLER, V. (1993–1994): Antroponyma v románu Jana Drdy Putování Petra Sedmilháře. *Onomastický zpravodaj*, 34–35, s. 77–81.
- MILLER, V. (1999): K výkladu vlastních jmen v Kuthenově kronice. In: M. Čechová (ed.), *Jinakost, cizost v jazyce a literatuře*. Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 235–237.
- MILLEROVÁ, Z. (1998): Pojmenování ženských postav v mravně-výchovných spisech počátku 16. století, výběr lexikálních prostředků. In: D. Moldanová (ed.), *Jazyk a literatura v historické perspektivě*. Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 96–99.
- MILLEROVÁ, Z. (1999): Pojmenování ženských postav v bratrských mravně-výchovných spisech. In: M. Čechová (ed.), *Jinakost, cizost v jazyce a literatuře*. Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 182–185.
- MOCNÁ, D. (1999): Salonní novely Karolíny Světlé. In: H. Lorenzová – T. Petrasová (eds.), *Salony v české kultuře 19. století*. Sborník příspěvků z 18. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň, 12.–14. března 1998. Praha: KLP, s. 147–154.
- MOLDANOVÁ, D. (1995): Křelinovy romány o Bábelech v mezitextových souvislostech. In: D. Hodrová (ed.), *Literatura v literatuře*. Sborník referátů z literárněvědné konference 37. Bezručovy Opavy. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, s. 107–111. [on-line] <<http://www.ucl.cas.cz/edicee/data/sborniky/1995/LVL/20.pdf>>.
- MUSILOVÁ, I. (2007): *Vlastní jména v učebnicích českého jazyka pro 2. stupeň základní školy*. Diplomová práce. Brno: Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita. [on-line] <http://is.muni.cz/th/80053/pedf_m>.
- NĚMCOVÁ, R. (2002): Literárněonomastický náhled na sféru toponym v díle Jana Dvořáka. In: L. Křeček (ed.), *Opera studiosorum Universitatis Reginaegradecensis 10*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, s. 29–34.

- NOVOSÁDOVÁ, V. (2012): *Analýza vlastních jmen v divadelních hrách Jára Cimrmana*. Bakalářská práce. Olomouc: Filozofická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci. [on-line] <<http://www.theses.cz/id/eoqfsg/>>.
- NOVOTNÝ, R. (2009): Ztraceni v překladu. Törk Hviid: Suchar Bílý. *Lidové noviny* (Praha), 3. 10. 2009.
- NYKLOVÁ, M. (2005): Vlastní jména v knize Františka Nepila *Naschválňičci*. In: Z. Tydlačková (ed.), *Opera studiosorum Universitatis Reginaegradecensis 16*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, s. 52–58.
- OLEHLA, R. (2003): Vždyť přece lézat je tak snadné. *iliteratura.cz*, 21. 5. 2003. (část Řekni, kde ta jména jsou). [on-line] <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/9551/morrison-toni-salomounova-pisen-1>>.
- OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, L. (1992): Onymie v českých národních písních a tancích sebraných Čechem Holasem. In: M. Blichá (ed.), *Zborník Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafarikanae, Slavistica XXVIII., Zv. 3. Onomastika a škola*. Banská Bystrica: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Pedagogická fakulta, s. 141–145.
- PAČESOVÁ, V. (1973): *Jména osob v díle Karla Čapka*. Diplomová práce. Praha: Filozofická fakulta, Univerzita Karlova.
- PASTYŘÍK, S. (1984): Několik zamyšlení nad jmény postav v divadelní hře Miroslava Horníčka *Malá noční inventura*. In: B. Dejmek – R. Šrámek (eds.), *Onomastika jako společenská věda ve výuce a školské praxi. Onomastika a škola I*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, s.
- PASTYŘÍK, S. (1986): Jména postav v dramatickém díle Miroslava Horníčka *Malá noční inventura*. *Onomastický zpravodaj ČSAV*, 27, s. 121–126.
- PASTYŘÍK, S. (1991): Putující jména v pohádkách Václava Čtvrťka. In: J. Hetych (ed.), *Přijďte pobejt*. Jičín: Nadace Jičín – město pohádky, s. 41–44.
- PASTYŘÍK, S. (1992a): O nadpřirozených bytostech v moderních českých pohádkách a o jejich pojmenování. In: M. Blichá (ed.), *Zborník Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafarikanae, Slavistica XXVIII., Zv. 3. Onomastika a škola*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, s. 46–51.
- PASTYŘÍK, S. (1992b): O Smolíčkovi. In: J. Hetych – J. Gottlieb (eds.), *Hloupí Honzové a jiní!* Jičín: Nadace Jičín – město pohádky, s. 39–41.
- PASTYŘÍK, S. (1995a): Hypokoristika v díle Vincence Brandla *Glossarium Illustrans. Acta onomastica*, 36, s. 196–201.

- PASTYŘÍK, S. (1995b): Hypokoristika v povídkách Boženy Němcové. In: J. Bartůňková – J. Dvořák (eds.), *Prameny díla, dílo pramenem*. Sborník příspěvků z konference o životě a díle Boženy Němcové, konané 15.–16. září 1992 v Hradci Králové. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 191–196.
- PASTYŘÍK, S. (1995c): K českým a polským pranostikám. In: H. Jelitte – T. P. Troskina (eds.), *Innerslavischer und slavisch-deutscher Sprachvergleich*. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH, s. 505–510.
- PASTYŘÍK, S. (1995d): Vlastní jména v českých lidových pranostikách. In: R. Šrámek – J. Bartůňková – V. Koblížek (eds.), *Onymické systémy v regionech*, Sborník příspěvků z 5. semináře „Onomastika a škola“, Hradec Králové: Gaudeamus, s. 243–248.
- PASTYŘÍK, S. (1995e): Využití hypokoristik při lyrizaci pohádkového textu. In: J. Hetych (ed.), *Zvony a zvonky*. Jičín: Nadace Jičín – město pohádky, s. 25–31.
- PASTYŘÍK, S. (1996): *Vlastní jména při percepci textu ve škole*. In: S. Machová (red.), *Učební text – jeho funkce, produkce, percepce a interpretace*. Sborník příspěvků z konference pořádané ve dnech 13.–15. 9. 1995 v Brandýse n. Labem katedrou českého jazyka PedF UK v Praze. Praha: Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova, s. 210–213.
- PASTYŘÍK, S. (1997–1998): Labyrint proprií v Labyrintu světa. *Češtinář*, 8, s. 8–11.
- PASTYŘÍK, S. (1997a): Ideonyma Durychových beletristických a esejistických prací. In: J. Dvořák (ed.), *Bloudění časem a prostorem – Jaroslav Durych známý i neznámý*. Sborník příspěvků z II. literární laboratoře, konané v Hradci Králové 25.–26. ledna 1996. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 207–211.
- PASTYŘÍK, S. (1997b): Některé možnosti literárněonomastického využití Devatera pohádek. *Učitelův přítel*, 17–18, s. 15–19.
- PASTYŘÍK, S. (2000): *Vlastní jména v literatuře a škole*. Hradec Králové: Gaudeamus.
- PASTYŘÍK, S. (2002–2003): Vlastní jména v Jeníkových Zbírkách. *Češtinář*, 13, 3, s. 64–67.
- PASTYŘÍK, S. (2002): Literární onomastika ve škole. In: M. Mlčoch – J. Vala (eds.), *Netradiční metody a formy práce ve výuce českého jazyka na základní škole*. Sborník prací ze semináře konaného 23. března 2001 na PF UP v Olomouci. Olomouc: Univerzita Palackého, s. 45–51.
- PASTYŘÍK, S. (2004a): Antroponyma v pranostikách některých slovanských národů. Na materiálu z Mudrosloví národu slovanského v příslovích F. L. Čelakovského. *Eslavistica Complutense*, 4, s. 243–248.

- PASTYŘÍK, S. (2004b): Nomina propria v básnickém díle Otokara Březiny. In: P. Holman (ed.), *Otokar Březina 2003*. Materiály ze symposia konaného v Jaroměřicích nad Rokytnou 17. a 18. 10. 2003. Tišnov: Sursum, s. 44–50.
- PASTYŘÍK, S. (2006–2007): Vlastní jména jako prostředky humoru v literatuře a komunikaci. *Češtinář*, 17, 4, s. 109–112.
- PASTYŘÍK, S. (2006): Onomastický pohled na básnické dílo Bohuslava Reynka. In: A. Zachová – P. Poslední – V. Víška (eds.), *Setkání s druhým*. Sborník příspěvků z 6. literární laboratoře konané v Hradci Králové 25.–26. ledna 2006. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 138–142.
- PASTYŘÍK, S. (2008a): Onomastický pohled na básnické dílo Bohuslava Reynka II. In: S. Pastyřík – V. Víška (eds.), *Onomastika a škola 8*. Sborník příspěvků z Celostátního onomastického semináře s mezinárodní účastí „Onomastika a škola 8“ konaného v Hradci Králové 23.–24. ledna 2008. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové s. 459–462.
- PASTYŘÍK, S. (2008b): Vlastní jména v díle Jaroslava Foglara. In: R. Hamanová – D. Lábusová (eds.): *K fenoménu Jaroslav Foglar. Sborník příspěvků z konference Fenomén Jaroslav Foglar. Praha, Památník národního písemnictví 17. září 2007*. Praha: Památník národního písemnictví, s. 75–78.
- PASTYŘÍK, S. (2011–2012): O vlastních jménech v kladských písničkách. *Češtinář*, 22, 5, s. 137–141.
- PASTYŘÍK, S. (2013): Existuje stylistická onomastika? In: K. Klímová – I. Kolářová – J. M. Tušková (eds.): *Stylistika v kontextu historie a současnosti*. Brno: Masarykova univerzita, s. 51–55.
- PAVLÍKOVÁ, J. (2009): *Antroponyma v Pamětech Mikuláše Dačického z Hesova*. Bakalářská diplomová práce. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita. [on-line] <http://is.muni.cz/th/185136/ff_b/>.
- PAVLŮ, D. (1965): *Výklad jmen v díle Václava Klimenta Klicpery*. Diplomová práce. Praha: Filozofická fakulta, Univerzita Karlova.
- PETRŮ, E. (1989): Funkce vlastních jmen v parodických textech starší literatury. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Studia Bohemica* 5. Sborník literárněvědných a jazykovědných prací členů katedry bohemistiky a slavistiky. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- PIORECKÝ, K. (2008): Vlastní jména jako projev básnické věčnosti (Na příkladu mladé poezie 90. let). In: S. Pastyřík – V. Víška (eds.), *Onomastika a škola 8*. Sborník příspěvků

z Celostátního onomastického semináře s mezinárodní účastí „Onomastika a škola 8“ konaného v Hradci Králové 23.–24. ledna 2008. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 331–340.

- PLESKALOVÁ, J. (2008): Dílo Vlasty Pitterové jako svědectví o pojmenovávacích zvyklostech 19. století. In: S. Pastyřík – V. Viška (eds.), *Onomastika a škola 8*. Sborník příspěvků z Celostátního onomastického semináře s mezinárodní účastí „Onomastika a škola 8“ konaného v Hradci Králové 23.–24. ledna 2008. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 51–58.
- PLESKOT, J. (1983): Osobní jména v pohádkách Františka Lazeckého. *Acta Facultatis Paedagogicae Ostraviensis*, s. 157–160.
- PODANÝ, R. (2004): Jak umí v pátém díle čarodějnický učeň česky. *Mladá fronta Dnes* (Praha), 28. 2. 2004.
- PODZIMKOVÁ, V. (1996): *Vlastní jména v dramatech J. K. Tyla*. Diplomová práce. Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně.
- POLÁČEK, J. (2014): Jména postav v románech Vladislava Vančury. In: E. Minářová – D. Sochorová – J. Zítková (eds.), *Vlastní jména v textech a kontextech*. Brno: Masarykova univerzita, s. 149–154.
- POSPÍŠILOVÁ, T. (2008): *Literární onymie v dramatických textech českého národního obrození (Klicpera, Tyl, Štěpánek)*. Diplomová práce. Ostrava: Filozofická fakulta, Ostravská univerzita v Ostravě.
- PROCHÁZKOVÁ, M. (1982): *Vlastní jména nadpřirozených bytostí v české lidové slovesnosti*. Diplomová práce. Praha: Filozofická fakulta, Univerzita Karlova.
- PROCHÁZKOVÁ, Ž. (2008a): Hora Zklamání a zátoka Ztroskotání aneb Pomístní jména na ostrově Robinsona Crusoe. *Acta onomastica*, 49, s. 294–298. [on-line] <<http://dvorakova-onomastika.webnode.cz/clanky/literarni-onomastika>>.
- PROCHÁZKOVÁ, Ž. (2008b): Když postava vymýšlí, mění či skrývá své jméno... In: S. Pastyřík – V. Viška (eds.), *Onomastika a škola 8*. Sborník příspěvků z Celostátního onomastického semináře s mezinárodní účastí „Onomastika a škola 8“ konaného v Hradci Králové 23.–24. ledna 2008. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 389–394. [on-line] <<http://dvorakova-onomastika.webnode.cz/clanky/literarni-onomastika>>.
- PROCHÁZKOVÁ, Ž. (2009a): MY a ONI – jména cizinců v české literatuře. In: P. Mitter (ed.), *Ty, já a oni v jazyce a literatuře*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, s. 297–300. [on-line] <<http://dvorakova-onomastika.webnode.cz/clanky/literarni-onomastika>>.
- PROCHÁZKOVÁ, Ž. (2009b): Problémy metodologie literární onomastiky. In: M. Ivanová – M. Ološtiak (eds.), *Varia XVIII*. Zborník príspevkov z XVIII. kolokvia mladých jazykovedcov. Prešov: Filozofická fakulta, Prešovská univerzity v Prešove – Slovenská jazykovedná

- spoločnosť pri SAV, s. 565–578. [on-line] <www.pulib.sk/elpub2/FF/Olostiak1/pdf_doc/58.pdf>.
- PROCHÁZKOVÁ, Ž. (2009c): Z Kvildy k Horám Kašperským (k literární toponymii v díle Karla Klostermanna). In: V. Viktora – M. Hálková – P. Doležalová (eds.), *V ráji realistickém*. Sborník příspěvků ze symposia věnovaného Karlu Klostermannovi a realismu v české literatuře. Klatovy: Městská knihovna Klatovy, s. 57–62. [on-line] <www.knih-kt.cz/download/Realiste2008.pdf>.
 - PROCHÁZKOVÁ, Ž. (2010a): Jak postavy prožívají vlastní jména. In: S. Čmejrková – J. Hoffmannová – E. Havlová (eds.), *Užívání a prožívání jazyka*. K 90. narozeninám Františka Daneše. Praha: Karolinum, s. 195–199. <<http://dvorakova-onomastika.webnode.cz/clanky/literarni-onomastika>>.
 - PROCHÁZKOVÁ, Ž. (2010b): Moc slova a jména a jejich tabuizace v archaickém mýtu. In: R. Łobodzińska (ed.), *Nazwy własne a społeczeństwo*, Tom 2. Łask: LEKSEM, s. 519–532. [on-line] <<http://dvorakova-onomastika.webnode.cz/clanky/literarni-onomastika>>.
 - PROVAZ, L. (2000): Onomastický pohled na divadelní hru Oldřicha Daňka „Vévodkyně valdštejnských vojsk“. In: S. Pastyřík (ed.), *Opera studiosorum Universitatis Reginaegradecensis 5*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, s. 9–10.
 - RÁDYOVÁ, V. (1996): Who is who in: Clochemerle – Zvonokosy – Zvonodrozdovo. Pokus o slovníček zvonokoských vlastních jmen. *Tlumočení – překlad*, 7, 30, s. 26–28.
 - RICHTEREK, O. (2008): K problematice vlastních jmen v rusko-českém uměleckém překladu. In: S. Pastyřík – V. Víška (eds.), *Onomastika a škola 8*. Sborník příspěvků z Celostátního onomastického semináře s mezinárodní účastí „Onomastika a škola 8“ konaného v Hradci Králové 23.–24. ledna 2008. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 311–318.
 - ŘÍHOVÁ, J. (1983): Místní názvy v knihách Vladimíra Neffa. *Acta Facultatis Paedagogicae Ostraviensis*, s. 161–163.
 - SIEGEROVÁ Z. (2010): *Propria v díle Terryho Pratchetta*. Diplomová práce. Plzeň: Pedagogická fakulta, Západočeská univerzita v Plzni. [on-line] přes vyhledávač <<http://portal.zcu.cz/wps/portal>>.
 - SKUTIL, J. (1968–1969): Místní, pomístní a osobní jména v Mrštíkovském „Rok na vsi“. In: V. Stratil – J. Vlach (eds.), *Od Hradské cesty*. Prameny k dějinám a současnosti Žarošic a okolí. Žarošice: Vlastivědný kroužek při Osvětové besedě, s. 93–95.
 - SKUTIL, J. (1992): Překlady osobních a místních jmen ve staročeských literárních textech. In: M. Blicha (ed.), *Zborník Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafarikanae*, Slavistica

- XXVIII., Zv. 3. Onomastika a škola. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, s. 186–189.
- SPAL, J. (1984): Jak dále v onomastice? *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV*, 25, s. 54–59.
 - STEINEROVÁ, J. (2009): Vlastní jména v „Mohylách“ Josefa Kostohryze. *Acta onomastica*, 50, s. 162–175.
 - STEJSKAL, P. (1998): *Místní jména v díle Choženije Daniela Igumena*. Diplomová práce. Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně.
 - STEJSKALOVÁ, H. (1999): *K problematice překladu vlastních jmen a reálií na příkladech děl Marie von Ebner-Eschenbach*. Bakalářská diplomová práce. Praha: Filozofická fakulta, Univerzita Karlova.
 - STOČEK, F. (1985): *Jména pohádkových bytostí*. Diplomová práce. Plzeň: Pedagogická fakulta, Západočeská univerzita v Plzni.
 - STRAKOVÁ, V. (1994): Překládání a vlastní jména. In: Z. Kaufnerová – M. Poláčková – J. Povejšil – Z. Skoumalová – V. Straková, *Překládání a čeština*. Jinočany: H & H, s. 172–176.
 - STRNADOVÁ, H. (2012): *Analýza překladů vlastních jmen v anglicky psané próze*. Bakalářská diplomová práce. Liberec: Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, Technická univerzita v Liberci.
 - SUCHÁ, Z. (2012): *Antroponyma – typizace a stereotypy v českých televizních seriálech*. Diplomová práce. Ostrava: Filozofická fakulta, Ostravská univerzita v Ostravě.
 - SUCHÁ, Z. – DAVID, J. (2013): *Typizace ve jménech seriálových postav*. *Acta onomastica*, 54, s. 246–255.
 - SUCHÁNKOVÁ, L. (2003): Analýza vlastních jmen v Nedělních pohádkách od M. Kubátové. In: G. Malá (ed.), *Opera studiosorum Universitatis Reginaegradecensis 12*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, s. 36–42.
 - SUCHÁNKOVÁ, M. (1996): *Vlastní jména v lidové písni*. Diplomová práce. Ostrava: Filozofická fakulta, Ostravská univerzita v Ostravě.
 - SUCHÁNKOVÁ, M. (1997): Rodná jména v lidových písních. *Čeština doma a ve světě*, 5, 1, s. 39–41.
 - SVOBODOVÁ, L. (2001): A. Jirásek: Otec. In: D. Klimeš (ed.), *Opera studiosorum Universitatis Reginaegradecensis 8*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, s. 7–10.
 - ŠAGDAR, T. (2012): Přemýšlení o pohádkové hrdince „Popelce“ aneb jak byla přeložena jména českých pohádkových bytostí do mongolštiny. In: J. Hasil (ed.), *Čeština jako cizí jazyk 6*.

- Materiály z 6. mezinárodního symposia o češtině v zahraničí. Praha: Univerzita Karlova, s. 162–166.
- ŠAROCH, J. (2000): *Vývoj ruských antroponym a jejich výskyt ve vybraných dílech ruské klasické literatury*. Diplomová práce. Praha: Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova.
 - ŠAROCH, J. (2006): *Vývoj ruských antroponym a procesy jejich apelativizace v literárním textu*. Rigorózní práce. Praha: Filozofická fakulta, Univerzita Karlova.
 - ŠIKULOVÁ, I. (2010): *Názvy filmových děl v ruštině a češtině (strukturně-sémantická a sociolingvistická analýza)*. Diplomová práce. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita. [on-line] <http://is.muni.cz/th/136119/ff_m_b1/>.
 - ŠIMÁKOVÁ, J. (2000): Onomastický pohled na Šrámkovo „Léto“. In: S. Pastyřík (ed.), *Opera studiosorum Universitatis Reginaegradensis 5*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, s. 5–6.
 - ŠIMKOVÁ, H. (1982): *Jména hrdinů Shakespearových dramát v českých překladech*. Diplomová práce. Praha: Filozofická fakulta, Univerzita Karlova.
 - ŠINDELÁŘOVÁ, J. (2008): Vlastní jména v nových řadách středoškolských učebnic. In: S. Pastyřík – V. Víška (eds.), *Onomastika a škola 8*. Sborník příspěvků z Celostátního onomastického semináře s mezinárodní účastí „Onomastika a škola 8“ konaného v Hradci Králové 23.–24. ledna 2008. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 115–128.
 - ŠÍNOVÁ, Z. (2008): *Antroponyma v románech červené knihovny*. Bakalářská diplomová práce. Ostrava: Filozofická fakulta, Ostravská univerzita v Ostravě.
 - ŠIROKÁ, Z. (2005): Antroponyma v knize Františka Nepila Lipová alej. In: Z. Tydlačková (ed.), *Opera studiosorum Universitatis Reginaegradensis 16*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, s. 29–33.
 - ŠLAJSOVÁ, P. (2000): *Vlastní jména v pohádkách Václava Čtvrťka*. Diplomová práce. Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně.
 - ŠMEJKALOVÁ, M. (2003): Téma dívčí války a tvorba antroponym u Václava Hájka z Libočan. In: M. Nábělková – M. Šimková (eds.), *Varia X*. Zborník materiálů z X. kolokvia mladých jazykovedcov, Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť SAV, s. 166–170.
 - ŠMEJKALOVÁ, M. (2004): Sociálně klasifikující funkce osobních jmen v Kronice české Václava Hájka z Libočan. In: N. Kvítková (ed.), *Vlastní jméno jako prostředek sociální symboliky*. Praha: Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, s. 2–33.
 - ŠMEJKALOVÁ, M. (2005): Propriálně pojmenovací akt v Kronice české Václava Hájka z Libočan. In: P. Nejedlý – M. Vajdlová (eds.), *Verba et historia*. Igoru Němcovi k 80. narozeninám. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 355–361.

- ŠMEJKALOVÁ, M. (2008): Uplatnění a funkce rodných jmen v historických učebnicích českého jazyka. In: S. Pastyřík – V. Víška (eds.), *Onomastika a škola 8*. Sborník příspěvků z Celostátního onomastického semináře s mezinárodní účastí „Onomastika a škola 8“ konaného v Hradci Králové 23.–24. ledna 2008. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 239–246.
- ŠMILAUER, V. (1948): Od Adama k Švejkovi. *Naše řeč*, 32, s. 1–5. [on-line] <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4052>>.
- ŠMILAUER, V. (1971): Rodná jména v lidových písních. *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV*, 13, s. 812–813.
- ŠRÁMEK, R. (1978): Slovník vlastních jmen v Gorkého trilogii a problémy literární onomastiky. *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV*, 19, s. 496–507.
- ŠRÁMEK, R. (1985a): K teorii literární onomastiky. *Onomastický zpravodaj*, 26, 4–5, s. 510–516.
- ŠRÁMEK, R. (1985b): Literární onomastika a braková literatura. *Onomastický zpravodaj*, 26, s. 566–568.
- ŠRÁMEK, R. (1988): Písecká domovní znamení a literární onomastika. *Onomastický zpravodaj*, 29, s. 234–235.
- ŠRÁMEK, R. (1992): Křemílek = Schlaumilek, Vochomůrka = Pfiffimurka. *Onomastický zpravodaj*, 32–33, s. 283–284.
- ŠRÁMEK, R. (1992): Vlastní jména ve folklórních textech. In: M. Blichá (ed.), *Zborník Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafaricanae*, Slavistica XXVIII., Zv. 3. Onomastika a škola. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, s. 125–131.
- ŠRÁMEK, R. (1996): Funkce vlastních jmen v učebním textu. In: S. Machová (ed.), *Učební text – jeho funkce, produkce, percepce a interpretace*. Sborník příspěvků z konference pořádané ve dnech 13.–15. 9. 1995 v Brandýse nad Labem katedrou českého jazyka Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Praha: Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova, s. 133–138.
- ŠRÁMEK, R. (2003): Vlastní jména v krásné literatuře. In: E. Rzetelska-Feleszko – A. Cieślíkowa – J. Duma (eds.), *Slowianska onomastyka. Encyklopedia*. Warszawa: Tow. Naukowe Warszawskie, s. 440–441.
- ŠRÁMKOVÁ, M. (1998): Vlastní jména ve folklóru Slezska. In: E. Jakus-Borkowa – K. Nowik (eds.), *Najnowsze przemiany nazewnicze*. Warszawa: Energeia, s. 419–423.
- ŠTĚPÁN, P. (1999): Fiktivní zeměpisná jména v českém překladu Tolkienova Pána prstenů. *Acta onomastica*, 39, s. 130–136.
- ŠTĚPÁN, P. (2008): Funkce toponym v poezii Karla Šiktance. In: S. Pastyřík – V. Víška (eds.), *Onomastika a škola 8*. Sborník příspěvků z Celostátního onomastického semináře s mezinárodní

- účastí „Onomastika a škola 8“ konaného v Hradci Králové 23.–24. ledna 2008. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 341–349.
- ŠTĚPÁNOVÁ, V. (2010): Osobní jména v prózách Jana Drdy. In: J. David – M. Čornejová – M. Harvalík (eds.), *Mnohotvárnost a specifická onomastika*. Sborník příspěvků, IV. česká onomastická konference, Ostrava – Praha: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě – Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 478–486.
 - ŠTĚPÁNOVÁ, V. (2011): Klasifikace titulů literárních děl. In: M. Ološtiak (ed.), *Jednotlivé a všeobecné v onomastice*. 18. slovenská onomastická konferencia Prešov 12.–14. septembra 2011. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, s. 349–356. [on-line] <http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Olostiak3/pdf_doc/43-stepanova.pdf>.
 - ŠUBRTOVÁ, V. (1987): *Dílo Jana Otčenáška z hlediska literární onomastiky*. Diplomová práce. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové.
 - ŠUBRTOVÁ, M. (2014): Vlastní jména v titulech realisticky laděné české prózy pro děti a mládež. In: E. Minářová – D. Sochorová – J. Zítková (eds.), *Vlastní jména v textech a kontextech*. Brno: Masarykova univerzita, s. 184–190.
 - ŠVAGROVÁ, M. (2004): Jazyk Koček: nonsensy i britské reálie. *Lidové noviny* (Praha) 23. 10. 2004.
 - TÁBOŘÍKOVÁ, L. (2011): *Vlastní jména pohádkových bytostí v ruských textech*. Bakalářská diplomová práce. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita. [on-line] <http://is.muni.cz/th/342342/ff_b/>
 - TEMLÍKOVÁ, D. (1988): Urbanonyma a krásná literatura. In: P. Žigo (ed.), *Onomastika a škola 2. Urbanonymia*. Zborník prednášok z 2. celoštátneho onomastického seminára Modra-Piesky, 8.–10. októbra 1986. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, s. 93–96.
 - TICHÁ, J. (2009): *Dílo Vlasty Pittnerové jako svědectví o pojmenovacích zvyklostech 19. století; křestní jména*. Bakalářská diplomová práce. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita. [on-line] <http://is.muni.cz/th/216527/ff_b/>.
 - TICHÁ, Z. (2002): Správně česky. Elfové, trpaslíci, skřeti. *Právo* (Praha), 23. 4. 2002.
 - TICHÁ, Z. (2002): Správně česky. Hobiti. *Právo* (Praha), 2. 4. 2002.
 - TICHÁ, Z. (2002): Správně česky. Liliputáni. *Právo* (Praha), 7. 5. 2002.
 - TOMANOVÁ, L. (2012): *Osobní jména v učebnicích českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ*. Diplomová práce. Brno: Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita. [on-line] <http://is.muni.cz/th/216932/pedf_m>.
 - TUŠKOVÁ, J. M. (2008): Vlastní jména v učebnicích českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ. In: S. Pastyřík – V. Víška (eds.), *Onomastika a škola 8*. Sborník příspěvků z Celostátního

- onomastického semináře s mezinárodní účastí „Onomastika a škola 8“ konaného v Hradci Králové 23.–24. ledna 2008. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 107–114.
- TYDLAČKOVÁ, Z. (2005): Vlastní jména v Nepilově knize Srpen s bejbinou. In: Z. Tydlačková (ed.), *Opera studiosorum Universitatis Reginaegradecensis 16*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, s. 11–20.
 - UHROVÁ, E. – UHER, F. (1992): Osobní jména v literárním textu z konfrontačního hlediska (se zřetelem k česko-německé problematice překladu). In: M. Blichá (ed.), *Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafaricanae, Slavistica XXVIII, Zv. 3, Onomastika a škola*. Banská Bystrica: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Pedagogická fakulta, s. 174–179.
 - UHROVÁ, E. – UHER, F. (1996): Specifičnost německého překladu onym v próze B. Hrabala *Svatby v domě*. In: M. Majtán – F. Ruščák (eds.), *12. slovenská onomastická konferencia a 6. seminár „Onomastika a škola“*. Zborník referátov. Prešov 25.–26. októbra 1995. Prešov: Pedagogická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, s. 262–267.
 - UHROVÁ, E. (2003): Problém překladu tzv. mluvčích jmen v literárním textu. *Universitas*, 36, 2, s. 3–11.
 - VÁCHOVÁ, R. (2008): Funkce vlastních jmen v divadelních hrách Voskovce a Wericha. In: S. Pastyřík – V. Víška (eds.), *Onomastika a škola 8*. Sborník příspěvků z Celostátního onomastického semináře s mezinárodní účastí „Onomastika a škola 8“ konaného v Hradci Králové 23.–24. ledna 2008. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 213–218.
 - VÁCHOVÁ, R. (2009): *Vlastní jména v díle Jana Wericha*. Diplomová práce. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové.
 - VARHANÍKOVÁ, R. (2012): *Vlastní jména v učebnicích pro 1. stupeň ZŠ*. Diplomová práce. Brno: Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita. [on-line] <http://is.muni.cz/th/209031/pedf_m_a2>.
 - VÁVRA, I. (1980): Osobní jména v satirické poezii Karla Havlíčka Borovského. *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV*, 21, 2, 5, s. 718–722.
 - VINOGRADOVÁ, L. (1979): *Vlastní jména v dílech A. Čechova a jejich ekvivalenty v českých překladech*. Diplomová práce. Praha: Filozofická fakulta, Univerzita Karlova.
 - VÍTKOVÁ, T. (2011): *Vlastní jména v umělecké literatuře*. Diplomová práce. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové.
 - VYHNÁNKOVÁ, K. (2001): *Cizí zeměpisná jména ve staročeských překladech spisu Vita Caroli*. Diplomová práce. Praha: Filozofická fakulta, Univerzita Karlova.
 - ZAHŘÁDKA, M. (2010): Mládí a mladí v názvech. *Rossica Olomucensia*, 49, 1, s. 41–44.

- ZACHOVÁ, A. (1994): Od Dášeňky k Satanovi of Uhřiněves (příspěvek k literární onomastice). *Pohledy* (Hradec Králové), 1, s. 17–20.
- ZACHOVÁ, A. (2008): Funkce vlastních jmen v prózách Ireny Douskové Hrdý Budžes a Oněgin byl Rusák. In: S. Pastyřík – V. Víška (eds.), *Onomastika a škola 8*. Sborník příspěvků z Celostátního onomastického semináře s mezinárodní účastí „Onomastika a škola 8“ konaného v Hradci Králové 23.–24. ledna 2008. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 447–452.
- ZACHOVÁ, I. (1995): Vlastní jména koček a psů jako součást významové roviny Čapkových textů. In: R. Šrámek – J. Bartůňková – V. Koblížek (eds.), *Onymické systémy v regionech*. Sborník příspěvků z 5. semináře „Onomastika a škola“, Hradec Králové: Gaudeamus, s. 223–227.
- ZAPLETALOVÁ, Z. (2011): *Vlastní jména v prózách Jana Křesadla*. Bakalářská práce. Olomouc: Filozofická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci. [on-line] <<http://theses.cz/id/agnn9w/>>.
- ZBĚHLÍKOVÁ, H. (2001): A. Jirásek: Lucerna. In: D. Klimeš (ed.), *Opera studiosorum Universitatis Reginaegradecensis 8*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, s. 11–15.
- ZIKMUNDOVÁ, G. (2000): Onomastický pohled na divadelní hru „Blaník“ od Ladislava Smoljaka a Zdeňka Svěráka. In: S. Pastyřík (ed.), *Opera studiosorum Universitatis Reginaegradecensis 5*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, s. 11–13.
- ZÍTKOVÁ, J. (2014): Vlastní jména postav jako prostředek komiky v pohádkách Aloise Mikulky. In: E. Minářová – D. Sochorová – J. Zítková (eds.), *Vlastní jména v textech a kontextech*. Brno: Masarykova univerzita, s. 191–196.
- ZUBOVÁ, O. (1983): *České umělecké pseudonymy ve 20. století*. Diplomová práce. Praha: Filozofická fakulta, Univerzita Karlova.
- ZUMMEROVÁ, M. (2000): *Vlastní jména v pohádkových textech J. Drdy*. Diplomová práce. Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně.

V. ZÁVĚR

V úvodu jsem si vytkla za cíl představit co možná nejkompexněji dosavadní výzkum literárních antroponym u nás i ve světě. Věřím, že jsem tomuto závazku dostála, ačkoli jsem během výzkumu narazila na řadu překážek. Především jsem se potýkala s nedostupností odborné literatury k danému tématu. Některé tituly jsem musela shánět přímo od autorů, jiné objednávat ze zahraničí, kvůli německým pracím jsem se vypravila až do univerzitní knihovny v Heidelbergu. Přes tyto komplikace se mi podařilo shromáždit a následně zanalyzovat většinu studií, které považuji za relevantní pro výzkum literární onomastiky. Některé z nich se přirozeně ukázaly jako přínosnější pro mé další uvažování než jiné, ale všechny byly vzaty v úvahu.

Disertace je zaměřena na literární antroponyma, ostatní druhy literárních proprií jsou tu zmiňovány pouze okrajově, mám však v úmyslu na ně zacílit svůj budoucí výzkum.

Dílní výsledky byly průběžně prezentovány na domácích i zahraničních vědeckých konferencích a zveřejňovány formou článků v recenzovaných odborných časopisech. Právě během inspirativních a často vášnivých diskusí na konferencích a po přednáškách se rodily nové otázky a náměty a všem mým kolegům patří za jejich podněty, rady a poznámky můj velký dík.

Svou prací jsem chtěla především přispět k prohloubení teoretické a metodologické základny literární onomastiky pro budoucí badatele v tomto mladém oboru. Považuji toto téma za vysoce aktuální a doufám, že se výstupy mého výzkumu začlení do významného proudu české onomastiky.

ABSTRAKT

Česká onomastika je tradičně na velice vysoké úrovni, má kvalitní teoretickou i metodologickou základnu a je uznávána ve světě. Literární onomastice coby jedné z jejích oblastí však u nás, na rozdíl od mnoha jiných zemí, stále není věnována příliš velká pozornost. R. Šrámek – podobně jako v zahraničí např. K. Gutschmidt nebo W. F. H. Nicolaisen – poukazuje na její terminologickou a metodologickou rozkolísanost, nedostatečnou teoretickou propracovanost a na problém vymezení rozsahu jejího zkoumání. Právě na toto volání chtěla tato disertační práce odpovědět.

Úvod do literární onomastiky si klade za cíl komplexní představení dosavadních teoretických a metodologických přístupů k literárním vlastním jménům a především rozšíření poznatků o literárních antroponymech. Výzkum se opírá o metodologicko-teoretické poznatky, k nimž domácí i zahraniční literární onomastika ve svém vývoji dospěla, zároveň vychází z nejnovějších poznatků obecné onomastické teorie. Teorie je založena na důkladné analýze literárních děl českých i světových z 19. a převážně 20. století. Excerpovaná díla záměrně reprezentují širokou škálu literárních žánrů, což umožňuje sledovat některé jevy v širším rámci a vysledovat i některé paralely, které by nám při žánrovém omezení zůstaly skryty.

Práce se soustřeďuje na několik okruhů problémů, čemuž odpovídá i její rozčlenění do čtyř částí. První z nich je věnována literární onomastice jakožto svébytnému oboru, představuji v ní historii výzkumu, zabývám se jeho interdisciplinárním charakterem a problematikou metodologie. Druhá část nese název Literární vlastní jméno, snažím se v ní o vymezení předmětu a rozsahu zkoumání literární onomastiky, dále analyzuji různé faktory, které ovlivňují výběr a užití jmen, a poukazuji na celkovou onymickou strukturu literárního díla (tzv. „krajinu jmen“). Třetí, nejrozsáhlejší část práce se zabývá spletitou problematikou literárněonymických funkcí, jejich členěním a různými pohledy na ně. V poslední části práce jsou zastoupeny další dílčí otázky výzkumu – problematika překlada literárních vlastních jmen, umělecké pseudonymy a názvy děl. Na závěr se zamyslím nad budoucím směřováním oboru a nad dalšími úkoly, které na badatele teprve čekají. Součástí mé disertace je i kompletní soupis bibliografie české literární onomastiky od jejího počátku až dodnes.

Dílčí výsledky výzkumu byly průběžně prezentovány na domácích i zahraničních vědeckých konferencích a zveřejňovány formou článků v recenzovaných odborných časopisech.

Svou prací jsem chtěla především přispět k prohloubení teoretické a metodologické základny literární onomastiky pro budoucí badatele v tomto stále relativně mladém oboru. Považuji toto téma za vysoce aktuální a doufám, že se výstupy mého výzkumu začlení do významného proudu české onomastiky.

ABSTRACT

Czech onomastics has been traditionally well advanced; it has a high-quality theoretical and methodological foundation and is highly regarded internationally. However, unlike in other countries, literary onomastics as one of its disciplines still lacks sufficient attention. R. Šrámek – along with his counterparts abroad, K. Gutschmidt and W. F. H. Nicolaisen – points out its terminological and methodological inconsistency, insufficient theoretical elaboration and the problem of defining its scope of research. It is this call that I want to answer with my dissertation.

The goal of my *Introduction To Literary Onomastics* is to provide a critical and complex summary and assessment of the current understanding of literary proper names and to further research the subject – especially by extending its scope with some new views of anthroponyms in fiction based on profound analyses of modern works of Czech and foreign literature of the 19th and 20th century. My research builds upon methodological-theoretical findings reached by the development of both Czech and foreign literary onomastics; at the same time, it draws on the latest findings of general onomastic theory. Excerpted works purposely represent a wide variety of literary genres, which allows us to observe some phenomena in a broader context and to trace some parallels that would remain unnoticed within the bounds of a single genre.

The dissertation is focused on several problem areas, which corresponds to its division into four parts. The first part is dedicated to literary onomastics as an independent field of study, presenting its history of research and dealing with its interdisciplinary nature and methodological problems. The second part is called “Literary Proper Name”. In it, I define the subject and scope of literary onomastic investigation, further analyze various factors that influence the selection and use of names, and point out the overall onymic structure of literary work (the so-called "Landscape of Names"). The third and most extensive part deals with the complicated problems of literary onymic functions, their breakdown and different views on them. In the final part of the work some further research sub-questions are presented– the issue of proper names in translation, pen names and book titles. In conclusion, I consider the future direction of literary onomastic studies and other tasks that are still waiting for researchers. Part of my dissertation is also a complete list of bibliography of Czech literary onomastics from its beginning to the present day.

Partial results of the research were continuously presented at domestic and international conferences and published in the form of articles in peer-reviewed journals.

With my dissertation, I aim to strengthen the theoretical and methodological foundation for future researchers in this relatively young field of study. Thus, the topic of the monograph is highly

relevant today and its outcomes will become an integral part of the important domain of Czech and international onomastics.

SEZNAM LITERATURY

1. CITOVANÁ ODBORNÁ LITERATURA

Tento seznam obsahuje pouze odbornou literaturu, která je přímo citována, popř. je na ni jinak odkazováno v disertační práci. Ostatní prostudované studie se nacházejí jednak v Bibliografii české literární onomastiky (část IV kap. 5. této práce) a jednak v seznamu s názvem Další studijní literatura.

U prací, které jsou dostupné i v elektronické podobě, je uveden internetový odkaz.

Bibliografické citace vycházejí z normy časopisu Slovo a slovesnost. Všechna jména autorů i názvy děl uvádím kvůli jednoznačné identifikaci v podobě, jakou mají ve vydání, na které se odvolávám, proto např. v seznamu nechávám nepřechýlená příjmení zahraničních lingvistek, jejichž práce jsou dostupné pouze v jazyce originálu (např. Grace Alvarez-Altman), ale píši přechýlená příjmení spisovatelek, jejichž díla vyšla v češtině a jejichž příjmení při tom byla přechýlena (např. Joanne Kathleen Rowlingová).

- ALVAREZ-ALTMAN, G. (1987): A Methodology for Literary Onomastics: An Analytical Guide for Studying Names in Literature. In: G. Alvarez-Altman – F. M. Burelbach (eds.), *Names in Literature. Essays from Literary Onomastic Studies*. Lanham: University Press of America, s. 1–9.
- ARISTOTELÉS (1999): *Rétorika. Poetika*. Překl. A. Kříž. Praha: Rezek.
- ASHLEY, L. R. N. (2003): *Names in Literature*. Bloomington: Authorhouse.
- ASIMOV, I. (1997): Jména. In: I. Asimov, *Sbohem, Země*. Překl. V. Volhejnová. Plzeň: HarperPrism, s. 293–297.
- BALOWSKI, M. (1993): Czeskie pseudonimy literackie XX w – motywacja i klasyfikacja. In: M. Biolik (ed.), *Onomastyka literacka*. Olsztyn: Wydawnictwa Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie, s. 357–367.
- BARTUŠEK, J. (1971): O židovských příjmeních. *Židovská ročenka na rok 5732*, s. 21–28.
- BĚLIČ, J. – KAMIŠ, A. – KUČERA, K. (1978): *Malý staročeský slovník*. Praha: SPN.
- BENEŠ, J. (1998): *Německá příjmení u Čechů*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně.
- BÍLEK, P. A. (2003): Problém konkrétních popisů, jedinečných (vlastních i místních) jmen a deiktických částic: problém jedinečné reference. In: P. A. Bílek, *Hledání jazyka interpretace*. Brno: Host, s. 231–246.

- BÍLKOVÁ, K. (2012): *Překlad vlastních jmen ve vybraných dílech literatury fantasy*. Diplomová práce. Olomouc: Filozofická fakulta, Univerzita Palackého. [on-line] <<http://theses.cz/id/zkqgyu>>.
- BILLY, P. (2005): Les études d'onomastique littéraire française occitane, *Onoma*, s. 213–236.
- BIRUS, H. (1979): *Poetische Namengebung. Zur Bedeutung der Namen in Lessings „Nathan der Weise“*. Heidelberg: Vandenhoeck und Ruprecht.
- BIRUS, H. (1987): Vorschlag zu einer Typologie literarischer Namen, *Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik*, 67, s. 38–42.
- BLÁHOVÁ, J. (2012): *Keywords in Harry Potter books: A comparative study of English original and its Czech translation*. Bakalářská práce. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, Filozofická fakulta. [on-line] <<http://otik.uk.zcu.cz/handle/11025/4525>>.
- BLANÁR, V. (1996): *Teória vlastného mena. Status, organizácia a fungovanie v spoločenskej komunikácii*. Bratislava: Veda.
- BLAUDEOVÁ, H. (1991–1992): Vlastní jména v moravských pohádkách. *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV*, 32–33, s. 216–220.
- BOK, V. (1995): K výskytu jmen z eposu o Tristanovi a Isoldě ve středověkých a raně novověkých Čechách. *Acta onomastica*, 36, s. 42–47.
- BORIN, L. – KOKKINAKIS, D. – OLSSON, L.-J. (2007): Naming the Past: Named Entity and Animacy Recognition in 19th Century Swedish Literature. In: A. van den Bosch – C. Grover – C. Sporlede (eds.), *Proceedings of the Workshop on Language Technology for Cultural Heritage Data (LaTeCH 2007)*. Stroudsburg: Association for Computational Linguistics, s. 1–8. [online] <<http://spraakdata.gu.se/svelb/pblctns/W07-0901.pdf>> [cit. 19. 11. 2013].
- BRENDLER, A. (2005): Interviste a scrittori italiani: Versuch einer unmittelbaren literarischen Onomastik. In: E. Brylla – M. Wahlberg – V. Dahlberg – W. F. H. Nicolaisen (eds.), *Proceedings of the 21st International Congress of Onomastic Sciences*. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen, s. 380–388.
- BRENDLER, A. (2006): Interviste a scrittori italiani sui nomi: un rapporto di ricerca. In: M. G. Arcamone – D. Bremer – D. De Camilli – B. Porcelli (eds.), *I Nomi nel tempo e nello spazio*. Atti del XXII. Congresso Internazionale di Science Onomastiche. Pisa: ETS, s. 19–25.
- BUCZYŃSKI, M. (1993): Wpływ literatury pięknej na tworzenie nazw własnych w języku polskim. In: M. Biolik (ed.), *Onomastyka literacka*. Olsztyn: Wydawnictwa Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie, s. 51–57.
- CAFFARELLI, E. (1999): Dizionario Onomastico dei Personaggi della Letteratura Italiana, *Rivista Italiana di Onomastica*, 2, s. 373–396.

- CAVAION, D. (2008): Nome e racconto. *Studi Slavistici*, 5, s. 225–239.
- CIEŚLIKOWA, A. (1993): Nazwy własne w różnych gatunkach tekstów literackich. In: M. Biolik (ed.), *Onomastyka literacka*. Olsztyn: Wydawnictwa Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie, s. 33–39.
- CYZMAN, M. (2009): *Osobowe nazwy własne w dziele literackim z perspektywy jego ontologii*. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- ČECHOVÁ, M. a kol. (2000): *Čeština. Řeč a jazyk*. Praha: ISV nakladatelství.
- ČECHOVÁ, M. a kol. (2003): *Současná česká stylistika*. Praha: ISV nakladatelství.
- ČEJKOVÁ, J. (1992): *Vlastní jména v moravských pověstech*. Diplomová práce. Brno: Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita.
- DANOWSKA, M. (2005): Nazewnictwo w polskim przekładzie „Harry’ego Pottera“ J. K. Rowling. *Acta onomastica*, 46, s. 22–28.
- DAVID, J. (2005): „... slova jsou hvězdy, jež se rozněcují na temném nebi vědomí.“ Literární antoronymie a toponymie v díle Vladislava Vančury. *Acta onomastica*, 46, s. 29–42.
- DAVID, J. (2006): Ty lesovské stráně... K literární a filmové topologii. In: A. Jaklová (ed.), *Komunikace – styl – text*. Sborník z 1. mezinárodní lingvistické konference, České Budějovice 20.–22. září 2005. České Budějovice: Filozofická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, s. 171–175. [on-line] <<http://www.jardavid.ic.cz/index33.htm>>.
- DAVID, J. (2009): Lexikon české literatury počtvrté aneb Na okraj pseudonymů. *Acta onomastica*, 50, s. 254–255.
- DAVID, J. (2011): Oikonymie v uměleckém textu. In: J. David: *Smrdiv, Brežněves a Rychlonožkova ulice. Kapitoly z moderní české toponymie*. Praha: Academia, s. 209–216.
- DEBUS, F. (2002): *Namen in literarischen Werken. (Er-)Findung – Form – Funktion*. Mainz – Stuttgart: Akademie der Wissenschaften und der Literatur – Franz Steiner Verlag.
- DEBUS, F. (2005): Einleitung zu den kontinental-europäischen Beiträgen. *Onoma*, 40, s. 201–211.
- DILLON, Bert. *A Chaucer dictionary; proper names and allusions, excluding place names*. Boston: G. K. Hall, 1974.
- DOLENSKÝ, A. (1910): *Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře*. Praha: Přemysl Plaček. (přeprac. jako *Slovník pseudonymů a kryptonymů v československé literatuře*. Praha: M. Knapp, 1934).
- DOLEŽEL, L. (2003): *Heterocosmica. Fikce a možné světy*. Praha: Karolinum.
- DOLEŽEL, L. (2004): *Identita literárního díla*. Brno – Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR.

- DORNSEIFF, F. (1940): Redende Namen. *Zeitschrift für Namenforschung*, 16, s. 24–38 (1. část), s. 215–218 (2. část).
- DVOŘÁČEK, P. (2012): Přechylování z pohledu překladatele. *Jazykovědné aktuality*, 49, 3–4, s. 136–141.
- DVOŘÁKOVÁ, Ž. (2009): Anna Ferrari: Dizionario dei luoghi letterari immaginari. *Acta onomastica*, L, s. 198–201.
- DVOŘÁKOVÁ, Ž. (v tisku): Vyvažovací světadíl, Dehydrované moře a Nakřupnuté hory – Vítejte na Zeměploše T. Pratchetta (XVIII Międzynarodowa i Ogólnopolska Konferencja Onomastyczna, Łódź, Polsko, 27.–29. října 2012, sborník v tisku).
- EICHLER, E. (1987): Onomastics in the German Democratic Republic – Result and Present State. In: J.-C. Boulanger (ed.), *Proceedings of the XVIth international congress of onomastic sciences*. Québec: Pr De L'Universite Laval, s. 239–244.
- ELIADE, M. (1998): *Mýty, sny a mystéria*. Překl. J. Vízner. Praha: Oikoymenh.
- FERNARARO, S. (2006): I nomi nella fantascienza: il caso di Isaac Asimov. In: M. G. Arcamone – D. Bremer – D. De Camilli – B. Porcelli (eds.), *I nomi nel tempo e nello spazio*. Atti del XXII. Congresso Internazionale di Science Onomastiche, III, Pisa: ETS, s. 369–381.
- FERRARI, A. (2007): *Dizionario dei luoghi immaginari della letteratura*. Torino: UTET libreria.
- FORMÁNEK, J. (2009): Drak z Budějovic. *Respekt*, 50, s. 56–57.
- FOŘT, B. (2008): *Literární postava. Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR.
- FRAZER, J. G. (2000): *Zlatá ratolest. Druhá žeň*. Překl. V. Šťovíčková-Heroldová – J. Kandert. Praha: Garamond.
- FREUD, S. (1997): *Totem a tabu*. Překl. L. Hošek. Praha: Psychoanalytické nakladatelství.
- FRÖHLICHOVÁ, K. (2011): *Analýza překladu vlastních jmen románu J. K. Rowlingové Harry Potter do češtiny a ruštiny*. Bakalářská diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta. [on-line] <<http://theses.cz/id/w6stdg>>.
- GARANČOVSKÁ, L. (2009): Vymedzenie chrématoným v onymickom systéme. *Acta onomastica*, 50, s. 88–101.
- GRYGAR, M. (1999): *Terminologický slovník českého strukturalismu*. Strukturalistická knihovna, 3. sv. Brno: Host.
- GRZESZCZUK, S. (1963): Przedmiot i zadania nazewnictwa literackiego. *Z polskich studiów slawistycznych*. Seria II, s. 383–405.

- GUGGENHEIMER, H. W. – GUGGENHEIMER, E. H. (1992): *Jewish Family Names and Their Origins. An etymological dictionary*. Hoboken: Ktav Publishing House.
- GUTSCHMIDT, K. (1983): Literarische Richtungen und Strömungen und Traditionen der Namengebung in der Belletristik. *Acta Facultatis Paedagogicae Ostraviensis*, s. 153–156.
- GUTSCHMIDT, K. (1985): Namenkarten und Namenklassen in der schönen Literatur. In: E. Eichler – E. Saß – H. Walther (eds.), *Der Eigenname in Sprache und Gesellschaft*. Leipzig: Karl-Marx-Universität.
- GUTSCHMIDT, K. (1991): Interdisciplinárne postavenie literárnej onomastiky. In: M. Majtán (ed.), *Zborník referátov, X. slovenská onomastická konferencia*. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, s. 203–208.
- HALL, G. (1960): *Molière: Tartuffe*. London: Arnold.
- HAUSENBLAS, K. (1976): Vlastní jména v umělecké literatuře. *Naše řeč*, 59, s. 1–13.
- HIRŠAL, J. – GRÖGEROVÁ, B. (2007): *Let let*. Praha: Torst.
- HODROVÁ, D. (2001): Jméno postavy v románu. In: D. Hodrová, ... *na okraji chaosu... Poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, s. 599–619.
- HOFFMANNOVÁ, J. (1997): *Stylistika a...* Praha: Trizonia.
- HOLÝ, J. (1984): Funkce jmen postav v dílech Karla Čapka a Vladislava Vančury. *Česká literatura*, 32, 5, s. 459–476.
- HOLÝ, J. (1995): Poetika jmen literárních postav. In: J. Holý, *Problémy nové české epiky*. Praha: ÚČL AV ČR, s. 49–60.
- HOMOLKOVÁ, V. (2008): Zeměpisná jména v prózách Jana Drdy. In: S Pastyřík – V. Víška (eds.), *Onomastika a škola 8*. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 379–388.
- HORÁLEK, J. (2002): Pojmenování. In: J. Horálek, ... *nejde jen o slova*. Chomutov: Milenium Publishing, s. 222–230.
- HOŘÍNEK, Z. (1995): *Cesty moderního dramatu*. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon.
- HRDLIČKA, M. (1995): *Překladačské miniatury*. Praha: Karolinum.
- HREHOVČÍK, T. (2006): *Prekladateľské minimum*. Bratislava: Iris.
- HURLEY, P. J. (2008): *Pynchon character names: a dictionary*. Jefferson: McFarland & Co., Publishers.
- IDEL, M. (2004): *Kabala. Nové pohledy*. Překl. D. Biernot. Praha: Vyšehrad.
- JAKOBSON, R. (1995): Lingvistika a poetika. In: R. Jakobson, *Poetická funkce*. Jinočany: H & H, s. 74–105.
- JEDLIČKA, J. (1992): O hrdinství aneb Hloupý Honza. In: J. Jedlička, *České typy aneb Poptávka po našem hrdinovi*, Praha: Nakladatelství Franze Kafky, s. 7–16.

- JENÍK, T. (2003): *Jazyková tabu*. Diplomová práce. Olomouc: Filozofická fakulta, Univerzita Palackého.
- JINDRA, M. (1980): K problematice vlastních jmen v uměleckém překladu. *Acta Universitatis Carolinae, Philologica 4–5, Slavistica Pragensia*, 23, s. 175–180.
- JUNGMANNOVÁ, L. (2001): Jméno postavy v dramatu. In: D. Hodrová, ... *na okraji chaosu... Poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, s. 620–637.
- KALINKIN, V. M. (1999): *Поэтика онима*. Донецк: Юго-Восток.
- KARLÍK, P. – NEKULA, M. – RUSÍNOVÁ, Z. (eds.) (1995): *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- KARPOVA, O. (2011): *English Author Dictionaries (the XVIth – the XXIst cc.)*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- KNAPPOVÁ, M. (1967): Začleňování cizojazyčných názvů ulic a náměstí do českých textů. *Naše řeč*, 50, 1, s. 12–22. [on-line] <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5247>>.
- KNAPPOVÁ, M. (1983): K překládání osobních jmen. *Naše řeč*, 66, 4, s. 169–173. [on-line] <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6399>>.
- KNAPPOVÁ, M. (1988): Překládání osobních jmen a jazyková komunikace. In: K. Zierhoffer (ed.), *V. Ogólnopolska konferencja onomastyczna*. Poznań: Wydawnictwo naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, s. 163–167.
- KNAPPOVÁ, M. (1989): Rodná jména v české literatuře. *Přednášky z Letní školy slovanských studií*, 31, s. 86–92.
- KNAPPOVÁ, M. (1989): *Rodné jméno v jazyce a společnosti*. Praha: Academia.
- KNAPPOVÁ, M. (1992a): Funkce vlastních jmen v literárních textech. In: M. Blichá (ed.): *Zborník Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafarikanae, Slavistica XXVIII., Zv. 3. Onomastika a škola*. Banská Bystrica: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Pedagogická fakulta, s. 12–16.
- KNAPPOVÁ, M. (1992b). K funkčnímu pojetí systému vlastních jmen. *Slovo a slovesnost*, 53, s. 211–214.
- KNAPPOVÁ, M. (2002): Onomastika literární. Heslo. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 293–294.
- KNAPPOVÁ, M. (2006): *Jak se bude vaše dítě jmenovat*. Praha: Academia.
- KNAPPOVÁ, M. (2008): Funkční využití osobních jmen v uměleckých a mediálních literárních textech. In: S. Pastyřík – V. Víška (eds.), *Onomastika a škola 8*. Sborník příspěvků z Celostátního onomastického semináře s mezinárodní účastí „Onomastika a škola 8“ konaného v Hradci Králové 23.–24. ledna 2008. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 21–28.

- KNAPPOVÁ, M. (2010): *Jak se bude vaše dítě jmenovat*. Praha: Academia.
- KNITTLOVÁ, D. (2000): *K teorii i praxi překladu*. Olomouc: Filozofická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci.
- KNITTLOVÁ, D. (2010): *Překlad a překládání*. Olomouc: Filozofická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci.
- KOLAŘÍK, J. (1991): Propria v lidové písni. *Studia philologica*, 2, s. 33–42.
- KOSYL, Cz. (1993): Głowne nurty nazewnictwa literackiego (zarys syntezy). In: M. Biolik (ed.), *Onomastyka literacka*. Olsztyn: Wydawnictwa Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie, s. 67–100.
- KOTÍK, A. (1897): *Naše příjmení*. Praha: Nákladem Jana Kotíka.
- KOTT, F. Š. (1910): *Dodatky k Bartošovu Dialektickému slovníku moravskému*. Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.
- KOTYK, P. (2008): *Deset tisíc změn se znovu mění. Dno všeho vrchol prázdnoty*. Rozhovory a promluvy českých literátů z let 1990 – 1995, Praha: Cherm.
- KOVAŘÍK, P. (2003): *Literární mýty, záhady a aféry. Otazníky nad životy a díly českých spisovatelů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- KRAFT, H. (2006): *Tabu. Magie a sociální skutečnost*. Překl. P. Sojka Praha: Mladá fronta.
- KRÁLÍK, J. (2005): České překlady operních titulů (K případu Růžového kavalíra). In: S. Čmejrková – I. Svobodová (eds.), *Oratio et ratio*. Sborník k životnímu jubileu J. Krause. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 197–208.
- KRATOCHVÍL, Z. (1995): Archaická moudrost. In J. Boušek – Z. Kratochvíl, *Od mýtu k logu*. Praha: Herrmann a synové, s. 47–175.
- KREMZEROVÁ, D. (1992): Informativní hodnota vlastních jmen (v čítankách pro 1.–4. ročník základní školy). In: M. Blichá (ed.), *Zborník Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafarikanae, Slavistica XXVIII., Zv. 3. Onomastika a škola*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, s. 35–40.
- KROHOVÁ, J. (2011): *Vlastní jména v české a chorvatské verzi překladu knihy Harry Potter a Kámen mudrců*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. [on-line] <http://is.muni.cz/th/178651/ff_m/>.
- KROŠLÁKOVÁ, E. (1987): Charakteristika mien postáv v próze z veľkomoravského obdobia. In: M. Majtán (ed.), *Zborník referátov*. IX. slovenská onomastická konferencia. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra. s. 85–88.
- KROŠLÁKOVÁ, E. (1992): Mená postav v súčasnej autorskej rozprávke. In: M. Blichá (ed.), *Zborník Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafarikanae, Slavistica XXVIII., Zv. 3.*

- Onomastika a škola. Banská Bystrica: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Pedagogická fakulta, s. 18–23.
- KROUŽILOVÁ, L. (2000): České a bulharské literární pseudonymy. In: L. Olivová-Nezbedová – R. Šrámek – M. Harvalík (eds.), *Onomastické práce IV*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 244–253.
 - KRÜGER, D. (2005): Literarische Onomastik in Deutschland, mit einem Beispiel aus der Übersetzungspraxis. *Onoma*, 40, s. 293–317.
 - KUNC, J. (1958): *Vlastním jménem: slovníček pseudonymů novodobých českých spisovatelů*. Praha: Národní knihovna.
 - LAMBERT, A. H. (1990): Eliot's Naming of Cats. *Names*, 38, 1–2, s. 39–42.
 - LAMPING, D. (1983): *Der Name in der Erzählung. Zur Poetik des Personennamens*. Bonn: Bouvier Verlag Herbert Grundmann
 - LEDERBUCHOVÁ, L. (1995): Pojmenování postavy ve struktuře uměleckého textu. In: R. Šrámek et al. (ed.), *Onymické systémy v regionech. Sborník příspěvků z V. semináře „Onomastika a škola“*. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 215–222.
 - LEHÁR, J. – STICH, A. – JANÁČKOVÁ, J. – HOLÝ, J. (2004): *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
 - LEVÝ, J. (1953): O některých zákonitostech překladatelské věrnosti. *Slovo a slovesnost*, 14, 2, s. 63–80.
 - LEVÝ, J. (1955): Překladatelský proces – jeho objektivní podmínky a psychologie. *Slovo a slovesnost*, 16, 2, s. 65–87.
 - LEVÝ, J. (1983): *Umění překladu*. Praha: Panorama.
 - LUKEŠ, M. (1987): *Umění dramatu*. Praha: Melantrich.
 - MACURA, V. (1995): *Znamení zrodu*. Jinočany: H&H.
 - MACUROVÁ, A. (1985): Poznámky k vlastním jménům v překladu. *Onomastický zpravodaj ČSAV*, 26, 4–5, s. 432–439.
 - MACHONIN, S. (1991): V tamtéž časech. *Literární noviny*, 19, 2, s. 4.
 - MAJTÁN, M. (1983): Zdroje, tvorenie a spoločenské pôsobenie literárnych vlastných mien. *Slovenská reč*, 48, 2, s. 71–75.
 - MAJTÁN, M. (1984): Literárna onomastika a vysoké školy. In: B. Dejmek – R. Šrámek (eds.), *Onomastika jako společenská věda ve výuce a školské praxi*. Sborník přednášek. Hradec Králové: Pedagogická fakulta v Hradci Králové, s. 78–83.

- MAJTÁN, M. (1992): Literárna onymia a umelecký preklad. In: M. Blichá (ed.), *Zborník Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafarikanae*, Slavistica XXVIII., Zv. 3. Onomastika a škola. Banská Bystrica: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Pedagogická fakulta, s. 160–164.
- MAJTÁNOVÁ, M. (1971): Vlastní jména osob v Národních báchorkách a pověstech Boženy Němcové. *Zpravodaj Místopisné komise*, 12, s. 377–387.
- MAJTÁNOVÁ, M. (1972): Jména postav ve slovenských pohádkách Boženy Němcové. *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV*, 13, 3–4, s. 391–397.
- MAJTÁNOVÁ, M. (1975): Specifikum vlastních jmen v chodských pohádkách J. F. Hrušky. *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV*, 16, s. 152–157.
- *Malá československá encyklopedie* (1984–1987). 1–6. Praha: Academia.
- MATHAUSER, Z. (2005): Odstoupení od modu reality. In: D. Hodrová – Z. Hrbata – M. Vojtková (eds.), *Na cestě k smyslu. Poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, s. 14–55.
- MATÚŠOVÁ, J. (1992): K překládání vlastních jmen v beletrii – se zaměřením k současné německé literatuře. In: M. Blichá (ed.), *Zborník Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafarikanae*, Slavistica XXVIII., Zv. 3. Onomastika a škola. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, s. 165–173.
- MATÚŠOVÁ, J. (2007): Vlastní jména v díle Franze Kafky. *Acta onomastica*, 48, s. 243–244.
- MERHAUT, L. a kol. (1993–2008): *Lexikon české literatury, 1–4. Osobnosti, díla, instituce*. Praha: Academia.
- MOCNÁ, D. – PETERKA, J. a kol. (2004): *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha – Litomyšl: Paseka.
- MOLDANOVÁ, D. (1983): *Naše příjmení*. Praha: Mladá fronta.
- MUKAŘOVSKÝ, J. (1948): Dvě studie o básnickém pojmenování. In: J. Mukařovský, *Kapitoly z české poetiky. Díl I. Obecné věci básnictví*. Praha: Svoboda, s. 157–163.
- MUKAŘOVSKÝ, J. (1971): Místo estetické funkce mezi ostatními. In: J. Mukařovský, *Studie z estetiky*. Praha: Odeon, s. 80–94.
- MUKAŘOVSKÝ, J. (2007): Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty. In: J. Mukařovský, *Studie I*. Brno: Host, s. 7–65.
- NÁBĚLKOVÁ, M. (1986): Pes Zagroš a sučka Zadva, vlk Hlt, lev Lev, čmeliak Smeliak – čiže mená hrdinov v detskej literatúre. *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV*, 27, s. 57–82.
- NĚMEC, I. – PEČÍRKOVÁ, J. (1987): *Staročeský slovník. 16. díl (pevniti – počísti)*. Praha: Academia.
- NEWMAN, J. – SIVAN, G. (1998): *Judaismus od A do Z*. Praha: Sefer.

- NICOLAISEN, W. F. H. (2005): Schliesslich... Beschäftigung mit Namen in der Literatur (Finally... investigating names in literature). *Onoma*. Journal of the International Council of Onomastic Sciences, 40, s. 29–41.
- ODALOŠ, P. (2012): *Literáronymá v slovenskej literatúre*. Banská Bystrica: Univerzia Mateja Bela v Banskej Bystrici.
- *Ottův slovník naučný* (1888–1909). Praha: J. Otto.
- PARENTI, M. (1951): *Dizionario dei luoghi di stampa: falsi, inventati o supposti in opere di autori e traduttori italiani. Con un'appendice sulla data e un saggio sui falsi luoghi italiani usati all'estero, o in Italia, da autori stranieri*. Firenze: Sansoni Antiquariato.
- PASTYŘÍK, S. (2000): *Vlastní jména v literatuře a škola*. Hradec Králové: Gaudeamus.
- PELÁN, J. (2002): *Bohumil Hrabal. Pokus o portrét*. Praha: Torst.
- PISZCZKOWSKI, M. (1957): Niektóre zagadnienia nazewnictwa stylistycznego. *Onomastica*, 3, s. 116–128.
- PLESKALOVÁ, J. (2008): Dílo Vlasty Pitterové jako svědectví o pojmenovávacích zvyklostech 19. století. In: S. Pastyřík – V. Viška (eds.), *Onomastika a škola 8*. Sborník příspěvků z Celostátního onomastického semináře s mezinárodní účastí „Onomastika a škola 8“ konaného v Hradci Králové 23.–24. ledna 2008. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 51–58.
- PORCELLI, B. – TERRUSI, L. (2005): Le nom et ses fonctions dans les études onomastiques en Italie. *Onoma*, s. 237–282.
- PORCELLI, B. (2006): Onomastica letteraria – i nomi nel generi letterari. In: M. G. Arcamone – D. de Camili – B. Porcelli (eds.), *I nomi nel tempo e nello spazio*. Atti del XXII. Congresso Internazionale di Science Onomastiche. III. Pisa: ETS, s. 141–145.
- POSPÍŠILOVÁ, T. (2008): *Literární onymie v dramatických textech českého národního obrození (Klicpera, Tyl, Štěpánek)*. Diplomová práce. Ostrava: Filozofická fakulta, Ostravská univerzita v Ostravě.
- PROFOUS, A. (1947–1957): *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. I–IV*. Praha: Státní nakladatelství učebnic.
- PROCHÁZKOVÁ, Ž. (2009): Problémy metodologie literární onomastiky. In: M. Ivanová – M. Ološtiak (eds.), *Varia XVIII*. Zborník príspevkov z XVIII. kolokvia mladých jazykovedcov. Prešov: Filozofická fakulta, Prešovská univerzity v Prešove – Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV, s. 565–578. [on-line] <www.pulib.sk/elpub2/FF/Olostiak1/pdf_doc/58.pdf>.
- *Příruční slovník jazyka českého* (1935–1957). Praha: Státní nakladatelství. (PSJČ). K dispozici též [on-line] <<http://ssjc.ujc.cas.cz>>.

- PYTLÍK, R. (1990): *Bohumil Hrabal*. Praha: Čs. spisovatel.
- PYTLÍK, R. (1997): *... a neuvěřitelné se stalo skutkem. O Bohumilu Hrabalovi*. Praha: Emporijs.
- RAJEC, E. M. (1978): *The Study of Names in Literature: a bibliography*. New York: K. G. Saur Publishing.
- REANEY, P. H. – WILSON, R. M. (1995): *A Dictionary of English Surnames*. Oxford, New York, Auckland, Toronto etc.: Oxford University Press.
- RECZEK, S. (1953): O nazwiskach bohaterów komedii polskiej XVIII wieku. *Literacki*, XLIV, s. 217–237.
- ROBERT, M. (2001): Zamlčené jméno. In: M. Robert, *Sám jako Franz Kafka*. Překl. H. Bequvinová. Praha: Nakl. Franze Kafky, s. 9–34.
- ROOM, A. (1992): Literary Linkage: The Naming of Serial Novels. *Names*, 40, 2, s. 123–128.
- RYMUT, K. (1993): Onomastyka literacka a inne dziedziny badań nazewniczych. In: M. Biolik (ed.), *Onomastyka literacka*. Olsztyn: Wydawnictwa Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie, s. 15–19.
- RZETELSKA-FELESZKO, E. (1993): Perspektywy badawcze onomastyki literackiej. In: M. Biolik (ed.), *Onomastyka literacka*. Olsztyn: Wydawnictwa Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie, s. 21–26.
- SABINA, K. (1871): O pseudonymech v literatuře české. *Květy*, 6, s. 254.
- SARNOWSKA-GIEFING, I. (2005): Literary Onomastic in Poland, The history of Polish research and its perspectives. *Onoma*, 40, s. 357–372.
- SCHOLZ, F. (1978): Die Funktionen der Namen im russischen Volkmärchen und im russischen literarischen Märchen. In: K. Rymut (ed.), *Proceedings of the 13th International Congress of Onomastic Sciences*. II. Cracow: Nakl. Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 381–388.
- SCHWARZ, J.-Ch. (2005): Literarische Onomastik und deutschsprachige Literatur des Mittelalters. *Onoma*, 40, s. 319–355.
- SIEGEROVÁ Z. (2010): *Propria v díle Terryho Pratchetta*. Diplomová práce. Plzeň: Pedagogická fakulta, Západočeská univerzita v Plzni.
- SKUTIL, J. (1992): Překlady osobních a místních jmen ve staročeských literárních textech. In: M. Blichá (ed.), *Zborník Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafaricanae*, Slavistica XXVIII., Zv. 3. Onomastika a škola. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, s. 186–189.
- *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost* (2005). Praha: Academia. (SSČ)

- *Slovník spisovného jazyka českého* (1960–1971), I–IV. Praha: Academia. (SSJČ) K dispozici též [on-line] <<http://ssjc.ujc.cas.cz>>.
- SMITH G. W. (2005): Names as art: An introduction to essays in English. *Onoma*, 40, s. 7–28.
- SOBANSKI, I. (2000): *Die Eigennamen in den Detektivgeschichten Gilbert Keith Chestertons: Ein Beitrag zur Theorie und Praxis der literarischen Onomastik*. Frankfurt am Main: P. Lang.
- SOKOL, J. (2002): Vlastní jméno. In: J. Sokol, *Filosofická antropologie. Člověk jako osoba*. Praha: Portál, s. 152–156.
- SPAL, J. (1984): Jak dále v onomastice? *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV*, 23, s. 54–59.
- STEINEROVÁ, J. (2009): Vlastní jména v „Mohylách“ Josefa Kostohryze. *Acta onomastica*, 50, s. 162–175.
- STRAKOVÁ, V. (1994): Překládání a vlastní jména. In: Z. Kufnerová – Z. Skoumalová (eds.), *Překládání a čeština*. Jinočany: H & H.
- SUCHÁ, Z. (2012): *Antroponyma – typizace a stereotypy v českých televizních seriálech*. Diplomová práce. Ostrava: Filozofická fakulta, Ostravská univerzita v Ostravě.
- SUCHÁNKOVÁ, M. (1996): *Vlastní jména v lidové písni*. Diplomová práce. Ostrava: Filozofická fakulta, Ostravská univerzita v Ostravě.
- SUPERANSKAJA, (1972): *Общая теория имени собственного*. Москва: Наука.
- SVOBODA, J. – ŠMILAUER, V. – OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, L. – OLIVA, K. – WITKOWSKI T. (1973): Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky. *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV*, 14.
- SVOBODA, K. (1964): *Staročeská osobní jména a naše příjmení*. Praha: Nakl. ČSAV. Index Slovníku staročeských osobních jmen Jana Svobody k dispozici [on-line] <<http://vokabular.ujc.cas.cz/zdroje.aspx>>.
- SZEWCZYK, Ł. M. (1993): *Nazewnictwo literackie w twórczości Adama Mickiewicza*. Bydgoszcz: Wyższa szkoła pedagogiczna.
- ŠÍNOVÁ, Z. (2008): *Antroponyma v románech červené knihovny*. Bakalářská diplomová práce. Ostrava: Filozofická fakulta, Ostravská univerzita v Ostravě.
- ŠRÁMEK, R. (1978): Slovník vlastních jmen v Gorkého trilogii a problémy literární onomastiky. *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV*, 19, s. 496–507.
- ŠRÁMEK, R. (1985): K teorii literární onomastiky. *Onomastický zpravodaj ČSAV*, 26, 4–5, s. 510–516.
- ŠRÁMEK, R. (1999): *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita.
- ŠRÁMKOVÁ, M. (1998): Vlastní jména ve folklóru Slezska. In: E. Jakus-Borkowa – K. Nowik (eds.), *Najnowsze przemiany nazewnicze*. Warszawa: Energeia, s. 419–423.

- ŠTĚPÁN, P. (2008): Funkce toponym v poezii Karla Šiktance. In: S. Pastyřík – V. Víška (eds.), *Onomastika a škola 8*. Sborník příspěvků z Celostátního onomastického semináře s mezinárodní účastí „Onomastika a škola 8“ konaného v Hradci Králové 23.–24. ledna 2008. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 341–349.
- ŠTĚPÁNOVÁ, V. (2010): Osobní jména v prózách Jana Drdy. In: J. David – M. Čornejová – M. Harvalík (eds.), *Mnohotvárnost a specifická onomastika*. Sborník příspěvků, IV. česká onomastická konference, Ostrava – Praha: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě – Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 478–486.
- ŠTĚPÁNOVÁ, V. (2011): Klasifikace titulů literárních děl. In: M. Ološtiak (ed.), *Jednotlivé a všeobecné v onomastice*. 18. slovenská onomastická konferencia Prešov 12.–14. septembra 2011. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, s. 349–356. [on-line] <http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Olostiak3/pdf_doc/43-stepanova.pdf>.
- ŠUBRTOVÁ, M. (2014): Vlastní jména v titulech realisticky laděné české prózy pro děti a mládež. In: E. Minářová – D. Sochorová – J. Zítková (eds.), *Vlastní jména v textech a kontextech*. Brno: Masarykova univerzita, s. 184–190.
- TÁBOŘÍKOVÁ, L. (2011): *Vlastní jména pohádkových bytostí v ruských textech*. Bakalářská diplomová práce. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita. [on-line] <http://is.muni.cz/th/342342/ff_b/>
- TARPLEY, F. (1985): Heaven and Hell, Paris and Texas: Place Names in Film Titles. *Names*, 33, 1–2, s. 74–79.
- TAUŠ, K. (1946): *Slovník cizích slov, zkratek, novinářských šifer, pseudonymů a časopisů pro čtenáře novin*. Blansko: Karel Jelínek.
- THIES, H. (1978): *Namen im Kontext von Dramen. Studien zur Funktion von Personennamen im englischen, amerikanischen und deutschen Drama*. Frankfurt am Main – Bern – Las Vegas: Peter Lang.
- THIES, H. (2006): Onomastika literární. Heslo. In: A. Nünning (ed.), *Lexikon teorie literatury a kultury. Koncepce – osobnosti – základní pojmy*. Překl. A. Urválek – Z. Adamová. Eds. čes. vyd. J. Trávníček – J. Holý. Brno: Host, s. 569–570.
- THORPE, B. (1851): *Nothern mythology. Popular traditions and superstitions of Scandinavia, North Germany und Netherlands*. III. Vol. London: E. Lumley.
- TROST, P. (1979): Poznámky k teorii vlastního jména. *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV*, 20, s. 307–315.
- TUSZYŃSKA, A. (2006): *Singer – Krajiny paměti*. Překl. V. Dvořáčková. Jinočany: H & H.
- TYŇANOV, J. N. (1988): *Literární fakt*. Překl. L. Zadražil. Praha: Odeon.

- UHROVÁ, E. – UHER, F. (1992): Osobní jména v literárním textu z konfrontačního hlediska (se zřetelem k česko-německé problematice překladu). In: M. Blichá (ed.), *Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafarikanae, Slavistica XXVIII, Zv. 3, Onomastika a škola*. Banská Bystrica: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Pedagogická fakulta, s. 174–179.
- VACHOVÁ, K. (2010): Špecifiká prekladu literárnych mien. In: J. David – M. Čornejová – M. Harvalík (eds.), *Mnohotvárnosť a špecifičnosť literatúry*. Sborník príspevků. IV. česká onomastická konference. Ostrava – Praha: Filozofická fakulta OSU – Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 510–514.
- VAN DALEN-OSKAM, K. (2005): Vergleichende literarische Onomastik. In: A. Brendler – S. Brendler (eds.), *Namenforschung morgen. Ideen, Perspektiven, Visionen*. Hamburg: Baar, s. 183–191.
- VAN DALEN-OSKAM, K. (2012): Names in novels: an experiment in computational stylistics. *Literary and Linguistic Computing*, 28, 2, s. 359-370. [online] <<http://llc.oxfordjournals.org/content/early/2012/03/09/llc.fqs007>> [cit. 19. 11. 2013].
- VANGELI, N. (2005): Příležitosti dramatického prostoru. In: D. Hodrová – Z. Hrbata – M. Vojtková (eds.), *Na cestě ke smyslu. Poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, s. 511–572.
- VASILJEVA, N. (2005): Literarische Onomastik in Russland: Versuch eines Portraits. *Onoma*, s. 373–395.
- VILIKOVSKÝ, J. (1984): *Preklad jako tvorba*. Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- VINOGRADOVA, N. V. (2001): *Имя персонажа в художественном тексте: функционально-семантическая типология*. Автореферат диссертации. Тверь: ТГУ.
- VOPRAVIL, J. S. (1973): *Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře (anagramů, kryptonymů, značek, jmen původních, přijatých, dvojitých, polatinštěných atd.)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- VŠETIČKA, F. (1993): *Jakub Arbes*. Praha: Pražská imaginace.
- VYHLÍDKA, P. (2014): *Holmesiana*. [e-kniha]. Praha: Městská knihovna v Praze.
- WEEVER, J. DE (1996): *Chaucer Name Dictionary. A Guide to Astrological, Biblical, Historical, Literary, and Mythological Names in the Works of Geoffrey Chaucer*. New York – London: Garland Publishing.
- WILKOŃ, A. (1970): *Nazewnictwo w utworach Stefana Żeromskiego*. Wrocław – Warszawa – Kraków: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- WINDT, B. (2005): An overview of literary onomastics in the context of literary theory. *Onoma*, 40, s. 43–63.

- ZACHOVÁ, I. (1995): Vlastní jména koček a psů jako součást významové roviny Čapkových textů. In: R. Šrámek – J. Bartůňková – V. Koblížek (eds.), *Onymické systémy v regionech*. Sborník příspěvků z 5. semináře „Onomastika a škola“, Hradec Králové: Gaudeamus, s. 223–227.
- ZININ, S. I. – STĚPANOVA, A. G. (1970): *Имена персонажей в художественной литературе и фольклоре (библиография)*. In: В. А. Никонов – Суперанская (eds.): *Антропонимика*. Москва: Наука, s. 330–355.
- ŽEMBEROVÁ, V. (2003): Meno postavy a textotvorné postupy v próze. In: P. Žigo – M. Majtán (eds.), *Vlastné meno v komunikácii*. 15. slovenská onomastická konferencia, Bratislava: Veda, s. 289–296.

Elektronické zdroje

V této části jsou uvedeny články, které jsou k dispozici pouze v elektronické podobě. V textu disertace jsou označeny jako on-line. U některých z nich není možné dohledat rok zveřejnění, u všech je však uvedeno datum citace.

- ASIMO. In: *www.wikipedia.org*. [on-line] <<http://en.wikipedia.org/wiki/ASIMO>> [cit. 15. 4. 2011].
- *British Comedy Guide*. [on-line] <http://www.comedy.co.uk/guide/tv/red_dwarf/trivia/> [cit. 13. 2. 2011].
- BROSSMANN, J. (1999): Profil: Jan Kantůrek, *AmberZine*. [on-line] <http://amber.zine.cz/AZOld/clanky/az_1999_10_28/kanturek.htm> [cit. 30. 8. 2013].
- BRUIN HÜBLOVÁ, M. DE (2003): Autor kontra překladatel, Anna Enquistová na překladatelském sympoziu v Nijmegenu. *iLiteratura.cz*, 12. 5. 2003. [on-line] <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/9723/enquist-anna-o-prekladu-2003>> [cit. 30. 8. 2013].
- COATES, R. (2008): Minutes of the meeting of the Board of Directors of ICOS held at the Institute of Estonian Language, Tallinn, Estonia, 4-5 April 2008. *Newsletter ICOS*. 15, July, 2008. [on-line] <<http://www.icosweb.net/index.php/newsletter/articles/newsletter-15.html>> [cit. 19. 11. 2013]
- Data. In: *www.memory-alpha.org*. [on-line] <<http://en.memory-alpha.org/wiki/Data>> [cit. 19. 4. 2011].
- DELAHUNTY, A. – DIGNEN, S. (2010): *The Oxford Dictionary of Reference and Allusion*. Oxford: Oxford University Press. [on-line] <<http://www.oxfordreference.com>> [cit. 8. 6. 2014].
- *Encyclopædia Britannica*. Dostupné [on-line] <<http://www.britannica.com>> [cit. 30. 6. 2013].
- JEDLIČKA, M.: Otýlie Vranská. *www.kriminalistika.eu*. [on-line] <<http://kriminalistika.eu/muzeumzla/vranska/vranska.html>> [cit. 3. 11. 2008].

- JIRSA, L. (17. 12. 2003): Yann Martel napsal román, „který vás naučí věřit v boha“. Rozhovor. *iLiteratura.cz*. [on-line] <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/14969/martel-yann-2>> [cit. 17. 5. 2014].
- KINDLEROVÁ, R. I. (2007): Neštěstí překladu levných románků? *iLiteratura.cz*, 22. 5. 2007. [on-line] <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/21055/carrington-tori-stesti-na-recky-zpusob>> [cit. 30. 8. 2013].
- KRÁLOVÁ, J. (2008): Translatologický seminář Katedry aplikované lingvistiky. Přednáška 1. 4. 2008 na Katedře aplikované lingvistiky Univerzity v Hradci Králové. *Telegraf*, 6. [on-line] <<http://fim.uhk.cz/telegraf/?clanek=963&civ=76>> [cit. 30. 6. 2013].
- NAGY, L. (2004): Ohně ve tmě aneb cikáni jdou do nebe. Recenze Louise Doughty: Fires In the Dark. *iLiteratura.cz*, 21. 7. 2004. [on-line] <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/16063/doughty-louise-fires-in-the-dark>> [cit. 17. 5. 2014].
- NORD, Ch. (2003): Proper Names in Translations for Children: Alice in Wonderland as a Case in Point. *Meta: Translators' Journal*, 48, Mai 2003, 1–2, s. 194–195. [on-line] <<http://www.erudit.org/revue/meta/2003/v48/n1-2/006966ar.html?vue=resume>> [cit. 30. 8. 2013].
- *Onomastic terminology*. The International Council of Onomastic Studies (ICOS). [on-line] <<http://www.icosweb.net/index.php/terminology.html>> [cit. 30. 6. 2013].
- PERNICOVÁ, Z. (2010): The Czech Discworld Wizard. An interview with translator Jan Kantůrek. *Bridge*, č. 9–10. [on-line] <<http://www.bridge-on-line.cz/studenti/extra-clanky/the-czech-discworld-wizard>> [cit. 30. 8. 2013].
- PROCHÁZKOVÁ, Ž. (2004): Židovská příjmení. *Literární novinky*, 3 (13). [on-line] <www.litenky.cz/clanek.php/id-777/sablona-tisk> [cit. 8. 3. 2012].
- Ralph 124 C 41 +. In: *www.wikipedia.org*. [on-line] <http://en.wikipedia.org/wiki/Ralph_124C_41%2B> [cit. 17. 1. 2011].
- REJŽKOVÁ, M. (2010): Kritika překladu komiksu Zpátky na zem aneb Opravdový život, *iLiteratura.cz*, 28. 8. 2010. [on-line] <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/26955/larcenet-m-ferri-j-y-zpatky-na-zem-aneb-opravdovy-zivot>> [cit. 30. 8. 2013].
- SEN (2012): Jak důležité je mít Filipa (a tantiémy). *ČT 24*, 21. 12. 2012. [on-line] <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/208497-jak-dulezite-je-mit-filipa-a-tantiemy/>> [cit. 21. 12. 2012].
- ŠVEJDOVÁ, T. – KUDRNOVÁ, A. (2007): Pavel Medek: Chybám se vyhnout nedá. *Časopis ABC*, 17/2007. [on-line] <<http://www.abicko.cz/clanek/casopis-abc/7908/pavel-medek-chybam-se-vyhnout-neda.html>> [cit. 30. 8. 2013].
- VESELÁ, H. (2002): Rozhovor s Noëlle Revaz. *iLiteratura.cz*, 12. 6. 2002. [on-line] <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/13511/revaz-noelle-c>> [cit. 19. 11. 2013].

- ŽÁČKOVÁ, H. (2000): Jan Kantůrek. Rozhovor pro časopis Reflex. [on-line] <<http://www.jedinak.cz/stranky/txtkanturek.html>> [cit. 30. 8. 2013].

2. DALŠÍ STUDIJNÍ LITERATURA

- AHRENS, W. – ANTTILA, R. – EMBLETON, S. (1990): The Translation of Personal-names in Astérix. In: E. M. Närhi (ed.), *Proceedings of the 17th International Congress of Onomastic Sciences*. Helsinki: The University of Helsinki – The Finnish Research Centre for Domestic Languages, s. 129–136.
- ALGEO, J. (1985): The Toponymy of Middle-Earth. *Names*, 33, 1–2, 1985, s. 80–95.
- ASHLEY, L. R. N. (1987): Proper Names and Proper Pronunciation in Shakespeare's Plays. *Names*, 35, 3 & 4, s. 175–205.
- AUSTEN, J. L. (2000): *Jak udělat něco slovy*. Překl. Jiří Pecha a kol. Praha: Filosofia.
- BALESTRINI, N. W. (2002): The Pleasures and Pitfalls of Naming in Vladimir Nabokov's Stories. *Names*, 50, 1, s. 23–42.
- BANTAŞ, A. (1990): The Challenges for Translators and Lexicographers: Names and Nicknames. In: E. M. Närhi (ed.), *Proceedings of the 17th International Congress of Onomastic Sciences*. Helsinki: The University of Helsinki – The Finnish Research Centre for Domestic Languages, s. 167–174.
- BARTKO, L. (1983): Mená literárnych postáv v prózach Ľudovíta Kubányho. *Slovenská reč*, 48, s. 76–84.
- BARTKO, L. (1977): Mená postáv v literárnom diele G. K. Zechentera-Laskomerského. In: L. Bartko (ed.), *G. K. Zechenter-Laskomerský. Život a dielo. 1824–1908*. Zborník materiálov z vedeckej konferencie 6.–7. decembra 1974. Košice: Východoslovenské vyd., s. 151–158.
- BENGALA, N. (1989): Osobní jména v „Povídkách malostranských“ od J. Nerudy. *Onomastický zpravodaj*, 30, 1989, s. 7–12.
- BOLCKOVÁ, L. (2004): *Projevy tabu v jazyce a komunikaci*. Praha: Filozofická fakulta, Univerzita Karlova.
- BREZA, E. (1983): Funkcja nazw własnych w ludowej twórczosci Kaszubów. In: J. Hubáček (ed.), *Onomastika jako společenská věda*. Sborník příspěvků z 1. československé onomastické konference. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, s. 169–173.
- BRODY, E. C. (1979): Meaning and Symbolism in the Names of Dostoevsky's Crime and Punishment and The Idiot. *Names*, 27, 2, s. 117–140.

- BUBAK, J. (1993): Imiona w polskiej prozie fabularnej z przełomu XVIII. i XIX. wieku. In: M. Biolik (ed.), *Onomastyka literacka*. Olsztyn: Wydawnictwa Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie, s. 107–111.
- BUFFA, F. (1960): K charakteristike vlastných mien v Kukučínových drobných prózach. In: J. Ružička (red.), *Jazykovedné štúdie 5. K jazyku a dielu Martina Kukučina*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, s. 29–39.
- BURELBACH F. M. (1987): Names of Supporting Characters in Hamlet, King Lear and Mackbeth. *Names*, 35, 3–4, s. 127–138.
- BUTLER, J. O. (2010): *The power & politics of naming: literary onomastics within dystopian fiction*. MPhil(R) thesis. Glasgow: Faculty of Arts, University of Glasgow.
- CAFFARELLI, E. (1997): Autore e nome: percorsi di ricerca. *Rivista Italiana di Onomastica*, 3, 1, s. 47–58.
- COATES, R. (1987): A Provincial Bibliography on Names in the Works of Shakespeare. *Names*, 35, 3 & 4, s. 206–223.
- CURREN-AQUINO, D. T. (1987): Self-Naming in Shakespeare's Early Plays. *Names*, 35, 3 & 4, s. 147–163.
- DAVID, J. (2007): Etymologie ve výuce češtiny (k využití lidové etymologie zeměpisných jmen). In: M. Mlčoch – K. Homolová (eds.), *Tradiční a netradiční metody a formy práce ve výuce českého jazyka na základní škole*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, s. 25–30. [online] <http://kcj12.upol.cz/maresova/nova_verze_sbornik.pdf>.
- DEBUS, F. (1990): Namen in der Literatur des Mittelalters. In: E. M. Närhi (ed.), *Proceedings of the 17th International Congress of Onomastic Sciences*. Helsinki: The University of Helsinki – The Finnish Research Centre for Domestic Languages, s. 257–263.
- DEBUS, F. (2003): Funktionen literarischer Namen. *Onomastica*, 48, s. 5–15.
- DEBUS, F. (2004): Funktionen literarischer Namen. *Sprach Report*, 1, s. 2–9.
- FERRARI, A. (2006): Luoghi senza nome e nomi senza luogo nella mitologia classica. In: M. G. Arcamone – D. Bremer – D. De Camilli – B. Porcelli (eds.), *I nomi nel tempo e nello spazio*. Atti del XXII. Congresso Internazionale di Science Onomastiche, III, Pisa: ETS, s. 383–391.
- FLEISSNER, R. F. (1989): Tess of the d'Ubervilles and George Turberville. *Names*, 37, 1, s. 65–68.
- FLEISSNER, R. F. (1991): The Codification of Cordelia's Name. *Names*, 39, 1s. 42–46.
- FLEISSNER, R. F. (1993): Prufrock-Shmufrock? An Appendage to J. Alfred's Nomenclature. *Names*, 41, 1, s. 15–22.

- FOLENA, G. (1996): Antroponimia letteraria. *Rivista Italiana di Onomastica*, 2, 2, s. 356–368.
- FOMIN, A. A. (1999): *Русская литературная ономастика. Программа спецкурса для студентов филологического факультета*. Екатеринбург: Министерство общего и профессионального образования Российской Федерации.
- FURDÍK, J. – ŽEMBEROVÁ, V. (1992): Kompozičná funkcia osobných mien v próze Emila Dzvónika. In: M. Blichá (ed.), *Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafarikanae, Slavistica XXVIII, Zv. 3, Onomastika a škola*. Banská Bystrica: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Pedagogická fakulta, s. 62–71.
- GALLOWAY, F. (1990): Toponyms as Political and Literary Device in the Oeuvre of Breyten Breytenbach. In: E. M. Närhi (ed.), *Proceedings of the 17th International Congress of Onomastic Sciences*. Helsinki: The University of Helsinki – The Finnish Research Centre for Domestic Languages, s. 345–353.
- GARAJSZKI, M. (2008): Funkcie vlastných mien v divadelných hrách V + W. In: S. Pastyřík – V. Víška (eds.), *Onomastika a škola 8*. Sborník příspěvků z Celostátního onomastického semináře s mezinárodní účastí „Onomastika a škola 8“ konaného v Hradci Králové 23.–24. ledna 2008. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 213–218.
- GARDINER, A. (1957): *The Theory of Proper Name*. London: Oxford University Press. [online] <<http://www.scribd.com/doc/35840949/Alan-Gardiner-The-Theory-of-Proper-Names-A-Controversial-Essay>>.
- GERLAKOVÁ, A. (2003): Onymia v Turčianskych povestiach Jozefa Tatára. In: P. Žigo – M. Majtán (eds.), *Vlastné meno v komunikácii*. 15. slovenská onomastická konferencia. Bratislava: Veda, s. 315–324.
- GERSTENECKER, M. (2008): *Poetologie der Personennamen bei Hartmann von Aue und Wolfram von Eschenbach. Exemplarische Untersuchungen*. Diplomarbeit. Wien: Universität Wien. [online] <http://othes.univie.ac.at/2424/1/2008-09-23_0403275.pdf>.
- GRAF, M. (2003): Czas, przestrzeń i nazwy. Nowe ujęcie problemu funkcji lokalizacyjnej nazewnictwa literackiego. *Onomastica*, 48, s. 17–27.
- GREGORCOVÁ, Z. (2010): Vlastné mená v tvorbe Antona Habovštiaka. In: R. Łobodzińska (ed.), *Nazwy własne a społeczeństwo*, Tom 2. Łask: LEKSEM, s. 533–536.
- GRIFFIN, J. (1992): Calling, Naming, and Coming of Age in Ernest Gaines's „A Gathering of Old Men“. *Names*, 40, 2, s. 90–97.
- GRIMAUD, M. (1993): Whither Literary Onomastics? „Prufrock“ Revisited. *Names*, 41, 1, s. 5–14.

- GUTSCHMIDT, K. (1984): Eigennamen in der Literatur. *Namenkundliche Studien*, Berichte 5, s. 7–38.
- HABOVŠTIAK, A. (1982): Vlastné mená vo Hviezdoslavovej epike. *Slovenská literatúra*, 29, s. 135–149.
- HABOVŠTIAKOVÁ, K. (1994): Vlastné mená v pranostikách. In: E. Krošláková (ed.), *Jazyková a mimojazyková stránka vlastných mien*. 11. slovenská onomastická konferencia. Bratislava – Nitra: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – Vysoká škola pedagogická, s. 65–68.
- HANDKE, K. (1993): Nazewnictwo jako narzędzie ekspresii. In: M. Biolík (ed.), *Onomastyka literacka*. Olsztyn: Wydawnictwa Wyzszej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie, s. 41–49.
- HEČKO, B. (1996): Krása alebo vernosť. *Tlumočení – preklad*, 7, 31, s. 10–11.
- HERBERT, I. K. (2003): „Making the Past Part of the Present“. The Recovery of Names in William Morris’s Late Romances. *Names*, 51, 2, s. 83–109.
- HERRSCHER, W. (1986): Names in Donald Barthelme’s Short Stories. *Names*, 34, 2, s. 125–133
- HLEBOVÁ, B. (2010): Mená postav v rómskych rozprávkach (paramisa). In: R. Łobodzińska (ed.), *Nazwy własne a społeczeństwo*, Tom 2. Łask: LEKSEM, s. 537–554.
- HOJDAŠ, J. (2003): Literárnoumelecké onymá na materiáli literárnej tvorby Petra Pišťánka. In: P. Žigo – M. Majtán (eds.), *Vlastné meno v komunikácii*. 15. slovenská onomastická konferencia. Bratislava: Veda, s. 335–339.
- HORÁK, G. (1976): Charakterizačné vlastné mená v prekladoch Chevallierovho románu Clochemerle. In: M. Majtán (ed.), *Zborník z V. slovenskej onomastickej konferencie*. Zborník Pedagogickej fakulty v Prešove, 12, zväzok 3, Slavistika. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, s. 287–290.
- HOŘEC, J. (2003): *Počátky české knihy*. Praha: Votobia.
- IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, M. (1972): Štylistická onomastika a její perspektivy. In: V. Blanár (ed.), *Zborník z III. Slovenské onomastické konferencie*. *Acta facultatis paedagogicae Banská Bystrica*, Seria spoločenskovedná, Svazek 3. Banská Bystrica: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, s. 158–196.
- JACKO, J. (1992): Publicistická onymia nežnej revolúcie. In: Blich, M. (ed.): *Zborník Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafarikanae*, Slavistica XXVIII., Zv. 3. Onomastika a škola. Banská Bystrica: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Pedagogická fakulta, s. 191–195.
- JANKOVIČ, M. (1991): Estetická funkce a dynamika významového sjednocení. In: M. Jankovič, *Nesamozřejmost smyslu*. Praha: Čs. spisovatel, s. 60–71.

- JURCA, F. (2009): *Literarische Onomastik, Aspekte der literarischen Onomastik am Beispiel der Namengebung in Johann Wolfgang von Goethes „Wilhelm Meisters Lehrjahre“*. Studienarbeit, Universität Rostock. München: Grin Verlag.
- JURČO, J. (1970–1971): Názvy umeleckých diel. *Slovenský jazyk a literatúra v škole*, 17, 6, s. 188–189.
- KALASHNIKOV, A. (2013): Usual and Occasional Equivalents of Charactonyms: Case-Study of Two Translations. *Acta onomastica*, 54, s. 91–100.
- KEKELIAKOVÁ, M. (2008): Vlastné mená svätíc v poézii Paľa Olivu. In: S. Pastyřík – V. Víška (eds.), *Onomastika a škola 8*. Sborník príspevků z Celostátního onomastického semináře s mezinárodní účastí „Onomastika a škola 8“ konaného v Hradci Králové 23.–24. ledna 2008. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 81–98.
- KING, D. W. (1994): Reading the „Deep Talk“ of Literary Names and Naming. *Names*, 42, 3, s. 181–199.
- KIŠACOVÁ, M. (2005): *Tabuová slova*. Diplomová práce. Praha: Filozofická fakulta, Univerzita Karlova.
- KNECHTEL, D. (2009): *Die literarische Onomastik und ihre Funktionen an ausgewählten Namensbeispielen aus Michael Endes „Die Unendliche Geschichte“*. Hauptseminararbeit, Friedrich-Alexander Universität Nürnberg. München: Grin Verlag.
- KOHLHEIM, V. (2007): Die literarische Figur und ihr Name. *Namenkundliche Informationen*, 91/92, s. 97–127.
- KOPÁSKOVÁ, I. (2008): Proprium v učebniciach slovenského jazyka pre stredné školy. In: S. Pastyřík – V. Víška (eds.), *Onomastika a škola 8*. Sborník príspevků z Celostátního onomastického semináře s mezinárodní účastí „Onomastika a škola 8“ konaného v Hradci Králové 23.–24. ledna 2008. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 263–271.
- KOSYL, CZ. (1983): *Forma i funkcja nazw własnych*. Lublin: UMCS.
- KOŠŤÁL, A. (2004): Jedno slovo alebo princíp? Tlumočení – překlad 15, 70, s. 23.
- KRASNOVSKÁ, B. (1980): Sémantický príznak spoločenského zaradenia v menách postáv z diela Zuzky Zgurišky. In: M. Majtán (ed.), *Spoločenské fungovanie vlastných mien*. VII. Slovenská onomastická konferencia. Zborník materiálov. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, s. 267–271.
- KRIJTOVÁ, O. (1996): *Pozvání k překladatelské praxi: kapitoly o překládání beletrie*. Praha: Karolinum.
- KRIŠTOF, Š. (1969): Osobné mená v novelách Boženy Sláncíkovej-Timravy. *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV*, 10, s. 713–719.

- KROŠLÁKOVÁ, E. (1994): Onymia v diele Ladislava Ťažkého Márie a Magdalény. In: E. Krošláková (ed.), *Jazyková a mimojazyková stránka vlastných mien*. 11. slovenská onomastická konferencia. Bratislava – Nitra: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – Vysoká škola pedagogická, s. 175–178.
- KROŠLÁKOVÁ, E. (1989): Mená osôb a zvierat v súčasnej detskej literatúre. In: M. Majtán (ed.), *Aktuálne úlohy onomastiky z hľadiska jazykovej politiky a jazykovej kultúry*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, s. 361.
- LALIKOVÁ, T. (1992): Mená členov Jánošíkovej družiny (v skutočnosti a v literatúre). In: M. Blichá (ed.), *Zborník Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafarikanae*, Slavistica XXVIII., Zv. 3. Onomastika a škola. Banská Bystrica: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Pedagogická fakulta, s. 95–101.
- LAWSON, E. D. (1996): Personal Name Stereotypes. In: E. Eichler (ed.), *Namensforschung: Ein internationales Handbuch zur Onomastik 2*. Berlin: de Gruyter, s. 1744–1747.
- LITT, D. L. (1990): Toward an Organic Approach to Onomastic in Shakespeare Drama. In: E. M. Närhi (ed.), *Proceedings of the 17th International Congress of Onomastic Sciences*. Helsinki: The University of Helsinki – The Finnish Research Centre for Domestic Languages, s. 118–125.
- ŁUC, I. (2008/2009): Nazewnictwo w najnowszej twórczości Małgorzaty Musierowicz. *Onomastica*, 53, s. 173–185.
- ŁUC, I. (2007): *Nazwy własne w literaturze dziecięco-młodzieżowej Małgorzaty Musierowicz*. Katowice: Wydawn. Uniwersytetu Śląskiego.
- MAJTÁN, M. (1972): Ako sa volal Rázusov Maroško. *Kultúra slova*, 6, s. 219–221.
- MAJTÁN, M. (1975): Ako vznikli vlastné mená v próze Majka Tárjaka. *Slovenská reč*, 40, s. 148–153.
- MAJTÁN, M. (1974): Krstné mená postáv v literárnom diele Boženy Slančíkovej Timravy. In: J. Ružička (ed.), *Jazykovedné štúdie 12*. Peciarov zborník. Bratislava: Veda, s. 247–254.
- MAJTÁN, M. (1972): Ludové pomenovanie osôb v literárnom diele Boženy Slančíkovej Timravy. V. Blanár (ed.), *Zborník z III. Slovenské onomastické konferencie. Acta facultatis paedagogicae Banska Bystrica*, Seria spoločenskovedná, Svazek 3. Banská Bystrica: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, s. 170–181.
- MAJTÁN, M. (1972): Mená literárnych postáv a satira Jána Chalupku. *Slovenská reč*, 37, s. 290–293.
- MAJTÁN, M. (1980): Mená rozprávkových hrdinov typu Lomidrevo. *Kultúra slova*, 14, s. 104–107.

- MAJTÁN, M. (1971): Prezývky v literárnom diele Boženy Slančíkovej Timravy. *Slovenská reč*, 36, s. 305–312.
- MAJTÁN, M. (1983): Spoločenské pôsobenie literárnych vlastných mien. In: J. Hubáček (ed.), *Onomastika jako společenská věda*. Sborník příspěvků z 1. československé onomastické konference. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, s. 149–152.
- MAJTÁN, M. (1977): Toponymia v prózách slovenských realistov 19. storočia. In: J. Horecký (ed.), *Jazykovedné štúdie 13*. Ružičkov zborník. Bratislava: Veda, s. 175–183.
- MAJTÁN, M. (1984): Vlastné mená v románoch Františka Hečku. *Slovenská reč*, 49, s. 156–161.
- MAJTÁN, M. (1990): Vlastné mená v Timraviných literárnych prácach. In: M. Kocák (red.), *Božena Slančíková-Timrava, Koloman Banšell*. Zborník z vedeckej konferencie. Martin: Matica slovenská, s. 116–128.
- MALEC, M. (1993): Funkcje imion staropolskich w poezji romantycznej. In: M. Biolik (ed.), *Onomastyka literacka*. Olsztyn: Wydawnictwa Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie, s. 113–119.
- MANGUEL, A. – GUADALUPI, G. (1980): *The Dictionary of Imaginary Places*. New York: Harcourt.
- MATEJČÍK, J. (1992): Onymia v Jarošovej Tisícročnej včele. In: M. Blicha (ed.), *Zborník Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafarikanae, Slavistica XXVIII., Zv. 3. Onomastika a škola*. Banská Bystrica: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Pedagogická fakulta, s. 52–61.
- MATKOBIŠOVÁ, D. (1992): Vlastné mená /priezviská/ vo fejtónoch v časopise Premeny. *Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafarikanae, Slavistica XXVIII, Zv. 3. Onomastika a škola*. Banská Bystrica: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Pedagogická fakulta, s. 196–198.
- MIKO, F. (1965): Expresívny živel v Hečkovom románe Červené víno. In: V. Turčány (ed.), *Litteraria. Z historickej poetiky. Zv. 2*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, s. 24–75.
- MORARU, Ch. (1996): Reading the Onomastic Text: „The Politics of the Proper Name“ in Toni Morrison’s *Song of Solomon*. *Names*, 44, 3, s. 189–204.
- MOUNIN, G. (1999): *Teoretické problémy překladu*. Praha: Karolinum.
- MURÁRIKOVÁ, L. (2011): *Literárny mýmy v tvorbe Františka Švantnera*. Bakalárska práca. Banská Bystrica: FHV Univerzita Mateja Bela.
- NATHAN, N. (1987): Desdemona: A Star-Crossed Name. *Names*, 35, 3 & 4, s. 232–237.
- NATHAN, N. (1989): Cesario, Sebastian, Olivia, Viola, and Illyria in „Twelfth Night“. *Names*, 37, 3, s. 281–284.

- NATHAN, N. (1991): Two Notes on Shakespeare. Fontibell and Fountains. *Names*, 39, 1, s. 39–41.
- NEMČOKOVÁ, O. (1992): Mená postáv v románe Ľ. Ondrejova *Zbojnická mladosť*. In: M. Blichá (ed.), *Zborník Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafarikanae*, Slavistica XXVIII., Zv. 3. Onomastika a škola. Banská Bystrica: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Pedagogická fakulta, s. 72–75.
- NILSEN, A. P. – NILSEN, D. L. F. (2005): Six Literary Functions of Name-Play in J. K. Rowling's Harry Potter Books. *Onoma. Journal of the International Council of Onomastic Sciences*, 40, s. 65–81.
- ODALOŠ, P. (1991–92): Mená postáv v čítankách pre 2.–4. ročník základnej školy. *Slovenský jazyk a literatúra v škole*, 38, 5, s. 227–231.
- ODALOŠ, P. (1992): Vlastné mená v šlabikári a čítankách 1.–4. ročníka ZŠ. In: M. Blichá (ed.), *Zborník Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafarikanae*, Slavistica XXVIII., Zv. 3. Onomastika a škola. Banská Bystrica: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Pedagogická fakulta, s. 24–34.
- PALKOVIČ, K. (1984): Antické vlastné mená v prekladoch Jána Hollého. In: M. Majtán (ed.), *Zborník z VIII. Slovenské onomastické konferencie*. Bratislava – Banská Bystrica – Prešov: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – Pedagogická fakulta v Banskej Bystrici – Pedagogická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Prešove, s. 369–374.
- PALKOVIČ, K. (1970): Slovanské mená osôb u Jána Hollého. *Kultúra slova*, 4, s. 108–111.
- PASTYŘÍK, S. (2005): *Sbírka užitečných materiálů pro onomastické semináře*. Hradec Králové, Gaudeamus.
- PETIT, S. (2003): Proper Names and Improper Meanings in Thomas Hardy's *Far from the Madding Crowd*. *Names*, 51, 1, s. 35–53.
- PETRONELLA, V. F. (1987): Anamorphic Naming in Shakespeare's *Twelfth Night*. *Names*, 35, 3 & 4, s. 139–146.
- PORCELLI, B. (1997): *Il nome nel racconto: Dal Novellino alla Commedia ai novellieri del Trecento (Critica letteraria e linguistica)*. Milano: F. Angeli.
- POSSOZ, E. (1963): Nom et Tabou. In: D. P. Blok (ed.), *Proceedings of the 8th International Congress of Onomastic Sciences*. Amsterdam: Mouton & Co., s. 401–403.
- RAČOK, J. (1992): Vlastné mená v medzivojnovnej poézii Emila Boleslava Lukáča. In: M. Blichá (ed.), *Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafarikanae*, Slavistica XXVIII., Zv. 3, Onomastika a škola. Banská Bystrica: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Pedagogická fakulta, s. 92–94.

- RAJEC, E. M. (1978): The Slavic Elements in Kafka's Onomastic. In: K. Rymut (ed.), *Proceedings of the 13th International Congress of Onomastic Sciences*. II. Cracow: Nakl. Uniwersytetu Jagiellonskiego, s. 281–290.
- RAJEC, E. M. (1987): A Selected Bibliography of Shakespeare and Literary Onomastics. *Names*, 35, 3 & 4, s. 224–231.
- RANDEL, W. (1990): Names for Their Cities: Toponymic Invention by Sinclair Lewis, William Faulkner, and Other American Realists. In: E. M. Närhi (ed.), *Proceedings of the 17th International Congress of Onomastic Sciences*. Vol. 2. Helsinki: The University of Helsinki – The Finnish Research Centre for Domestic Languages, s. 247–254.
- ROOM, A. (1989): The Case For Casterbridge: Thomas Hardy As Placename Creator. *Names*, 37, 1, s. 1–17.
- RUŠÁK, F. (1980): Fungovanie osobných mien ve fejtónoch. In: M. Majtán (ed.), *Spoločenské fungovanie vlastných mien*. VII. Slovenská onomastická konferencia. Zborník materiálov. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, s. 277–278.
- SARNOWSKA-GIEFING, I. (1984): *Nazewnictwo w nowelach i powieściach polskich okresu realizmu i naturalizmu*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. A. Mickiewicza.
- SARNOWSKA-GIEFING, I. (1993): Funkcje nazewnictwa w satyrze staropolskiej. In: M. Biolik (ed.), *Onomastyka literacka*. Olsztyn: Wydawnictwa Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie, s. 101–106.
- SARNOWSKA-GIEFING, I. (2003): *Od onimu do gatunku tekstu. Nazewnictwo w satyrze polskiej do 1820 r.* Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. A. Mickiewicza.
- SASSO, L. (1996): Il silenzio e il rumore. I nomi in Beckett. *Rivista Italiana di Onomastica*, 2, 2, s. 369–375.
- SCHILDBERG-SCHROTH, G. (2005): Onomastisch-hermeneutische Aspekte. In: A. Brendler – S. Brendler (eds.), *Namenforschung morgen. Ideen, Perspektiven, Visionen*. Hamburg: Baar, s. 161–171.
- SCHWARZ, W. F. (1997): Onomastica fantastica. Namen als Kompositionsmittel bei Karel Čapek Krakatit. *Namenkundliche Informationen*, 71/72, s. 133–143.
- SOKOLOVÁ, M. (1992): Vlastné mená v antológii zemplínských ľudových piesní Ľubojsc, Bože, Ľubojsc, jaka je presladka. In: M. Blichá (ed.), *Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafárikanae, Slavistica XXVIII, Zv. 3, Onomastika a škola*. Banská Bystrica: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Pedagogická fakulta, s. 134–139.

- SORNIG, K. (1978): Strategien literarischer Namengebung. In: K. Rymut (ed.), *Proceedings of the 13th International Congress of Onomastic Sciences*. II. Cracow: Nakl. Uniwersytetu Jagiellonskiego, s. 447–458.
- STANISLAVOVÁ, Z. (1994): Vlastné meno v štylizovanom literárnom diele. In: E. Krašláková (ed.), *Jazyková a mimojazyková stránka vlastných mien*. 11. slovenská onomastická konferencia. Bratislava – Nitra: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – Vysoká škola pedagogická, s. 170–174.
- STANISLAVOVÁ, Z. (1983): Funkcia pomenovania postáv v autorskej rozprávke Ľubomíra Feldeka. In: M. Majtán (ed.), *Zborník z VIII. Slovenské onomastické konferencie*. Bratislava – Banská Bystrica – Prešov: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – Pedagogická fakulta v Banskej Bystrici – Pedagogická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Prešove, s. 357–362.
- STAŠKOVÁ, A. (1983): Vlastné mená vo východoslovenských ľudových piesňach. In: J. Hubáček (ed.), *Onomastika jako společenská věda*. Sborník příspěvků z 1. československé onomastické konference. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, s. 165–168.
- TANNER, J. (1987): The Power of Names in Shakespeare's Antony and Cleopatra. *Names*, 35, 3 & 4, s. 164–174.
- VACHOVÁ, K. (2010): Špecifiká prekladu literárnych mien. In: J. David – M. Čornejová – M. Harvalík (eds.), *Mnohotvárnost a specifičnost onomastiky*. Sborník příspěvků, IV. česká onomastická konference, Ostrava – Praha: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě – Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. 2010, s. 510–514.
- VAN DALEN-OSKAM, K. (2005): The study of names in Dutch literary works: a bibliographical introduction. *Onoma*, s. 283–292.
- VAN DALEN-OSKAM, K. (2005): Dutch literary onomastics. Past, present and future. In: E. Brylla – M. Wahlberg – V. Dahlberg – W. F. H. Nicolaisen (eds.), *Proceedings of the 21st International Congress of Onomastic Sciences*. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen, s. 398–406.
- VAN DALEN-OSKAM, K. (2006): Mapping the Onymic Landscape. *Il nome nel testo. Rivista internazionale di onomastica letteraria* 8, s. 93–103.
- VAN DALEN-OSKAM, K. (2012): Personal names in literature: a quantitative approach. In: L.-G. Larsson – S. Nyström (eds.), *Facts and findings on personal names. Some European examples*. Proceedings of an international symposium in Uppsala, October 20-21, 2011. Acta Academiae Regiae Scientiarum Upsaliensis 22, s. 153–168.
- VOGEL, V. J. (1991): Placenames From Longfellow's „Song of Hiawatha“. *Names*, 39, 3, s. 261–268.

- VOJTEK, D. (2009): K otázke preložiteľnosti neologizmov a vlastných mien v dielach Borisa Viana. In: M. Ivanová – M. Ološtiak (eds.), *Varia XVIII*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove – Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV 2009, s. 184–186.
- VOLFOVÁ, A. (1994): *Příjmení židovských obyvatel Prahy*. Diplomová práce. Praha: Filozofická fakulta, Univerzita Karlova.
- WEEVER, J. DE (1986): Chaucer's Moon: Cinthia, Diana, Latona, Lucina, Proserpina. *Names*, 34, 2, s. 154–174.
- ŽIGO, P. (2008): Ideonýmá a problematika transonymizácie. In: M. Čornejová – P. Kosek (eds.), *Jazyk a jeho proměny*. Prof. Janě Pleskalové k životnímu jubileu. Brno: Host: Brno, s. 265–270.
- ŽILÁKOVÁ, M. (2003): Nomen est omen v románoch Pála/Pavla Závadu. In: P. Žigo – M. Majtán (eds.), *Vlastné meno v komunikácii*. 15. slovenská onomastická konferencia. Bratislava: Veda, s. 297–306.

3. CITOVANÉ PRAMENY

Do tohoto seznamu jsou zařazena pouze literární díla, z nichž bylo v disertaci přímo citováno. Nejsou sem zahrnuta všechna mnou zkoumaná díla, jejichž počet přesahuje několik stovek.

- ADAMS, D. (2002): *Stopařův průvodce Galaxií*. Překl. J. Hollanová. Praha: Argo.
- ANDERSON, P. (2002): *Štít času*. Překl. J. Engliš. Plzeň: Lazer.
- ARAGON, L. (1998): *Aurelián*. Překl. M. Janů. Praha: Rybka Publishers.
- ASIMOV, I. – SILVERBERG, R. (1998): *Pozitronový muž*. Překl. J. Pavlíková. Praha: Baronet.
- ASIMOV, I. (1993): *Já, robot*. Překl. O. Černý. Praha: Ivo Železný.
- ASIMOV, I. (1994): Dvoucentimetrový démon. In: I. Asimov, *Azazel*. Plzeň: Laser, s. 13–22.
- ASIMOV, I. (1994): *Nahé slunce*. Překl. J. Veis. Praha: Ivo Železný.
- ASIMOV, I. (2009): *Kosmické proudy*. Překl. J. Smékal. Praha – Kroměříž: Argo – Triton.
- ATWOODOVÁ, M. (2008): *Příběh služebnice*. Překl. V. Lásková. Praha: BB art.
- BEECHER-STOWEOVÁ, H. E. (1977): *Chaloupka strýčka Toma*. Překl. E. Tilschová – E. Tilsch. Praha: Albatros.
- BENEŠ, K. J. (1939): *Kouzelný dům*. Praha: Melantrich.
- *Biblií svatá, to jest Svatá písma Starého i Nového zákona*. Text kralický z roku 1613 podle původních textů opravený (1926): Praha: Britická i zahraniční společnost biblická.

- BRADBURY, R. (2011): Jakpak se má asi Sally. In: R. Bradbury, *Jízda naslepo*. Překl. J. Pavlíková. Praha: Baronet, s. 85–92.
- BRADBURY, R. (2011): Madame et monsieur Volavkovi. In: R. Bradbury, *Jízda naslepo*. Překl. J. Pavlíková. Praha: Baronet, s. 123–130.
- BRADBURY, R. (2011): Nejvyšší větev stromu. In: R. Bradbury, *Jízda naslepo*. Překl. J. Pavlíková. Praha: Baronet, s. 153–162.
- CARD, O. S. (2002): *Mluvčí za mrtvé*. Překl. P. Kotrle. Plzeň: Laser.
- CARROLL, L. (1985): *Alenka v kraji divů a za zrcadlem*. Překl. A. a H. Skoumalovi. Praha: Albatros.
- CIMRMAN, J. – SVĚRÁK, Z. – SMOLJAK, L. (1988): Akt. In: L. Smoljak – Z Svěrák, *Divadlo Járy Cimrmana*. Praha: Melantrich, s. 34–62.
- CIMRMAN, J. – SVĚRÁK, Z. – SMOLJAK, L. (1992): *Blaník (Jevištní podoba historického mýtu)*. Praha: Paseka.
- CIMRMAN, J. – SVĚRÁK, Z. – SMOLJAK, L. (1993): *Dobytí severního pólu Čechem Karlem Němcem 5. dubna 1909 (Severské drama)*. Praha: Paseka.
- CIMRMAN, J. – SVĚRÁK, Z. – SMOLJAK, L. (1999): *Švestka (Jevištní sklerotikon)*. Praha – Litomyšl: Paseka – Ladislav Horáček.
- CIMRMAN, J. – SVĚRÁK, Z. – SMOLJAK, L. (1999): Záskok. In: V. Just (ed.), *To nejlepší ze Smoljaka, Svěráka a Járy Cimrmana. II*. Praha: Knihcentrum, s.
- CIMRMAN, J. – SVĚRÁK, Z. – SMOLJAK, L. (2003): *Afrika (Češi mezi lidožravci)*. Praha – Litomyšl: Paseka – Ladislav Horáček.
- CIMRMAN, J. – SVĚRÁK, Z. – SMOLJAK, L. (2009): *České nebe (Cimrmanův dramatický kšaft)*. Praha – Litomyšl: Paseka – Ladislav Horáček.
- CLARKE, A. C. (1982): Kterak se Hercules Keating v orchidej proměnil. In: A. C. Clarke, *Zpráva o třetí planetě*. Překl. Z. Volný. Praha: Práce, s. 69–78.
- CLARKE, A. C. (1982): Devět miliard božích jmen. In: A. C. Clarke, *Zpráva o třetí planetě*. Překl. Z. Volný. Praha: Práce, s. 19–26.
- CLARKE, A. C. (1993): *Zpěv vzdálené Země*. Překl. Z. Volný. Praha: Bonus Press.
- CLARKE, A. C. (1996): *Impérium*. Překl. J. Miltnerová. Praha: Baronet.
- COOPER, J. F. (1957): *Poslední Mohykán*. Přel. V. Kocourek. Praha: Stát. nakl. dětské knihy.
- CUNEO, A. (2011): Duše z bronzu. Vyšetřování Marie Machiavelliové. Ukázka. Překl. L. Somolová. iLiteratura.cz. 5. 9. 2011. [on-line] <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/28723/cuneo-anne-ame-de-bronze>> [cit. 1. 4. 2013].

- ČAPEK, K. – ČAPEK, J. (1982): Krakonošova zahrada. In: K. Čapek – J. Čapek, *Spisy Karla Čapka 2, Ze společné tvorby*. Praha: Čs. spisovatel, s. 9–102.
- ČAPEK, K. (1972): R. U. R. In: K. Čapek, *R. U. R., Bílá nemoc, Matka*. Praha: Čs. spisovatel, s. 7–83.
- ČAPEK, K. (2000): Povětroň. In: K. Čapek, *Hordubal, Povětroň, Obyčejný život*. Praha: Otakar II., s. 109–230.
- ČECH, S. (2004): *Nový epochální výlet pana Broučka, tentokrát do 15. století*. Praha: Petrov.
- DANINOS, P. (1974): Zápisník majora Thompsona. Překl. E. Hepnerová. Praha: Mladá fronta.
- DOYLE, A. C. (1907): *Mstitel*. [e-kniha] Překl. J. Pachmayer. Praha: Vilímek.
- DOYLE, A. C. (1974): *Údolí strachu*. [e-kniha] Překl. J. Zábrana. Praha: Mladá fronta.
- DOYLE, A. C. (1975): Dům „U Tří štítů“. In: A. C. Doyle, *Poslední poklona Sherlocka Holmese*. [e-kniha] Překl. E. Kondrysová. Praha: MF, s. 262–280.
- DOYLE, A. C. (1975): *Šplhající muž*. In: A. C. Doyle, *Poslední poklona Sherlocka Holmese*. Překl. E. Kondrysová. Praha: MF, s. 344–365.
- ECO, U. (2007): *Jméno růže*. Překl. Z. Frýbort. Praha: Český klub, Simon and Simon Publishers.
- ECO, U. (2011): *Pražský hřbitov*. Překl. J. Pelán, Praha: Argo.
- *Epos o Gilgamešovi* (1997). Překl. L. Matouš. Praha: Mladá fronta.
- ERBEN, K. J. (1956): Polednice. In: K. J. Erben, *Kytice*. Praha: SNKLHU, s. 41–43.
- ERBEN, V. (2002): *3x kapitán Exner podruhé*. Praha: Ing. Antonín Franek.
- FRISCH, M. (1967): *Mé jméno budiž Gantenbein*. Překl. B. Černík. Praha: Mladá fronta.
- FUKS, L. (1989): *Nebožtíci na bále*. Praha: Čs. spisovatel.
- GAIMAN, N. (1998): *Nikdykde*. Překl. L. Vojtková. Frenštát p. R.: Polaris – Bohuslav Sobotka.
- GALSWORTHY, J. (1970): *Temný květ*. Překl. J. Caha. Praha: Svoboda.
- *Gauneři* – titulky k filmu (Reservoir Dogs, rež. Q. Tarantino, USA, 1992). Dostupné [on-line] <<http://www.titulky.com/Reservoir-Dogs-169211.htm>> [cit. 22. 7. 2014].
- GERNSBACK, H. (2000): *Ralph 124C 41 +, A Romance of the Year 2660*. Nebraska: University of Nebraska Press.
- GOLONOVÍ, A. a S. (1991): *Angelika, markýza andělů I*. Překl. H. Müllerová. Praha: Čs. spisovatel – Lidové nakladatelství.
- HART, G. (2001): Eset a sedm štírů. In: G. Hart, *Egyptské mýty*. Překl. I. Šmoldas. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 61–64.
- HENRY, B. (1993): *Vybrané spisy*. Praha: CSTUG, Čs. sdružení uživatelů TEXu a MVS JČMF.

- HERBERT, F. (1988): *Duna*. Přel. K. Blažek – J. Smékal. Praha: Svoboda.
- HRABAL, B. (1989): Ostře sledované vlaky. In: B. Hrabal, *Tři novely*. Praha: Čs. spisovatel, s. 7
- HRABAL, B. (1991): Kain. Existenciální povídka. In: B. Hrabal, *Židovský svícen*. Sebrané spisy BH, Sv. 2. Praha: Pražská imaginace, s. 7–37.
- HRABAL, B. (1995): O Kainovi. In: B. Hrabal, *Kdo jsem*. Sebrané spisy BH, Sv. 12. Praha: Pražská imaginace, s. 284–286.
- HRABAL, B. (2004): Legenda o Kainovi. In: B. Hrabal, *Morytáty a legendy*. Praha: Mladá fronta, s. 70–113.
- HUGO, V. (2007): *Devadesát tři*. [e-kniha] Překl. neuveden. Praha: Palmknihy FREE.
- HŮLOVÁ, P. (2002): *Paměť mojí babičce*. Praha: Torst.
- ISAKOVSKI, I. (2003): Malajka. Ukázka. *iliteratura.cz*, 26. 7. 2003. [online] <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/13897/isakovski-igor-malajka>> [cit. 30. 8. 2013].
- JEHOŠUA, A. B. (2010): *Pan Mani*. Překl. M. Křížová. Praha: Pistorius & Olšanská.
- KAFKA, F. (1994): *Velký pražský rabi Jehuda Löw*. Praha: Kalich.
- KAINAR, J. (1966): *Moje blues*. Praha: Čs. spisovatel.
- KALENDA, F. (2012): *Despota (Historická detektivka)*. [e-kniha]. Nové Město nad Metují: Signum Unitatis.
- KIŠ, D. (1995): *Encyklopedie mrtvých*. Překl. D. Karpatský – M. Nedvědová. Praha: Mladá fronta.
- KLOSTERMANN, K. (1893): *V ráji šumavském*. Praha: Jos. R. Vilímek.
- KOLÁČEK, M. (2007): *Grunt RX-10*. [e-kniha] Brno: Martin Koláček.
- KUNDERA, M. (1981): *Kniha smíchu a zapomnění*. Toronto: 68 Publishers.
- LARSSON, M. (2008): *Muži, kteří nenávidí ženy. Milénium I*. Překl. A. Haidarová. Brno: Host.
- LEAST HEAT-MOON, W. (2005): *Modré silnice: Cesta do nitra Ameriky*. Překl. L. a R. Pellarovi. Praha: Paseka.
- LEXA, F. (1947): Čarovné říkadlo s legendou o Reovi a Esetě. In: F. Lexa, *Výbor z mladší literatury egyptské*. I. a II. díl. Praha: Šolc a Šimáček, s. 147–150.
- LUSTIG, A. (1998): Potopa. In: A. Lustig, *Oheň na vodě*. Praha: Melantrich, s. 7–76.
- LUSTIG, A. (2001): *Colette z Antverp. Židovská trilogie III*. Praha: Eminent.
- MALAMUD, B. (1993): *Boží milost*. Překl. M. Jindra. Praha: Akropolis.
- MÁRQUEZ, G. G. (1998): *Sto roků samoty*. Překl. V. Medek. Praha: Nakl. Hynek.
- MARTIN, G. R. R. (2011): *Píseň ledu a ohně I. Hra o trůny*. Překl. H. Březáková. Praha: Talpress.

- MARTIN, G. R. R. (2011): *Píseň ledu a ohně II. Střet králů*. Překl. H. Březáková. Praha: Talpress.
- MARTIN, G. R. R. (2011): *Píseň ledu a ohně III. Bouře mečů*. Překl. H. Březáková. Praha: Talpress.
- MARTIN, G. R. R. (2012): *Píseň ledu a ohně IV. Hostina pro vrány*. Překl. H. Březáková. Praha: Talpress.
- MAY, K. (1968): *Vinnetou*. I. díl. Překl. V. Kocourek. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy.
- NĚMCOVÁ, B. (2007): *Karla*. [e-kniha] Praha: Palmknihy FREE.
- NESBØ, J. (2011): *Pentagram*. Překl. K. Křišťůfková. Zlín: Kniha Zlín.
- PAVIĆ, M. (1990): *Chazarský slovník*. Překl. S. Sýkorová. Praha: Odeon.
- PAYNE, C. D. (2006): *Mláď v hajzlu 6*. Překl. T. Váňová. Praha: Jota.
- PECHÁČEK, L. (1988): *Vážení přátelé, ano*. Hradec Králové: Kruh.
- POLÁČEK, K. (1997): *Hlavní přeličení*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky.
- PRATCHETT, T. – BRIGGS, S. (2006): *Průvodce po Zeměploše*. Překl. A. Balcar – P. Čáp – L. Pecha – L. Weingartová. Praha: Talpress.
- PRATCHETT, T. – GAIMAN, N. (2007): *Dobrá znamení*. Překl. J. Kantůrek. Praha: Talpress.
- PRATCHETT, T. (1997): *Dámy a pánové*. Překl. J. Kantůrek. Praha: Talpress.
- PRATCHETT, T. (1998): *Čarodějky na cestách*. Překl. J. Kantůrek. Praha: Talpress.
- PRATCHETT, T. (1998): *Čaroprávnost*. Překl. J. Kantůrek. Praha: Talpress.
- PRATCHETT, T. (1998): *Maškaráda*. Překl. J. Kantůrek. Praha: Talpress.
- PRATCHETT, T. (1998): *Otec prasátek*. Překl. J. Kantůrek. Praha: Talpress.
- PRATCHETT, T. (1999): *Poslední kontinent*. Překl. J. Kantůrek. Praha: Talpress.
- PRATCHETT, T. (1999): *Sekáč*. Překl. J. Kantůrek. Praha: Talpress.
- PRATCHETT, T. (1999): *Strážce! Strážce!* Překl. J. Kantůrek. Praha: Talpress.
- PRATCHETT, T. (2000): *Pohyblivé obrázky*. Překl. J. Kantůrek. Praha: Talpress.
- PRATCHETT, T. (2002): *Pravda*. Překl. J. Kantůrek. Praha: Talpress.
- PRATCHETT, T. (2002): *Zloděj času*. Překl. J. Kantůrek. Praha: Talpress.
- PRATCHETT, T. (2004): *Podivný regiment*. Překl. J. Kantůrek. Praha: Talpress.
- PUTÍK, J. (1991): *Muž s břitvou*. Praha: Práce.
- REMARQUE, E. M. (1976): *Noc v Lisabonu*. Překl. R. Toman. Praha: Naše vojsko.
- RHYSOVÁ, J. (2003): *Širé Sargasové moře*. Překl. A. Büchlerová. Praha: One Woman Press.
- ROBERTSONOVÁ, I. (2013): *Anatomie vraždy*. [e-kniha] Překl. I. Leckie, Brno: Jota.
- ROWLINGOVÁ, J. K. (2000): *Harry Potter a Kámen mudrců*. Překl. V. Medek, Praha: Albatros.

- ROWLINGOVÁ, J. K. (2001): *Harry Potter a ohnivý pohár*. Překl. P. Medek, Praha: Albatros.
- ROWLINGOVÁ, J. K. (2008): *Harry Potter a relikvie smrti*. Překl. P. Medek, Praha: Albatros.
- SALIVAROVÁ, Z. (1990): *Pas de trois*. Praha: Společnost Josefa Škvoreckého.
- SHAKESPEARE, W. (1957): Romeo a Julie. In: W. Shakespeare, *Výbor z dramát II*. Překl. E. A. Saudek. Praha: Naše vojsko, s. 8–105.
- SILBERMANOVÁ, D. – EREZ, N. (2008): *Šifra podle kabaly*. Překl. K. Štern. Brno – Praha: Alman.
- SINGER, I. B. (2004): *Panství*. Překl. Z. Mayerová. Praha: Argo.
- SOUČKOVÁ, M. (1995): *Amor a Psyché*. Praha: ERM.
- SPRAGUE DE CAMP, L. (2001): Živá fosílie, In: F. Pohl (ed.), *Velmistři SF*. Překl. M. Ondřej, Praha: Baronet, s. 347–366.
- ŠRUT, P. (2008): *Lichožrouti*. Litomyšl – Praha: Paseka.
- ŠTORCH, E. (1956): *Lovci mamutů*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy.
- ŠTORCH, E. (1963): *Bronzový poklad*. Praha: Olympia.
- ŠTORCH, E. (1982): *Osada Havranů*. Praha: Albatros.
- TEVIS, W. (1986): *Zpěv drozda*. Překl. M. Jindra. Praha: Svoboda.
- TOLKIEN, J. R. R. (1998): *Společenstvo prstenu. Pán prstenů I*. Přel. S. Pošustová. Praha: Mladá fronta.
- TOLKIEN, J. R. R. (1999): *Dvě věže. Pán prstenů II*. Přel. S. Pošustová. Praha: Mladá fronta.
- TOLKIEN, J. R. R. (2000): *Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky*. Přel. F. Vrba. Praha: Mladá fronta.
- TOMEK, J. (1989): Jak moudrá Eset oklamala Rea. In: J. Tomek, *Příběhy faraónů*. Praha: Albatros, s. 21–26.
- TYL, J. K. (1890): Nalezenec. In: J. K. Tyl, *Divadelní hry III*. Praha: A. Hynek, s. 447–485.
- TYL, J. K. (1890): Oba šelmy. In: J. K. Tyl, *Divadelní hry III*. Praha: A. Hynek, s. 397–424.
- TYL, J. K. (1890): Řemeslnická merenda. In: J. K. Tyl, *Divadelní hry III*. Praha: A. Hynek, s. 69–98.
- TYL, J. K. (1890): Tvrdohlavá žena. In: J. K. Tyl, *Divadelní hry III*. Praha: A. Hynek, s. 5–58.
- TYL, J. K. (1953): Strakonický dudák. In: J. K. Tyl, *Dramatické báchorky*. Praha: SNKLHU, s. 7–96.
- TYL, J. K. (1954): Bankrotář. In: J. K. Tyl, *Dramatické obrazy ze života*. Praha: SNKLHU, s. 333–388.
- TYL, J. K. (1954): Paní Marjánka, matka pluku. In: J. K. Tyl, *Dramatické obrazy ze života*. Praha: SNKLHU, s. 7–84.

- TYL, J. K. (1954): Pražský flamendr. In: J. K. Tyl, *První dramata*. Praha: SNKLH, s. 85–170.
- TYL, J. K. (1957): Brunsvik. In: J. K. Tyl, *První dramata*. Praha: SNKLHU, s. 241–323.
- TYL, J. K. (1957): Čestmír. In: J. K. Tyl, *První dramata*. Praha: SNKLHU, s. 107–240.
- TYL, J. K. (1957): Fidlovačka. In: J. K. Tyl, *První dramata*. Praha: SNKLHU, s. 7–105.
- TYL, J. K. (1957): Slepý mládenec. In: J. K. Tyl, *První dramata*. Praha: SNKLHU, s. 241–323.
- TYL, J. K. (1984): *Středem země do Afriky*. Uprav. R. Lukavský. Praha: Dilia.
- URBAN, M. (1998): *Poslední tečka za Rukopisy*. Praha: Argo.
- URBAN, M. (1999): *Sedmikostelí*. Praha: Argo.
- VAN GULIK, R. (1996): *Básníci a vražda*. Překl. E. Albert, Praha: Perseus.
- VANČURA, V. (1987): *Konec starých časů*. Praha: Čs. spisovatel.
- VANČURA, V. (2000): *Markéta Lazarová*. Praha: KMa.
- WALTARI, M. (1994): *Egypt'an Sinuhet*. Překl. M. Hellmuthová. Praha: Nakladatelství Josefa Šimona, Simon and Simon Publishers.
- WEISS, J. (1975): *Dům o tisíci patrech*. Praha: Vyšehrad.
- WILLIAMSON, J. (2001): Se založenýma rukama. In: F. Pohl (ed.), *Velmistři SF*. Překl. M. Ondřej, Praha: Baronet, s. 165–218.
- WODOVÁ, M. (2012): *Nepolepšitelné děti ze sídla Ashton: Tajemné vytí*. [e-kniha] Překl. J. Sládek, Brno: Jota.